

UNIWERSYTET OPOLSKI
WYDZIAŁ NAUK O POLITYCE I KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ
Instytut Nauk o Polityce i Administracji

ROZPRAWA DOKTORSKA

Bogdan Barczak

**WALKA Z YAKUZĄ W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA
WEWNĘTRZNEGO JAPONII W LATACH 1991 – 2021**

**THE FIGHT AGAINST THE YAKUZA IN JAPAN'S INTERNAL
SECURITY SYSTEM FROM 1991 TO 2021**

Praca napisana pod kierunkiem
promotor dr hab. Elżbiety Treli-Mazur, prof. UO
promotora pomocniczego dr Bartosza Maziarza

Opole 2022

STRUKTURA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Wstęp	5-11
I. Bezpieczeństwo wewnętrzne jako kwestia polityczna	
1.1. Pojęcia i główne wyznaczniki bezpieczeństwa	12-27
1.2. System bezpieczeństwa wewnętrznego w polityce państwa	28-45
1.3. Przestępczość zorganizowana jako zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego	46-64
II. Yakuza – japońska forma zorganizowanej przestępczości	
2.1. Geneza organizacji	65-81
2.2. Działalność i jej wpływ na życie społeczne, gospodarcze oraz polityczne kraju	82-97
2.3. Organizacja i zasady funkcjonowania	98-111
III. Historyczne uwarunkowania walki z yakuzą	
3.1. Ewolucja polityki bezpieczeństwa wewnętrznego Japonii	112-136
3.2. Próby ograniczenia wpływów yakuzy	137-151
3.3. Zmiana polityki wobec yakuzy – ustawa Bōtaihō	152-167
IV. Yakuza w XXI wieku	
4.1. Ustawy wymierzone w yakużę	168-183
4.2. Lokalne rozporządzenia i Prawo anty-spiskowe	184-200
4.3. Teraźniejszość i przyszłość yakuzy	201-218
Zakończenie	219-225
Aneksy	226-237
Bibliografia	238-257
Wykaz tabel	258
Wykaz aneksów	259
Słownik terminów japońskich	260-280
Wykaz skrótów	281-282

Wstęp

Prowadzenie polityki bezpieczeństwa wewnętrznego, obok bezpieczeństwa międzynarodowego należy do najważniejszych powinności państwa, co ma gwarantować prawidłowe funkcjonowanie gospodarki i rozwój społeczny. Jest ona głównym obszarem polityki wewnętrznej państwa i dotyczy niebezpieczeństw występujących wewnątrz kraju, a także metod przeciwdziałania im. Ma na celu eliminowanie zagrożeń będących następstwem złego funkcjonowania państwa, przy jednoczesnym zapewnieniu odpowiedniego poziomu spokoju oraz ochronę przed negatywnymi skutkami naruszenia porządku społecznego¹. Opiera się na równowadze pomiędzy problemami wywołanymi przez czynniki wewnętrzne, jak przestępczość zorganizowana i pospolita, patologie społeczne (głównie narkomania, alkoholizm), terroryzm, klęski żywiołowe oraz katastrofy, niepokoje społeczne itp., a zdolnościami państwa do ochrony jego wartości wewnętrznych (politycznych, społecznych, ekonomicznych, demograficznych czy ekologicznych)². W strukturze bezpieczeństwa narodowego, bezpieczeństwo wewnętrzne odgrywa równorzędną rolę wraz z bezpieczeństwem zewnętrznym. Według tradycyjnego pojmowania tego pierwszego, wiąże się ono głównie z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa organom państwa, przeciwdziałania przestępczości, a także reagowania na klęski naturalne oraz katastrofy techniczne.

To właśnie przed Japonią, rozległym krajem wyspiarskim, szczególnie narażonym na liczne katastrofy naturalne (głównie trzęsienia ziemi i tajfuny), za którymi często postępują katastrofy techniczne, stoją wyjątkowo duże wyzwania, nieznane wielu innym państwom. Jej geostrategiczne położenie także generuje cały szereg problemów. Są to: sąsiedztwo potężnych Chin i zadawnione spory terytorialne oraz pretensje dotyczące trudnej wzajemnej historii; obawy wobec nieobliczalnej Korei Północnej, rywalizacja technologiczna z Koreą Południową czy spór terytorialny z Rosją, to najważniejsze, ale nie jedyne dylematy stojące przed administracją państwa Wschodzącego Słońca.

W wymiarze wewnętrznym to przestępczość zorganizowana budziła najwięcej obaw o stabilność i funkcjonowanie całego państwa jak i pojedynczych obywateli. Przemoc

¹ M. Ciszek, *Teoretyczne podstawy bezpieczeństwa państwa*, „Prosopon. Europejskie Studia Społeczno-Humanistyczne”, 2011, nr 2, s. 165-174.

² B. Zdrodowski, *Istota bezpieczeństwa państwa*, „Annales Universitatis Pedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate”, 2019, nr 9 (3), s. 53.

zorganizowana wpływa destabilizująco na gospodarkę, poczucie bezpieczeństwa obywateli i wizerunek państwa, na punkcie którego Japonia jest szczególnie uwrażliwiona. Walka z tym zjawiskiem powinna więc stanowić priorytetowe zadanie.

Oczywiście jak wszędzie na świecie i w Cesarstwie Japonii przestępczość zorganizowana stanowiła poważne zagrożenie dla porządku publicznego i konstytucyjnego oraz gospodarki (co wciąż jest aktualne). Państwo to zмага się z rodzimą odmianą przestępczości zorganizowanej – yakuzą (to nazwa zbiorcza, której używa się do określania tradycyjnych grup przestępczych, jak i pojedynczych członków takich grup). Walka z nią stała się jednym z głównych celów w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Kraju Kwitnącej Wiśni. Nie stało się to jednak od razu. Nim do tego doszło, yakuza wyrosła na siłę, która w wyniku tragicznych wydarzeń historycznych stała się nieformalnym (pozaprawnym) elementem systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, by z czasem stracić swój status na rzecz policji i przejść z pozycji elementu tego systemu do roli głównego wroga destabilizującego tenże system. Proces tej zmiany rozłożony był w czasie. Początkowo bez większych efektów, stopniowo zaczął przyspieszać od roku 1991, kiedy to uchwalono pierwszy akt prawny wymierzony bezpośrednio w yakuzę. Od tego roku rozpoczęła się rzeczywista walka z yakuzą, która nabrała na przełomie wieków impetu, utrzymującego się do dziś. Stąd ujęte w temacie pracy ramy czasowe (1991-2021) stanowią odzwierciedlenie okresu faktycznej i bardziej skutecznej walki z yakuzą.

Jak wcześniej wspomniano przestępczość zorganizowana niesie za sobą istotne zagrożenie dla państwa i jego obywateli. Często, szczególnie w fazie rozwoju tego typu przestępczości zagrożenie jest mało widoczne i marginalizowane, szczególnie ze strony władz politycznych oraz organów ścigania. Jeśli dochodzi do zaniechań w zwalczaniu tak poważnej przestępczości jej struktura i zakres działania rozrasta się, obejmując coraz szersze obszary funkcjonowania państwa. W dłuższej perspektywie prowadzi to do trudnych w wykorzenieniu zmian społeczno-gospodarczych, objawiających się głównie przejmowaniem niektórych funkcji państwa, przeważnie związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa (ochroną) w niektórych dziedzinach życia oraz gospodarce. Efektem tego jest osłabienie poczucia bezpieczeństwa, a tym samym zaufania do państwa jako gwaranta bezpieczeństwa obywateli. Na arenie międzynarodowej wpływa z kolei na utratę wiarygodności. Takie długotrwałe obniżenie poziomu bezpieczeństwa wewnętrznego wpływać może na stopniową dezintegrację państwa, począwszy od delegitymizacji władzy, a skończywszy nawet na zmianie ustroju społecznego, zazwyczaj na autorytarny. Walka ze zorganizowaną przestępczością powinna zawsze stanowić priorytetowe zadanie każdego państwa, niezależnie od rodzaju i poziomu

bieżącego zagrożenia. Japonii udało się w ostatnim momencie zahamować rozwój przestępczości zorganizowanej i skutecznie ją ograniczyć.

Wbrew kulturowym różnicom zagrożenia wynikające z działalności przestępczości zorganizowanej na całym świecie są analogiczne. Podobnie jak ich geneza czy stosowane środki zaradcze. Doświadczenia innych w zwalczaniu tego typu zagrożeń stanowią cenne źródła wiedzy, mogące mieć wpływ na opracowywanie własnych koncepcji polityki bezpieczeństwa wewnętrznego. Japonia stanowić może ciekawy przykład na to, jak radzić sobie z zagrożeniami dla tego typu bezpieczeństwa.

Dostępne na polskim rynku publikacje dotyczące yakuzy mają stosunkowo wąski charakter i odnoszą się zazwyczaj do samego zjawiska przestępczości zorganizowanej w Cesarstwie Japonii, pomijając lub traktując marginalnie problematykę walki z nim. W literaturze międzynarodowej problem walki z yakuzą omawiany jest na ogół również fragmentarycznie. Analizowane były głównie skutki wynikające z wprowadzenia w życie określonych norm prawnych (przede wszystkim tego pierwszego aktu prawnego), bez badania całości zagadnienia. Autor stoi na stanowisku, iż zagadnienie walki ze zorganizowaną przestępczością powinno być badane w ujęciu holistycznym. Stąd pojawiła się potrzeba uzupełnienia badań w tym obszarze.

Celem rozprawy jest usystematyzowanie wiedzy na temat walki z japońską odmianą przestępczości zorganizowanej, jej przegląd oraz analiza, przeprowadzona z perspektywy praktyka, a także próba zdefiniowania miejsca, jakie zajmuje yakuza w japońskim społeczeństwie i jej relacjach z klasą polityczną. Zajmowane miejsce warunkuje z kolei role jakie pełni yakuza, a to związane jest z natężeniem działań władz wobec gangów.

Aby osiągnąć założone cele pracy, postawiono następujące pytania badawcze:

- Czym jest i jakie zagrożenia stwarza przestępczość zorganizowana dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa?
- Skąd wzięła się yakuza, jak działa i jaki wpływ wywiera na życie społeczne, gospodarcze i polityczne kraju?
- Jaką rolę odegrała yakuza i odgrywa obecnie w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Japonii?
- Czy i jaki wpływ na walkę z yakuzą miała opinia publiczna?
- Jakie narzędzia otrzymały japońskie służby i na ile skuteczne by walczyć z yakuzą?
- Jaką taktykę obronną przyjęła yakuza i jaka czeka ją przyszłość?

Niniejsza praca stanowi próbę weryfikacji poniższych hipotez badawczych:

- yakuza stanowi nieformalny element japońskiego systemu bezpieczeństwa

wewnętrznego;

- intensywność walki z yakuzą uzależniona jest od nastawienia opinii publicznej.

Praca poświęcona walce z yakuzą została podzielona na cztery powiązane ze sobą tematycznie części. Ogólnie rozumiane bezpieczeństwo, jak i bezpieczeństwo wewnętrzne nie są pojęciami jednorodnymi. Stąd dysertację rozpoczyna rozdział definiujący pojęcia bezpieczeństwa i bezpieczeństwa wewnętrznego, charakteryzujący system bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i prowadzoną w tej materii politykę oraz prezentujący główne zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego jakim jest przestępczość zorganizowana.

W części drugiej została szczegółowo przedstawiona specyficzna odmiana zorganizowanej przestępczości jaką jest yakuza. Przybliżono jej genezę oraz historię, działalność oraz wpływ jaki wywierała i wciąż wywiera na społeczeństwo, gospodarkę oraz na życie polityczne Japonii, a także jakie posiadała organizacyjne struktury i jak funkcjonowała.

Historyczne uwarunkowania walki z yakuzą stanowią kolejny etap pracy. W rozdziale tym opisano politykę bezpieczeństwa wewnętrznego prowadzoną w Japonii, uwzględniając jej historyczne realia. Scharakteryzowano system bezpieczeństwa wewnętrznego, dotychczasowe metody walki z yakuzą i narzędzia jakie otrzymała policja do tej walki ze strony polityków. Zaprezentowano także osiągnięte efekty w zwalczaniu zorganizowanej przestępczości oraz dokonano ich oceny.

W ostatnim rozdziale pracy poddano analizie nowe kierunki walki ze zorganizowaną przestępczością oraz wskazano pojawiające się zagrożenia z tym związane, a także jaką strategię na przyszłość mogą obrać w tej kwestii japońskie organy porządku prawnego i jakiej można spodziewać się reakcji ze strony yakuzy.

Dysertację zamyka zakończenie, w którym zawarto najważniejsze wnioski i ustalenia wynikające z analizy aktów prawnych i dostępnej literatury. Zdecydowano się także na zamieszczenie aneksów ilustrujących i uzupełniających badane zagadnienia, słownika terminów japońskich oraz spisu literatury wykorzystanej do jej przygotowania. Zarówno aneksy jak i słownik terminów japońskich użytych w pracy mają na celu polepszenie przejrzystości pracy.

W pracy wykorzystano anglojęzyczne materiały źródłowe w postaci aktów prawnych, a także analizy, dane statystyczne i przedsięwzięcia zrealizowane przez Krajową Agencję Policji oraz Ministerstwo Sprawiedliwości. Sięgnięto również po informacje z innych rządowych źródeł oraz organizacji pozarządowych. Poddano oglądowi dostępną literaturę przedmiotu, w tym japońskie artykuły prasowe tłumaczone na język angielski. Skorzystano również z opracowań dotyczących teorii bezpieczeństwa, systemu politycznego

i prawnego Japonii oraz prac historycznych (z uwagi na to, iż geneza japońskiej przestępczości zorganizowanej osadzona jest jeszcze w epoce feudalnej). Kluczem do zrozumienia i właściwej interpretacji działań japońskich władz czy zachowania społeczeństwa, jak i samych grup przestępczych, jest poznanie kultury i tradycji Kraju Kwitnącej Wiśni, diametralnie innej od zachodniej. Stąd posłużono się pracami przybliżającymi te zagadnienia. W publikacjach naukowych zazwyczaj brak jest opisów mechanizmów działania przestępczości zorganizowanej lub są one traktowane pobieżnie. Bez poznania tychże procesów trudno jest zrozumieć zasady funkcjonowania grup przestępczych i tym samym wypracować skutecznych metod przeciwdziałania im. Dlatego w pracy posłużono się również publikacjami dziennikarzy śledczych, specjalizujących się w opisywaniu zachowań yakuzy. Nie udało się niestety dotrzeć do wielu prac z uwagi na ograniczony dostęp do bibliotek, spowodowany pandemicznymi obostrzeniami.

W kwestii wyboru zastosowanej w dysertacji metodologii badania wydawać by się mogło, iż najbardziej trafną będzie teoria realistyczna, według której konieczność zapewnienia bezpieczeństwa narodowego spoczywa na państwie, ochranianym militarnie przed zewnętrznymi zagrożeniami, przy jednoczesnym budowaniu wewnątrz kraju określonego ładu oraz dobrobytu społeczeństwa. Jednak teoria ta nie bierze pod uwagę nowych wyzwań i zagrożeń przed jakimi stają obecnie państwa, do których można zaliczyć przestępczość zorganizowaną czy terroryzm, ale również ubóstwo, wynikające z rosnących dysproporcji ekonomicznych wewnątrz państwa lub zwiększoną ilość kataklizmów, będących efektem zmian klimatycznych, a także upodmiotowienie jednostek, czy całych grup społecznych (jak na przykład narodowych, etnicznych czy wykluczonych). Teoria realistyczna nie bierze również pod uwagę względów kulturowych, instytucjonalnych i normatywnych, mających ogromny wpływ na poziom bezpieczeństwa. Na te nowe wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa zwrócili uwagę konstruktywiści, uznając konstruktywizm za najbardziej wszechstronną metodologię badań nad zagadnieniami związanymi z szeroko pojętym bezpieczeństwem. Według teorii konstruktywizmu środkiem prowadzącym do „zrozumienia bezpieczeństwa różnych podmiotów jest uchwycenie jego subiektywnych aspektów, które dokonuje się poprzez własne doświadczenie komunikacyjne pozwalające nam zrozumieć ich tożsamość, postrzeganie zagrożenia i podejmowane działania ochronne i pozytywnie kształtujące ich pewność”³. Trzecim głównym paradygmatem występującym w naukach społecznych jest liberalizm, według którego bezpieczeństwo jest celem różnych uczestników życia społecznego, politycznego czy gospodarczego, a nie tylko państwa⁴.

³ R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON”, 2012, nr 1, s. 16.

⁴ Ibidem, s. 14-21.

W związku z tym, iż obecnie pojawiają się nowe, a także coraz częściej zacierają się różnice pomiędzy już zidentyfikowanymi zagrożeniami, dysertacja jest efektem wykorzystania wszystkich trzech podstawowych paradygmatów badawczych.

W pracy wykorzystano głównie metody badawcze w postaci analizy treści literatury przedmiotu oraz analizy określonych aktów prawnych regulujących kwestie związane ze zwalczaniem yakuzy, a także doświadczenia własne. W celu dokonania wyboru określonych aktów prawnych skorzystano z metody instytucjonalno-prawnej. Metodę historyczną zastosowano, aby ukazać w szerokiej perspektywie relacje przyczynowo-skutkowe wydarzeń mających wpływ na bezpieczeństwo Japonii, w tym genezę tychże wydarzeń. W celu porównania zjawisk i procesów związanych z przestępczością zorganizowaną oraz jej zwalczaniem w różnych rejonach świata, a także w Kraju Kwitnącej Wiśni wykorzystano metodę komparatystyki (porównawczą). Posiłowano się też metodą statystyczną, poddając analizie ilościowej i jakościowej tego typu działalność przestępczą w Japonii. Do badania kierunku zmian zachodzących w japońskiej przestępczości zorganizowanej zastosowano metodę prognostyczną. Z badań empirycznych przeprowadzono obserwację w tokijskiej rozrywkowej dzielnicy Kabukichō – maceczniku yakuzy. Niestety z uwagi na pandemię wirusa SARS-CoV-2 nie udało się przeprowadzić pozostałych badań empirycznych - ankiety i wywiadu, które planowano zrealizować na terenie Tokio i Osaki oraz Kobe – kolebki najstarszej i największej organizacji przestępczej w Kraju Wschodzącego Słońca.

Badania umożliwiły przybliżenie mało znanej problematyki zwalczania przestępczości zorganizowanej w Japonii. Analizowana materia może być interesującym przykładem na to, jak radzić sobie ze zorganizowaną przestępczością i jakich unikać błędów w jej zwalczaniu. Stanowić może również przyczynek do szerokiej dyskusji na tematy genezy, fenomenu oraz etiologii zjawiska jakim jest przestępczość zorganizowana, a nade wszystko roli polityków jako kreatorów instytucji i systemów prawnych, mających na celu zapobieganie oraz zwalczanie tej odmiany przestępczości. Może też być punktem wyjścia do prowadzenia dalszych bardziej szczegółowych badań nad zwalczaniem przestępczości zorganizowanej.

Celem wzbogacenia treści dysertacji, a także ułatwienia poruszania się w tym dość egzotycznym temacie posiłowano się japońskim słownictwem. Do zapisu wyrazów japońskich zastosowano międzynarodową transkrypcję J.C.Hepburna (1815-1911). Większość spółgłosek i samogłosek: *a, i, u, e, o* wymawiane są tak jak w języku polskim. Niektóre samogłoski mogą być wymawiane w formie wydłużonej: *ā (aa), ō (oo), ū (uu)*, samogłoska: *y* jak *j*. Spółgłoski: *ch, j, sh, ts, w, z* wymawia się jak polskie: *ć, dź, ś, c, ł, dz*.

Przykłady:

transkrypcja	wymowa
Chōshū	Cioosiuu
Meiji	Mejdzi
shōgun	sioogun
Satsuma	Sacuma
Tokugawa	Tokugała
yama	jama
zaibatsu	dzaibacu

Popularne nazwy geograficzne (np. Tokio, Kioto, Osaka) oraz większość terminów przyswojonych w języku polskim występują w wersji spolszczonej (np. samuraj, gejsza, kimono). Zamiennie na określenie Japonii stosowano nazwy: Cesarstwo Japonii, Kraj Kwitnącej Wiśni lub Kraj Wschodzącego Słońca.

Japońskie nazwiska, zgodnie z tradycją podawane są na pierwszym miejscu, przed imieniem. Terminy japońskie (w tym nazwy okresów historycznych, zbieżnych z nazwiskami lub nazwami geograficznymi) i inne obce zapisane zostały kursywą.

I. Zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego

1.1. Pojęcia i główne wyznaczniki bezpieczeństwa

Bezpieczeństwo jest jedną z fundamentalnych potrzeb człowieka. Każdy pragnie zaspokoić swoją potrzebę bezpieczeństwa. Jest ona jednym z warunków przetrwania ludzkiego gatunku, decyduje o jego bycie i możliwościach funkcjonowania. Stąd tak wielkie zainteresowanie tym tematem, interesującym zarówno zwykłego człowieka, biznesmena czy polityka. Zaspokojenie tej potrzeby wpływa na prawidłowy rozwój osobowy, emocjonalny i psychiczny człowieka. Bezpieczeństwo jest z jednej strony odbiciem egzystencjalnych potrzeb ludzkich, z drugiej produktem kultury.

Potrzeba to psychologiczny termin wykorzystywany jako korelat pragnień, dążeń, motywów, instynktów czy popędów, których zaspokojenie jest niezbędne do prawidłowego funkcjonowania jednostki ludzkiej. Już w starożytności zagadnieniem tym zajmował się grecki filozof Epikur⁵, który podzielił potrzeby (pożądania) na: naturalne i konieczne, naturalne, ale niekonieczne oraz ani naturalne i ani konieczne. Pierwszą współczesną teorię potrzeb stworzył Bronisław Malinowski⁶, który bezpieczeństwo umieścił wśród sześciu potrzeb podstawowych, bezpośrednio wynikających z biologicznej natury człowieka (por. aneks I). Każda z tych potrzeb tworzy określone reakcje, które w społecznym procesie stają się reakcjami kulturowymi. Podobnego zdania byli inni antropologowie, jak chociażby Leslie A. White⁷, który umiejscowił potrzebę bezpieczeństwa na drugiej pozycji, po potrzebie pożywienia⁸. Abraham H. Maslow skorelował bezpieczeństwo z potrzebą podmiotu i w opracowanej przez siebie piramidzie potrzeb umieścił ją na drugim miejscu, zaraz za potrzebami fizjologicznymi (por. aneks I). Maslow w swojej Teorii Motywacji Ludzkiej dokonał podziału na potrzeby podstawowe oraz potrzeby wyższe, wyraźnie je hierarchizując⁹.

⁵ Epikur, 341-270 p.n.e., grecki filozof, zajmował się głównie etyką (teoria szczęścia tożsamego z dobrem).

⁶ Bronisław Malinowski, 1884-1942, etnolog, socjolog, antropolog, prof. Yale University, badania terenowe na Nowej Gwinei przyniosły mu światowy rozgłos.

⁷ Leslie A. White, 1900-1975, antropolog amerykański, prof. University of Michigan, przedstawiciel teorii ewolucji kulturowej i socjokulturowej.

⁸ S. Jarmoszko, C. Kalita, J. Maciejewski, *Nauki społeczne wobec problemu bezpieczeństwa (wybrane zagadnienia)*, Siedlce 2016, s. 33-35.

⁹ Abraham H. Maslow (1908-1970), jeden z najwybitniejszych amerykańskich psychologów, współtwórca tzw. „psychologii humanistycznej”.

Aby kolejne potrzeby mogły się aktywizować istnieje konieczność zaspokajania tych niższych. U podstawy podziału umieścił kluczowe dla funkcji życiowych człowieka potrzeby fizjologiczne. Kiedy te potrzeby zostają względnie dobrze zaspokojone pojawiają potrzeby bezpieczeństwa, czyli opieki, stabilizacji, porządku, prawa, wolności od strachu, lęku i chaosu itp¹⁰. Człowiek preferuje świat, który jest bezpieczny, sprawiedliwy, uporządkowany, przewidywalny, w którym nie dochodzi do nieoczekiwanych, niekontrolowanych, chaotycznych i niebezpiecznych zdarzeń. Tak jak człowiek syty nie odczuwa głodu, tak człowiek bezpieczny nie odczuwa zagrożenia. Pokojowe, dobrze funkcjonujące społeczeństwa zazwyczaj zapewniają swoim członkom odpowiedni poziom bezpieczeństwa, chroniąc ich przed przestępczością, chaosem, kataklizmami czy też innymi zagrożeniami.

Potrzeby bezpieczeństwa tworzą aktywny i dominujący czynnik mobilizujący człowieka do zdecydowanych działań w krytycznych sytuacjach, takich jak konflikty, katastrofy, choroby, lub przestępczość¹¹. Potrzeby te stają się szczególnie istotne w życiu społecznym, zawsze ilekroć powstaje realne zagrożenie prawa, porządku oraz władzy. W tego typu przypadkach można spodziewać się u większości ludzi regresu wszelkich potrzeb wyższego rzędu na korzyść silniejszych potrzeb bezpieczeństwa¹². Kiedy człowiek jest w stanie zaspokoić potrzeby bezpieczeństwa może wtedy realizować te wyższego rzędu, jak miłość, szacunek, niezależność itp. Bez zaspokojenia potrzeb podstawowych, w tym potrzeby bezpieczeństwa, ludzkość nigdy nie stworzyłaby tylu wspaniałych dzieł kultury i sztuki. Zaspokojenie potrzeb bezpieczeństwa implikuje również poprawą nastroju, a przede wszystkim stanu zdrowia¹³. Mimo, iż bezpieczeństwo zajmuje w hierarchii potrzeb miejsce drugie, to wszystkie składniki tejże hierarchii świadczą o określonych wymaganiach wobec bezpieczeństwa. Dlatego teza, iż teoria Masłowa nie dotyczy tylko potrzeb, lecz stanowi również podstawę tworzenia koncepcji bezpieczeństwa człowieka jest ze wszech miar słuszna. System potrzeb Masłowa mimo, iż nie był *sensu stricto* systemem wartości i bezpieczeństwa człowieka, stanowi fundament do postrzegania i formułowania bezpieczeństwa oraz stanowi punkt wyjścia do jego definiowania¹⁴, a w dalszej perspektywie kreowania polityki związanej z bezpieczeństwem.

¹⁰ A. H. Masłow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1990, s. 76.

¹¹ Ibidem, s. 79-80.

¹² Ibidem, s. 82.

¹³ Ibidem, s. 106.

¹⁴ A. Czupryński, *Naukowe aspekty bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo. Teoria-Badania-Praktyka*, (red.) A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, Józefów 2015, s. 13-14.

Według specjalistów z dziedziny medycyny, jedną z głównych przyczyn chorobotwórczych jest permanentny stan zagrożenia. Obawa przed utratą sfery bezpieczeństwa może prowadzić do stanów ogólnego przemęczenia, osłabienia systemu fizjologicznego, a także psychicznego¹⁵. W przypadku chronicznego braku bezpieczeństwa zaspokajanie potrzeb wyższych może opóźniać się, a w skrajnych przypadkach wręcz zanikać¹⁶. Bezpieczeństwo może być również rozumiane jako stan świadomości, z indywidualnym lub zbiorowym poczuciem zagrożenia¹⁷.

Oprócz tego, że kwestie bezpieczeństwa można rozpatrywać jako stan psychiczny jednostki lub zbiorowości, można także badać to jako zjawisko społeczne. Z uwagi na fakt, iż państwo należy do jednej z najbardziej rozwiniętych form rozwoju społecznego, kasus bezpieczeństwa stał się nieodłączną i ważną częścią realizowanych przez nie funkcji¹⁸. Bezpieczeństwo jest ciągłym procesem społecznym, w którym podmioty dążą do wypracowania odpowiednich mechanizmów zapewniających im poczucie tego stanu. Realizowanie społecznych celów staje się niemożliwe, kiedy nie jest zaspokojona potrzeba bezpieczeństwa. Potrzeba bezpieczeństwa stanowi więc motywację do działania oraz rozwoju, nie tylko dla jednostek, ale i zbiorowości¹⁹. W czasach starożytnych i w początkach średniowiecza za jedną z najsurowszych kar uchodziło skazanie człowieka na wygnanie ze społeczności, w której egzystował. Wykluczenie takie powodowało utratę poczucia bezpieczeństwa, bowiem tylko w przyjaznym środowisku człowiek jest w stanie prawidłowo funkcjonować i rozwijać potrzeby wyższego rzędu, jak potrzeba szacunku czy uznania ze strony bliskich lub środowiska²⁰.

Poczucie bezpieczeństwa należy zaliczyć do podstawowych i niezbywalnych praw człowieka, gwarantowanych przez Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, konstytucje oraz inne akty prawne, zaś polityka bezpieczeństwa powinna być umiejscowiona wśród naczelných zadań państwa. Poczucie bezpieczeństwa zajmuje szczególne miejsce w życiu i funkcjonowaniu człowieka, rodziny, lokalnej społeczności oraz całych narodów, a także społeczności międzynarodowej, gdyż dotyczy tak zasadniczych

¹⁵ B. Hołyst, *Bezpieczeństwo. Ogólne problemy badawcze*, Warszawa 2014, s. 38-39.

¹⁶ A. H. Maslow, op. cit., s. 151.

¹⁷ B. Hołyst, op. cit., s. 71.

¹⁸ A. Misiuk, *Rzecz o bezpieczeństwie – geneza, istota, rozwój*, „Kwartalnik Naukowy OAP UW <e-Politikon>”, 2013, nr 6, s. 9.

¹⁹ A. Sekściński, *Bezpieczeństwo wewnętrzne w ujęciu teoretycznym. Geneza i współczesne rozumienie w naukach politycznych*, „Kwartalnik Naukowy OAP UW <e-Politikon>”, 2013, nr 6, s. 45.

²⁰ A. Czupryński, op. cit., s. 13.

spraw jak: życie, zdrowie czy rozwój²¹.

W wyniku braku bezpieczeństwa człowiek narażony jest na doświadczanie różnego rodzaju szkód:

- fizycznych – polegających na odniesieniu różnorodnych uszczerbków na zdrowiu;
- psychicznych – polegające na zaburzeniach w zachowaniu lub traumatycznych przeżyciach, jak na przykład strach, przerażenie, wstyd, poczucie winy, itp.;
- społecznych – polegające na występowaniu niekorzystnych zachowań w relacjach międzyludzkich, jak dyskryminacja, stygmatyzacja, ostracyzm, utrata dobrego imienia;
- prawnych – jak postępowania przed wymiarem sprawiedliwości;
- materialnych – związanych z poniesionymi startami ekonomicznymi;
- dotyczących godności osobistej – jak utrata prywatności, naruszeniu obyczajów czy powszechnie przyjętych zachowań²².

Bezpieczeństwo można również rozpatrywać w kategorii wartości - szczególnie cennej. To wartość nadrzędna, która scala w sobie inne wartości. Jako wartość naczelną sytuuje się obok innych wartości jak sprawiedliwość społeczna, równość czy szacunek dla tradycji.

Mimo, iż bezpieczeństwo może dotyczyć zjawisk fizycznych czy przyrodniczych, to zawsze postrzegane jest w perspektywie człowieka jako istoty społecznej, co sugeruje, że zagadnienie należy do kategorii antropocentrycznych. Bezpieczeństwo przenika wszystko, co wykracza poza potrzeby egzystencjalne człowieka. Jest jednym z naczelných celów działalności ludzkiej. Stanowi priorytetową potrzebę człowieka oraz stworzonych przez niego instytucji.

W rozumieniu etymologicznym słowo „bezpieczeństwo” wywodzi się z łacińskiego *sine cura* (*securitas*) i oznacza „stan bez trosk, kłopotów”²³ czy też „bez pieczy”, występujące w staropolskim języku. W okresie XIV-XVII wieku używano słowa „przezpieczać”, co znaczyło zabezpieczać, chronić. Dopiero w XIX wieku weszło do powszechnego użycia słowo „bezpieczeństwo” co było wynikiem rozpowszechnienia antonimu słowa „bez pieczy” w postaci „niebezpieczny”²⁴.

Z kolei w języku angielskim, którego nie sposób pominąć słowo „bezpieczeństwo” występuje pod postacią dwóch wyrazów: *security* i *safety*, które często uznaje się za

²¹ B. Hołyst, op. cit., s. 84.

²² B. Wiśniewski, *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, Szczytno 2013, s. 34-35.

²³ A. Sekściński, op. cit., s. 42-46.

²⁴ K. Załucki, *Rodzaje bezpieczeństwa. Unia Europejska a bezpieczeństwo energetyczne*, [w:] Problemy bezpieczeństwa współczesnego świata, (red.) E. Trela-Mazur, Opole 2009, s. 14.

synonimy rzeczywiście posiadają odmienne znaczenie. *Security* oznacza stan bezpieczeństwa w socjalnym znaczeniu, to jest bezpieczeństwa ekonomicznego (poziom bezrobocia, zarobków, emerytur) czy opieki zdrowotnej. Zaś *safety* dotyczy bezpieczeństwa fizycznego człowieka, jego integralności cielesnej (wszelkie odmiany przemocy fizycznej, wypadki na przykład w pracy)²⁵. *Security* stanowi zewnętrzne, strukturalne wyznaczniki bezpieczeństwa, na przykład państwa. *Safety* nawiązuje do podmiotowej istoty problemu, do faktycznych odczuć, doświadczeń²⁶.

Bezpieczeństwo jest pojęciem wieloznacznym, niełatwym do sformułowania. Nie posiada jednej spójnej definicji. Różnice w postrzeganiu bezpieczeństwa wynikają z perspektywy poznawczej, języka opisu, metod badawczych czy paradygmatów - głównych podejść badawczych w naukach społecznych (wspomnianych we Wstępie pracy realizmie, liberalizmie oraz konstruktywizmie). Efektem takiego zróżnicowania zagadnienia jest sektorowa wieloaspektowość ujęć bezpieczeństwa, co nie sprzyja opracowaniu uniwersalnej definicji. Sektorowe rozumienie bezpieczeństwa zdeterminowane jest głównie pragmatycznymi celami poszczególnych sektorów, bowiem bezpieczeństwo stało się tematem poznania wielu dziedzin, z których każda ma własne sposoby definiowania tego zagadnienia. Stąd tak duża liczba różnych definicji, które niewątpliwie miały swój wkład w rozwój nauk o bezpieczeństwie²⁷.

Trudno jest podać wyczerpującą i jednocześnie uniwersalną definicję bezpieczeństwa. Prosta, mówiąca o „braku zagrożeń” albo „wolności od zagrożeń, strachu lub ataku” już dawno przestała spełniać swoją rolę. Bezpieczeństwo jest pojęciem wieloaspektowym, a w jego tworzeniu występuje cały szereg aspektów zmiennych, więc nie powinno być postrzegane tylko poprzez pryzmat samych zagrożeń²⁸. Ponadto wieloaspektowość tego zagadnienia związana jest z subiektywną oceną zjawisk zachodzących w określonym środowisku²⁹.

Według terminu słownikowego jest to „stan psychiczny lub prawny, w którym jednostka ma poczucie pewności, oparcie w innej osobie lub w sprawnie działającym systemie prawnym;

²⁵ S. Jarmoszko, C. Kalita, J. Maciejewski, op. cit., 25-26.

²⁶ S. Czapnik, *Bezpieczeństwo (security) kontra bezpieczeństwo (safety). Odmienne postrzeganie zagrożeń*, [w:] *Problemy bezpieczeństwa...*, op. cit, s. 72.

²⁷ B. Zdrodowski, op. cit., s. 47-48.

²⁸ K. Załucki, op. cit., s. 13.

²⁹ M. Cieślarczyk, *Współczesne rozumienie bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo w teorii i badaniach naukowych*, (red.) B. Wiśniewski, Szczytno 2011, s. 15.

przeciwnieństwo zagrożenia”³⁰. Daniel Lerner w Słowniku Nauk Społecznych prezentuje dwoiste znaczenie bezpieczeństwa, gdzie z jednej strony stanowi przeciwnieństwo zagrożenia, a z drugiej zabezpieczenie się przed tym zagrożeniem³¹.

Definicje bezpieczeństwa można analizować pod kątem ludzkich potrzeb, wartości lub jako stan czy proces. Niemożliwym jest realizowanie społecznych celów, bez realizacji potrzeby bezpieczeństwa. Potrzeba bezpieczeństwa odnosi się do zaspokajania takich pragnień jak: istnienie, przetrwanie, stabilizacja, pewność, tożsamość, niezależność, zabezpieczenie poziomu oraz jakości życia.

Jako wartość bezpieczeństwo jest szczególnie cenione. Głównie w latach 40-tych i 50-tych ubiegłego wieku było w ten sposób dostrzegane, jako wartość nadrzędna, skupiająca w sobie inne wartości. Nic jednak nie wskazuje na to, aby ten pogląd na bezpieczeństwo uległ zmianie. Wciąż uważane jest za wartość naczelną³².

Proste, słownikowe definicje traktowały bezpieczeństwo jako pewien stan, stan „braku lub wolności od zagrożeń” lub „stan psychiczny lub prawny”, czy też „stan świadomości człowieka”, uogólniając, jako uzyskane poczucie bezpieczeństwa określonego podmiotu. Według Daniela Frei, po przeanalizowaniu obiektywnych i subiektywnych cech zagrożenia, można wyróżnić następujące postacie stanu bezpieczeństwa:

- stan braku bezpieczeństwa – kiedy rzeczywiście pojawia się duże zagrożenie, a postrzeganie tego zagrożenia jest prawidłowe;
- stan obsesji – gdy nieznaczne zagrożenie jest postrzegane jako duże;
- stan fałszywego bezpieczeństwa – kiedy zagrożenie jest poważne, a postrzegane jest jako niewielkie;
- stan bezpieczeństwa – gdy zagrożenie zewnętrzne jest nieznaczne i jednocześnie jego postrzeganie jest prawidłowe.

Bezpieczeństwo ciągle ewoluuje, więc nie można rozpatrywać go tylko w kategorii stanu, ale jako proces, czyli coś, co ulega zmianom w czasie, co jest ciągłym zapewnianiem bezpieczeństwa określonym podmiotom. Jest uzależnione od naszej działalności, która zmierza do budowania pożądanego stanu bezpieczeństwa³³. W tym kontekście Józef Kukułka opracował definicję, w której „bezpieczeństwo jest nie tyle określonym stanem rzeczy, ile ciągłym procesem społecznym, w ramach którego podmioty działające starają się doskonalić

³⁰ Słownik Współczesny Języka Polskiego, t.1, Warszawa 2001, s. 50.

³¹ A. Kołodziejczyk, *Bezpieczeństwo jako fenomen społeczny. Pojęcie bezpieczeństwa, jego interpretacje i odmiany*, „Saeculum Christianum”, 2007, nr 1, s. 226 (4).

³² A. Sekściński, op. cit., s. 44-46.

³³ W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka (Podręcznik akademicki)*, Józefów 2012, s. 63.

mechanizmy zapewniające im poczucie bezpieczeństwa³⁴. Natomiast Stanisław Koziej przyjął proces jako bardziej praktyczną podstawę stworzenia definicji i według niego „bezpieczeństwo danego podmiotu to ta dziedzina jego aktywności, której treścią jest zapewnienie możliwości przetrwania (egzystencji) i swobody realizacji własnych interesów w niebezpiecznym środowisku, w szczególności poprzez wykorzystywanie szans (okoliczności sprzyjających), stawianie czoła wyzwaniom, redukcja ryzyka oraz przeciwdziałanie (zapobieganie i przeciwstawianie się) wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla podmiotu i jego interesów”³⁵.

Percepcja bezpieczeństwa może też prowadzić do dwóch zasadniczych ujęć: wąskiego, nazywanym negatywnym oraz szerszego (pozytywnym). Ujęcie negatywne sprowadza się ogólnie rzecz ujmując do braku zagrożeń lub obrony przed zagrożeniami jeżeli się pokażą. Natomiast pozytywne wiąże się z kształtowaniem pewności trwania podmiotu i jego rozwojem³⁶. Przykładem ujęcia negatywnego jest definicja opracowana przez Jacka Czputowicza, który podaje bezpieczeństwo jako „wolność od zagrożeń stwarzających ryzyko dla przetrwania państwa (...)”³⁷. Natomiast przykładem ujęcia pozytywnego jest wspomniana powyżej definicja Stanisława Kozieja. Ujęcie pozytywne posiada więcej zalet badawczych. Warunkuje konieczność aktywnego działania, w odróżnieniu od ujęcia negatywnego, które do końca nie wyjaśnia czym jest bezpieczeństwo, gdyż stanu jego braku nie wypełnia żądaną treścią³⁸.

Do najbardziej uniwersalnych definicji bezpieczeństwa należy ta opracowana przez Ryszarda Ziębę, który określa bezpieczeństwo „jako pewność istnienia i przetrwania, stanu posiadania oraz funkcjonowania i rozwoju przedmiotu. Pewność jest wynikiem nie tylko braku zagrożeń (ich niewystępowania lub eliminowania), ale powstaje także wskutek kreatywnej działalności danego podmiotu i jest zmienna w czasie, czyli ma naturę procesu społecznego”³⁹.

Kolejną uniwersalną definicję opracował Stanisław Jarmoszko, który podał, iż „bezpieczeństwo jest dynamicznym (zmiennym) stanem, właściwością określonego podmiotu (lub tylko obiektu), wynikającym z braku oddziaływania zagrożeń oraz walorów własnych,

³⁴ J. Kukulka, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Warszawa 1982, s. 31.

³⁵ S. Koziej, *Bezpieczeństwo: Istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 2011, nr 18, s. 20.

³⁶ B. Zdrodowski, op. cit., s. 52.

³⁷ J. Czputowicz, *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa- aspekty teoretyczne*, [w:] *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, (red.) S. Dębski, B. Górka-Winter, Warszawa 2003, s. 13.

³⁸ A. Sekściński, op. cit., s. 49.

³⁹ R. Zięba, op. cit., s. 8.

zapewniającym jego satysfakcjonujące trwanie/istnienie, niezakłócone funkcjonowanie i rozwój w przewidywanej perspektywie, a zatem stanem pewnym, pomyślnym i pożądanym (oczekiwanym)⁴⁰.

Z kolei Bogdan Zdrodowski podaje, iż „ w ujęciu najbardziej uogólnionym (w sensie uniwersalnym) za bezpieczeństwo należy uznać jedną z najistotniejszych sfer (części, stanów, potrzeb, odczuć, wartości, celów) konkretnego bytu (rzeczy, organizacji, zjawiska), dotyczącą wszystkich jego kategorii (elementów, struktur, funkcji), związaną z zapewnieniem interesu tego podmiotu⁴¹.

Bezpieczeństwo posiada więc następujące wartości uniwersalne:

- ze względu na to, iż jest przedmiotem zainteresowania wielu dziedzin aktywności człowieka, każda z nich, na własne potrzeby definiowała bezpieczeństwo;
- podmiotowość, co oznacza, że jest częścią określonego podmiotu, od którego jest uzależniona;
- dotyczy różnych aspektów oraz dziedzin podmiotu (elementów, struktur, funkcji itp.);
- ujęcie bezpieczeństwa uzależnione jest od zastosowanej postawy poznawczej;
- każda dziedzina aktywności człowieka definiuje specyficznie cel bezpieczeństwa, różnicując go jako stan lub proces, cel, potrzebę itd.;
- obecnie zakres bezpieczeństwa uległ znacznemu poszerzeniu i zawiera prawie wszystkie dziedziny podmiotu;
- w zależności od przyjętego kryterium typologicznego wyróżnia się różne obszary, sektory, dziedziny, rodzaje lub działy bezpieczeństwa;
- bezpieczeństwo podmiotu jest ściśle powiązane z jego trwaniem oraz rozwojem;
- istota bezpieczeństwa związana jest z interesem podmiotu (jego najważniejszymi wartościami);
- środowisko bezpieczeństwa ujmowane jest jako ogół czynników otoczenia podmiotu, a także jako ryzyka i zagrożenia oraz szanse i wyzwania;
- w dziedzinie bezpieczeństwa znajduje się jeszcze wiele obszarów wymagających zdefiniowania, zbadania i opisu;
- istnieje konieczność prowadzenia dalszych badań nad bezpieczeństwem z pozycji uniwersalnej, tak aby efekty badań zawierały dorobek jak największej ilości dziedzin aktywności człowieka i jednocześnie, żeby były akceptowane przez większość tych dziedzin⁴².

⁴⁰ S. Jarmoszko, C. Kalita, J. Maciejewski, op. cit., s. 31.

⁴¹ B. Zdrodowski, op. cit., s. 52.

⁴² Ibidem., s. 52-53.

Dzisiejsze rozumienie bezpieczeństwa określa jego szerokie traktowanie, w znacznym stopniu wykraczające poza płaszczyznę militarną. Józef Kukułka wyróżnił następujące typy bezpieczeństwa, biorąc pod uwagę wymiar:

1. podmiotowy – który, oznacza pewność istnienia oraz przetrwania danego podmiotu;
2. przedmiotowy – dotyczący pewności jego stanu posiadania (także tożsamości) i swobód rozwojowych;
3. procesualny – który, odnosi się do zmienności w czasie obiektywnych oraz subiektywnych przejawów bezpieczeństwa⁴³.

Ryszard Zięba swoją typologię opracował według następujących aspektów bezpieczeństwa:

1. podmiotowego – bezpieczeństwo jednostki lub zbiorowe (narodowe lub międzynarodowe);
2. przedmiotowego – do którego zaliczyć można bezpieczeństwo: polityczne, wojskowe, gospodarcze, społeczne, kulturowe, ideologiczne, ekologiczne, informacyjne, epidemiologiczne i inne;
3. przestrzennego - czyli bezpieczeństwo personalne (dotyczące pojedynczych ludzi), lokalne (państwowo-narodowe), subregionalne, regionalne (koalicyjne), ponadregionalne i globalne (uniwersalne), kosmiczne;
4. czasu (procesualne) – oznaczające stan i proces bezpieczeństwa⁴⁴.

Podstawę podziału stanowi kryterium podmiotowe, w oparciu o które wyróżnia się bezpieczeństwo narodowe oraz międzynarodowe. Natomiast kryterium przedmiotowe pełni rolę drugorzędną, a także służebną wobec kryterium podmiotowego⁴⁵. W ujęciu podmiotowym obiektem badań jest człowiek, grupy społeczne, naród oraz społeczność międzynarodowa. Przedmiotem badań są cechy i relacje wewnętrzne, a także zewnętrzne w przedmiocie bezpieczeństwa⁴⁶.

Wśród przedstawicieli realizmu występuje też pojęcie bezpieczeństwa wszechstronnego, które oprócz aspektu militarnego dodatkowo obejmuje: politykę, ekonomię, prawo, kulturę, środowisko, a także aspekty humanitarne⁴⁷.

⁴³ J. Kukułka, *Narodziny nowych koncepcji bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe w Europie Środkowej po zimnej wojnie*, (red.) J. Kukułka, Warszawa 1994, s. 40-41.

⁴⁴ S. Jarmoszko, C. Kalita, J. Maciejewski, op. cit., s. 56; A. Czupryński, op. cit., s. 20; R. Rosicki, *O pojęciu i istocie bezpieczeństwa*, „Przegląd Politologiczny”, 2010, nr 3, s. 30.

⁴⁵ K. Załucki, op. cit., s. 14.

⁴⁶ A. Czupryński, op. cit., s. 45.

⁴⁷ M. Świdorski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne i jego uwarunkowania*, [w:] *Bezpieczeństwo państwa. Wybrane problemy*, (red.) K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Warszawa 2009, s. 58.

Niezależnie od ciągłych przemian politycznych i społecznych państwo wciąż pozostaje głównym gwarantem bezpieczeństwa dla swoich obywateli. Państwo to suwerenna organizacja polityczna, pełniąca określone funkcje i obejmująca swoim zakresem działania całe społeczeństwo zamieszkujące dane terytorium. Państwo tworzone jest przez naród, czyli ogół mieszkańców określonego terytorium, mówiących jednym językiem, związanych wspólną historią i kulturą, mających wspólne interesy polityczne oraz gospodarcze⁴⁸. Bezpieczeństwo narodu stanowi pierwotną, egzystencjalną i naczelną potrzebę oraz wartość. Jest głównym celem działalności całego społeczeństwa – jednostek, społeczności lokalnych oraz państwa.

Sformułowanie definicji bezpieczeństwa narodowego nastęrcza podobnych problemów jak ogólna definicja bezpieczeństwa. Względnie uniwersalna definicja podaje, iż jest to: „proces lub stan zapewniający funkcjonowanie państwa w podstawowych dziedzinach, umożliwiające przetrwanie, rozwój i swobodę realizacji interesów narodowych w konkretnym środowisku bezpieczeństwa, poprzez podejmowanie wyzwań, wykorzystywanie szans, redukcjonowanie ryzyk oraz przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla jego interesów”⁴⁹. Witold Pokruszyński sformułował również uniwersalną definicję, w której określa bezpieczeństwo narodowe jako „stan i proces trwania, przetrwania i rozwoju w każdych warunkach funkcjonowania państwa”⁵⁰. Bezpieczeństwo narodowe ochrania cztery podstawowe wartości:

- przetrwanie (państwa jako niezależnego podmiotu, etniczne, biologiczne przeżycie);
- integralność terytorialną;
- suwerenność (niezależność polityczną);
- poziom (jakość) życia.

Poszczególne państwa samodzielnie określają, które z wymienionych wartości powinny być chronione szczególnie w danym momencie historycznym⁵¹.

Z kolei w funkcjonalnym znaczeniu bezpieczeństwo narodowe stanowi naczelną misję narodową całego społeczeństwa i jego organizacji państwowej, polegającą na ciągłej realizacji ochrony i obrony wartości oraz interesów narodowych przed potencjalnymi, a także realnymi zagrożeniami. Tworzy również wewnętrzne oraz zewnętrzne warunki dla swobodnego rozwoju i postępu cywilizacyjnego.

⁴⁸ A. Czupryński, op. cit., s. 20.

⁴⁹ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002, s. 16.

⁵⁰ W. Pokruszyński, op. cit., s. 66.

⁵¹ W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, „Kultura i Polityka”, 2009, nr 5, s. 180.

Bezpieczeństwo narodowe często jest utożsamiane z bezpieczeństwem państwa. Według niektórych badaczy stanowią one różne kategorie. Bezpieczeństwo narodowe dotyczy członków konkretnego narodu, natomiast bezpieczeństwo państwa dotyczy podmiotu prawa międzynarodowego, jakim jest państwo i jego obywatele, niezależnie jakiej są narodowości⁵². Inni z kolei uważają, iż rozdzielanie bezpieczeństwa narodowego od bezpieczeństwa państwa jest wynikiem nieprecyzyjnego tłumaczenia angielskiego zwrotu *national security*, gdzie pojęcie narodu jest zrównane z państwem, bowiem uwzględnia wszystkich obywateli, nie biorąc pod uwagę ich przynależności etnicznej czy kulturowej⁵³.

Stanisław Koziej stoi na stanowisku, iż z praktycznego punktu widzenia, na obecnym etapie rozwoju historycznego, można umownie traktować obie kategorie jako tożsame. Podaje tu przykład takiej praktyki występującej w polskim systemie prawnym, gdzie w Konstytucji raz jest mowa o bezpieczeństwie państwa, a raz o bezpieczeństwie narodowym⁵⁴. Podobnego zdania jest Mariusz Cizek, który uważa, że coraz częściej obszary bezpieczeństwa narodowego i bezpieczeństwa państwa przedstawiane są w aspekcie terminu „polityka bezpieczeństwa państwa”, co odzwierciedla w swojej definicji, iż jest to „element polityki państwa w zakresie praktycznej działalności władzy wykonawczej w aspekcie tworzenia, wykorzystania i utrzymania wszechstronnego potencjału państwa, w poszczególnych, przedmiotowych sferach bezpieczeństwa państwa”⁵⁵.

Drugim rodzajem bezpieczeństwa (w wymiarze podmiotowym) z uwagi na obszar jaki obejmuje jest bezpieczeństwo międzynarodowe, które służy do identyfikowania zewnętrznych aspektów bezpieczeństwa oraz procesów zachodzących w społeczności międzynarodowej. Jednak ta tematyka nie znajduje się w zakresie niniejszej pracy.

W społecznym przedmiocie bezpieczeństwo narodowe oznacza dla jednostek, lokalnych społeczności i państw pierwotną, egzystencjalną, naczelną wartość oraz potrzebę. Jest jednocześnie priorytetowym celem działania we wszystkich dziedzinach oraz na wszystkich poziomach struktury organizacyjnej samorządu i państwa.

Rozpatrując zagadnienie bezpieczeństwa narodowego w aspekcie ochrony państwa można wyróżnić powiązane ze sobą obszary ochrony, czyli: bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne.

⁵² B. Zdrodowski, op. cit., s. 53.

⁵³ A. Sekściński, op. cit., s.53-54; M. Kopczeński, *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa-wybrane elementy*, „Doctrina. Studia społeczno-polityczne”, 2013, nr 10, s. 109.

⁵⁴ S. Koziej, *Między piekłem a rajem: szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Toruń 2006, s. 7.

⁵⁵ M. Cizek, op. cit., s. 169.

Bezpieczeństwo zewnętrzne odnosi się do zagrożeń (a także sposobów ich neutralizacji) występujących na zewnątrz państwa. Jeszcze do niedawna (początek lat 90-tych XX wieku) były to przede wszystkim zagrożenia o charakterze militarnym. Obecnie dodatkowo pojawiły się zagrożenia ekonomiczne, w postaci różnego rodzaju sankcji gospodarczych, izolacji kraju na arenie międzynarodowej czy też ekonomicznego szantażu-presji, przejawiających się groźbą lub wstrzymaniem dostaw ważnych strategicznie surowców (głównie energetycznych). Z tych względów podstawowym celem polityki zagranicznej państwa jest zapewnienie odpowiedniego poziomu tego bezpieczeństwa⁵⁶.

Bezpieczeństwo wewnętrzne dotyczy zagrożeń (a także przeciwdziałaniu im) występujących wewnątrz państwa, stanowi więc główny obszar polityki wewnętrznej państwa. Ma na celu eliminowanie zagrożeń będących następstwem złego funkcjonowania państwa, przy jednoczesnym zapewnieniu odpowiedniego poziomu spokoju oraz ochronę przed negatywnymi skutkami naruszenia porządku społecznego⁵⁷. Zasadza się na równowadze pomiędzy zagrożeniami wywołanymi przez czynniki wewnętrzne, jak przestępczość zorganizowana i pospolita, patologie społeczne (narkomania, alkoholizm), terroryzm, klęski żywiołowe, niepokoje społeczne itp., a zdolnościami państwa do ochrony jego wartości wewnętrznych (politycznych, społecznych, ekonomicznych, demograficznych, ekologicznych)⁵⁸. Obejmuje te wszystkie dziedziny, które wiążą się z zapewnieniem bezpieczeństwa na terytorium państwa, a ich realizację powierza się instytucjom wymiaru sprawiedliwości oraz siłom o charakterze policyjnym⁵⁹. W strukturze systemu bezpieczeństwa narodowego, bezpieczeństwo wewnętrzne odgrywa zasadniczą rolę.

Bezpieczeństwo wewnętrzne nie ma jednej spójnej formuły. Definiując bezpieczeństwo wewnętrzne również napotykamy na trudności w sprecyzowaniu jego strony materialnej⁶⁰. Można określić je jako stan: „funkcjonowania państwa, który zapewnia przeciwdziałanie, eliminowanie lub ograniczenie zagrożeń dla ustroju konstytucyjnego, porządku wewnętrznego i spokoju oraz umożliwia ochronę interesu publicznego poszczególnych społeczności i każdego obywatela”⁶¹. Podobnie definiuje je Piotr Majer, który bezpieczeństwo wewnętrzne wiąże „ze stanem niezakłóconego funkcjonowania państwa, związanym

⁵⁶ Ibidem, s. 170 (44).

⁵⁷ Ibidem, s. 170-171 (44-45).

⁵⁸ S. Jarmoszek, C. Kalita, J. Maciejewski, op. cit., s. 57.

⁵⁹ B. Zdrodowski, op. cit., s. 55.

⁶⁰ P. Majer, *W poszukiwaniu uniwersalnej definicji bezpieczeństwa wewnętrznego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2012, nr 7, s. 13

⁶¹ K. Wojtaszczyk, *Istota i dylematy bezpieczeństwa wewnętrznego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2009, nr 1, s. 14.

z bezpieczeństwem jego organów oraz stabilnością życia społecznego, wynikającą z bezpieczeństwa osobistego i bezpieczeństwa egzystencji jego obywateli”⁶².

Bezpieczeństwo wewnętrzne stanowi wyznacznik rozwoju państwa. W przypadku jego braku czy niskiego poziomu zawsze dochodzi do destabilizacji sytuacji w państwie⁶³. Zapewnienie odpowiednio wysokiego poziomu bezpieczeństwa wewnętrznego jest fundamentalną składową bezpieczeństwa narodowego oraz oznaką sprawnego działania systemu demokratycznego w kraju.

Bezpieczeństwo wewnętrzne należy rozpatrywać w trzech wymiarach:

1. instytucjonalnym – który obejmuje zakres i kompetencje struktury władzy publicznej (liczba oraz zakres ich działalności stale rosną, przez co powinności państwa ulegają ciągłemu rozszerzaniu oraz specjalizacji);
2. normatywnym – to wszelkiego rodzaju akty prawne, normy, przepisy, rozporządzenia regulujące sferę bezpieczeństwa wewnętrznego (wraz z rozwojem państwowości i zanikaniem prawa zwyczajowego na korzyść stanowionego, liczba regulacji prawnych zaczęła wzrastać, rozszerzając gwarancje bezpieczeństwa z organów oraz instytucji państwowych na bezpieczeństwo osobiste i egzystencjalne);
3. funkcjonalnym – to sposób wprowadzania w życie regulacji dotyczących bezpieczeństwa wewnętrznego przez odpowiednie instytucje (organy) publiczne (w obliczu wzrastających powinności państwa, proces ten ulega ciągłej komplikacji)⁶⁴.

Należałoby tu wspomnieć o koncepcji tzw. kopenhaskiej szkoły *human security*, w której to skupiono się na człowieku jako podmiocie, a nie państwie, wychodząc z założenia, iż człowiek jest przyczyną współczesnych zagrożeń, a nie państwa. Drogą do zapewnienia bezpieczeństwa ma być zrównoważony rozwój ludzkości. Do najczęstszych zagrożeń dla ludzkości wymieniano: migracje, nierówny poziom rozwoju gospodarczego, niekontrolowany przyrost demograficzny, degradację środowiska naturalnego, produkcję i handel narkotykami oraz międzynarodowy terroryzm⁶⁵. Jednakże analizując historię ludzkości możemy śmiało dojść do wniosku, iż najdoskonalszą formą zapewnienia bezpieczeństwa (głównie wewnętrznego) wciąż jest jednak państwo.

Kompetentne prowadzenie polityki bezpieczeństwa wewnętrznego gwarantuje trwanie i przetrwanie oraz rozwój człowieka jak i grup społecznych na terytorium państwa, czyli

⁶² P. Majer, op. cit., s. 16.

⁶³ A. Żebrowski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane problemy*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica”, 2012, nr 8, s. 6.

⁶⁴ P. Majer, op. cit., s. 16-17.

⁶⁵ A. Sekściński, op. cit., s. 57-58.

w swej istocie stoi na straży konstytucji, suwerenności, spokoju społecznego, narodowego bytu, wolności oraz praw człowieka. Związane jest ze stabilnością i harmonijnym funkcjonowaniem państwa, porządkiem oraz ładem na jego terytorium. Aby wyłonić podstawowe kategorie bezpieczeństwa wewnętrznego, należy wziąć pod uwagę wyzwania oraz zagrożenia występujące na konkretnym etapie rozwoju oraz kryteria wartościowania.

W strukturze tego bezpieczeństwa, w aspekcie przedmiotowym, wyróżniamy takie kategorie, jak: bezpieczeństwo polityczne, ekonomiczne, militarne, publiczne, ekologiczne, informacyjne, społeczne, kulturowe i religijne (por. aneks II).

Bezpieczeństwo polityczne, w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego posiada zasadnicze znaczenie, ponieważ wpływa na niezakłócone funkcjonowanie instytucji politycznych w państwie. Kompetentne piastowanie władzy publicznej w państwie w znaczący sposób oddziałuje na jakość bezpieczeństwa politycznego.

Bezpieczeństwo ekonomiczne, to taki poziom rozwoju gospodarki, który zapewnia wysoką sprawność funkcjonowania systemu gospodarczego państwa, poprzez wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju i jednocześnie zdolności do przeciwstawiania się zewnętrznym wpływom, mogącym negatywnie oddziaływać na gospodarkę.

Bezpieczeństwo militarne, to przeciwdziałanie zagrożeniom użycia siły militarnej, poprzez takie wydarzenia jak konflikty lokalne i etniczne, fundamentalizm religijny, międzynarodowy terroryzm czy przeciwdziałania zagrożeniom asymetrycznym lub prowadzenie operacji międzynarodowych.

Bezpieczeństwo publiczne, to stan na obszarze całego państwa powstały w wyniku zorganizowanej i realizowanej obrony oraz ochrony ludzi, a także mienia przed zagrożeniami występującymi na lądzie, morzu i w powietrzu.

Bezpieczeństwo ekologiczne, to likwidacja lub ograniczanie do minimum zagrożeń życia i zdrowia człowieka, źródłem których jest środowisko naturalne⁶⁶ lub człowiek, doprowadzający do takiej degradacji środowiska naturalnego, iż wywiera ono następnie negatywny wpływ na ludzkość⁶⁷.

Bezpieczeństwo informacyjne, to ochrona przed bezprawną ingerencją oraz zakłócaniem wytwarzania, przetwarzania, a także przechowywania i przesyłania wszelkiego rodzaju informacji.

Bezpieczeństwo społeczne, to zapewnienie odpowiednich warunków egzystencjalnych społeczeństwu, systemu ochrony zdrowia i pomocy społecznej, możliwości zrównoważonego

⁶⁶ W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo...* op. cit., s. 154-199.

⁶⁷ A. Sekściński, op. cit., s. 67.

rozwoju, a także zagwarantowanie porządku w przestrzeni publicznej oraz ratownictwa (wspólny obszar z bezpieczeństwem publicznym i powszechnym).

Bezpieczeństwo kulturowe i religijne, to utrwalanie i pielęgnacja tożsamości narodowej, zapobieganie osłabianiu spójności narodowej oraz ochrona wartości kulturowych (język, zwyczaje, religia, tradycje, materialne dobra kultury)⁶⁸.

Rejestr kryteriów przedmiotowych bezpieczeństwa wewnętrznego wciąż jest otwarty. Zakresy poszczególnych kategorii często posiadają wspólne elementy i krzyżują się, gdyż dotyczą podobnych zagadnień⁶⁹.

Natomiast według tradycyjnego pojmowania bezpieczeństwa wewnętrznego (ujęcie wąskie), wiąże się ono głównie z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa organom państwa, przeciwdziałania przestępczości, a także reagowania na klęski naturalne oraz katastrofy techniczne. Na tak pojmowane bezpieczeństwo wewnętrzne składają się:

- bezpieczeństwo publiczne (bezpieczeństwo i porządek publiczny),
- bezpieczeństwo powszechne,
- bezpieczeństwo ustrojowe, określane też jako porządek konstytucyjny (por. aneks II).

Ujęcie to jest najbardziej bliskie tradycyjnemu pojmowaniu bezpieczeństwa wewnętrznego i jednocześnie funkcjonalne, gdyż dotyczy takich zagadnień jak przeciwdziałanie przestępczości, reagowania na katastrofy i klęski naturalne czy zapewnienia bezpieczeństwa organom państwa⁷⁰.

Bezpieczeństwo publiczne, to ogół warunków oraz instytucji zajmujących się ochroną życia, zdrowia i mienia obywateli, a także majątku narodowego, ustroju i suwerenności państwa przed zjawiskami zagrażającymi łaadowi społecznemu oraz prawnemu, które mogą godzić w powszechnie przyjęte normy postępowania. W ujęciu węższym to stan, podczas którego obywatele mogą w sposób swobodny, według powszechnie obowiązujących norm korzystać z praw i swobód obywatelskich.

Zapewnienie bezpieczeństwa publicznego jest jednym z najstarszych zadań do jakiego zobligowane były władze na przestrzeni dziejów.

Zadania i kompetencje związane z zapewnieniem bezpieczeństwa publicznego spoczywają zazwyczaj na organach administracji, zarówno rządowej jak i samorządowej, ale również odnoszą się do władzy ustawodawczej oraz sądowniczej. Zarówno zadania jak i kompetencje dotyczące bezpieczeństwa publicznego są określane w różnego rodzaju aktach prawnych, głównie w randze ustaw.

⁶⁸ B. Zdrodowski, op. cit., s. 58.

⁶⁹ Ibidem, s. 66.

⁷⁰ P. Majer, op. cit., s. 13.

Porządek publiczny traktowany jest jako składnik wewnętrznego ładu oraz istniejący stan faktyczny wewnątrz państwa. Kojarzony jest wymiennie z bezpieczeństwem publicznym. Na porządek publiczny składa się również zespół norm prawnych i pozaprawnych, gwarantujących ład oraz spokój w miejscach publicznych (ogólnodostępnych dla wszystkich ludzi), a także niepublicznych, w szczególności gwarantujących ochronę życia i zdrowia oraz mienia. Porządek publiczny to rzeczywiste ukształtowanie stosunków społecznych, uregulowanych przez zbiór norm prawnych oraz innych społecznie akceptowanych, zapewniających niezakłócone funkcjonowanie jednostek w społeczeństwie⁷¹. Natomiast zgodnie z doktryną prawną „pod pojęciem porządku publicznego rozumie się uporządkowany odpowiednimi przepisami, wolny od zakłóceń bieg życia zbiorowego”⁷².

Bezpieczeństwo powszechne to stan gwarantujący ochronę życia i zdrowia obywateli oraz majątku narodowego przed konsekwencjami nagłych zdarzeń, takich jak: klęski żywiołowe oraz katastrofy techniczne. Do obowiązków państwa w tym zakresie należy zapewnienie formalnych, instytucjonalnych, a także praktycznych gwarancji ochrony prowadzących do społecznie akceptowalnego rozmiaru ryzyka.

Bezpieczeństwo ustrojowe to ochrona porządku konstytucyjnego państwa. Konstytucja określa charakter państwa, czyli: ustrój, porządek prawny, korelacje pomiędzy instytucjami państwa, obowiązki, prawa oraz wolności obywatelskie. Opisuje sposób sprawowania władzy (normy), a także określa organy sprawujące władzę (instytucje). Do funkcji konstytucji należą: organizowanie ładu instytucjonalnego oraz normatywnego państwa, określanie prawnych gwarancji swobód i wolności obywatelskich, wzmacnianie tożsamości państwa, a także ładu politycznego.

Zagrożeniami dla bezpieczeństwa ustrojowego państwa są zakłócenia w funkcjonowaniu struktur państwa oraz procesów decyzyjnych organów władzy⁷³.

⁷¹ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Zarys systemu*, Warszawa 2013, s. 18-20.

⁷² A. Marek, *Prawo wykroczeń (materialne i procesowe)*, Warszawa 2002, s. 119.

⁷³ J. Gierszewski, op. cit., s. 21.

1.2. System bezpieczeństwa wewnętrznego w polityce państwa

Bezpieczeństwo narodowe jest jednym z priorytetowych celów polityki państwa, wśród takich jak budowanie odpowiedniej siły i pozycji międzynarodowej, dobrobytu, rozwoju gospodarczego czy zachowania tożsamości narodowej. Cele te realizuje się poprzez prowadzenie polityki bezpieczeństwa państwa. Jest to „element polityki państwa w zakresie praktycznej działalności władzy wykonawczej w aspekcie tworzenia, wykorzystania i utrzymania wszechstronnego potencjału państwa, w poszczególnych, przedmiotowych sferach bezpieczeństwa państwa”⁷⁴. Cele polityki bezpieczeństwa zawsze określone są przez władze państwowe, które realizują je poprzez ustalenie określonej strategii bezpieczeństwa, stylu rządzenia oraz aktywności społecznej⁷⁵. Dla jej skutecznego egzekwowania tworzy się system bezpieczeństwa narodowego, który polega na całościowym organizowaniu państwa, przede wszystkim pod względem prawnym i innym, koniecznym do wypełniania elementarnych funkcji w tym zakresie. Stanowi strukturę realizacyjną, chroniącą państwo przed zagrożeniami wewnętrznymi oraz zewnętrznymi. Funkcja wewnętrzna związana jest z zagwarantowaniem bezpieczeństwa i porządku publicznego, ochroną życia i zdrowia obywateli oraz ich mienia, ochroną środowiska, a także zabezpieczeniem trwałości w wewnętrznej strukturze, czyli odpowiednich stosunków społecznych⁷⁶.

Na elementy systemu bezpieczeństwa narodowego składają się:

- prawne podstawy bezpieczeństwa (w tym Konstytucja);
- polityka oraz strategia bezpieczeństwa;
- cywilna i wojskowa organizacja ochrony oraz obrony narodowej;
- infrastruktura bezpieczeństwa;
- edukacja dla bezpieczeństwa;
- sojusze i współpraca międzynarodowa w dziedzinie bezpieczeństwa.

Do skutecznej egzekucji założeń systemu bezpieczeństwa narodowego państwo musi posiadać określone środki, do których zalicza się:

- środki administracyjno-prawne – mają na celu utrzymanie ładu i porządku publicznego, ochronę zdrowia, mienia oraz innych cennych wartości występujących w społeczeństwie;

⁷⁴ M. Ciszek, op. cit., s. 169 (43).

⁷⁵ W. Pokruszyński, op. cit., s. 148-149.

⁷⁶ J. Gierszewski, op. cit., s. 22.

- środki polityczne – to wszelkiego rodzaju działania polityczne, mające na celu rozwiązywanie lub łagodzenie sporów społecznych;
- środki ekonomiczno-finansowe – to wszelkiego rodzaju sankcje ekonomiczne z jednej strony, z drugiej udzielanie pomocy finansowej;
- środki wojskowe – obejmują wszelkie elementy militarne, które zabezpieczają integralność terytorialną państwa;
- środki kulturowo-ideologiczne – mają znaczenie w łagodzeniu konfliktów międzynarodowych poprzez kształtowanie współpracy lub eskalowaniu poprzez rozniecanie konfliktów na tle ideologiczno-kulturowym.

Dla utrzymania bezpieczeństwa wewnętrznego największe znaczenie mają środki administracyjno-prawne⁷⁷.

Bezpieczeństwo państwa jako całość, jak i wszystkie jego obszary posiadają swoją politykę, określającą ogólne zasady działania oraz dalekosiężne cele, zaś jej narzędziem jest strategia, realizująca konkretne działania, jak: metody, środki, czy sposoby ich realizacji⁷⁸. Podstawą rozwiązywania problemów związanych z bezpieczeństwem jest prawidłowa identyfikacja oraz ocena zagrożeń. Ocena taka stanowi podstawę do formułowania polityki i strategii w danej dziedzinie. Zagrożenia więc są elementem stymulującym politykę bezpieczeństwa.

Aby skutecznie prowadzić politykę bezpieczeństwa nieodzownym jest trafne określenie czynników stwarzających zagrożenie. Zagrożenie jest tym czynnikiem, który zaburza proces realizacji potrzeby bezpieczeństwa, stanowi jego antonim. Określane jest jako „stan niezagrożenia, spokoju, pewności”⁷⁹. Pojawia się, kiedy „(...) w człowieku rodzi się obawa o utratę wysoko cenionych wartości z własnym życiem na pierwszym miejscu”⁸⁰. Zagrożenie może zaburzać percepcję, prowadzić do usztywniania przekonań, niezadowolenia, a nawet do agresji. Zagrożenie z jednej strony jest doświadczeniem czysto subiektywnym, będące skutkiem oceny występujących zjawisk, z drugiej czynnikiem obiektywnym (dla przykładu: poziom zbrojeń sąsiadów, zawarte układy polityczne i gospodarcze, poziom rozwoju i świadomości społeczeństwa), generującym stan niepewności i obaw⁸¹. Właśnie subiektywizm odgrywa zasadniczą rolę w ocenie czy dane zagrożenie jest realne, czy tylko potencjalne. Podczas analizy zagrożeń bardzo istotna jest ich percepcja przez podmiot postrzegający, gdyż może ono być odbiciem realnego stanu zagrożenia lub może być

⁷⁷ M. Ciszek, op. cit., s. 170-171 (44-45).

⁷⁸ W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka...*, op. cit. s. 52.

⁷⁹ *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1978, s. 147.

⁸⁰ B. Hołyst, *Wikymologia*, Warszawa 2000, s. 64-65.

⁸¹ B. Wiśniewski, op. cit., s. 33.

falszywa, co jest skutkiem dużej złożoności problemu bezpieczeństwa, występowaniem w środowisku informacji prawdziwych i fałszywych lub brakiem profesjonalizmu w diagnozowaniu zagrożeń⁸². Typową cechą zagrożeń jest ich zmienność oraz procesualność. Pewne zjawiska były w przeszłości zagrożeniami, a obecnie nie są i odwrotnie. Zmienia się również natężenie zagrożeń, słabną lub się nasilają⁸³.

Istnieją dwa źródła będące przyczyną poczucia zagrożenia – człowiek, z jego nienawiścią do drugiego człowieka i chęcią zysku oraz nieprzewidywalna, nie dająca się okiełznać natura⁸⁴.

Ogólnie zagrożenia możemy podzielić na militarne i pozamilitarne oraz zewnętrzne, pochodzące z międzynarodowego otoczenia i wewnętrzne, mające swoje źródła wewnątrz państwa. Kategorie te pozostają ze sobą w ścisłym związku⁸⁵.

Z uwagi na to, iż struktura występujących zagrożeń jest kwestią skomplikowaną, posiada złożoną naturę oraz wielostronne źródła, typologia zagadnienia jest rozbudowana. Uwzględniając tę różnorodność, możemy podzielić zagrożenia według następujących kryteriów:

- przedmiotowe (polityczne, militarne, ekonomiczne, społeczne, ekologiczne);
- źródła (naturalne, techniczne, ustrojowe, demograficzne, ideologiczne, gospodarcze, edukacyjne, psychologiczne, kulturowe i inne);
- zasięgu (globalne, kontynentalne, regionalne, subregionalne, lokalne);
- środowiskowe (przyrodnicze, społeczne, polityczne, gospodarcze, naukowo-techniczne);
- skutków (fizyczne, psychiczne);
- dynamiki rozwoju (dynamiczne, pełzające);
- miejsca (zewnętrzne, wewnętrzne);
- charakteru stosunków społecznych (konfliktowe, bezkonfliktowe)⁸⁶.

Do oceny stanu bezpieczeństwa narodowego najczęściej używa się kryterium przedmiotowego.

⁸² R. Zięba, op. cit., s. 10.

⁸³ W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo narodowe u progu XXI wieku*, „Zeszyty Naukowe AON”, 2008, nr 1, s. 27.

⁸⁴ W. Pokruszyński, *Współczesne...*, op. cit., s. 180-181.

⁸⁵ M. Bąk, *Determinanty bezpieczeństwa narodowego. Nowe zagrożenia-nowe wyzwania*, „Przegląd Polityczny”, 2010, nr 2, s. 40.

⁸⁶ S. M. Mazur, W. Szot, *Współczesne uwarunkowania bezpieczeństwa w obliczu zagrożeń cywilizacyjnych XXI wieku*, [w:] *Problemy bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 39-40.

Zagrozenie polityczne to „stan, w którym nasilają się zadania zorganizowanych grup społecznych (politycznych) uniemożliwiających wypełnianie przez państwo jego głównych funkcji, a przez to osłabiające lub niweczące działania organów lub instytucji realizujących cele i interesy narodowe”⁸⁷. Obejmuje ono zarówno politykę wewnętrzną jak i zagraniczną, co sytuuje tę kategorię zagrożeń przedmiotowych jako najbardziej rozległą. Zagrożenia tego typu mogą powstawać w rezultacie planowanych i zorganizowanych manipulacji oraz działań zmierzających do obalenia legalnie funkcjonujących władz, naruszania porządku prawnego, racji stanu oraz interesów narodowych czy też podważania międzynarodowej pozycji państwa. Jednak mogą to być również działania podejmowane przez legalnie działające władze, między innymi polegające na:

- niestosowaniu się do umów i prawa międzynarodowego;
- naruszaniu praworządności;
- upartyjnianiu struktur państwa;
- rozrostowi biurokracji;
- fałszerstwach wyborczych;
- braku skutecznego zarządzania w sytuacjach kryzysowych;
- współpracy przedstawicieli władz z obcymi wywiadami;
- wspieraniu międzynarodowego terroryzmu;
- korupcji oraz przenikaniu struktur przestępczych do władz.

Zagrożenia militarne obejmują użycie lub groźbę użycia siły militarnej przez obce państwa, ale również przez organizacje nie będące podmiotami prawa międzynarodowego, jak organizacje terrorystyczne⁸⁸ lub zorganizowane grupy przestępcze o charakterze zbrojnym (aktualnym przykładem może być sytuacja w Meksyku, Brazylii czy Kolumbii, gdzie grupy przestępcze prowadzą ograniczone działania militarne wobec władz).

Zagrożenia ekonomiczne utożsamiane są z prowadzeniem działalności gospodarczej i obejmują proces produkcji, handel, finanse państwa oraz dostęp do surowców, przede wszystkim energetycznych. Do zagrożeń tego typu możemy zaliczyć:

- niskie tempo rozwoju gospodarczego;
- ograniczenie dostępu lub utrata rynków zbytu;
- powstawanie stref głodu i ubóstwa;
- blokady i dyskryminacja gospodarcza;
- niestabilność finansowa wydatków publicznych;

⁸⁷ Słownik terminów..., op. cit., s. 153.

⁸⁸ Z. Ciekankowski, *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i technika pożarnicza”, 2010, nr 1, s. 31.

- spadek stopy życiowej społeczeństwa i masowe bezrobocie;
- spekulacje finansowe;
- aktywny udział w gospodarce zorganizowanych grup przestępczych poprzez dokonywanie przestępstw gospodarczych, pranie brudnych pieniędzy, rozwój tzw. „szarej strefy”.

Zagrożenia społeczne (lub społeczno-kulturowe) odnoszą się do obaw związanych z utratą życia lub zdrowia, tożsamości narodowej czy też etnicznej, a także bezpieczeństwa socjalnego oraz publicznego. Źródłem i sprawcą, a jednocześnie ofiarą jest człowiek oraz społeczeństwo. Negatywne zdarzenia pojawiają się zazwyczaj w rezultacie niepopularnych decyzji lub braku odpowiednich decyzji (reakcji) władzy⁸⁹. Do zagrożeń tego typu należą:

- brutalizacja życia i rozprzestrzenianie się kultu przemocy;
- dewaluacja ludzkich wartości, zacieranie różnic między dobrem a złem;
- nacjonalizm, szowinizm, ksenofobia oraz fundamentalizmy religijne;
- patologie społeczne (alkoholizm, narkomania, przemoc domowa, przestępczość pospolita oraz zorganizowana, terroryzm);
- łamanie praw i wolności obywatelskich;
- dyskryminacja mniejszości narodowych, etnicznych oraz religijnych;
- masowe migracje (wojenne, ekonomiczne, ekologiczne);
- ograniczanie wolności mediów, manipulacje informacją;
- katastrofy oraz kataklizmy prowadzące do naruszenia systemu społecznego;
- kryzysy demograficzne;
- wadliwie działający system opieki zdrowotnej;
- destabilizacja w cyberprzestrzeni;
- epidemie.

Zagrożenia ekologiczne odnoszą się do funkcjonowania przyrody oraz warunków życia człowieka (całego narodu) w tym środowisku. Zagrożenia mogą być efektem działalności człowieka, a także środowiska naturalnego. Do zagrożeń tego typu możemy zakwalifikować:

- katastrofy naturalne (trzęsienia ziemi, powódzie, huraganowe wiatry, susze, pożary, i inne) oraz przemysłowe;
- rabunkową eksploatację zasobów naturalnych;
- zanieczyszczenie środowiska naturalnego;
- naruszenie stosunków wodnych w środowisku i inne⁹⁰.

⁸⁹ A. Żebrowski, op. cit., s. 16.

⁹⁰ Z. Ciekanski, op. cit., s. 38-40.

Z przedstawionych powyżej zagrożeń niewątpliwie wiodącą rolę odgrywają zagrożenia o charakterze politycznym. Z tych zagrożeń mogą wynikać inne - ekonomiczne, militarne, a przede wszystkim społeczne. Zagrożenia te mogą się wzajemnie przenikać, występować pojedynczo lub grupowo. Czasami mogą przybierać charakter lawinowy lub zmieniać formę na zagrożenie innego typu. Wydawało się, iż współcześnie zmałało typowe zagrożenie militarne, co okazało się nieprawdą, bowiem procesy globalizacji spowodowały poszerzenie się przedmiotowego zakresu bezpieczeństwa państwa oraz uwydatniły niektóre zagrożenia⁹¹. Zagrożenia w znaczący sposób wywierają wpływ na jakość i standard życia społecznego, a co za tym idzie również na poziom cywilizacyjnego rozwoju nie tylko konkretnego państwa, ale całej społeczności międzynarodowej. W procesie globalizacji dochodzi nie tylko do swobodnego przepływu dóbr oraz usług, ale także wszelkiego rodzaju zagrożeń, jak międzynarodowy terroryzm, przestępczość zorganizowana, handel ludźmi i narkotykami⁹² czy epidemie.

Interesującą klasyfikację zagrożeń zaprezentował Adam Kołodziejczyk. Dokonał podziału ze względu na:

- możliwości przewidywania zagrożeń (przewidywalne i nieprzewidywalne);
- możliwość ich eliminacji (na trwale lub czasowo);
- efektywność środków zaradczych (działania jednorazowe lub kompleksowe);
- skalę zagrożenia (mniej lub bardziej dokuczliwe dla codziennego życia);
- możliwość ich policzenia (policzalne i niepoliczalne).

Z kolei Krzysztof Kiciński dokonał podziału zagrożeń z punktu widzenia bezpieczeństwa psychospołecznego ze względu na:

- trwałość (od zagrożeń przejściowych do trwałych);
- dynamikę rozwoju (od zjawisk nie wykazujących tendencji wzrostowych do rozwijających się);
- stadium (od wczesnego stadium do zaawansowanego);
- stopień kontroli (od zjawisk możliwych do kontrolowania, na które możemy wywierać wpływ do zjawisk, które wymykają się spod kontroli);
- intencjonalność (działania świadome lub nieświadome);
- stopień przewidywalności (zjawiska przewidywalne i trudne do przewidzenia);
- stopień dostępności poznawczej (zjawiska łatwo zauważalne do głęboko kamuflowanych).

⁹¹ Ibidem, s. 48.

⁹² S. M. Mazur, W. Szot, op. cit., s. 40-41.

Te kategorie zagrożeń mogą służyć przede wszystkim do pomiaru poziomu bezpieczeństwa w znaczeniu realnym (obiektywnym), ale również subiektywnym⁹³, co może być szczególnie wykorzystywane do badań zagrożenia ze strony przestępczości.

Bardzo często zagrożenia są niedostrzegane lub lekceważone przez człowieka, bądź władze, co powoduje brak należytego przygotowania do reakcji, jej opóźnienie lub zaniechanie. To z kolei wiąże z dużymi stratami, bądź kosztami. Zagrożenie staje się realne i zmusza do zapobiegania dopiero wtedy, kiedy człowiek potrafi zauważyć jego związek z własną osobą⁹⁴.

Bezpieczeństwo wewnętrzne ma za zadanie eliminowanie zagrożeń wewnątrz państwa, wynikających z jego wadliwego funkcjonowania, równocześnie zapewniając należyty zakres spokoju i ochrony przed negatywnymi efektami zakłóceń porządku i bezpieczeństwa publicznego, co uzyskuje się poprzez działanie organów administracyjnych państwa. Stanowi więc obszar polityki wewnętrznej państwa. Newralgicznym elementem będzie więc analiza zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, czyli takich czynników, które naruszają porządek konstytucyjny oraz pewność bytu ludzkiego.

Zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego państwa należy więc postrzegać jako nagłe lub nieprzewidziane zdarzenia zagrażające życiu ludności, mieniu, środowisku lub porządkowi konstytucyjnemu⁹⁵.

Ogólnie zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego państwa możemy podzielić, biorąc pod uwagę przyczyny ich powstania, czyli te będące wynikiem działania człowieka i te, będące efektem działania sił przyrody. Istotny jest również podział uwzględniający zasięg zagrożeń:

- ograniczony (występujący na ograniczonym obszarze);
- rozprzestrzeniające się (o stopniowo rozszerzającym się zasięgu);
- ogólnokrajowe (występujące na znacznej części państwa).

Biorąc pod uwagę tradycyjny (wąski) podział bezpieczeństwa wewnętrznego, zagrożenia możemy podzielić na:

- publiczne (przestępczość, wykroczenia, patologie społeczne, subkultury itp.);
- powszechne (siły natury, awarie i katastrofy techniczne);
- ustrojowe (zdarzenia godzące w porządek konstytucyjny, korupcja, szpiegostwo)⁹⁶.

Obecnie źródłami zagrożeń bezpieczeństwa publicznego są takie czynniki jak:

- ubożenie społeczeństwa;
- wysoki poziom bezrobocia;

⁹³ A. Kołodziejczyk, op. cit., s. 232-234.

⁹⁴ S. Jarmoszko, C. Kalita, J. Maciejewski, op. cit., s. 54.

⁹⁵ J. Gierszewski, op. cit., s. 25.

⁹⁶ Ibidem, s. 30-33.

- zła sytuacja gospodarcza, wysokie zadłużenie państwa, nieskuteczna polityka fiskalna;
- wzrost migracji zewnętrznej;
- osłabienie więzi społecznych;
- marginalizacja niektórych grup społecznych;
- brak stabilnych unormowań prawnych oraz sprawnego wymiaru sprawiedliwości;
- brak lub nieskuteczna realizacja programów przeciwdziałania patologiom społecznym;
- ograniczanie praw i swobód obywatelskich;
- spadek wiarygodności władzy⁹⁷.

Najczęstszymi zagrożeniami bezpieczeństwa publicznego współcześnie są te, związane z przestępczością: kryminalną, narkotykową i gospodarczą.

W każdym kraju swoistym wyznacznikiem stanu bezpieczeństwa jest poziom zagrożenia przestępczością kryminalną. W obszarze tym dominują przestępstwa przeciwko mieniu, głównie kradzieże, włamania, rozboje, wymuszenia oraz oszustwa. Charakterystycznymi cechami współczesnej przestępczości kryminalnej jest jej zorganizowany charakter (oczywiście w różnym stopniu), transgraniczność, wykorzystanie nowoczesnych technologii, specjalizacja oraz coraz bardziej powszechne stosowanie terroru kryminalnego.

Już od kilkadziesiąt lat narkomania stanowi jedną z najgroźniejszych patologii społecznych. Wokół tej patologii wykształciła się odrębna kategoria przestępczości – przestępczość narkotykowa, polegająca na wytwarzaniu oraz obrocie środkami odurzającymi. W związku z tym, iż popyt na narkotyki wciąż rośnie ich produkcja i dystrybucja stanowią bardzo intratne źródło dochodu. Stąd duże zainteresowanie tego typu działalnością, szczególnie ze strony zorganizowanych grup przestępczych. Ponadto narkomania generuje popełnianie przestępstw o typowym charakterze kryminalnym, jak kradzieże, włamania, fałszerstwa czy oszustwa.

W obecnych czasach przestępczość gospodarcza może dotyczyć niemalże wszystkich sfer życia. Najbardziej narażone na tego typu przestępczość są:

- sektor usług (głównie branża budowlana oraz obrotu ziemią i nieruchomościami);
- sektor bankowy (wyłudzenia kredytów, leasingów);
- sektor ubezpieczeniowy (wyłudzenia odszkodowań);
- obrót towarowy (wyłudzenia towarów);
- sektor paliwowo-energetyczny (oszustwa i wyłudzenia podatków);
- branża rolno-spożywcza (wyłudzenia towarów, dopłat, kredytów, ziemi);

⁹⁷ M. Zajder, *Przestępczość w okresie transformacji*, [w:] *Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo-gospodarczej*, (red.) W. Bednarek, S. Pikulski, Olsztyn 2000, s. 232.

- domena własności intelektualnej (nielegalna produkcja i dystrybucja oraz kradzieże własności intelektualnej).

Przestępczość gospodarcza to także produkcja towarów lub świadczenie usług nie zabronionych przez prawo, jednak bez należytego odprowadzania stosownych podatków, cel czy składek ubezpieczeniowych oraz nielegalne zatrudnienie.

Źródłem zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego są:

- przyroda;
- infrastruktura techniczna będąca wytworem ludzkiej działalności;
- człowiek.

Nieodłącznym elementem przyrody są różnego rodzaju zjawiska atmosferyczne i kataklizmy, które stanowią zagrożenie dla ludzkiego życia, zdrowia oraz mienia. Część tych zagrożeń powstaje samoistnie, część zaś w wyniku działalności człowieka. Podobnie sytuacja wygląda z awariami technicznymi. Tu przyczyna może leżeć również po stronie sił natury lub osoby, popełniającej błąd.

Biorąc pod uwagę siły przyrody można wymienić takie zagrożenia (klęski żywiołowe) jak: powodzie, huragany, susze, śnieżyce, osuwiska ziemne, ekstremalne temperatury, gradacje szkodników, epidemie, trzęsienia ziemi i inne.

Klęska żywiołowa to nadzwyczajne zjawisko naturalne, które powoduje znaczne szkody na terenie, na którym występuje, często zagrażające życiu lub zdrowiu zamieszkujących tam ludzi, ich wartości majątkowej, a także środowisku naturalnemu. W przypadku wystąpienia klęski żywiołowej pomocy udzielają różne współdziałające ze sobą organy i instytucje, posiadające kwalifikacje oraz odpowiedni specjalistyczny sprzęt⁹⁸.

Rozwój techniki, a także zmiany środowiska naturalnego spowodowane działalnością człowieka wpłynęły na pojawienie się nieznanymi wcześniej zagrożeń jak: awarie techniczne w zakładach produkcyjnych, katastrofy komunikacyjne, katastrofy budowlane, awarie infrastruktury technicznej, pożary, eksplozje i wycieki substancji szkodliwych.

Katastrofa lub awaria techniczna to zdarzenie, które jest wynikiem niekontrolowanych wydarzeń powstałych w trakcie działalności przemysłowej, prowadzących do poważnego niebezpieczeństwa dla człowieka i (lub) środowiska naturalnego, występujących bezpośrednio lub z opóźnieniem, wewnątrz albo poza przedsiębiorstwem i związanych z jedną czy kilkoma substancjami niebezpiecznymi⁹⁹.

⁹⁸ Z. Ciekankowski, *Klęski żywiołowe jako przesłanki sytuacji nadzwyczajnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Administracja i Zarządzanie”, 2012, nr 95, s. 383.

⁹⁹ J. Konieczny, *Bezpieczeństwo publiczne w nagłych i nadzwyczajnych zagrożeniach środowiska*, Poznań

Cechami wspólnymi zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego są:

- nagle pojawienie się lub gwałtowny proces narastania zagrożenia;
- znaczny stopień zagrożenia życia, zdrowia i mienia ludzi objętych działaniem zjawiska;
- znaczny stopień bezradności wobec niszczycielskiej siły takich zjawisk.

Zagrożenia ustrojowe to głównie te godzące w porządek konstytucyjny państwa. Źródłem zagrożenia dla porządku konstytucyjnego można dostrzegać w strukturach i instytucjach samej demokracji, także tych powołanych do jej ochrony. Różnego rodzaju oddziaływania wpływające na państwo mogą zmniejszać jego wpływ na kształtowanie warunków życia obywateli, jednocześnie nie wykazując dostatecznej dynamiki w zakresie instytucji bezpieczeństwa. Instytucje te, działając w konserwatywnych strukturach biurokratycznych są mniej skuteczne, chociażby w zakresie zwalczania zorganizowanej przestępczości, niż te nie splecione wieloma normami prawnymi i opartymi na nich procedurami, przez co na pojawiające się zagrożenia reagują szybciej.. To efekt uboczny funkcjonowania systemu bezpieczeństwa w demokratycznym państwie, który możemy określić mianem „równowagi pomiędzy instytucjami bezpieczeństwa a sferą działań przestępczych.” W demokratycznym państwie nie da się całkowicie zlikwidować przestępczości, ponieważ aby tego dokonać, należałoby pozbawić obywateli praw i swobód, które są podstawą demokratycznego ustroju¹⁰⁰. Wydaje się więc, iż skuteczna walka z zagrożeniami, szczególnie tymi związanymi z przestępczością zorganizowaną, może być efektywna tylko w warunkach społecznego przyzwolenia, zawierającego jednakże zgodę na pewne ograniczenie praw i swobód obywatelskich. Jednak nie tylko dezaprobatą społeczną może być przeszkodą w skutecznej walce z różnorodnymi zagrożeniami. Osłabienie zdolności decyzyjnych rządu przejawiających się zakłóceniami pola decyzyjnego, wadliwym kryterium celu, czy trudności w określeniu perspektyw decyzji politycznych mogą negatywnie wpływać na stabilność oraz trwałość systemu demokratycznego, a przez to zmniejszać efektywność przeciwdziałania zagrożeniom. Mechanizmy decyzyjne ukonstytuowane w systemach demokratycznych są więc połączeniem instytucjonalnych rozwiązań ustrojowych oraz prawnych i praktyki politycznej przekształcającej się pod wpływem ewolucji sytuacji politycznej¹⁰¹. Są one ponadto często obciążone grzechami partykularyzmu. Występuje tu również syndrom strat w procesie decyzyjnym, uwidaczniający się zarówno w czasie jak i skuteczności działania. Dodatkowym

1995, s. 107.

¹⁰⁰ B. Wiśniewski, S. Zalewski, D. Podleś, K. Kozłowska, *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP*, Warszawa 2016, s. 51-52.

¹⁰¹ A. Dumala, *Mechanizmy decyzyjne w demokracji konstytucyjnej*, Lublin 1998, s. 10.

czynnikiem pogłębiającym zagrożenia jest niska jakość stanowionego prawa w sferze bezpieczeństwa (niespójność, brak precyzji, częste zmiany, nadmierna obszerność), co prowadzi do rozmywania kompetencji oraz odpowiedzialności, utrudnia prawidłowe funkcjonowanie organów państwa, sprzyja powstawaniu nadużyć i patologii w różnorodnych płaszczyznach życia.

Istotnymi zagrożeniami dla porządku konstytucyjnego są te związane z funkcjonowaniem administracji publicznej, która w znacznej mierze rozstrzyga o jakości władzy wykonawczej w państwie. Od administracji publicznej zależy jak realizowane są decyzje władzy politycznej oraz jakie normy będą regulowały sferę wykonawczą polityki państwa, a także jak kształtowane są relacje pomiędzy władzą a obywatelami. Tym samym administracja jako element władzy wykonawczej stanowi istotny czynnik bezpieczeństwa państwa. Narażona jest na biurokratyzację kojarzoną jako dążenie aparatu urzędniczego do zwiększania wpływów na decyzje polityczne, a także na korupcję, czyli praktykę czerpania nieuprawnionych korzyści.

Do neutralizacji zagrożeń i zapewnienia bezpieczeństwa swoim obywatelom zobowiązane jest państwo, z jego organami administracji rządowej oraz samorząd terytorialny. Dla zagwarantowania odpowiedniej ochrony społeczeństwa przed skutkami zagrożeń powołano różnego rodzaju siły dysponujące zdolnościami przeciwstawiania się i likwidowania zagrożeń oraz jego skutków, wyposażone w niezbędne do realizacji zadań środki. Muszą one być zdolne do działań o różnym stopniu trudności i intensywności. Siły te muszą współdziałać w ramach systemu bezpieczeństwa państwa.

System bezpieczeństwa państwa to skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych, ludzkich i materiałowych ukierunkowanych na przeciwdziałanie wszelkim zagrożeniom państwa. Zagrożenia determinują organizację systemu bezpieczeństwa państwa, stąd potrzeba prawidłowego definiowania, przewidywania oraz oceny zagrożeń¹⁰².

Taki system zazwyczaj zbudowany jest z dwóch podsystemów: kierowania i wykonawczego. Podsystem kierowania tworzą organy władzy publicznej oraz kierownicy jednostek organizacyjnych różnego szczebla, odpowiedzialni za poszczególne kategorie bezpieczeństwa. Zadaniem tego podsystemu jest zapewnienie ciągłości podejmowania decyzji i działań w celu utrzymania bezpieczeństwa, a ponadto monitorowanie źródeł, rodzajów, kierunków i skali zagrożeń oraz ich zapobieganiem i usuwaniem. Podsystemy wykonawcze stanowią siły i środki będące w dyspozycji właściwych ministrów, bądź innych organów administracji rządowej, samorządowej lub innych instytucji państwowych czy podmiotów odpowiedzialnych za wykonywanie ustawowo określonych zadań w zakresie bezpieczeństwa.

¹⁰² J. Gierszewski, op. cit., s. 27-30.

Z kolei zadaniem tego podsystemu jest rozpoznawanie, zapobieganie i przeciwdziałanie zagrożeniom związanym z bezpieczeństwem państwa¹⁰³.

Elementem systemu bezpieczeństwa państwa jest system bezpieczeństwa wewnętrznego, który jest zbiorem organów władzy i administracji publicznej, metod oraz sposobów działania związanych z ochroną porządku konstytucyjnego, publicznego oraz powszechnego, przed bezprawnymi działaniami, a także skutkami klęsk żywiołowych i katastrof technicznych. Działający w systemie zespół sił i środków ma za zadanie zapewnić państwu oraz jego demokratycznym strukturom akceptowalny poziom bezpieczeństwa, a w razie zagrożenia podjąć ściśle określone prawem działania. To także zespół norm i gwarancji prawnych oraz sposobów zorganizowania organów władzy i administracji publicznej i innych osób prawnych, tworzące formalne i praktyczne warunki do ochrony obywateli przed zjawiskami groźnymi dla życia, zdrowia lub powodującymi zniszczenie środowiska, straty materialne oraz redukowanie ich skutków, oraz kształtowania otoczenia sprzyjającego harmonijnemu i zrównoważonemu rozwojowi społeczeństwa. Taki system działa na każdym szczeblu organizacyjnym państwa, oczywiście w różnym zakresie kompetencyjnym.

Inna definicja systemu bezpieczeństwa wewnętrznego określa go jako uporządkowany zbiór rozwiązań prawnych, organizacyjnych i materialnych, którego celem jest osiągnięcie i utrzymywanie optymalnego w danych okolicznościach poziomu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa oraz realizowanie zadań wynikających z prowadzonej przez państwo polityki bezpieczeństwa¹⁰⁴.

System bezpieczeństwa wewnętrznego składa się z podsystemów odpowiadających poszczególnym komponentom bezpieczeństwa wewnętrznego (definiowanego w wąskim ujęciu):

- Podsystem bezpieczeństwa publicznego;
- Podsystem bezpieczeństwa powszechnego;
- Podsystem ochrony porządku konstytucyjnego¹⁰⁵.

W celu prawidłowego funkcjonowania systemu bezpieczeństwa wewnętrznego poszczególne państwa tworzą własne podstawy prawne określające zadania oraz kompetencje instytucji odpowiedzialnych za walkę z zagrożeniami, wynikające z kultury i mentalności społeczeństwa¹⁰⁶. Fundamentalnym czynnikiem jest jakość oraz stabilność stanowionego

¹⁰³ Ibidem., s. 37-38.

¹⁰⁴ J. Gierszewski, op. cit., s. 35-36.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 77.

¹⁰⁶ K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, J. Prońko, *Teoretyczne aspekty strategii bezpieczeństwa państwa*, Płock 2010, s. 15.

prawa. Kwestia stabilności prawa jest ważna szczególnie dla funkcjonowania współczesnych społeczeństw, w których prawo osiągnęło pozycję głównego systemu normatywnego, regulującego szeroką sferę stosunków podmiotowych. Brak precyzji i spójności przyjmowanych rozwiązań prawnych rodzi brak społecznego zaufania do państwa. Wśród innych wad prawotwórstwa można wymienić nadmiar regulacji prawnych, niespójność tworzonych przepisów, brak przejrzystości systemu prawnego, niski poziom techniczno-legislacyjny. Miarą jakości tworzonego prawa jest skuteczność rozwiązań problemów społecznych, których te regulacje dotyczą, zgodność z Konstytucją oraz gwarancje ochrony praw człowieka.

Do czynników zakłócających skuteczną realizację prawa należy zaliczyć brak stabilności politycznej, która objawia się w chaotycznych działaniach politycznego ośrodka decyzyjnego. Obniża to nie tylko skuteczność funkcjonowania prawa, ale w dłuższej perspektywie czasowej zagraża łaadowi społecznemu¹⁰⁷. Innym tego typu czynnikiem jest istnienie zorganizowanej przestępczości, która podważa system prawa jako całości.

W budowaniu jakiegokolwiek systemu bezpieczeństwa państwa (nie tylko wewnętrznego) kluczową rolę odgrywają elity polityczne kraju. Od ich odpowiedzialności, posiadania wizji modelu bezpieczeństwa i wreszcie jej realizacji zależy stan bezpieczeństwa. Owa wizja powinna być niezmienna w dłuższej perspektywie czasowej i nie powinna ulegać zmianie przy każdorazowej wymianie rządzących. System bezpieczeństwa nie może również prawidłowo funkcjonować bez akceptacji ze strony społeczeństwa. Nie można liczyć na skuteczność mechanizmów tworzących skomplikowany system bezpieczeństwa bez jego aprobaty przez społeczeństwo i braku zamiaru jego realizacji¹⁰⁸. Stabilność struktur politycznych, sprawność administracji, zdolność egzekwowania prawa, kondycja policji oraz całego wymiaru sprawiedliwości, wsparcie instytucji pozarządowych, a także przejrzyste reguły życia politycznego to kolejne cechy niezmiernie istotne w tworzeniu skutecznego systemu bezpieczeństwa¹⁰⁹.

System instytucjonalny bezpieczeństwa wewnętrznego posiada cechy wieloelementowego

¹⁰⁷ T. Biernat, *Stabilność prawa w kontekście wartości, instytucji i funkcjonowania systemu prawnego*, Kraków 2016, s. 7-8; R. Piotrowski, *Uwagi o stosowaniu prawa*, [w:] *Rozwój kraju a jakość stanowionego prawa. Materiały i opinie*, (red.) T. Biernat, Warszawa 2012, s. 21-25.

¹⁰⁸ A. Dudek, T. Łoś-Nowak, *Bezpieczeństwo państwa w środowisku międzynarodowym. Przewartościowania*, [w:] *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, (red.) S. Dębski, B. Górka-Winter, Warszawa 2003, s. 55-56.

¹⁰⁹ P. Naimski, *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, [w:] *Kryteria bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 147.

zbioru. Składa się z podmiotów o zróżnicowanym statusie, różnych zadaniach i kompetencjach, a także zróżnicowanej właściwości terytorialnej. W skład systemu wchodzi organy i urzędy o właściwości ogólnej, dla których bezpieczeństwo wewnętrzne stanowi tylko jeden z wielu przedmiotów działalności (organy administracji rządowej i samorządowej), a także organy i urzędy wyspecjalizowane, dla których bezpieczeństwo to stanowi główny zakres działalności (to przede wszystkim policja, a także inne służby koncentrujące się na problemach bezpieczeństwa wewnętrznego)¹¹⁰. W przypadku pojawienia się zagrożenia organy te i służby powinny podjąć stosowną interwencję. W celu prawidłowego funkcjonowania, czasami dla służb oraz instytucji tworzy się ośrodek (ośrodki) koordynujący działania. Centralnym ośrodkiem koordynującym działania w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego jest zazwyczaj premier rządu oraz właściwi ministrowie. Brak ośrodka koordynacji prowadzić może do rywalizacji pomiędzy różnymi służbami oraz zmniejszać efektywność ich pracy. Zakres działania oraz kompetencje poszczególnych służb oraz instytucji regulują stosowne przepisy. Organy odpowiedzialne za bezpieczeństwo wspierane są często przez instytucje naukowe, bądź opiniotwórczo-doradcze¹¹¹.

Obecne występujące zmiany w sferze podmiotowej systemu bezpieczeństwa wewnętrznego skupiają się na zwiększaniu liczby struktur instytucjonalnych, których działalność ma charakter wysoko wyspecjalizowany i profesjonalny. Struktury te koncentrują się na ściśle określonych sektorach bezpieczeństwa wewnętrznego lub na jednoznacznie sprecyzowanych zagrożeniach oraz formach naruszenia bezpieczeństwa i porządku publicznego¹¹².

Za stan bezpieczeństwa wewnętrznego w kraju zwykle odpowiada minister właściwy do spraw wewnętrznych.

Podsystem bezpieczeństwa publicznego spełnia we współczesnym państwie niezmiernie ważną rolę. To będący częścią systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa zbiór organów administracji publicznej, metod oraz sposobów działania związanych z ochroną życia i zdrowia obywateli, majątku narodowego przed bezprawnymi działaniami¹¹³. Zasadniczym zadaniem tego podsystemu jest utrzymanie i ochrona przed wszelkimi zagrożeniami takich wartości jak bezpieczeństwo publiczne, spokój, ład i porządek publiczny,

¹¹⁰ E. Pałka, *Instytucjonalne uwarunkowania bezpieczeństwa wewnętrznego w kontekście jego potencjalnych zagrożeń-wybrane problemy*, [w:] *Współczesne wyzwania dla bezpieczeństwa wewnętrznego*, (red.) E. Ślachcińska, Poznań 2016, s. 21.

¹¹¹ J. Gierszewski, op. cit., s. 85.

¹¹² E. Pałka, op. cit., s. 21

¹¹³ J. Gierszewski, op. cit., s. 87.

a także bezpieczeństwo jednostki, czyli wartości, które warunkują prawidłowy rozwój społeczeństwa oraz jego normalne funkcjonowanie.

Z uwagi na podległość administracyjną, strukturę organizacyjną oraz zakres wykonywanych zadań, możemy zróżnicować trzy grupy w podsystemie bezpieczeństwa publicznego:

- rządową – skupiającą instytucje bezpieczeństwa publicznego podległe administracji rządowej (centralnej);
- samorządową – grupującą instytucje bezpieczeństwa publicznego podległe samorządowi terytorialnemu (lokalne);
- prywatną – zawierającą komercyjne podmioty zajmujące się bezpieczeństwem publicznym (firmy ochrony osób i mienia oraz usług detektywistycznych).

Możemy wyróżnić następujące podmioty bezpieczeństwa publicznego: policje, służby, straże, gwardie, inspekcje¹¹⁴. Największymi i wiodącymi formacjami zapewniającymi bezpieczeństwo publiczne w większości krajów są policje.

Policje to umundurowane i uzbrojone formacje przeznaczone do ochrony życia i zdrowia ludzi oraz ich mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra, a także utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz kontroli przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanych z działalnością publiczną lub w miejscach publicznych¹¹⁵. Policje funkcjonują na podstawie stosownych przepisów prawa (konstytucje, ustawy, rozporządzenia), są elementem administracji publicznej i ich działania podejmowane są zawsze w interesie publicznym w granicach prawa. Formacje te mogą również wykonywać dodatkowe zadania wynikające z innych ustaw niż o policji oraz umów i porozumień międzynarodowych¹¹⁶.

Policja jako organ zajmujący się zapewnieniem porządku i bezpieczeństwa publicznego została po raz pierwszy zorganizowana we Francji w 1798 roku. Nowoczesna służba policyjna powstała 30 lat później w Anglii¹¹⁷. Jednym z jej twórców był Robert Peel (1788-1850), brytyjski premier i minister spraw wewnętrznych. Sformułował on m.in. zasady działania policji (*Peelian Principles*), które aktualne są do dziś.

¹¹⁴ E. Pałka, op. cit., s. 21-22.

¹¹⁵ J. Gierszewski, op. cit., s. 89.

¹¹⁶ T. Cyłkowski, *Rola policji w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje”, 2015, nr 20, s. 134.

¹¹⁷ P. Majer, *Ustawy polskiej policji. Źródła z komentarzem*, Szczytno 2007, s. 14. W Polsce pojęcie policji rozumiane jako sfera działalności państwa, pojawiła się w 1775 r. wraz z ustanowieniem Departamentu Policji Rady Nieustającej.

Mając na uwadze szeroki zakres powinności wykonywanych przez policję, zgodnie z charakterem i celem ich realizacji spełnia ona szereg funkcji, takich jak:

- funkcja interwencyjna – polegająca na bezpośrednim działaniu w przypadku naruszenia bezpieczeństwa i porządku publicznego w celu przywrócenia właściwego stanu;
- funkcja wykrywcza – służąca do wykrywania sprawców przestępstw, realizowana przy użyciu metod jawnych oraz niejawnych (operacyjno-rozpoznawczych);
- funkcja operacyjna – polegająca na pozyskiwaniu informacji ze środowisk przestępczych w celu zapobiegania oraz wykrywania sprawców przestępstw;
- funkcja kontrolno-orzekająca – polegająca na kontroli przestrzegania przepisów prawa;
- funkcja egzekucyjna – polegająca na wykonywaniu określonych czynności zleconych przez organy wymiaru sprawiedliwości (sądy, trybunały, prokuratury) lub administracji publicznej;
- funkcja edukacyjno-profilaktyczna – mająca na celu wdrażanie w życie programów prewencyjnych oraz informacyjnych wspólnie z organami samorządu terytorialnego, lokalnymi społecznościami, służących poprawie bezpieczeństwa¹¹⁸.

Zasadniczo policja składa się z następujących rodzajów służb:

- służby prewencyjnej;
- służby kryminalnej;
- służby wspomagającej działalność policji w zakresie organizacyjnym, logistycznym, technicznym i naukowo-badawczym.

Policje jako podstawowe formacje służące społeczeństwu do utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego odgrywają zasadniczą rolę w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego¹¹⁹.

Instytucjonalny Podsystem bezpieczeństwa publicznego obejmuje również inne wyspecjalizowane podmioty (służby, straże, inspekcje, nadzory), które wykonując określone prawem zadania (w swoim wąskim zakresie), wpływają bezpośrednio lub pośrednio na poziom bezpieczeństwa publicznego. Wśród tych podmiotów znajdują się służby celno-skarbowe, ochrony granic, ochrony przyrody, strategicznych przedsiębiorstw, służby związane z zapewnieniem bezpieczeństwa w więziennictwie i inne, a także instytucje kontrolno-nadzorcze¹²⁰.

¹¹⁸ E. Pałka, op. cit., s. 23.

¹¹⁹ T. Cykowski, op. cit., s. 142.

¹²⁰ J. Gierszewski, op. cit., s. 90.

Podsystem bezpieczeństwa powszechnego to zbiór organów władzy i administracji publicznej, metod oraz sposobów działania związanych z ochroną życia i zdrowia obywateli oraz majątku narodowego przed skutkami klęsk żywiołowych i katastrof technicznych. Bezpieczeństwo powszechne jest efektem zespołu warunków, w których społeczeństwo nie odczuwa wpływu zagrożeń awariami technicznymi lub tymi, wywołanymi przez siły przyrody.

Wiodącą i jednocześnie koordynującą rolę w podsystemie odgrywa minister właściwy do spraw wewnętrznych. Głównymi podmiotami podsystemu są przede wszystkim jednostki straży pożarnej (zarówno zawodowe jak i ochotnicze) oraz Obrony Cywilnej¹²¹, a także jednostki samorządu terytorialnego. Współpracują z nimi różnego rodzaju jednostki ratownictwa medycznego, górskiego, wodnego i inne oraz organizacje pozarządowe (Czerwony Krzyż, Czerwony Półksiężyc itp.).

Utrzymanie właściwego poziomu bezpieczeństwa powszechnego wymaga podejmowania działań o charakterze systemowym, mających na celu:

- zapobieganie zagrożeniom i ich skutkom;
- minimalizowanie ryzyka zagrożeń i ich skutków;
- przygotowanie systemów reagowania na różnorodne zagrożenia;
- skuteczne reagowanie w przypadku wystąpienia katastrof i klęsk żywiołowych;
- opracowanie i realizację programów odbudowy.

Obecne wymagania stawiane systemowi bezpieczeństwa powszechnego kładą szczególną presję na jego spójność i jednolitość w sferze koordynacji działań oraz wspólnych procedur. Istotną kwestią jest również stworzenie systemu wczesnego ostrzegania, którego zadaniem jest rozpoznawanie oznak i źródeł zagrożeń¹²².

Podsystem ochrony porządku konstytucyjnego (bezpieczeństwo ustrojowe) to część systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa oparta na konstytucji oraz wydanych na jej podstawie przepisach prawa powszechnie obowiązującego, będącą zbiorem podmiotów-organów władzy publicznej i instytucji państwowych, których zadania koncentrują się na ochronie organizacji państwa. Zakres tego podsystemu obejmuje ochronę porządku konstytucyjnego, w tym sferę polityczną, prawa i wolności człowieka czy wybór oraz niezakłócone funkcjonowanie władz. Uwzględnia organy władzy zarówno ustawodawczej, wykonawczej oraz sędziowskiej. Każdy z trzech organów władzy odpowiedzialny jest za

¹²¹ *Obrona Cywilna w wymiarze międzynarodowym na przykładzie Międzynarodowej Organizacji Obrony Cywilnej ICDO – geneza i działalność*, <https://www.researchgate.net/publication/322804799>, dostęp z: 25.06.2020.

¹²² J. Gierszewski, op. cit., s. 94-97.

ochronę konstytucyjnego ładu w swoim wyznaczonym przez konstytucję zakresie. Porządek konstytucyjny jest zbiorem reguł, w oparciu o które funkcjonuje demokratyczne państwo. Jakiegokolwiek zakłócenia w prawidłowym funkcjonowaniu organów władzy stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa. Do istotnych obszarów, których dotyczy ochrona porządku konstytucyjnego możemy zaliczyć:

- ochronę państwa jako organizacji prawnej i politycznej;
- kontrolę państwową i ochronę prawa;
- ochronę osób, obiektów, urządzeń i informacji istotnych dla bezpieczeństwa kraju;
- ochronę wolności i praw człowieka oraz egzekwowanie obowiązków obywatela wobec państwa¹²³.

Istotnym elementem ochrony porządku konstytucyjnego jest również utrzymanie pokoju wewnętrznego w państwie, czyli obrona przed zamachem stanu czy wybuchem konfliktów społecznych, prowadzących do destabilizacji sytuacji politycznej w kraju¹²⁴.

Ochrona porządku konstytucyjnego obejmuje działalność wielu instytucji (parlamenty, głowy państw, trybunały, sądy powszechne), jednak zawsze wiodącą rolę pełni służba (lub służby) wprost powołana do ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego państwa oraz jego bezpieczeństwa ustrojowego. Te tak zwane „służby specjalne” realizują zadania związane z ochroną procesów decyzyjnych władz publicznych oraz pozyskiwaniem informacji istotnych dla egzystencji, suwerenności oraz pozycji państwa.

Do głównych zadań tego typu służb należy:

- rozpoznawanie, zapobieganie i zwalczanie zagrożeń skierowanych w bezpieczeństwo wewnętrzne państwa oraz jego porządek konstytucyjny (suwerenność, międzynarodową pozycję, niepodległość, nienaruszalność granic, obronność);
- rozpoznawanie, zapobieganie i zwalczanie przestępstw: szpiegostwa, terroryzmu, korupcji, naruszenia tajemnicy państwowej oraz innych przestępstw godzących w bezpieczeństwo lub podstawy ekonomiczne państwa;
- uzyskiwanie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie właściwym organom informacji mogących mieć istotne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa i jego porządku konstytucyjnego¹²⁵.

W polityce państwa sprawny system bezpieczeństwa wewnętrznego daje szerokie możliwości działania, umożliwiając państwu harmonijny rozwój na wszystkich płaszczynach. Stanowi o dobrobycie społeczeństwa i prawidłowym rozwoju kraju.

¹²³ Ibidem, s. 105-107.

¹²⁴ J. Nowak-Jeziorański, *Kryteria bezpieczeństwa*, [w:] *Kryteria bezpieczeństwa*, op. cit., s. 151.

¹²⁵ J. Gierszewski, op. cit., s. 105-106.

1.3. Przemoc zorganizowana jako zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego

Początków kształtowania się przestępczości zorganizowanej można doszukiwać się już od XIII wieku. Przez ówczesną feudalną Europę przetaczały się częste wojny o różnej skali i zasięgu (zazwyczaj lokalnym), których wynikiem były liczne grabieże dokonywane przez grupy maruderów, dezertersów czy rycerzy, którym nie wypłacono żołdu¹²⁶. Przeciwko tym grupom organizowały się oddziały samoobrony, funkcjonujące poza prawem i nie podlegające władzy. Władza, z uwagi na swoją słabość wynikającą z rozdrobnienia feudalnego nie była zainteresowana dławieniem tego typu ruchów, ponieważ wyřęcały ją w ściganiu i zwalczaniu rycerzy-rabusiów, tym samym łagodząc nastroje społeczne¹²⁷. Obie przeciwstawne grupy, zarówno rozbójników jak i samoobrony posiadały cechy zorganizowania, na przykład hierarchiczną strukturę czy specjalizację.

W kolejnych wiekach Europa nie przestała być kontynentem targanym licznymi konfliktami. Jednocześnie miał miejsce stopniowy rozwój gospodarczy kontynentu, wzrost produkcji, a co za tym idzie dochodów. Wzrost dochodów nie był jednak rozłożony równomiernie, nie obejmował wszystkich warstw społeczeństwa. Na elementy rozwoju gospodarczego wpływ miały przyrost ludności, głównie w miastach oraz rozwój techniki produkcji, związany z postępem technicznym, a także rozwój gospodarki towarowo-pieniężnej. W ścisłym związku ze zmianami gospodarczymi, zachodziły istotne przeobrażenia społeczne, takie jak podział pracy czy rozwój nowych form wytwarzania dóbr materialnych. W efekcie tych zmian znaczna część rzemieślników, tych najsłabiej wykwalifikowanych znalazła się poza cechami rzemieślniczymi, tworząc nową kategorię społeczno-zawodową - pracowników najemnych¹²⁸. Ci, którzy nie mieli ochoty do zazwyczaj ciężkiej i słabo opłacanej pracy porzucali ten sposób życia, często wiążąc się ze światem przestępczym, który był stosunkowo otwarty na przyjmowanie nowych kandydatów, a proces integracji i profesjonalizacji w tym świecie był łatwy i szybki¹²⁹. Odrzucenie etosu pracy szło w parze

¹²⁶ W Europie Zachodniej nazywano ich „*Raubritterami*”, co z niemieckiego oznaczało rycerzy-rabusiów (*der Ritter-rycerz, der Raub-rabunek*), A. Miczkowska, *Problematyka przestępczości zorganizowanej*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Zeszyty Studenckie”, Wrocław 2009/3, s. 115.

¹²⁷ E. Pływaczewski, *Przemoc zorganizowana i jej zwalczanie w Europie Zachodniej*, Warszawa 1992, s. 10-11; Z. Rau, *Przemoc zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie*, Kraków 2002, s. 32.

¹²⁸ Z. Wójcik, *Historia powszechna XVI-XVII wieku*, Warszawa 1995, s. 11-19.

¹²⁹ M. Kamler, *Świat przestępczy w Polsce XVI i XVII stulecia*, Warszawa 1991, s. 23-25.

z negacją podstawowych norm porządku społecznego¹³⁰. Inną grupą zasilającą ówczesny świat przestępczy byli żołnierscy weterani, którzy posiadali istotne umiejętności - posługiwania się bronią oraz funkcjonowania w określonym reżimie dyscyplinarnym i hierarchicznym¹³¹. W celu większych i łatwiej uzyskiwanych zysków oraz zapewnienia większego bezpieczeństwa podczas dokonywania przestępstw sprawcy łączyli się w grupy. Grupy mniej liczne posiadały względnie silne i trwałe powiązania. Im grupa stawała się bardziej liczna tym więzi stawały się słabsze. Duże grupy charakteryzowało też słabsze przywiązanie terytorialne. Cechą ówczesnego świata przestępczego była duża ruchliwość, związana między innymi z licznymi jarmarkami, świętami religijnymi i innymi wydarzeniami odbywającymi się w różnych miastach, a przyciągającymi licznych gości oraz klientów. Przeciętna grupa, w której dokonywano kradzieży czy rabunków liczyła 4-6 osób, ale zdarzały się i liczniejsze. Tego typu grupy nosiły nazwy „Kompanii” lub „Towarzystw”, ponieważ ich członkowie określali współników mianem „towarzyszy” czy „kompanów”. W Krakowie w latach 1551 – 1620 funkcjonowało około 80 towarzystw złodziejsko-rozbójniczych, w których działało około tysiąca przestępców o różnej specjalizacji, korzystających z ponad 40 melin przestępczych. Niektóre z towarzystw specjalizowały się w dokonywaniu przestępstw tylko jednego rodzaju, jak oszustw podczas gier hazardowych, fałszerstw monet czy kradzieży koni¹³². Cechami spajającymi grupę były wspólna historia, obyczaje oraz specyficzny język – żargon¹³³.

Kolejne epoki w historii Europy (również i Azji) charakteryzowały się szybkim wzrostem zaludnienia, zwiększeniem migracji (głównie wewnętrznej), dalszym rozwojem gospodarczym i rewolucją przemysłową, a także wzrostem znaczenia burżuazji kosztem szlachty (ziemiaństwa), czego efektem były częste konflikty¹³⁴. W wyniku tych złożonych procesów społeczno-ekonomicznych w połowie XIX wieku zaczęły tworzyć się duże związki przestępcze, będące protoplastami tych współcześnie istniejących. W Europie procesy te dotknęły w zasadzie tylko południa kontynentu, a konkretnie Półwyspu Apenińskiego i to jego peryferyjnych części. W 1870 roku ostatecznie dokonano zjednoczenia Włoch. Młode państwo od początku swego istnienia borykało się z dużymi problemami, głównie finansowymi oraz brakiem wewnętrznej spójności, wynikającej z różnic historycznych

¹³⁰ B. Geremek, *Świat „opery żebraczej”. Obraz włóczęgów i nędzarzy w literaturze europejskiej XV-XVII wieku*, Warszawa 1989, s. 171.

¹³¹ Ibidem, s. 98-99.

¹³² M. Kamler, op. cit., s. 62-65.

¹³³ B. Geremek, op. cit., s. 165-170.

¹³⁴ J. Pajewski, *Historia powszechna 1871-1918*, Warszawa 1994, s. 7-23.

i społeczno-gospodarczych poszczególnych regionów. Dodatkową przeszkodą było wycofanie się z obiecywanych reform południa kraju, gdzie bieda oraz bandytyzm stanowiły poważny problem¹³⁵.

Na rozwój zorganizowanej przestępczości wpływ miały:

- słabość państwowego aparatu władzy;
- wrogie nastawienie ludności do przedstawicieli państwa (organów państwa);
- nadmierny rozrost biurokracji;
- niska efektywność organów wymiaru sprawiedliwości (zarówno na etapie ścigania jak i karania).

Likwidacja dotychczasowych struktur feudalnych, a z drugiej strony nieporadność nowych struktur władzy doprowadziło do tego, iż w rolniczych społecznościach południowych Włoch grupy przestępcze przejęły rolę władz państwowych, jej funkcję ochronną oraz pomocniczą w rozwiązywaniu wewnętrznych konfliktów i utrzymywaniem kontaktów zewnętrznych (społecznych, politycznych, ekonomicznych). Sama władza natomiast zaczęła być postrzegana w podobnej perspektywie jak niedawni okupanci czy będąca na ich usługach arystokracja¹³⁶.

Wspomniane grupy to mafie: sycylijska (*cosa nostra*), kalabryjska *'ndrangheta* oraz neapolitańska *camorra*. Terenem działania dwóch pierwszych były obszary wiejskie i małe miasteczka, trzecia grupa działała w obszarze miejskim, początkowo tylko w dzielnicy portowej. Oczywiście dotyczyło to początkowego okresu funkcjonowania. Wraz z rozwojem działalności obszar wpływów ulegał systematycznemu rozszerzaniu, przenosząc się także poza granice Włoch.

Najbardziej znaną organizacją przestępczą jest sycylijska mafia. Nie znane jest pochodzenie słowa *mafia*. Prawdopodobnie pochodzi ono, od któregoś z określeń:

- słowa *maafir*, pochodzącego od nazwiska arabskiej dynastii panującej w Palermo, stolicy Sycylii;
- słowa *mahias*, oznaczającego bezczelne zachowanie;
- słowa *maha*, określającego kamieniołomy, gdzie chronili się ludzie ścigani przez władze.

¹³⁵ Reformy obiecywał Giuseppe Garibaldi (1807-1882), żołnierz, polityk, przywódca walk o niepodległość Włoch; M. Żywczyński, *Historia powszechna 1789-1870*, Warszawa 1990, s. 466.

¹³⁶ E. W. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana. Zagadnienia wprowadzające*, [w:] *Przestępczość zorganizowana*, (red.) E. W. Pływaczewski, Warszawa 2011, s. 42-43. Południem Włoch władali Fenicjanie, Grecy, Rzymianie, Bizantyjczycy, Arabowie, Normanowie, Hiszpanie i Francuzi. Wszyscy oni zostawili tam trwałe ślady swojej władzy; Z. Machelski, *System polityczny Włoch*, Warszawa 2010, s. 15.

Nazwa ta po raz pierwszy w oficjalnym dokumencie pojawiła się w 1865 roku, gdzie prefekt Palermo Filippo Antonio Gualtiero już wtedy charakteryzował mafię jako silną organizację przestępczą. Opinia ta nie była jednoznaczna. W późniejszym okresie zdarzały się przypadki, kiedy wysocy przedstawiciele władz państwowych wyrażali się o mafii pozytywnie. Mafia posiadała swój specyficzny rytuał, związany z przyjmowaniem nowych członków czy witaniem się oraz ściśle przestrzegane zasady postępowania¹³⁷.

Członkowie mafii zawsze starali się o posady w państwowym aparacie władzy, włącznie z wymiarem sprawiedliwości, chcąc mieć wpływ na system formalnej kontroli społecznej (nieformalną kontrolę społeczną sprawowali w praktyce). *Cosa nostra* (co znaczy „nasza rzecz”, „wspólna sprawa”), podobnie jak inne organizacje przestępcze starała się silnie zakorzenić w strukturach społeczno-ekonomicznych, a także politycznych społeczeństwa zamieszkującego Sycylię oraz południe Włoch. Dlatego oprócz aparatu władzy można było znaleźć jej członków wśród rolników, rzemieślników, posiadaczy ziemskich, przedsiębiorców, bankierów, adwokatów, lekarzy i innych. W procesie swojego rozwoju ta funkcja społecznie użytecznej organizacji zaczęła zmieniać się w funkcję związaną z działalnością typowo kryminalną. Proces ten uległ znacznemu przyspieszeniu po II wojnie światowej, między innymi dzięki pomocy udzielonej amerykańskiemu wywiadowi przed i podczas desantu aliantów na Sycylię w 1943 roku¹³⁸. Po wojnie w dowód wdzięczności przedstawiciele *cosa nostry* otrzymali liczne stanowiska we władzach administracyjnych wyspy. Dzięki pomocy aliantom, a także zwalczając chłopski ruch komunistyczny¹³⁹ oraz współpracując z rządzącą partią Chrześcijańskich Demokratów, mafia stała się instytucją *quasi*-państwową. Poprzez wręczanie korzyści majątkowych i gwarantowanie poparcia w wyborach mafia zapewniła sobie bezkarność oraz możliwość ekonomicznego rozwoju¹⁴⁰.

Camorra w odróżnieniu od *cosa nostry* powstała jako stowarzyszenie typowo miejskie. Początkowym miejscem działalności była dzielnica portowa Neapolu. Słowo „*camorra*” w języku potocznym było synonimem łapówki i oznaczało mentalność człowieka gotowego do nadużyć, szantażów czy sprzeniewierzeń¹⁴¹. Zyski czerpano z nielegalnego hazardu, wymuszaniu haraczy oraz prostytucji, później z działalności w branży owocowo-warzywniej. Już na przełomie XIX i XX wieku *camorra* zbudowała silne powiązania z polityką, zajmując

¹³⁷ W. Mądrzejowski, *Przestępczość zorganizowana. System zwalczania*, Warszawa 2008, s. 12-13.

¹³⁸ E. W. Pływaczewski, op. cit., s. 42-43.

¹³⁹ W latach 1945-1955 na Sycylii zamordowano co najmniej 43 działaczy komunistycznych i socjalistycznych oraz członków ich rodzin, T. Bielecki, *Krótką historią mafii sycylijskiej*, Gliwice 2018, s. 71.

¹⁴⁰ Z. Machelski, op. cit., s. 188-189.

¹⁴¹ V. Paliotti, *Historia Kamorry*, Kraków 1998, s. 14-15.

się kupowaniem głosów oraz zastraszaniem konkurentów. Posiadała federacyjną strukturę, o bardziej spłaszczonym charakterze niż *cosa nostra*. W skład organizacji wchodziło ponad 200 klanów. *Camorra* najsilniej spenetrowała instytucje władzy państwowej, zarówno na poziomie regionalnym jak i ogólnokrajowym¹⁴². Tylko w latach 1991-2006 w regionie Kampania odwołano 71 władz gminnych z powodu infiltracji przez *camorre*¹⁴³.

Ndrangheta pochodzi z Kalabrii. Nazwa tej organizacji wywodzi się prawdopodobnie z języka greckiego (*androgathia*) i oznacza odwagę oraz męskość. *Ndrangheta* posiada podobną historię oraz genezę co *cosa nostra*. Różni ją jednak to, iż wśród członków klanów *'ndranghety* występują bliskie więzi pokrewieństwa, co wpływa na silniejsze poczucie lojalności, a to z kolei przekłada się na większe trudności organów wymiaru sprawiedliwości z pozyskaniem informatorów, bądź świadków koronnych. W Kalabrii funkcjonowało 150 klanów, liczących około 6000 członków. Poszczególne klany współpracowały ze sobą w formie luźnej federacji. *Ndrangheta* w zasadzie opanowała całą gospodarkę regionu oraz istotnie wpływała na politykę i administrację publiczną, sprytnie lawirując pomiędzy rządzącą centroprawicą lub centrolewicą¹⁴⁴. *Ndrangheta* posiadała umiejętność zdobywania politycznych wpływów nie tylko u siebie w regionie, państwie, ale i w innych krajach, jak na przykład w Słowacji, gdzie wpływy mafii sięgały urzędów premiera oraz innych polityków rządzącej partii¹⁴⁵.

Na przełomie XIX i XX wieku wielu członków mafii opuściło Sycylię, uciekając przed wymiarem sprawiedliwości do Stanów Zjednoczonych, gdzie wchłaniając początkowo grupy przestępcze włosko-amerykańskiego pochodzenia stworzyli niejako filię *cosa nostrą*. Amerykańska mafia szybko zaczęła przypominać dobrze prosperujące przedsiębiorstwo (*organized crime*), w którym nadrzędnym celem był szybki zysk. Tradycyjne rodzinne więzi przestały odgrywać tak istotne znaczenie jak miało to miejsce we Włoszech. Rozkwit działalności przestępczej miał miejsce w latach 1919-1933, kiedy w USA wprowadzono prohibicję i głównym źródłem dochodu stała się produkcja oraz dystrybucja alkoholu¹⁴⁶. Podczas II wojny światowej amerykańska mafia była łącznikiem pomiędzy Sycylijczykami a amerykańskim wywiadem, w sprawie inwazji na tę wyspę, o czym wcześniej wspomniano.

¹⁴² Z. Machelski, op. cit., s. 190-191.

¹⁴³ R. Saviano, *Gomorra. Podróż po imperium kamorry*, Katowice 2014, s. 55.

¹⁴⁴ Z. Machelski, op. cit., s. 191-192.

¹⁴⁵ M. Cedro, *Słowacja: Morderstwo Kuciaka okryte tajemnicą*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 1.10.2018, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1282240,slowacja-morderstwo-kuciaka-okryte-tajemnica.html>, dostęp z: 14.09.2019.

¹⁴⁶ J. Telak, K. Gad, *Międzynarodowa przestępczość zorganizowana-wybrane aspekty*, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2018, nr 66 (tom 2), s. 147.

W latach 80-tych i 90-tych ubiegłego wieku w wyniku intensywnych działań wymiaru sprawiedliwości amerykańska *cosa nostra* uległa znacznemu osłabieniu i wykluczeniu z działalności w takich branżach jak: rybołówstwo, budownictwo, utylizacja odpadów czy włókiennictwo¹⁴⁷.

Na terenie Rosji przestępcze stowarzyszenia istniały już w okresie caratu oraz Związku Radzieckiego. Były to kryminalne gangi zwane „*worami*”, skupiające zawodowych złodziei przestrzegających honorowego kodeksu. Pomimo rozległego systemu inwigilacji sowieckiego społeczeństwa, grupom tym udało się stworzyć rynek dystrybucji narkotyków oraz towarów niedostępnych w normalnym (państwowym) handlu¹⁴⁸. Konsekwencją upadku komunizmu w roku 1991 było przejście z gospodarki centralnie sterowanej do systemu gospodarki rynkowej. Tego typu transformacje postrzega się zwykle tylko z perspektywy ekonomicznej, pomijając uwarunkowania instytucjonalne, dzięki którym gospodarka rynkowa może prawidłowo funkcjonować. Do uwarunkowań instytucjonalnych należą przede wszystkim czytelnie określone prawa własności oraz sprawnie działające organy państwa, w szczególności system wymiaru sprawiedliwości¹⁴⁹.

Głównym beneficjentem zmian w systemie gospodarczym Rosji byli menadżerowie przedsiębiorstw, nazywani potocznie oligarchami, a także przedstawiciele aparatu władzy i służb specjalnych. Sojusz tych grup interesu wespół z środowiskiem zawodowych przestępców stanowiły podstawę rozwoju zorganizowanej przestępczości w Rosji¹⁵⁰. Tak zwana „rosyjska mafia” nie stanowi jednolitej grupy. To zbiór wielu gangów, z których każdy nadzoruje konkretny obszar, składający się bądź z określonego terytorium, bądź określonej liczby klientów czy segmentu rynku. Każdy z gangów posiada też własną hierarchię oraz określony rytuał, a także znaki rozpoznawcze. W odróżnieniu od włoskich i amerykańskich maffii członkowie rosyjskich gangów nie są połączeni rodzinnymi więzami. Do największych i najbardziej znanych grup należą „*Soloncewskaja brigada*”, działająca na terenie Moskwy i za granicą kraju (przede wszystkim na terenie państw byłego ZSRR), „*Tambowskaja gruppirowka*” z Sankt Petersburga lub „*Permska mafija*”. Ponadto na terenie Rosji działają liczne nierosyjskie grupy przestępcze, posiadające etniczny charakter, jak na przykład mafie: czeczeńskie, tadżyckie, gruzińskie i inne¹⁵¹.

¹⁴⁷ E. W. Pływaczewski, op. cit., s. 47-48.

¹⁴⁸ D. Southwell, *Historia przestępczości zorganizowanej. Prawdziwe dzieje i tajemnice gangów całego świata*, Brema 2009, s. 90.

¹⁴⁹ F. Varese, *Mafia rosyjska. Prywatna ochrona w nowej gospodarce rynkowej*, Warszawa 2009, s. 13.

¹⁵⁰ W. Mądrzejowski, op. cit., s. 28.

¹⁵¹ F. Varese, op. cit., s. 283-285. Etniczne grupy występują nie tylko w Rosji (przyp. Autora).

Rosyjskie gangi bardzo często wchodzą w mariaże z politykami oraz ze służbami specjalnymi. „*Sołoncewska brigada*” znana jest ze współpracy z rosyjskim wywiadem wojskowym GRU¹⁵².

Na kontynencie azjatyckim oprócz japońskiej *yakuzy* funkcjonują chińskie *triady*, zwane też *tongami*. Nazwa „*triada*” pochodzi od trójkątnego emblematu używanego przez członków grup podczas rytuałów. Natomiast „*tongi*” to nazwy domów spotkań przestępców z tej samej grupy. Korzenie *triad* sięgają XVII wieku, kiedy to powstawały liczne organizacje (stowarzyszenia) stawiające opór rządowi cesarskiej dynastii *Ts'ing (Qing)*, żądając powrotu do władzy dynastii *Ming*¹⁵³. Podstawowym źródłem dochodów *triad* był hazard, wymuszenia, prostytutka i przede wszystkim handel opium. Po upadku dynastii *Ts'ing* w 1912 roku i utworzeniu Republiki Chińskiej *triady* skupiły się już wyłącznie na prowadzeniu działalności przestępczej¹⁵⁴.

Od początków swej aktywności *triady* nie stanowiły jednolitej organizacji na wzór sycylijskiej mafii, tylko były niezależnymi gangami o podobnej strukturze organizacyjnej i zasadach działania. W miarę jak chińska diaspora rozprzestrzeniała się po Azji, a następnie po całym świecie, tak wraz z nią rozprzestrzeniały się *triady*. Są one trwale zakotwiczone w każdej większej społeczności chińskiej na świecie, także w Europie Środkowej (od połowy lat 90-tych). Największe gangi funkcjonują w Hongkongu, Makau i na Tajwanie. W komunistycznych Chinach po reformach gospodarczych zapoczątkowanych w 1978 roku *triady* sukcesywnie odbudowują swoje wpływy, zwłaszcza na południu kraju¹⁵⁵. Zakres działalności rozszerzył się o prowadzenie operacji *quasi-biznesowych*. Do najbardziej znanych grup należą: *triada 14K*, *Sun Yee On*, *Wo Shing Wo* oraz *Wo Hap To*¹⁵⁶. *Triady* bardzo często wchodzą w relacje z politykami, głównie lokalnymi (również

¹⁵² GRU (*Główny Zarząd Wywiadowczy*) – sowiecki, a obecnie rosyjski wywiad wojskowy zorganizowany w strukturach MON; P. Wroński, *Czas nielegalów. Krótki kurs kontrwywiadu dla amatorów*, Warszawa 2016, s. 232.

¹⁵³ W 1625 r. w Chinach wybuchła seria powstań chłopskich, które przekształciły się w wojnę przeciwko cesarskiej władzy. Chińscy feudałowie wezwali na pomoc Mandżurów, którzy pokonali chłopską armię, zajęli Pekin i ustanowili nową dynastię-mandżurską *Ts'ing (Qing)*, która panowała aż do 1912 r., a okres jej rządów odznaczał się uciskiem narodowym i społecznym, Z. Wójcik, op. cit., s. 88.

¹⁵⁴ D. Southwell, op. cit., s. 74.

¹⁵⁵ Podczas wojny domowej pomiędzy komunistami Mao Zedonga (1893-1976) a *Kuomintangiem* (Narodowa Partia Chin) Czang Kaj-szeka (1887-1975) *triady* wsparły zbrojnie tego drugiego, narażając się na zemstę komunistów po zakończonej wojnie. Dlatego większość członków *triad* emigrowała do Hongkongu, Makau lub na Tajwan, D. Southwell, op. cit., s. 74.

¹⁵⁶ E. W. Pływaczewski, op. cit., s. 51.

w Chinach komunistycznych) oraz policjantami, także z jednostek zwalczających przestępczość zorganizowaną¹⁵⁷.

Przedstawiona powyżej geneza oraz krótka charakterystyka dotyczy największych organizacji kryminalnych na świecie, posiadających mafijny charakter. Nie ma bowiem regionu na świecie, gdzie nie istniałaby przestępczość zorganizowana. Występuje ona w różnej postaci, od opisanych wcześniej organizacji mafijnych, po pospolite uliczne gangi zajmujące się wymuszeniami i handlem narkotykami. Zmienny charakter oraz zdolność przystosowywania się przestępczości zorganizowanej do nowych warunków powoduje trudności w definiowaniu zjawiska. Niewątpliwie wspólną i jedną z najważniejszych cech przestępczości zorganizowanej jest chęć zdobywania korzyści majątkowych przy użyciu przemocy. Problemy w definiowaniu zjawiska tkwią zarówno w pojęciu przestępczości, gdzie trudno określić stopień nielegalności i legalności funkcjonowania grupy, jak również w pojęciu organizacji, gdzie z kolei trudno określić zakres i poziom zorganizowania. Natomiast rezygnując z przyjęcia jakiegokolwiek formuły pojęciowej narażamy się na prowadzenie dyskursu z możliwością rozmijania się z zasadniczym problemem¹⁵⁸. Z kolei przyjęcie właściwych pojęć zdecydowanie wpływa na możliwości tworzenia lepszego prawa oraz bardziej skuteczną pracę organów wymiaru sprawiedliwości.

Ogólnie wyróżnić możemy dwa modele tworzenia definicji przestępczości zorganizowanej – amerykański i europejski. Model amerykański (zwany również modelem wąskim) odnosi się tylko do dużych grup, posiadających złożoną strukturę. Edwin H. Sutherland jako jeden z pierwszych podjął się zadania opracowania definicji organizacji przestępczej, którą rozumiał jako sformalizowany związek, ze zhierarchizowaną strukturą, z przywództwem, oparty na podziale zadań lub niesformalizowane porozumienie mające wspólne interesy oraz poglądy¹⁵⁹.

Szerszą definicję podał James A. Inciardi, dla którego przestępczość zorganizowana to przede wszystkim wszelkie zachowania przestępcze, mające na celu zdobywanie stałego i wysokiego dochodu. Jako warunkowe cechy organizacji przestępczych wymienił ponadto: hierarchiczną strukturę, kontrolę różnych organizacji i obszarów geograficznych, stosowanie przemocy (zewnątrz jak i tej wewnątrz grupy) oraz nietykalność ze strony organów

¹⁵⁷ D. Southwell, op. cit., s. 76-80.

¹⁵⁸ E. W. Pływaczewski, op. cit., s. 23.

¹⁵⁹ A. Michalska-Warias, *Pojęcie przestępczości zorganizowanej-aspekty kryminologiczne*, „Studia Iuridica Lublinsia”, nr 1/2003, s. 131-132.

władzy.¹⁶⁰

Istotne znaczenie dla dalszego postrzegania oraz definiowania zagadnienia miały ustalenia dokonane przez kolejne specjalne senackie i prezydenckie komisje do badania przestępczości zorganizowanej na terenie USA. Efektem prac komisji były ustalenia co do natury zorganizowanej przestępczości w Stanach Zjednoczonych, struktury oraz zagrożeń jakie niesie dla państwa i społeczeństwa. Nie zdołano jednak opracować uniwersalnej definicji przestępczości zorganizowanej, co w rezultacie wymuszało konieczność wyliczenia konkretnych czynów przestępczych, które podlegały przepisom ustawy zwalczającej przestępczość¹⁶¹. W 1986 roku komisja powołana przez prezydenta Ronalda Reagana (1911-2004) wskazała na trzy konstytutywne cechy zorganizowanej przestępczości:

1. długi okres funkcjonowania, wewnętrzną hierarchię i cel, którym jest osiągnięcie korzyści finansowych, przy czym dla realizacji celu stosowana jest przemoc lub groźba jej użycia;
2. zapewnienie wsparcia ze strony skorumpowanych przedstawicieli władzy oraz wymiaru sprawiedliwości;
3. wsparcie ze strony społeczeństwa i różnego rodzaju specjalistów, świadczących przestępczym organizacjom rozmaite usługi¹⁶².

Thorsten Sellin w swojej definicji zauważył, iż przestępczość zorganizowana powinna być postrzegana jako swego rodzaju przedsiębiorstwa ekonomiczne, stworzone w celu prowadzenia nielegalnej działalności lub działalności legalnej, prowadzonej nielegalnymi metodami¹⁶³. Howard Abadinsky w swoich badaniach wymienia jako istotny element zorganizowanej przestępczości brak ideologii¹⁶⁴, co pozwala między innymi odróżnić organizacje przestępcze od terrorystycznych.

W modelu europejskim szeroko definiuje się pojęcie „zorganizowanej przestępczości”, ujmując w nim również mniejsze grupy, o prostych strukturach i krótkim okresie funkcjonowania. Hermann Mannheim nie podaje definicji, ale wymienia cztery typy organizacji:

1. działającą okazjonalnie niewielką liczbę osób;

¹⁶⁰ A. Miczkowska, op. cit., s. 122.

¹⁶¹ Ustawa ta to „RICO Act” (*Racketeer Influenced and Corrupt Organizations*) z 1970 r. Wymienione są tam takie czyny jak: morderstwo, porwanie, hazard, podpalenie, rabunek, łapownictwo, wymuszanie, obrót materiałami nieprzyzwoitymi lub substancjami kontrolowanymi oraz katalogowanymi środkami chemicznymi, E. W. Pływaczewski, op. cit., s. 28-29.

¹⁶² A. Michalska-Warias, op. cit., s. 136-137.

¹⁶³ Ibidem, s. 134.

¹⁶⁴ E. W. Pływaczewski, op. cit., s. 29.

2. tłum;
3. gang (młodzieżowy lub dorosłych jako postać zaawansowaną);
4. nielegalne działania podejmowane dla zwiększenia zysków w ramach legalnie działających korporacji (tzw. „przestępczość białych kołnierzyków”- „ *white collar crimes*”).

Podczas konferencji zorganizowanej przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych RFN (1983 rok), opracowano definicję, według której przestępczość zorganizowana to: zamierzone na dłuższy czas współdziałanie większej liczby osób, nastawione na popełnianie czynów przestępczych, które często ukierunkowane są na możliwie szybkie osiągnięcie wysokich zysków.

Bardzo ciekawą definicję podał Włodzimierz Wróbel, który określił możliwość wykorzystywania oraz rozumienia pojęcia „zorganizowanej przestępczości” w aspekcie funkcjonalnym, określającym sposób popełniania konkretnych przestępstw oraz aspekcie strukturalnym, kiedy sprawcy dokonują przynajmniej kilku przestępstw w ramach jednej struktury organizacyjnej skupiającej większą liczbę osób, charakteryzującej się hierarchicznością, planowaniem, podziałem funkcji, stosowaniem sankcji wewnątrz grupy, a także nastawieniem na dłuższe lub trwałe działanie.

Również na forum międzynarodowym podejmowano próby zdefiniowania zjawiska. W 1996 roku Komisja Europejska wraz z grupą ekspertów zakwalifikowały do cech konstytutywnych tejże przestępczości współdziałanie więcej niż dwóch osób podejrzanych lub skazanych za popełnienie poważnych przestępstw, podejmowane na czas dłuższy lub nieokreślony w celu uzyskania korzyści finansowych lub władzy, albo obu tych rzeczy naraz. Definicja Europolu wylicza współpracę więcej niż dwóch osób podejrzanych o popełnienie poważnych przestępstw kryminalnych, spowodowaną chęcią osiągnięcia korzyści lub władzy, albo obu jednocześnie¹⁶⁵.

Także w przyjętej w Palermo (w 2000 roku) pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych Konwencji przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej wypracowano formułę zorganizowanej grupy przestępczej, która to „oznacza posiadającą strukturę grupę składającą się z trzech lub więcej osób, istniejącą przez pewien czas oraz działającą w porozumieniu w celu popełnienia jednego lub więcej poważnych przestępstw określonych na podstawie niniejszej konwencji, dla uzyskania w sposób bezpośredni lub pośredni, korzyści finansowej lub innej korzyści materialnej”¹⁶⁶.

¹⁶⁵ A. Michalska-Warias, op. cit., s. 139-141.

¹⁶⁶ Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z dn. 15.11.2000 r., art. 2, pkt. (a), Dz. U. z 2005 r. Nr 18, poz.158.

Podsumowując, można wyróżnić następujące koncepcje definiowania przestępczości zorganizowanej:

- poprzez tworzenie zwięzłych definicji;
- przez enumerację znamion tego rodzaju przestępczości;
- poprzez wymienienie konkretnych czynów przestępczych popełnianych w ramach działalności w grupie.

Każda z tych koncepcji nie wyczerpuje zagadnienia i każda wciąż będzie wymagała uzupełnień związanych z ciągłą ewolucją zorganizowanej przestępczości.

Uwzględniając przedstawione w definicjach cechy charakteryzujące przestępczość zorganizowaną, można przyjąć, iż przejawia się ona przez:

- funkcjonowanie trwałych struktur organizacyjnych prowadzących zaplanowaną działalność przestępczą, której celem jest osiągnięcie jak największych korzyści materialnych, wpływu na działanie władz, zarówno administracyjnych, sądowniczych jak i gospodarczych;
- profesjonalny, nieograniczony terytorialnie charakter tej działalności przestępczej, który stanowi podstawowe źródło zysków, zapewnia bezpieczeństwo oraz środki na inwestowanie w legalną działalność;
- bezwzględną hermetyczność wewnętrzną i zewnętrzną struktur, stosowanie przemocy, szantażu oraz korupcji¹⁶⁷.

Należy dodać, iż stosowanie przemocy nigdy nie jest bezinteresowne i zawsze stanowi ostatnią szansę, kiedy zawiodą inne formy zastraszania¹⁶⁸. Według Diego Gambetty, przemoc nigdy nie jest celem samym w sobie, lecz tylko środkiem. Rzeczywistym towarem jest ochrona. Tak rozumiana ochrona związana jest z wykluczeniem niektórych funkcji państwa, głównie tych administracyjnych, policyjnych, a co więcej nawet sądowych. Jest to efektem słabości państwa i konieczności szukania skutecznej pomocy poza strukturami oficjalnymi¹⁶⁹. Mafia potrafi w całej pełni wykorzystywać nieefektywność państwa w zagwarantowaniu efektywnej ochrony legalnym transakcjom, niekoniecznie wykonując to w podziemiu. Zapewnia również (i przede wszystkim) ochronę w prowadzeniu nielegalnych interesów, czym państwo oczywiście się nie zajmuje. Im bardziej zawiły jest system prawny państwa, mniej profesjonalna policja i nieefektywne sądownictwo, tym społeczeństwo chętniej będzie

¹⁶⁷ W. Mądrzejowski, op. cit., s. 36.

¹⁶⁸ G. Falcone, M. Padovani, *Cosa Nostra. Sędzia i „Ludzie Honoru”*, Lublin 1992, s. 19 i s. 43.

¹⁶⁹ P. Herman, *Przestępczość zorganizowana-przyczynek do dyskusji*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, nr 4/2011, s. 184-185; D. Gambetta, *Mafia sycylijska. Prywatna ochrona jako biznes*, Warszawa 2009, s. 23-24.

szukało pomocy w szeregach mafii¹⁷⁰.

Zorganizowane grupy przestępcze czerpią zyski z dystrybucji określonych typów dóbr. Te cenne dobra stanowią podstawę dobrobytu zorganizowanej przestępczości i stanowią przedmiot ich szczególnej ochrony. Jest ich sześć i od sześciokątnej figury o nazwie „heksagon” tworzą nazwę „dobra heksagonalne”, którymi są:

1. narkotyki i używki (papierosy oraz alkohol);
2. kamienie i metale szlachetne (głównie diamenty oraz złoto);
3. broń (w tym materiały wybuchowe);
4. produkty energetyczne (w głównej mierze ropa naftowa, benzyna i gaz);
5. hazard;
6. handel ludźmi (w tym prostytutka, porwania dla okupu, niewolnictwo, przemysł).

Wymienione typy dóbr same z siebie nie przynoszą zysków. Muszą być odpowiednio alokowane¹⁷¹. W obecnym czasie do wymienionych dóbr zaliczyć należy odpady (w tym komunalne), nielegalnie składowane i utylizowane poprzez zakopywanie w ziemi lub spalanie na składowiskach¹⁷².

Grupy przestępcze mogą przyjmować różnorodne struktury organizacyjne:

- sztywnej hierarchii (głównie z jednym przywódcą, surowo przestrzeganą dyscypliną wewnętrzną, scentralizowanym systemie zarządzania, zazwyczaj silnych więzach społecznych lub etnicznych);
- hierarchii rozdzielonej lub regionalnej (z hierarchiczną strukturą, ale jednocześnie podgrupy regionalne posiadają własne struktury, przywódców i autonomię w działaniu);
- hierarchicznego konglomeratu (z jednym organem nadzorująco-decyzyjnym nad autonomicznymi regionalnymi podgrupami);
- grupy skoncentrowanej wokół „rdzenia” (zbióru luźno powiązanych ze sobą osób, skupionych wokół przywódcy/lub kilku przywódców – rdzenia, o mniej lub bardziej intensywnym poziomie współpracy);
- zorganizowanych sieci przestępczych (osoby podejmujące wspólnie działalność przestępczą w często zmieniających się konfiguracjach personalnych);
- hierarchiczno-sięciowy (składa się z trzech poziomów: przywódczego, organizacyjno

¹⁷⁰ F. Varese, op. cit., s. 20.

¹⁷¹ P. Herman, op. cit., s. 186.

¹⁷² B. Barczak, *Mafia śmieciowa. Nowa struktura, nowa aktywność zorganizowanej przestępczości*, [w:] *Problemy i wyzwania bezpieczeństwa narodowego w zglobalizowanym środowisku międzynarodowym*, Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Lublin 2020.

-logistycznego i wykonawczego, ukształtowanie sieciowe takiej strukturze nadają określone zadania polegające na współpracy z innymi grupami przestępczymi lub legalnie funkcjonującymi podmiotami gospodarczymi).

Opisane struktury organizacyjne są komponentami tworzącymi wyższe poziomy: klastry grup przestępczych oraz rynki przestępcze. Klastry to powiązane ze sobą w różny sposób grupy o różnorodnym stopniu relacji (współpraca, konkurencja lub koegzystencja), działające na danym terytorium (miasto, region, a nawet kraj). Rynki przestępcze funkcjonują podobnie jak ich legalne odpowiedniki. Dotyczą konkretnych towarów lub usług, tyle że nielegalnych. Członkowie społeczeństwa biorą aktywny udział w tworzeniu tych rynków zgłaszając popyt na nielegalne usługi, bądź towary.

Możemy również spotkać bardziej popularne określenia struktur przestępczych, jak:

- syndykat (którego struktura nie jest trwała, a okres jej funkcjonowania uzależniony jest od rodzaju prowadzonej działalności przestępczej i zdolności przetrwania);
- konfederacja (z centralnym ciałem koordynująco-zarządzającym oraz autonomicznie funkcjonującymi grupami);
- kartel (jako zbiór grup, które w wyniku porozumienia ustalają swoje udziały w rynku danej usługi, albo towaru, aby dyktować ceny i ograniczać konkurencję)¹⁷³.

Wielkie grupy przestępcze jak możemy określać mianem „organizacji przestępczych”. Według Ricki’ego W. Griffina „Organizacja to grupa ludzi, która współpracuje ze sobą w sposób uporządkowany i skoordynowany, aby osiągnąć pewien zestaw celów”¹⁷⁴. W przypadku organizacji przestępczych tym celem jest jak największy zysk, osiągnięty w jak najkrótszym czasie. Organizacje przestępcze spełniają wszystkie kryteria jakie posiadają normalne organizacje. Oprócz wspomnianej już orientacji na osiągnięcie celów są to:

- rozmyślnie zachowania, korygowanie a nawet zmiany pierwotnie wyznaczonych celów;
- otwarcie i czerpanie z otoczenia, którego są częścią;
- posiadanie struktur i hierarchii;
- wyodrębniony członek zarządzający, kierujący funkcjonowaniem i dbający o rozwój;
- formalizacja zachowań ludzi i ich współdziałania;
- zdolność do podnoszenia stopnia swojego wewnętrznego uporządkowania;
- umiejętność stabilizacji i utrzymania wewnętrznej równowagi;
- umiejętność osiągnięcia tych samych rezultatów różnymi metodami;

¹⁷³ W. Filipkowski, *Przestępczość zorganizowana*, red. E. W. Pływaczewski, op. cit., s. 70-74.

¹⁷⁴ Ł. Sułkowski, *Organizacja jako przedmiot badań nauk o zarządzaniu*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, Łódź, t. XIII, z. 2/2012, s. 11.

- możliwość tworzenia struktur dominacji i opresji¹⁷⁵.

Z powyższego wynika, iż nazwa „organizacja przestępcza” jest bardziej trafnym określeniem dużych grup przestępczych mających mafijny charakter, aniżeli syndykat czy kartel.

Organizacje przestępcze, tak jak legalnie działające posiadają swoje oznaczenia, symbole czy też dewizy odznaczające je od innych lub zachęcające do korzystania z usług¹⁷⁶.

Również pojęcie „związek przestępczy” określa wyższą formę zorganizowania grupy. Przede wszystkim związek charakteryzuje się istnieniem stałej więzi organizacyjnej osób. Oprócz tego posiada stałą strukturę z kierownictwem, różne formy członkostwa, środki i dyscyplinę organizacyjną oraz konkretny program (cel) i formy współdziałania¹⁷⁷.

Strukturę zorganizowanej przestępczości można także określić na podstawie niżej wymienionych modeli:

- modelu terytorialnego – przyjmując nazwę od danego obszaru lub miasta znajdującego się pod kontrolą organizacji (np. sycylijska cosa nostra, grupa pruszkowska), w tym modelu obowiązuje ścisły podział geograficzny w prowadzonej działalności;
- modelu funkcjonalnego – grupy wytwarzają wyspecjalizowane struktury prowadzące działalność w określonych sektorach gospodarki (np. mafia narkotykowa, śmieciowa, VAT-owska, budowlana, lekowa, kredytowa i inne).

Obie struktury często przenikają się wzajemnie¹⁷⁸.

Przestępczość zorganizowana stanowi poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa oraz jego struktur społecznych, a także dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Poprzez wrastanie w legalne struktury polityki, gospodarki oraz społeczeństwa, tworzy trudne do oszacowania szkody, przejawiające się:

- infiltracją i korumpowaniem władz państwowych;
- destabilizowaniem rządów prawa;
- zagrożeniami dla prawidłowego funkcjonowania gospodarki oraz sektora finansowego;
- negacją prawnych oraz społecznych norm postępowania.

Zorganizowana przestępczość stanowi dużo większe zagrożenie dla porządku publicznego niż przestępczość pospolita, z uwagi na rozmiar wyrządzanych szkód, złożony charakter oraz

¹⁷⁵ Ibidem, s. 17-18.

¹⁷⁶ D. Gambetta, op. cit., s. 184-185.

¹⁷⁷ R. Góral, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2007, s. 143-144.

¹⁷⁸ F. Varese, op. cit., s. 207.

trudność w wykryciu popełnianych czynów¹⁷⁹.

We współczesnym świecie istnieje pięć kategorii dekompozycji bezpieczeństwa wewnętrznego państwa:

1. państwa upadłe (niezdolne do zarządzania trwaniem i rozwojem społeczeństwa);
2. organizacje międzynarodowe, które przejmują część suwerenności;
3. mocarstwa, które w praktyce ograniczają suwerenność innych państw;
4. działalność korporacji międzynarodowych, które na różne sposoby ograniczają samodzielność struktur państwowych (głównie wykorzystując siłę ekonomiczną);
5. osłabienie państwa poprzez słabość jego struktur lub brak woli w ograniczaniu wpływów przestępczości o charakterze mafijnym, która w rzeczywistości przejmuje część roli państwa.

Przykładem do punktu piątego mogą być Włochy, gdzie mafie przeniknęły do instytucji państwowych oraz samorządowych i działając jednocześnie równoległe poza tymi strukturami, doprowadziły do ograniczenia zarządczej siły państwa, poprzez uzależnienie oraz korumpowanie polityków różnych szczebli, w tym tych najwyższych¹⁸⁰ (jak premierów Giulio Andreottiego czy Silvio Berlusconi). Do innych krajów, w których część roli państwa przejęły organizacje przestępcze należą Rosja, Meksyk czy Kolumbia.

Innymi istotnymi zagrożeniami ze strony zorganizowanego świata przestępczego jest współpraca z organizacjami terrorystycznymi oraz wykorzystywanie grup przestępczych przez służby specjalne.

Zapobieganie i zwalczanie przestępczości zorganizowanej powinno stanowić system, będący częścią ogólnego systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. System taki powinien zostać stworzony po dokładnym rozpoznaniu przeciwnika i charakteryzować się następującymi cechami:

- elastycznością, ponieważ grupy przestępcze potrafią szybko zmieniać swój sposób działania, dostosowując go do zmieniających się okoliczności (politycznych, prawnych, gospodarczych, społecznych i innych);
- komplementarnością, co oznacza, iż każdy z jego elementów powinien realizować określone zadania, zmierzające do wszechstronnego rozpoznania jak i likwidacji zagrożeń, a wcześniej do stworzenia stosownych warunków umożliwiających realizację wymienionych celów;
- skutecznością, będącą skutkiem efektywnego wykorzystania wszystkich środków

¹⁷⁹ W. Filipkowski, op. cit., s. 138-139.

¹⁸⁰ A. Barcikowski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne-różne perspektywy analityczne i doktrynalne*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, nr 11/2014, s. 13-14.

składających się na elementy systemu.

Przyjmując za podstawę powyższe założenia, w skład systemu zwalczania przestępczości zorganizowanej powinny wchodzić:

1. środki prawne, jakie posiada państwo i jego organy (które w opinii autora powinny być na bieżąco nowelizowane, zgodnie z cechą elastyczności), także praktyka orzecznictwa sądowego;
2. wyspecjalizowane organy państwa powołane do zwalczania przestępczości zorganizowanej (specjalne jednostki policji i prokuratury);
3. międzynarodowa współpraca w zakresie zwalczania przestępczości zorganizowanej;
4. organizacje pozarządowe uczestniczące w rozpoznawaniu, zapobieganiu i zwalczaniu zorganizowanej przestępczości;
5. naukowa obudowa problematyki oraz związany z tym system szkolenia instytucji odpowiedzialnych za przeciwdziałanie i zwalczanie przestępczości zorganizowanej¹⁸¹.

W ramach postępowania w obszarze zapobiegania przestępczości zorganizowanej możemy wymienić dwa podstawowe rodzaje działań:

1. programy edukacyjne – przeznaczone dla ogółu społeczeństwa, jak i do określonych grup docelowych (funkcjonariuszy organów ścigania, prokuratorów, sędziów, restauratorów, biznesmenów i innych);
2. odpowiednia polityka gospodarcza – ograniczająca możliwości i opłacalność prowadzenia działalności przestępczej w jakimkolwiek sektorze gospodarki (przejrzystość przepisów, transparentność działań gospodarczych i inne).

W zakresie zwalczania przestępczości zorganizowanej możemy wyróżnić trzy etapy:

1. etap legislacyjny (formułowanie norm prawnych nie tylko na potrzeby postępowania karnego, ale również prawa policyjnego, dotyczącego między innymi pracy operacyjno-rozpoznawczej czy innych prawnych narzędzi do walki ze zorganizowaną przestępczością);
2. etap realizacyjno-represyjny;
3. etap wykonawczy (wykonywanie zarządzonych kar, np. pozbawienia wolności oraz środków karnych, przepadku mienia czy zakazu prowadzenia określonej działalności)¹⁸².

W celu skutecznego wykonywania etapu realizacyjno-represyjnego policje lub inne służby powszechnie stosują czynności operacyjne. Czynności operacyjne (określane również jako operacyjno-rozpoznawcze) są ustawowo umocowanymi, zazwyczaj niejawnymi działaniami

¹⁸¹ W. Mądrzejowski, op. cit., s. 84-85.

¹⁸² W. Filipkowski, op. cit., s. 177-179.

organów państwowych, prowadzonych w celach prewencyjnych, wykrywczych, informacyjnych lub dowodowych¹⁸³. Praca operacyjna stanowi istotny element w procesie wykrywczym, zarówno w postaci pozyskiwanych informacji jak i materiałów dowodowych. Głównymi celami czynności operacyjno-rozpoznawczych są:

- zebranie źródeł dowodowych dla procesu karnego;
- ustalenie składów osobowych grup przestępczych i przedmiotowego zakresu ich działania;
- ujawnienie dokonanych przestępstw oraz mechanizmów działania;
- umożliwienie zatrzymania członków grup;
- ustalenie miejsc ukrywania się osób poszukiwanych lub przetrzymywania osób uprowadzonych czy przechowywania przedmiotów pochodzących z przestępstw;
- udaremnienie popełniania przestępstw¹⁸⁴.

Do najistotniejszych metod pracy operacyjnej, z punktu widzenia zwalczania przestępczości zorganizowanej pracy można zaliczyć: kontrolę operacyjną, zakup kontrolowany (w tym kontrolowane wręczenie lub przyjęcie korzyści majątkowej), przesyłkę niejawnie nadzorowaną, współpracę z osobowymi źródłami informacji, operację specjalną, analizę kryminalną, współdziałanie z organami kontroli, wykorzystanie środków technicznych, obserwacja, zasadzka czy wywiad¹⁸⁵.

Niezwykle skutecznym narzędziem do walki ze zorganizowaną przestępczością jest

¹⁸³ J. Konieczny, J. Widacki, T. Widła, *Kryminalistyka*, Warszawa 2012, s. 134.

¹⁸⁴ J. Gołębiowski, *Praca operacyjna w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej*, Warszawa 2008, s. 18-23.

¹⁸⁵ - **kontrola operacyjna** to: niejawnie kontrolowanie treści korespondencji i zawartości przesyłek, utrwalanie treści rozmów telefonicznych oraz innych informacji przekazywanych za pomocą sieci telekomunikacyjnych, w tym obrazu;

- **zakup kontrolowany**: to dokonywane w sposób niejawni nabycie lub przejęcie przedmiotów pochodzących z przestępstwa, ulegających przepadkowi, albo których posiadanie wytwarzanie przewożenie lub którymi obrót jest zabroniony, a także przyjęcie lub wręczenie korzyści majątkowej;

- **przesyłka niejawnie nadzorowana**: niejawnie nadzorowanie przemieszczania, przechowywania i obrotu przedmiotami pochodzącymi z przestępstwa;

- **współpraca z osobowymi źródłami informacji**: pozyskiwanie informacji od osób w sposób niejawni na temat popełnianych przestępstw lub towarzyszących temu okoliczności;

- **operacja specjalna**: niejawnie przedsięwzięcie realizowane przy użyciu różnych metod pracy operacyjnej, wykorzystujące błędne przeświadczenie osób, przeciwko którym jest prowadzone, co do rzeczywistego znaczenia zaangażowanych zdarzeń i osób w nich występujących, służące do osiągnięcia zakładanych celów operacyjnych bądź procesowych;

- **analiza kryminalna**: staranny proces badawczy, ukierunkowany na dostarczenie użytecznych informacji na temat działalności przestępczej i towarzyszących temu okoliczności.

instytucja świadka koronnego¹⁸⁶.

Niebagatelny, aczkolwiek niedoceniany elementem walki z opisywanym procederem są media i dziennikarze. Dziennikarze poprzez książki, artykuły czy dokumentalne filmy ukazują kulisy działalności grup przestępczych: ich struktury, członków, mechanizmy działania, a co najważniejsze – powiązania ze światem polityki oraz biznesu. Dziennikarze jako element niezależny (w znacznej mierze) od polityków, bez oporów opisują rzeczywistość funkcjonowania zorganizowanej przestępczości, informując tym samym opinię publiczną o skali zjawiska i istniejących zagrożeniach. Bez świadomego i angażującego się społeczeństwa nie ma szans na skuteczną walkę z przestępczością zorganizowaną. Pisząc lub kręcąc filmy o świecie przestępczym dziennikarze zawsze ryzykują swoim życiem, jak chociażby Jan Kuciak (1990-2018), a wielu dla własnego bezpieczeństwa musiało zostać objętych programem ochrony świadka¹⁸⁷. Roberto Saviano napisał: „(...) mafia obawia się zainteresowania, prosperuje najlepiej, gdy otacza ją milczenie i obojętność”¹⁸⁸. Stąd tak wielkim zagrożeniem dla świata przestępczego są dziennikarze.

Jak z powyższego wynika bezpieczeństwo należy do elementarnych potrzeb człowieka. Stało się podstawowym czynnikiem państwowotwórczym, a państwo niezależnie od ciągłych przemian politycznych i społecznych wciąż pozostaje głównym gwarantem bezpieczeństwa dla swoich obywateli. Bezpieczeństwo to pojęcie wieloznaczne, trudne do sformułowania. Nie posiada jednej spójnej definicji (dotyczy to także definiowania poszczególnych kategorii bezpieczeństwa). Na podstawie występujących zagrożeń poszczególne państwa samodzielnie określają, które stanowią największe wyzwania i w oparciu o wyznaczone kryteria tworzą własną politykę bezpieczeństwa, w ramach której powstają strategie oraz systemy bezpieczeństwa.

W strukturze systemu bezpieczeństwa narodowego, bezpieczeństwo wewnętrzne zajmuje priorytetową pozycję. Bezpieczeństwo wewnętrzne zapewnia trwanie i przetrwanie oraz rozwój człowieka i całych grup społecznych na terenie państwa. Zagrożenia determinują organizację systemu bezpieczeństwa, stąd konieczność prawidłowego definiowania, przewidywania oraz oceny zagrożeń.

Przestępczość zorganizowana należy do największych zagrożeń dla bezpieczeństwa

¹⁸⁶ **Świadek koronny** to: podejrzany, który został dopuszczony do składania zeznań w charakterze świadka w sprawach o przestępstwo popełnione w zorganizowanej grupie lub związku przestępczym.

¹⁸⁷ Jan Kuciak - słowacki dziennikarz śledczy portalu Aktuality.sk, zamordowany wraz z narzeczoną 21.02.2018 r. Pisał o powiązaniach słowackich polityków oraz biznesmenów ze zorganizowanym światem przestępczym, m.in. z *'ndranghetą*.

¹⁸⁸ R. Saviano, op. cit., s. 334.

wewnętrznego kraju. Jej zwalczanie to złożony proces uzależniony od wielu czynników, wymagający dobrego przygotowania oraz skuteczności w działaniu, a nade wszystko dobrej woli i zaangażowania ze strony polityków. Jednak bez społecznego wsparcia działania organów państwa stają się bezskuteczne, dlatego tak ważna jest edukacja na rzecz bezpieczeństwa, realizowana kompleksowo (poprzez szkołę, media, w tym internet), w wyniku której społeczeństwo może szeroko zapoznać się z zagrożeniami, patologiami i skutkami braku reakcji na nie, a także kształtowanie właściwej postawy obywatelskiej.

II. Yakuza – japońska forma zorganizowanej przestępczości

2.1 Geneza organizacji

Rok 660 p.n.e. uznawany jest za legendarny początek japońskiego państwa. Wtedy to na tron miał wstąpić pierwszy cesarz Jimmu. Jednak proces tworzenia scentralizowanej organizacji politycznej rozwijał się na przestrzeni wieków. Wiodący ośrodek władzy ukształtował się około 500 roku n.e., natomiast stabilizacja praktyki realizowania władzy nastąpiła około roku 671¹⁸⁹(okres *Yamato*). Efektem tych stopniowych przemian było wprowadzenie w życie (w 702 roku) unormowań prawnych legitymizujących władzę, zwanych kodeksem *Taihō* (*Taihō-ritsuryō*). Tym samym zakończył się okres funkcjonowania ustroju rodowego, a rozpoczął okres funkcjonowania państwa opartego na ustalonych normach prawnych (*ritsuryō-kokka*)¹⁹⁰, co przyniosło krajowi stabilizację, przejawiającą się między innymi w wybudowaniu w miejscowości Nara stałej stolicy (708 rok). Państwo stało się zorganizowaną strukturą, która łączyła cesarski dwór z ludem za pośrednictwem zhierarchizowanego aparatu urzędniczego, legitymującego się odpowiednim pochodzeniem¹⁹¹. Natomiast wokół cesarskiego dworu pojawiła się cywilna arystokracja, rezygnująca ze swoich dotychczasowych militarnych funkcji. Arystokracja ta zwana była *kuge*¹⁹².

W okresie tym na japońskich wyspach doszło do ugruntowania się przywiezionego z kontynentu buddyzmu oraz konfucjanizmu – systemów filozoficznych i religijnych, jednak wierzenia te nie zdołała wyprzeć rodzimej wiary – *shintō*¹⁹³. Wszystkie religie znalazły swoje

¹⁸⁹ C. Totman, *Historia Japonii*, Kraków 2009, s. 62.

¹⁹⁰ J. Tubielewicz, *Historia Japonii*, Wrocław 1994, s. 56-57.

¹⁹¹ C. Totman, op. cit., s. 98.

¹⁹² J. W. Hall, *Japonia od czasów najdawniejszych do dzisiaj*, Warszawa 1979, s. 46.

¹⁹³ **Buddyzm**-system filozoficzny i religijny stworzona przez hinduskiego księcia i filozofa o imieniu Gautama (560-480 r.p.n.e.), w którym uznaje się, iż życie jest równoznaczne z cierpieniem, z którego można się wyzwolić poprzez odpowiednie praktyki. Do Japonii buddyzm dotarł poprzez Chiny i Koreę w 552 r., gdzie trafił na cesarski dwór i szybko zintegrował się z rodzimą religią *shintō*.

Shintoizm (*shintō*-droga bóstw)-tradycyjna japońska religia jak i światopogląd, oparta na rodzimej mitologii, jej istotą jest zachowanie równowagi i harmonii między światem bogów, naturą, a człowiekiem. Najwyższym kapłanem jest cesarz, który jest strażnikiem ładu w naturze oraz stanowi pomost pomiędzy bóstwami (*kami*) a poddanymi.

miejsce w życiu duchowym Japończyków, tyle że na innych płaszczyznach. Konfucjanizm i buddyzm oprócz nowego systemu wierzeń i religijnych postaw były ważnym nośnikiem elementów chińskiej cywilizacji. Stał się również znaczącym czynnikiem polityki państwowej¹⁹⁴.

Rosnącym wpływom buddyjskiego kleru postanowił sprzeciwić się cesarz Kammu, przenosząc dwór (w 794 roku) do nowej stolicy - Heian-kyō (dzisiejsze Kioto). Okres *Heian* (794-1192) charakteryzował się względnie długim pokojem, trwającym prawie cztery wieki (nie biorąc pod uwagę walk zbrojnych rozgrywających się w dalekich prowincjach). Tak długi czas spokoju sprzyjał dalszemu rozwojowi arystokracji i rozkwitowi kultury dworskiej. Do ogromnej potęgi doszedł ród Fujiwara, który zdominował życie polityczne i kulturalne kraju¹⁹⁵. W końcowym okresie epoki *Heian* dotychczasowy system bezpieczeństwa opierający się na pieszych oddziałach chłopów z poboru stał się bezużyteczny, a *kuge* nie chcieli angażować się w utrzymywanie ładu i porządku wewnątrz kraju, szczególnie na prowincji, gdzie dochodziło do coraz liczniejszych konfliktów oraz buntów. W związku z tym cesarski dwór zaczął powierzać militarno-porządkowe zadania zbrojnym grupom wywodzącym się z arystokracji niskiej i średniej rangi, która to chętnie zasiedlała ziemie leżące na prowincji kraju. W pierwszej połowie X wieku dwór już oficjalnie powierzał funkcje policyjno-porządkowe przedstawicielom lokalnych elit wojskowych, również na poziomie całych prowincji. Tworzące się w ten sposób grupy wojskowych najemników miały wspólny interes z dworem jako jedynym dysponentem prestiżowych tytułów, a przede wszystkim majątków ziemskich¹⁹⁶. Grupy te zaczęto określać mianem *bushi* (wojownicy) lub *saburai* (słowo pochodzące od czasownika „służyć”, w tym przypadku „służyć arystokratycznemu panu”). Termin „samuraj” pochodzi od słowa *saburai* i oznacza mężczyzn pełniących służbę wojskową) w domach możnych arystokratów¹⁹⁷.

Konfucjanizm-system filozoficzny i religijny stworzony w Chinach przez Konfucjusza w V wieku p.n.e., który głosił, iż zbudowanie idealnego społeczeństwa i osiągnięcie pokoju jest możliwe pod warunkiem przestrzegania obowiązków wynikających z hierarchii społecznej, a także zachowywania tradycji, czystości oraz ładu i porządku. Istotnym elementem systemu jest koncepcja „twarzy”, czyli takiego postępowania, by nie „stracić twarzy” - *murahachibu* (gdy człowiek „stracił twarz” pozostawał wtedy wstyd, natomiast nie było poczucia winy). A. Kość SVD, *Prawo, państwo i religia w Japonii*, „Teka Komisji Prawniczej”, vol. IV/2011, s. 61- 63; A. Kozyra, *Bogowie i Absolut* [w:] *Dzieje Japonii*, (red.) J. Baczyński, L. Będkowski, „Polityka. Pomocnik Historyczny”, nr 4/2019, s. 38-40.

¹⁹⁴ J. W. Hall, op. cit., s. 54-55.

¹⁹⁵ J. Tubielewicz, op. cit., s. 98-101.

¹⁹⁶ J. Greń, *Rządy wojowników*, [w:] *Dzieje Japonii*, op. cit., s. 23.

¹⁹⁷ E. Ikegami, *Poskromienie samurajów. Honorowy indywidualizm i kształtowanie się nowożytnej Japonii*, Kraków 2011, s. 47.

Z czasem na skutek różnorodnych działań oraz zależności zaczęły powstawać potężne rody o tradycji militarnej. Do tych najpotężniejszych należał ród Minamoto, związany z Fujiwarami i ród Taira, związany z cesarzami, którzy abdykowali¹⁹⁸ (co było dość powszechnym zwyczajem). W wyniku dworskich rozgrywek doszło do wojny pomiędzy samurajskimi rodami Taira i Minamoto (wojna *Gempei* 1180-1185), którą wygrał ród Minamoto. Wojna *Gempei* całkowicie zmieniła sytuację na japońskich wyspach. Po władzę w kraju sięgnęli *bushi*, doprowadzając do powstania wojskowej hegemonii w kraju. Minamoto Yoritomo w 1192 roku otrzymał z rąk cesarza tytuł *shōgun*¹⁹⁹ i utworzył pierwszy wojskowy rząd zwany *bakufu* (dosłownie: „rządy z namiotu”), który stopniowo przejmował władzę nad całym krajem, także nad cesarskim Kioto. *Shōgun* Minamoto Yoritomo obrał za siedzibę swoich rządów miasto Kamakura, stąd późniejsza nazwa tego okresu²⁰⁰.

Pod koniec XIII wieku w wyniku mongolskich najazdów na Japonię nastąpiło osłabienie rządów *bakufu*, co w roku 1333, po licznych spiskach oraz buntach zakończyło okres *shōgunatu Kamakura*. Władzę w kraju na krótko przejął cesarz Godaigo (1288-1339). Życie polityczne ponownie powróciło do Kioto²⁰¹, a cesarz próbował przywrócić znaczenie władzy cywilnej kosztem wojskowej (tak zwana restauracja *Kemmu*, 1334-1336). Jego plany nie powiodły się jednak i władza ponownie wróciła w ręce samurajów (w 1338 roku), tym razem z rodu Ashikaga.

Shōgunowie Ashikaga (*bakufu Muromachi* 1338-1573) stworzyli system polityczny zwany *kemmon*, oznaczający rządy „możnych domów”, czyli dworu, największych *shintōistycznych* świątyni oraz buddyjskich klasztorów, a przede wszystkim potężnych rodów *bushi*, na czele których stali *daimyō* (co znaczy „wielkie imię”). System *kemmon*, podobnie jak porządek *ritsuryō* miały zabezpieczać interesy elit. W przypadku systemu *ritsuryō* gwarantował on interesy stosunkowo wąskiej i jednolitej grupie, natomiast *kemmon* grupie znacznie liczniejszej oraz zróżnicowanej. Było to powodem różnorodnych tarć, które doprowadziły do wybuchu wojny ery *Ōnin* (1467-1477)²⁰². Dotychczasowe liczne lokalne antagonizmy

¹⁹⁸ J. Tubielewicz, op. cit., s. 108-109.

¹⁹⁹ J. W. Hall, op. cit., s. 77-79.

²⁰⁰ *Seii tai shōgun*-tytuł tłumaczony jako „wielki wódz podbijający barbarzyńców”, wywodzi się z przełomu VIII i IX w., kiedy nadawano go dowódcom wypraw przeciwko Ajnom, ludowi zamieszkującemu północno-wschodnie tereny Japonii. Urząd stał się stanowiskiem dziedzicznym. J. Greń, op. cit. s. 25.

²⁰¹ Mongolskie najazdy pod wodzą chana Kubilajaja (1215-1294) miały miejsce w 1274 i 1281 r. W obu przypadkach po ciężkich obronnych walkach z pomocą samurajom przyszła pogoda, a konkretnie tajfuny. Drugi, szczególnie silny otrzymał nazwę „*Kamikaze*”, czyli „Boski Wiatr”. Działania obronne wyczerpały finansowo i politycznie *bakufu*. J. Tubielewicz, op. cit., s. 166-173.

²⁰² C. Totman, op. cit., s. 205-206.

pacyfikowane były przez *bakufu*, kiedy jednak okazało się, iż w samym rodzie Ashikaga rozgorzał konflikt o sukcesję dla wielu wojskowych dowódców wyłoniła się sposobność na osiągnięcie profitów w otwartej konfrontacji. Wojna *Ōnin*, a także następujące po niej walki doprowadziły do istotnych przeobrażeń na mapie politycznej Japonii. Pojawiły się nowe rody, nowi przywódcy, stare zaś wygasły lub ich wpływy ulegały marginalizacji. Ci nowi to zazwyczaj dotychczasowi wasale, zastępujący nieobecnych lub zbyt słabych seniorów. Japonia uległa feudalnemu rozdrobnieniu, a ciężar kształtowania polityki przeniósł się na prowincję. W 1568 roku na politycznej scenie pojawił się nieznany dotąd pan feudalny z niewielkiej prowincji Owari – Oda Nobunaga (1534-1582), który zdobył Kioto, usunął z urzędu *shōguna* Ashikagę Yoshihide (1538-1568) i na jego miejsce osadził Ashikagę Yoshiakiego (1537-1597). Lata pomiędzy wojną *Ōnin* a osadzeniem Yoshiakiego na urządzie *shōguna* nazywane są w japońskiej historiografii okresem *senjoku* („kraju w wojnie”)²⁰³. Po uspokojeniu sytuacji w stolicy Oda Nobunaga starał się skonsolidować pod swoim zwierzchnictwem rozdrobniony kraj. Udało mu się zjednoczyć około 20 z ponad 60 prowincji oraz w znacznej mierze rozbić liczne i silne grupy (sekty) buddyjskich religijnych fanatyków zwanych *ikkō* (co oznacza „jednomyślność”), niechęcych podporządkować się żadnej władzy. Oda Nobunaga nie dokończył swojego dzieła, został zdradzony przez swojego wasala i podczas podstępного ataku popełnił samobójstwo²⁰⁴.

Dzieło Ody Nobunagi podtrzymał jeden z najlepszych jego dowódców Toyotomi Hideyoshi (1536-1598). Co ciekawe, Hideyoshi nie był z pochodzenia samurajem, lecz chłopem. Jego ojciec, a później i on służyli jako *ashigaru* (dosłownie „lekka stopa”), czyli piesi żołnierze²⁰⁵. Jak widać jeszcze wtedy stan samurajski nie był zamknięty dla innych stanów, a przepustką do lepszego życia była służba wojskowa. Hideyoshi szybko zrobił karierę wojskową u boku Nobunagi, a po jego śmierci kontynuował dzieło jednoczenia kraju. W 1590 roku prawie cała Japonia znalazła się pod bezpośrednim lub pośrednim (poprzez wasali) panowaniem Hideyoshiego. Oprócz sukcesów militarnych Hideyoshi przeprowadził również istotne reformy (1590-1591) mające wpływ na dalsze funkcjonowanie państwa, jak chociażby reforma katastralna. Spisy ziemi (*Taikō kenchi*) miały za zadanie, oprócz celu fiskalnego formalne oddzielenie wojowników (*bushi*) od chłopów (*hyakusho*). Spisy *kenchi* stały się podwaliną nowego porządku feudalnego, gdzie poszczególne klasy zostały od siebie odseparowane, a wojownicy nie mogli zmieniać swojego seniora. Pod koniec życia Hideyoshi zorganizował jeszcze dwie wyprawy wojenne mające na celu podbój Korei i Chin (w 1592

²⁰³ J. Tubielewicz, op. cit., s. 197-200.

²⁰⁴ Ibidem, s. 225-231. Inne źródła podają, iż Oda Nobunaga został zabity; C. Totman, op. cit., s. 269.

²⁰⁵ J. W. Hall, op. cit., s. 113.

i 1597 roku), jednak zakończyły się one niepowodzeniem. Toyotomi Hideyoshi zmarł w 1598 roku pozostawiając małoletniego syna Hideyoriego pod opieką rady regencyjnej, której nieformalnie przewodził Tokugawa Ieyasu. Epoka rządów Ody Nobunagi i Toyotomi Hideyoshiego nazywana jest okresem *Azuchi-Momoyama* (nazwa pochodzi od miejsc lokalizacji rodowych zamków Nobunagi i Hideyoshiego) miała wielki wpływ na Japonię. Była erą przejścia z średniowiecza do czasów nowożytnych, erą ukształtowania nowych stosunków społecznych²⁰⁶.

Tokugawa Ieyasu (1542-1616) należał do stronników zarówno Ody Nobunagi jak i Toyotomi Hideyoshiego. Śmierć tego drugiego postanowił wykorzystać do przejęcia władzy w państwie. Szybko pozyskał zaufanie znacznej części *daimyō*, a po rozpadzie rady regencyjnej doszło do bitwy pod Sekigaharą (w 1600 roku), w której zwycięstwo odniosły wojska Ieyasu. W 1603 roku przyjął z rąk cesarza tytuł *shōguna*, który dwa lata później przekazał synowi Hidetadzie, samemu zostając *ōgoshō* (*shōgunem* w stanie spoczynku). Dokończeniem dzieła przejęcia władzy było zdobycie zamku w Osace (w 1615 roku), którego bronili ostatni stronnicy rodu Toyotomi.

Tokugawa Ieyasu stworzył dychotomiczny system polityczny nazywany *bakuhau*, polegający na równoczesnym funkcjonowaniu *bakufu* (*shōgunatu*) oraz około dwustu pięćdziesięciu posiadłości *daimyō*, zwanych *han*. System więc składał się z centralnej władzy państwowej reprezentowanej przez *shōgunat* oraz administracji lokalnej reprezentowanej przez *daimyō*. Czynnikiem spajającym system na jego szczycie były typowe stosunki feudalne, zaś w domenie bezpośredniej jurysdykcji *shōguna* czy też *daimyō* władzę sprawowano przy użyciu metod biurokratycznych²⁰⁷.

Po zwycięskiej bitwie pod Sekigaharą, a następnie zdobyciu Osaki, Tokugawa Ieyasu przeprowadził ogromną redystrybucję majątków oraz strategicznych stanowisk. Beneficjentami zostały rody, które udzieliły wsparcia Ieyasu²⁰⁸. Osiemdziesiąt siedem rodów utraciło swoje ziemie i co się z tym wiąże tytuły *daimyō*. Zostały one skonfiskowane na rzecz rodu Tokugawa²⁰⁹.

W celu wzmocnienia władzy utrwalono hierarchiczny podział społeczeństwa na cztery

²⁰⁶ J. Tubielewicz, op. cit., s. 232-245.

²⁰⁷ J. W. Hall, op. cit., s. 136-139.

²⁰⁸ *Daimyō* zostali podzieleni na: *fudai* - tych, którzy poparli Tokugawów jeszcze przed bitwą pod Sekigaharą i *tozama* - którzy ugięli się dopiero po bitwie, więc wzbudzali ich nieufność; J. Tubielewicz, op. cit., s. 258.

²⁰⁹ E. Kostowska-Watanabe, *Transformacja Japonii w okresie Meiji i Taishō-nowi ludzie w nowych czasach*, [w:] *Zmiany społeczne w Japonii w XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia*, (red.) E. Kostowska-Watanabe, Kraków 2012, s. 28-29.

stany: wojowników, chłopów, rzemieślników i kupców. Hierarchia ta określana była mianem *shi-nō-kō-shō*, a wywodziła się z konfucjańskiej filozofii, gdzie chłop jako wytwórca żywności stał wyżej w hierarchii niż rzemieślnik, zaś kupiec jako osoba niczego nie wytwarzająca znajdował się najniżej. Poza hierarchią znajdowała się cesarska arystokracja, a także kler, filozofowie, lekarze, artyści. Ponadto poza nawiasem społeczeństwa funkcjonowały dwie grupy ludzi: nieczysci (*eta*) i „niełudzie” (*hinin*): skazańcy, włóczędzy, żebracy, bezdomni, prostytutki. *Eta* wykonywali zawody uważane za nieczyste (zbrukane krwią), jak garbowanie skór, oprawianie padłych zwierząt, palenie zwłok ludzi zmarłych na niebezpieczne choroby, wykonywanie wyroków śmierci. Dodatkowo *eta* trudnili się rolnictwem. Jak przystało na „nieczystych” ludzie ci mieszkali poza miastami, w przysiółkach zwanych *buraku*, dlatego w późniejszym okresie przyłgnęła do nich nazwa *burakumin* (lub *dowa*). Życie w danym stanie było dziedziczne, praktycznie bez możliwości zmiany. Podział na cztery stany nie przedstawiał pełnego obrazu społecznej struktury, która była bardziej złożona²¹⁰. Każdy ze stanów posiadał swoje szczeble. Wśród samurajów najwyższy poziom reprezentowany był przez *daimyō*, dzielących się na wspomnianych już *fudai* i *tozama*. Niżej w hierarchii znajdowali się *hatamoto* – bezpośredni wasale *shōguna*. Najliczniejsza była rzesza drobnych rodów samurajskich (szacowana na około dwa miliony osób)²¹¹. W stanie tym najgorzej sytuowana była grupa *rōninów* – samurajów, którzy z różnych przyczyn²¹² nie posiadali pana. *Bakufu* odnosiło się wrogo do *rōninów*. Byli oni bacznie obserwowani przez władze, nie zatrudniano ich, zabraniano się osiedlać, a nawet wyrzucano z miast. *Shōgunowie* Tokugawa zabronili samurajom uprawiania ich dziedzicznego zawodu jakim była walka. W zamian za to mieli być strażnikami oraz urzędnikami. „Samuraje stali się wojownikami, którym kategorycznie zabroniono wojować”²¹³.

Podobne rozwarstwienie spotykamy w pozostałych klasach. Często dochodziło do zacierania się różnic pomiędzy klasami, głównie pomiędzy rzemieślnikami a kupcami, którzy w dużych miastach wspólnie tworzyli społeczność mieszczan (*chōmin*), o różnym stopniu majątności. Również *rōninowie* trafiali do warstwy chłopów, czasem kupców, a nawet staczali się do warstwy „niełudzi”.

Dopełnieniem obrazu społeczeństwa epoki Tokugawa była cesarska arystokracja oraz buddyjski kler. Obie grupy nie zostały nigdzie przyporządkowane i wiodły życie według

²¹⁰ Ibidem, s. 29-30.

²¹¹ C. Totman, op. cit., s. 296.

²¹² Głównym powodem była zazwyczaj śmierć suwerena, która pociągała za sobą upadek całego rodu lub utratę majątku. Zdarzały się również ucieczki samurajów z domen, w których służyli.

²¹³ J. Tubielewicz, op. cit., s. 278-279.

własnego porządku. Arystokracja dworska stanowiła niewielki odsetek społeczeństwa. Funkcjonując w Kioto nie stanowiła realnego zagrożenia dla ustanowionego porządku. Była jednak bacznie obserwowana przez władze. Z kolei buddyjski kler dopóki nie łamał prawa i zasad porządku publicznego mógł spokojnie funkcjonować, prowadząc działalność religijną²¹⁴.

Bez względu na to jaki status reprezentowała dana osoba, rzeczywistym kryterium poziomu życia był stan zamożności. Bogaty kupiec żył wystawnie, zaś biedny lub bezpański samuraj codziennie walczył o przetrwanie²¹⁵.

Jednym z wyróżników prawie wszystkich rządów *bakufu* było przenoszenie ośrodka władzy poza Kioto – siedzibę cesarzy²¹⁶. Tokugawa Ieyasu postąpił podobnie, przenosząc stolicę kraju do Edo (1603 rok). Miasto szybko stało się centrum życia politycznego, a wkrótce potem i kulturalnego. Niewątpliwym bodźcem, który wpłynął na rozwój Edo był obowiązek „uczestniczenia w służbie na zmianę” (*sankin kōtai*). Każdy *daimyō* musiał co drugi rok spędzić w stolicy, a podczas nieobecności pozostawiać rodzinę jako zakładników. Był to element kontroli oraz zapewnienia bezpieczeństwa *bakufu*. Każdy feudal przebywał w Edo wraz z rodziną, służbą oraz licznym samurajskim orszakiem. Tak liczna rzesza majątnych ludzi wpływała na szybki rozwój miasta²¹⁷. Efektem funkcjonowania systemu *sankin kōtai* był rozwój punktów wypoczynkowych umiejscowionych przy drogach prowadzących do Edo oraz na jego przedmieściach. Oprócz orszaków *daimyō* do miasta ściągaly rzesze urzędników, kupców, rzemieślników, pielgrzymów odwiedzających miejsca kultu, artystów, bezpańskich samurajów, włóczęgów, a także najemnych robotników oraz biedoty szukającej dorywczej pracy²¹⁸. W 1720 roku Edo było już największym miastem na świecie, przekraczając liczbę 1,3 mln mieszkańców²¹⁹.

W okresie tak długiego pokoju zubożała klasa wojowników pogrążała się w beczynności, poświęcając coraz więcej czasu rozrywkom, których nie brakowało w Edo jak i w innych dużych miastach (Kioto, Osaka, Nagasaki). Często dochodziło do incydentów, zazwyczaj krwawych pomiędzy różnymi grupami samurajów, na przykład pomiędzy *hatamoto* (bezpośrednimi wasalami *shōguna*), a samurajami ze świt *daimyō* przebywających w Edo

²¹⁴ Ibidem, s. 280-281.

²¹⁵ C. Totman, op. cit., s. 298.

²¹⁶ Wyjątkiem był *shōgunat* rodu Ashikaga, gdzie ośrodek władzy był ulokowany w Muromachi – dzielnicy Kioto.

²¹⁷ C. Totman, op. cit., s. 282.

²¹⁸ S. Mansfield, *Tokio. Biografia*, Kraków 2018, s. 30-31.

²¹⁹ W 1801 r. Londyn liczył 850 tys. mieszkańców, a Pekin około miliona. Ibidem, s. 61.

w ramach *sankin kōtai*. *Hatamoto* tworzyli niewielkie oddziały atakujące samurajów *daimyō-tozama*, którzy w ramach samoobrony tworzyli oddziały o nazwie *yakko*. Ofiarami tych zamieszek najczęściej padali mieszczanie, więc i oni tworzyli własne oddziały samoobrony (*machi-yakko*), składające się głównie z *rōninów*. Z czasem oddziały te przekształciły się w organizację nazywaną *Otokodate* (mężni ludzie), by w końcu stać się przestępczą grupą²²⁰. Mimo to posiadali opinię obrońców zwykłych ludzi przed złodziejami, nieuczciwymi handlarzami czy skorumpowanymi urzędnikami²²¹. *Machi-yakko* funkcjonowały w obrębie określonego terytorium, zazwyczaj dzielnicy, a utrzymywane były przez mieszczańskie gildie²²². Inną grupę samurajów łamiących prawo stanowili tak zwani *kabuki mono* (wykrzywieni, wykolejeni). Tworzyli zbrojne grupy, przysięgając sobie wierność, celebrując rytuały braterstwa krwi. Ubierali się kolorowo, nosili ekstrawaganckie fryzury, a przede wszystkim zachowywali się głośno i agresywnie, wszczynając bójki i destabilizując porządek publiczny w większych miastach²²³. Do najbardziej znanych *kabuki mono* należała grupa *Shiratsuka-gumi*, działająca w Edo od lat czterdziestych XVII wieku do końca stulecia, kiedy to została zlikwidowana przez władze²²⁴.

Obecnie członkowie *yakuzy* uważają się za bezpośrednich spadkobierców grup chroniących mieszkańców miast okresu *Edo* przed zdemoralizowanymi *hatamoto* czy bandami *rōninów*. Sami często wywodzą swoje pochodzenie z samurajskich rodów. Niewątpliwie wielu z nich posiada takowe korzenie, jednak w rzeczywistości *yakuza* wywodziła się z innego środowiska²²⁵.

W okresie *Edo* do popularnych rozrywek należał hazard (był rozrywką nielegalną, surowo karaną przez władze). Osoby zajmujące się prowadzeniem hazardu nazywane były *bakuto*. *Bakuto* organizowali się w zawodowe gildie określane jako rodziny (*bakuto ikka*), posiadające hierarchiczną strukturę. *Bakuto ikka* często nawiązywali współpracę z lokalnymi władzami, które wykorzystywały ich do uprawiania hazardu z robotnikami wykonującymi publiczne prace (zazwyczaj budowlane lub irygacyjne), odzyskując ich zarobki w zamian za procent²²⁶. To jeden z pierwszych przypadków współpracy przestępczego świata z przedstawicielami władzy. *Bakuto* działali na terenie dużych miast (na przedmieściach, w dzielnicach

²²⁰ J. Tubielewicz, op. cit., s. 277-278.

²²¹ D. Cunningham, *Taiho jutsu. Prawo i porządek w epoce samurajów*, Bydgoszcz 2007, s. 19.

²²² A. Westbrook, O. Ratti, *Sekrety samurajów. Studium o japońskich sztukach walki*, Bydgoszcz 1997, s. 109.

²²³ E. Ikegami, op. cit., s. 207.

²²⁴ S. Mansfield, op. cit., s. 58. Słowo „*Gumi*” oznacza grupę, zespół, brygadę (w budownictwie) lub bandę.

²²⁵ D. Southwell, op. cit., s. 58; E. W. Pływaczewski, op. cit., s. 49.

²²⁶ D. Cunningham, op. cit., s. 29.

zamieszkałych przez robotników i ubogich rzemieślników oraz kupców) oraz w niewielkich osadach położonych przy głównych drogach łączących największe miasta kraju²²⁷.

Na całym świecie szlaki migracyjne i związana z nimi infrastruktura (karczmy, stajnie, przystanie, porty, magazyny, obiekty noclegowe i inne) zawsze przyciągały różnorodnych przestępców. Podobna sytuacja miała miejsce w Japonii. Już pod koniec IX wieku wspomniano o grasujących na drogach bandach *shūba no tō* (dosłownie „bandy wynajętych koni”), które bądź oferowały usługi przewozowe, bądź rabowały podróżnych²²⁸. W okresie *Edo*, kiedy Japonia doznała okresu pokoju i rozwoju, ruch na szlakach przybrał na sile, co przełożyło się na zwiększone zainteresowanie przestępczego świata (w tym *bakuto*), działalnością w takich miejscach. Najbardziej znanym przedstawicielem *bakuto* był szef grupy zawodowych hazardzistów Shimizu no Jirochō (1820-1893, Jirochō z Shimizu, portowego miasteczka leżącego na szlaku *Tōkaidō*), twórca sieci punktów, gdzie uprawiano hazard. Oprócz hazardu i lichwy zajmował się działalnością charytatywną, wspomagał rozwój infrastruktury miejskiej oraz portowej (budowa mostów, ulepszanie doków i inne). Utrzymywał też porządek, współpracując w ten sposób z rządowymi urzędnikami. Ta działalność przyniosła mu popularność, głównie wśród ubogich mieszkańców²²⁹.

Hazardziści oprócz gry w kości oferowali grę w karty. Karty były znane w Japonii już w okresie *Heian*, jednak były popularne tylko wśród dworskiej arystokracji. Wśród niższych grup społecznych rozpowszechnione zostały dzięki Portugalczykom, którzy przywieźli w XVI wieku swoje karty z Europy. Wraz z zamknięciem się kraju na cudzoziemców (w 1638 roku)²³⁰ *shōgunat* zabronił ich używania. W związku z wprowadzeniem zakazu Japończycy zmienili wygląd kart wprowadzając symbole chińskie oraz japońskie. Jedną z odmian takich kart zdobiona była rodzimymi gatunkami kwiatów, stąd nazwa „karty

²²⁷ Japonia jest krajem górzystym i mocno zalesionym (obecnie ok. 73 % terytorium). Podróżowanie po tak ukształtowanym terenie było znacznie utrudnione, stąd istniało tylko pięć dużych szlaków drogowych (*gokaidō*): *Oshūkaidō*, *Nikkōkaidō*, *Kōshūkaidō*, *Nakasendō*, *Tōkaidō*. Ta ostatnia była najważniejszą z dróg i prowadziła z Edo do Kioto; M. Martini, wykład pt. „Podróże w dawnej Japonii - przygody na drogach *Tōkaidō* i *Kisōkaidō*”, wykład towarzyszący wystawie „Podróże do Edo. Japońskie drzeworyty *ukiyo-e* z kolekcji Jerzego Leskowicza”, Muzeum Narodowe w Warszawie, 09.03.2017.

²²⁸ E. Ikegami, op. cit., s. 66-67.

²²⁹ D. Cunningham, op. cit., s. 28-31.

²³⁰ „Zamknięty kraj” (*sakoku*)-*shōgunat* uznał Europejczyków i ich religijną ekspansję za zagrożenie dla całości struktury społeczno-politycznej Japonii, zabraniając pod groźbą kary śmierci utrzymywania wszelkich kontaktów z Europejczykami, a im samym wstępu na terytorium kraju. Nieznaczne kontakty handlowe mogli utrzymywać tylko Holendrzy, poprzez faktorię na wysepce Dejijima niedaleko Nagasaki. Na przełomie XVIII i XIX w. podejmowane były próby przerwania izolacji, lecz bez rezultatu. Japonia odizolowała się od świata na 215 lat; R. Mydel. *Japonia*, Warszawa 1983, s. 16-17.

kwiatów”- *Hanafuda* (por. aneks III). Pospolita gra, podczas której używa się kart *Hanafuda* jest *Oicho-kabu*, gra podobna do występujących na naszym kontynencie kasynowych gier karcianych: *Blackjacka* i *Baccarata*. Wygrywa ten kto osiągnie cyfrę dziewięć lub wynik wyższy niż krupier. Natomiast kombinacja trzech cyfr: osiem (*Ya*), dziewięć (*Ku*) i trzy (*San*) dawała wynik zero i oznaczała przegraną²³¹. Z upływem czasu określenia *Ya-Ku-Sa* zaczęto używać w stosunku do członków *bakuto*, a następnie gangów, a od XX wieku używa się do określania zorganizowanych grup przestępczych. Określenie „**Yakuza**” przybrało wydźwięk pejoratywny, oznaczając człowieka przegranego, nic nie wartego, bez znaczenia, człowieka urodzonego, by przegrywać²³².

Inną grupą znajdującą się na marginesie społecznym w okresie *Edo* byli uliczni handlarze, domokrażcy²³³, zwani *tekiya*. Swoją działalność prowadzili na targach i jarmarkach oraz przy drogach, szczególnie w podgrodziach lub miejscach wypoczynku. Prowadząc handlową działalność często dopuszczali się oszustw, kradzieży i drobnych wymuszeń. By ułatwić sobie przestępczy proceder zaczęli organizować się w niewielkie grupy, w których każdy miał określone zadanie. Grupy takie posiadały hierarchiczną strukturę, określone reguły postępowania, a także system rozliczania i szkolenia kandydatów. Z czasem rozrastając się zaczęły przyjmować do swojego grona członków społeczności *eta*. W drugiej połowie okresu *Edo* *tekiya* tworzyli już trwałe struktury organizacyjne, posiadając wyłączność na handel wieloma artykułami (jak chociażby elementami dekoracyjnymi do świątyń) oraz pobierając opłaty od „niezrzeszonych” kupców za tak zwaną ochronę²³⁴.

Zarówno *tekiya* jak i *bakuto* nie wchodzili sobie w drogę, z czasem jednak zaczęli łączyć swoje siły w celu zwiększania wpływów, a co za tym idzie zysków. Zaś w celach ochrony przed konkurencyjnymi grupami lub przedstawicielami prawa zatrudniano *rōninów*. W taki oto sposób powstawały grupy przestępcze, z których zaczęła wyrastać *yakuza*.

Gdy *shōgunat* Tokugawa trwał w najlepsze europejskie mocarstwa oraz USA prowadziły w Azji coraz bardziej ekspansjonistyczną politykę. W latach 1838-1860 miały miejsce dwie wojny opiumowe, w wyniku których pokonane Chiny musiały otworzyć swoje porty, a Wielka Brytania, Francja, Rosja oraz USA uzyskały przywileje handlowe. Poza tym Chiny utraciły część swoich terytoriów na rzecz Rosji i Wielkiej Brytanii. Kolejnym etapem

²³¹ W. R zadek, *Hanafuda. Historia, znaczenie, zasady gier*, Kraków 2015, s. 2-4.

²³² B. Hołyst, *Japonia. Przestępczość na marginesie cywilizacji*, Warszawa 1994, s. 108; J. Izydorczyk, *Hanzai znaczy przestępstwo*, Warszawa 2008, s. 146. Określenie *yakuza* odnosi się do całej organizacji jak i do jej pojedynczego członka.

²³³ Czyli najubożsi przedstawiciele klasy kupców, stojących najniżej w hierarchii społecznej epoki *Edo*.

²³⁴ E. W. Pływaczewski, op. cit., s. 49; D. Southwell, op. cit., s. 58.

ekspansji miała stać się Korea i Japonia²³⁵. Gdy trwała jeszcze II wojna opiumowa (1856-1860) do Japonii przyплыła amerykańska eskadra okrętów wojennych (w 1853 roku) pod dowództwem komandora Matthew Perry'ego (1794-1858). Komandorowi nie udało się nakłonić Japończyków do podjęcia rozmów w sprawie otwarcia kraju, ale powrócił za rok na czele większej eskadry (ośmiu okrętów). Tym razem, władze podjęły dialog, który ostatecznie zakończył się podpisaniem Traktatu o przyjaźni i handlu między Japonią a Stanami Zjednoczonymi (1858 rok). Wkrótce zawarto podobne traktaty z europejskimi mocarstwami: Wielką Brytanią, Francją, Rosją, Holandią oraz Portugalią (1860 rok) i Prusami (1861 rok)²³⁶. Podpisane traktaty odbierały Japonii prawo do jurysdykcji na terenie ośmiu portów wykorzystywanych przez zachodnie mocarstwa. Na ich mocy Japończycy utracili również autonomię celną, co *de facto* sprowadzało kraj do statusu półkolonii. Z zaistniałej sytuacji niezadowoleni byli samuraje oraz niższe stany, domagając się wyrzucenia barbarzyńców z kraju²³⁷. Sytuacja zaczęła nawet oddziaływać na cesarski dwór „który do tego czasu drzemał w Kioto, odsunięty od władzy, a skupiony na podtrzymywaniu dworskich tradycji, do czego zmuszały go kolejne wojskowe rządy”²³⁸. Tym samym rola panującego wówczas cesarza Kōmeia (1831-1866) zaczęła rosnać zwłaszcza, iż był on człowiekiem ambitnym oraz posiadającym zdecydowane poglądy²³⁹. Również w następstwie tych niekorzystnych układów zaczął rodzić się nowoczesny nacjonalizm, z koncepcją Japonii jako kraju jednego narodu²⁴⁰.

Na problemy związane z naporem zachodnich mocarstw nałożyły się kolejne: ekonomiczno-społeczne. Już na przełomie XVIII i XIX wieku japońska gospodarka oparta na rolnictwie i sztywnym podziale społecznym stawała się niewydolna. Skarb *bakufu* robił się coraz bardziej pusty, a klasa samurajów coraz bardziej zadłużona i sfrustrowana brakiem szans na poprawę sytuacji. Wdrażane reformy, zarówno na poziomie centralnym jak i w *hanach* przynosiły poprawę sytuacji na krótki okres. Ostatecznie problemy wewnętrzne jak i zewnętrzne zagrożenie przyczyniły się do upadku *shōgunatu* Tokugawa²⁴¹.

Rebelię przeciwko *bakufu* pod hasłem „czcić Cesarza, wypędzić barbarzyńców (*sonnō jōi*)”²⁴² rozpoczęli młodzi samuraje z południowo-zachodnich *hanów*: Satsuma, Chōshū, Tosa

²³⁵ M. Żywczyński, op. cit., s. 524-527

²³⁶ E. Pałasz-Rutkowska, *Cesarz Meiji (1852-1912). Wizerunek władcy w modernizowanej Japonii*, Warszawa 2016, s. 33-34.

²³⁷ E. Kostowska-Watanabe, op. cit., s. 56-57.

²³⁸ E. Pałasz-Rutkowska, op. cit., s. 34.

²³⁹ E. Kostowska-Watanabe, op. cit., s. 57.

²⁴⁰ A. Gordon, *Nowożytna historia Japonii*, Warszawa 2010, s. 82-83.

²⁴¹ J. W. Hall, op. cit., s. 160-165.

²⁴² E. Pałasz-Rutkowska, op. cit., s. 63.

i Hizen. Rozpoczęła się kolejna wojna domowa w historii Japonii. *Shōgunat* nieudolnie prowadził walkę ze zbuntowanymi *hanami*, które równie nieskutecznie próbowały wyrzucić z kraju cudzoziemców. W 1867 roku odbyła się intronizacja cesarska księcia Mutsuhito²⁴³. Samuraje ze zbuntowanych *hanów* skupili się wokół osoby nowego cesarza uświadamiając sobie, iż wspólnie są w stanie obalić *shōgunat* (cesarz reprezentował to co trwałe w dziejach Japonii – ciągłość instytucji). Byli również świadomi tego, że Japonia jest państwem cywilizacyjnie zacofanym i bez przeprowadzenia głębokich reform krajowi grozi nawet utrata suwerenności. 3 stycznia 1868 roku cesarz Mutsuhito w obecności dworskiej arystokracji oraz niektórych *daimyō* proklamował rozporządzenie o restauracji władzy cesarskiej. Data ta stanowi koniec epoki *Edo* i rządów *bakufu*²⁴⁴. Jednocześnie wyznacza początek ery *Meiji*, nowego rozdziału w historii Japonii, który rozpoczynał się od ponad dwudziestoletniego okres reform państwa (*Meiji ishin*, co znaczy „odnowa okresu *Meiji*”), obejmujący wszystkie dziedziny. Reformy realizowane były pod hasłem „bogaty kraj – silna armia” (*fukoku kyōhei*). W 1868 roku powołano pierwszy rząd, który opracował strategiczne cele oraz metody modernizacji kraju. W 1870 roku powołano do życia Ministerstwo Przemysłu, które było odpowiedzialne za rozwój oraz promocję tej dotąd nie znanej gałęzi gospodarki. W latach 1871-1873 zreformowano system finansowy państwa, wprowadzając system monetarny (*yen, sen, rin*), system bankowy oraz nowy podatek gruntowy. Do roku 1873 zlikwidowano zewnętrzne formy feudalizmu, między innymi znosząc dotychczasowy podział społeczeństwa²⁴⁵, likwidując *hany* i ustanawiając prefektury (*ken*), na czele których stanęli gubernatorzy (byli *daimyō*, jednak ich urzędy przestały być dziedziczne) i ośrodki miejskie (*fu*), tworząc armię z poboru, tym samym znosząc monopol na prowadzenie wojny czy ochronę przez samurajów. Jeśli chodzi o edukację to ogólnie zwiększono liczbę szkół oraz zaczęto tworzyć wyższe uczelnie²⁴⁶. W celu podtrzymania tradycji przenoszenia stolic, przeniesiono siedzibę cesarza z Kioto do Edo (w 1868 roku), zmieniając jednocześnie

²⁴³ Według tradycji cesarz Mutsuhito (co znaczy: „Żyjący w Harmonii”) otrzymał pośmiertne imię Meiji („Oświecone Rządy”), które było zarazem nazwą ery, w której panował (1868-1912). Zasadę dotyczącą przyjęcia pośmiertnego imienia cesarza będącego również nazwą ery przyjęto dopiero w 1868 r. Ibidem, s. 26.

²⁴⁴ Zanim ostatni *shōgun* Tokugawa Yoshinobu (1837-1913) oddał władzę doszło do kolejnej wojny domowej o nazwie *boshin*. Ibidem, s. 70-89.

²⁴⁵ Nowy podział obejmował: **arystokrację** (*kazoku*)-dotychczasową arystokrację dworską i *daimyō*, **szlachtę** (*shizoku*)-samurajów oraz **gmin** (*heimin*)-chłopi, rzemieślnicy, kupcy, a także wykluczeni. Były to jednak nic nie znaczące tytuły, szczególnie dla samurajów, zniesione w 1871 r. Ibidem, s. 117.

²⁴⁶ Ibidem, s. 100-116.

nazwę tego drugiego miasta na Tokio (Wschodnia Stolica)²⁴⁷.

Nie wszystkim podobały się tak dogłębne reformy kraju. Buntowali się chłopci, a przede wszystkim byli samuraje. Chłopom nie podobała się reforma podatku gruntowego i związane z nią wyższe obciążenia fiskalne²⁴⁸. Samuraje natomiast byli niezadowoleni z polityki wewnętrznej oraz zagranicznej²⁴⁹, jaką prowadził rząd. Doszło do licznych wystąpień zbrojnymi grup samurajów przeciwko władzy. Apogeum tych wystąpień miało miejsce po wejściu w życie Rozporządzenia o zakazie noszenia mieczy (*Haitō rei*) z 1876 roku, które wraz z likwidacją rent wypłacanych byłym już samurajom wywołały wśród nich ogromne oburzenie. Na terenie dawnego *hanu* Satsuma doszło do wybuchu największego z dotychczasowych buntów, który przerodził się w lokalną wojnę z rządowymi wojskami (wojna na południowym zachodzie – *seinan sensō*). Na czele zbuntowanych samurajów stanął były wpływowy członek rządu oraz były dowódca Cesarskiej Gwardii Przybocznej Saigō Takamori (1827-1877). Walki trwały od lutego do września 1877 roku i zakończyły się klęską wojsk powstańczych, zaś Saigō popełnił samobójstwo. Wraz z upadkiem powstania zakończył się samurajski okres w dziejach Japonii²⁵⁰. Doprowadzili do tego sami samuraje, obalając *shōgunat*, przywracając władzę cesarską i przeprowadzając reformy likwidujące ich stan. Jednocześnie ci sami samuraje zajęli miejsca na kierowniczych stanowiskach w rządzie, armii oraz administracji czy szkolnictwie, wciąż nie wypuszczając ze swych rąk szeroko rozumianej władzy.

Nie bez problemów udało się zrealizować pierwszy etap reformy kraju obejmujący likwidację zewnętrznych form systemu feudalnego, centralizację władzy, wzmocnienia autorytetu cesarskiej władzy. Udało się jednakże zachować suwerenność kraju.

Od roku 1886, kiedy zlikwidowano deficyt w handlu zagranicznym nastąpił szybki rozwój gospodarki, głównie przemysłu ciężkiego (hutnictwo, przemysł stoczniowy, maszynowy, zbrojeniowy i inne), wydobywczego, włókienniczego, transportu kolejowego. Tak szybki rozwój przemysłu możliwy był dzięki sprowadzonym z Zachodu technologiom. Na rozwój gospodarczy korzystnie wpłynęła również sprzedaż państwowych firm prywatnym właścicielom i tworzenie dużych grup finansowo-przemysłowo-handlowych (*zaibatsu*)²⁵¹. Przełomowym wydarzeniem było opracowanie i wprowadzenie w życie Konstytucji

²⁴⁷ C. Totman, op. cit., s. 383.

²⁴⁸ E. Pałasz-Rutkowska, op. cit., s. 116.

²⁴⁹ Rezygnacja z wojny przeciwko Korei, która zgodziła się na otwarcie handlu z Japonią. M. Łuczko, *Itō Hirobumi i Yamagata Aritomi. Czołowi politycy Japonii okresu Meiji (1868-1912)*, Warszawa 2006, s. 64.

²⁵⁰ Ibidem, s. 63-66.

²⁵¹ E. Pałasz-Rutkowska, op. cit., s. 175-176.

Wielkiego Cesarstwa Japonii (*Daihon teikoku kenpō*) oraz pierwsze wybory do parlamentu (w 1890 roku). Po umocnieniu władzy wewnątrz kraju rządzący dążyli do wzmocnienia pozycji Japonii na arenie międzynarodowej. Cel ten realizowali poprzez prowadzenie agresywnej, roszczeniowej polityki wobec Chin i Korei, rywalizując w tym zakresie z mocarstwami zachodnimi, głównie z Rosją. Taka polityka z jednej strony doprowadziła do zwycięskich wojen z Chinami (1894-1895) i Rosją (1904-1905) oraz aneksji Korei (1910 rok), z drugiej zaś do podpisania równoprawnych traktatów z mocarstwami²⁵².

W 1912 roku zmarł cesarz Mutsuhito zamykając tym samym okres *Meiji*. W przeciągu czterdziestu czterech lat Japonia stała się światowym mocarstwem. Japończycy szybko przyswoili sobie zasady ówczesnej geopolityki, klasyfikowanej obecnie jako neorealizm, co w efekcie umożliwiło uniknięcie losu kolonii i dało możliwość rozwijania się jako niezawisłego kraju. Japonia zrozumiała, że aby nie zostać skolonizowanym trzeba stać się mocarstwem i samemu kolonizować²⁵³. Za tak wielkim sukcesem stali nie tylko samurajepolitycy²⁵⁴ pokroju: Itō Hirobumiego (1841-1909), Yamagaty Aritomo (1838-1922), Inoue Kaoru (1835-1915), Ōkubo Toshimichiiego czy Soejimy Taneomiego (1828-1905), ale również ludzie z gminu, którzy z poświęceniem dla cesarza budowali nowoczesną gospodarkę kraju.

W epoce *Meiji* zaczęły kształtować się pierwsze partie polityczne, a także organizacje robotnicze charakterystyczne dla ruchów (partii) typu komunistycznego²⁵⁵. Radykalne transformacje systemowe nie cieszyły się zbyt dużą popularnością w japońskim społeczeństwie, głównie wśród wspomnianych już samurajów, a także chłopów i miejskiej biedoty. Szybki rozwój przemysłu doprowadził do powstania nowej i licznej klasy społecznej – robotników. Niezadowolenie z ciężkich warunków socjalno-bytowych i w pracy było powodem upowszechniania się idei ochrony praw pracowniczych, które trafiały do Japonii z Europy. Pociągnęło to za sobą wzmogoną agitacją na rzecz praw pracowniczych i doprowadziło do powstania związków zawodowych i partii oraz organizacji o charakterze lewicowym, których działalność była zaciekle zwalczana przez rząd. W oczach władz działalność tego typu

²⁵² Traktat o handlu i żegludze z W. Brytanią (1894), Układ o sojuszu z W. Brytanią (1905), z Francją (1907), z Rosją (1907 i 1910), Traktat o handlu i żegludze z USA (1911). Ibidem, s. 201-214.

²⁵³ M. Pozorski, *Realizm strukturalny w Japonii oraz narodziny armii w okresie restauracji Meiji*, [w:] *Japońskie realia. Polityka i gospodarka*, (red.) J. Marszałek-Kawa, T. Bodio, Toruń 2017, s. 87.

²⁵⁴ Tak zwani *genrō* (czcigodni mężowie stanu), oligarchowie pochodzący ze stanu samurajów, w ręku których znajdowała się władza w okresie *Meiji*. J. Sielski, *Polityczne wzory przywództwa i władzy w Japonii*, [w:] ibidem, s. 22.

²⁵⁵ J. Kaja, *Eseje o japońskiej ekonomii i gospodarce*, Warszawa 1996, s. 14.

burzyła harmonię społeczną, stanowiła podłoże niezadowolenia, a co za tym idzie destabilizowała życie kraju²⁵⁶.

W okresie *Meiji* rządzący rozpoczęli budowę świadomości narodowej, opierając ją na osobie cesarza, jako instytucji istniejącej od wieków i integralnie powiązanej z rodzimą wiarą *shintō*. W społeczeństwie wzmocniano poczucie tożsamości i jedności kulturowej. Jednocześnie w ramach wszechobecnej modernizacji Japonii importowane z Zachodu wzorce coraz częściej budziły niezadowolenie w społeczeństwie. Zaczęły powstawać organizacje krytykujące zachodnie wartości na korzyść rodzimych, z czasem przekształcając się w organizacje nacjonalistyczne jak: Stowarzyszenie Ciemnego Oceanu (*Gen'yōsha*), powstała w 1881 roku czy Stowarzyszenie Czarnego Smoka (*Kokuryūkai*), założone w 1901 roku. Tego typu organizacje miały za cel krzewienie patriotycznych uczuć w duchu samurajskiego kodeksu *Bushidō*²⁵⁷, umacnianie przewodniej roli Kraju Wschodzącego Słońca w Azji oraz promowanie japońskiej kultury²⁵⁸.

W trakcie epoki *Meiji* świetnie odnalazła się yakuza, która nadal zajmowała się kontrolowaniem hazardu oraz prostytucji, lichwą i wymuszeniami. Nowe możliwości zarabiania pieniędzy przestępcze grupy odkryły w kontrolowaniu branży budowlanej i siły roboczej. Wtedy to powstała istniejąca do dziś grupa *Aizu Kotetsu-kai* (ok. 1870 roku)²⁵⁹ Natomiast wspomniane powyżej organizacje nacjonalistyczne znalazły w yakuzie sojuszników w postaci zbrojnego ramienia, wykorzystywanego do przeprowadzania zamachów terrorystycznych, politycznych mordów lewicowych działaczy czy ich zastraszania. Ten mariaż yakuzy z japońskimi nacjonalistami trwa do dzisiaj²⁶⁰, o czym autor wspomni dodatkowo w dalszej części pracy.

Po śmierci Mutsuhito na cesarskim tronie zasiadł Yoshihito, rozpoczynając erę *Taishō* (1912-1926)²⁶¹. Podczas jego panowania Japonia w dalszym ciągu była krajem dynamicznie rozwijającym się. Wybuch I wojny światowej (w 1914 roku) osłabił zdolności europejskich mocarstw do modelowania sytuacji w Azji Południowo-Wschodniej, co zostało wykorzystane przez Kraj Kwitnącej Wiśni do powiększenia podbitych terytoriów²⁶². Rozpoczął się okres

²⁵⁶ C. Totman, op. cit., s. 445 i 455-458.

²⁵⁷ *Bushidō* - (droga wojownika), niepisany zbiór zasad etycznych samurajów.

²⁵⁸ E. Pałasz-Rutkowska, op. cit., s. 191-195.

²⁵⁹ J. Adelstein, *Opinion: Japan's yakuza aren't disappearing. They're getting smarter*, „The Washington Post”, 08.04.2017, <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2017/04/08/japans-yakuza-arent-disappearing-theyre-getting-smarter/>, dostęp z: 12.01.2022.

²⁶⁰ D. Southwell, op. cit., s. 58-59.

²⁶¹ *Taishō* - era „Wielkiej Sprawiedliwości”. E. Pałasz-Rutkowska, op. cit., s. 386.

²⁶² Chiński Shantung oraz Wyspy Karoliny, Mariany i Marshalla na Pacyfiku. J. Tubielewicz, op. cit., s. 404.

destabilizacji w tym rejonie Azji, na co Japonia miała przemożny wpływ. Dla tego kraju to czas narastających problemów, zarówno w polityce wewnętrznej, związanych z dynamicznym rozwojem przemysłu oraz ruchów społeczno-politycznych, jak i polityce zagranicznej, związanych z coraz bardziej agresywną polityką mocarstw w Azji.

W 1915 roku pracujący w Kobe doker Yamaguchi Harakuchi skupił wokół siebie grupę 50 robotników portowych i założył grupę *Yamaguchi-gumi*, początkowo zajmującą się pośrednictwem pracy w porcie oraz organizowaniem rozrywki (por. aneks XI). W 1925 roku Harakuchi przekazał dobrze prosperującą firmę synowi Noboru. Mimo, iż Noboru zmarł w 1943 roku to grupa nie uległa rozpadowi²⁶³. W następnych latach powstawały podobne organizacje, głównie w portowych dzielnicach japońskich miast. Oprócz tego typu grup pomocowych w omawianym okresie nadal działały liczne grupy yakuzy, zajmujące się tradycyjnie hazardem, lichwą, oszustwami i innymi drobnymi przestępstwami.

W 1926 roku zmarł cesarz Yoshihito, kończąc tym samym erę *Taishō*. Tron objął książę Hirohito (1901-1989), rozpoczynając erę *Shōwa*²⁶⁴. Wkrótce po objęciu tronu przez młodego cesarza w kraju rozpoczął się „Wielki kryzys finansowy ery *Shōwa*” (1927 roku). Na kryzys wewnętrzny nałożył się kryzys światowy, co doprowadziło do silnych zawirowań ekonomicznych oraz politycznych w Japonii (bezrobocie, manifestacje, akty terroru, ścieranie się ideologii nacjonalistycznych z lewicowymi). Na japońskiej scenie politycznej zwyciężyli tak zwani „militaryści”, wspierani przez koła przemysłowe (zainteresowane pozyskiwaniem surowców niezbędnych do funkcjonowania gospodarki) i nacjonalistów. Japońska ekspansja w Azji początkowo przyniosła ożywienie gospodarki. Jednak wojna z Chinami (1937 roku), a następnie przeciwko Stanom Zjednoczonym, Wielkiej Brytanii i Holandii (1941 roku) wyczerpała Japonię ekonomicznie oraz militarnie, co zakończyło się dla tego kraju klęską. Po porażkach na terenie Azji i Pacyfiku Amerykanie zrzucili na Japonię dwie bomby atomowe (na Hiroszimę i Nagasaki), co skłoniło kraj do podpisania bezwarunkowej kapitulacji (2 września 1945 roku)²⁶⁵. Japonia po raz pierwszy w swej historii stała się krajem okupowanym przez obce wojska. W wyniku wojny (1937-1945) życie straciło trzy miliony sto tysięcy Japończyków (w tym osiemset tysięcy cywilów). Ponad trzydzieści procent mieszkańców kraju utraciło dach nad głową. W trzech czwartych przemysł został zniszczony, w kraju szalała inflacja i wielki głód²⁶⁶. Tą tak trudną dla japońskiego narodu sytuację

²⁶³ J. Adelstein, *Człowiek yakuzy. Sekrety japońskiego półświatka*, Kraków 2018, s. 225-228.

²⁶⁴ *Shōwa*-co znaczy „Oświecony pokój”. J. Tubielewicz, op. cit., s. 405.

²⁶⁵ Ibidem, s. 406-423.

²⁶⁶ J. W. Hall, op. cit., s. 288.

doskonale wykorzystwała yakuza, stając się potężną organizacją przestępczą, która oplotła swoimi mackami całe społeczeństwo.

2.2. Działalność i jej wpływ na bezpieczeństwo, życie społeczne, gospodarcze i polityczne kraju

W efekcie podpisania przez Japończyków bezwarunkowej kapitulacji japońskie wyspy okupowane były przez amerykańskie wojska dowodzone przez generała Douglasa MacArthura (1880-1964)²⁶⁷. Oficjalnie pełnił on funkcję Naczelnego Dowódcy Sił Sojuszniczych (*Supreme Commander for the Allied Power, SCAP*). W liczącym około 300 tysięcy ludzi kontyngencie wojsk okupacyjnych nie było zbyt wielu specjalistów znających język, kulturę czy mentalność Japończyków na poziomie predestynującym do rządzenia tym krajem. Stąd MacArthur pozostawił na swoich stanowiskach aparat administracyjny państwa, za pomocą którego wdrażał reformy w Kraju Kwitnącej Wiśni²⁶⁸. Polegając na opiniach znawców Japonii nie zlikwidował instytucji cesarza²⁶⁹. Do podstawowych reform należały: demilitaryzacja, demokratyzacja oraz decentralizacja. W ramach demilitaryzacji zlikwidowano wszelkie instytucjonalne podstawy japońskiego militarystyki. Rozwiązano siły zbrojne, zniszczono uzbrojenie, zamknięto fabryki zbrojeniowe, osądzono zbrodniarzy wojennych, zwolniono ponad 180 tysięcy osób zatrudnionych na stanowiskach kierowniczych w rządzie, administracji i szkolnictwie. *Shintō* pozbawiono statusu religii państwowej. Zabroniono nawet uprawiania tradycyjnych japońskich sztuk walki (*budō*)²⁷⁰. Zdecentralizowano gospodarkę, jednak nie udało się zlikwidować wielkich karteli *zaibatsu*²⁷¹. Do rzeszy zdemobilizowanych żołnierzy i zwolnionych urzędników dołączyli bezrobotni, ponieważ przemysł praktycznie nie funkcjonował. Szacuje się, że bez jakiegokolwiek pracy znajdowało się 10 mln ludzi²⁷². W zrujnowanym kraju panował wielki głód, choroby

²⁶⁷ J. Tubielewicz, op. cit., s. 469.

²⁶⁸ C. Totman, op. cit., s. 586

²⁶⁹ Cesarz zajmował najważniejsze miejsce w hierarchicznym japońskim społeczeństwie. Tak skonstruowany system zapewniał Japończykom „bezpieczeństwo i pewność bytu. Dopóki poruszali się w ustalonych granicach, spełniając znane obowiązki, mogli być pewni, że ich świat będzie istniał.” Usunięcie cesarza z tej konstrukcji społecznej mogłoby doprowadzić do załamania się systemu społeczno-politycznego kraju.

R. Benedict, *Chryzantema i miecz. Wzory kultury japońskiej*, Warszawa 2016, s. 63.

²⁷⁰ Do *budō* należało m.in. łucznictwo (*kyūdō*), odmiany szermierki (*kendō* i *iaidō*) czy systemy walki wręcz (*jūdō*, *aikidō*). D. F. Draeger, *Japońskie sztuki i szkoły walki*, t. II, *Tradycyjne budo*, s. 70-122.

²⁷¹ J. W. Hall, op. cit., s. 289-291.

²⁷² J. Kaja, op. cit., s. 21.

i skrajna nędza, szerzyła się inflacja. Oprócz zdewastowanego przemysłu nie działała służba zdrowia oraz system edukacji.

W okresie zdobyczy kolonialnych, a także podczas drugiej wojny światowej do Japonii sprowadzono wielu robotników przymusowych z Korei, Chin oraz Tajwanu (tylko samych Koreańczyków przebywało w Japonii około 1,5 mln²⁷³). Mieli oni zapewnić, podobnie jak w nazistowskich Niemczech ciągłość i wysoką wydajność produkcji przemysłowej, przede wszystkim w sektorze zbrojeniowym. Ludzie ci określani byli jako *sangokujin* (dosłownie: „ludzie z trzech krajów”). Po zakończeniu działań wojennych bezzwłoczna repatriacja tak znacznej liczby ludzi z japońskich wysp nie była możliwa. Niezwłocznie po rozpoczęciu okupacji *sangokujin* zaczęli organizować się w gangi wymuszające oraz kradnące żywność miejscowej ludności. *Sangokujin* opanowali także czarny rynek obrotu żywnością i innymi artykułami pierwszej potrzeby. Poza tym przemieszczając się po miastach napadali na mieszkańców, często dotkliwie bijąc ich bez powodu. Na tego typu działania okupacyjne władze nie reagowały, natomiast japońska policja mimo, iż formalnie nie została rozwiązana to nie funkcjonowała (*sangokujin* byli również wykorzystywani przez Amerykanów do zbierania informacji na temat nastrojów społecznych wśród Japończyków)²⁷⁴. W tak dramatycznej sytuacji w obronie japońskiego społeczeństwa stanęła yakuza. Działające przed i w trakcie wojny grupy reaktywowały się, rozpoczynając wojnę *sangokujin*. Dochodziło do wielkich bójek grup liczących po kilkadziesiąt, a nawet kilkaset osób, z użyciem broni białej i innych niebezpiecznych przedmiotów. Amerykańskie siły nie były w stanie doprowadzić do zaprzestania konfrontacji, natomiast policja zachowywała się biernie, z czasem zaczynając współpracę z yakuzą i dokonując zatrzymań członków *sangokujin*. W wyniku podjętych przez yakuzę działań sytuacja uległa znaczącej poprawie. W oczach społeczeństwa zmęczonego wojną i powojenną biedą, yakuza stali się bohaterami i jedynymi obrońcami, ponieważ nie można było liczyć ani na władze, ani na okupantów²⁷⁵.

Yakuza zajęła się również nielegalnym handlem, rugując z tego zajęcia przedstawicieli *sangokujin*. Szacuje się, iż na początku 1946 roku tylko w Tokio znajdowało się około 60 tysięcy nielegalnych stoisk²⁷⁶. Handlowano wszystkim, od żywności, przez materiały

²⁷³ C. Totman, op. cit., s. 587.

²⁷⁴ Na ulicach japońskich miast działały także młodzieżowe gangi chuliganów zwane *gurentai*, jednak szybko zostały one wchłonięte przez yakuzę. *Japan Subculture Research Center*, <http://japansubculture.com>, dostęp z: 22.01.2021.

²⁷⁵ B. Hołyst, op. cit., s. 109-110.

²⁷⁶ S. Mansfield, op. cit., s. 164.

energetyczne, po zużytej odzieży. Można przyjąć założenie, iż działalność yakuzy doprowadziła do ożywienia zrujnowanej gospodarki.

Kolejnym istotnym źródłem zysków w tym okresie była prostytutcja. Głównymi klientami prostytutek byli amerykańscy żołnierze. Yakuza niemal od początków działalności czerpała zyski z prostytutki, jednak do tej pory nie istniała tak wysoka koniunktura jak podczas okupacji.

W ramach demokratyzacji Japonii władze okupacyjne w październiku 1945 roku wypuściły z więzień osoby skazane za działalność antypaństwową. Wśród zwolnionych było wielu działaczy lewicowych jak komunista Tokuda Kyūchi (1894-1953). Komuniści jeszcze w tym samym miesiącu reaktywowali Komunistyczną Partię Japonii, która zaczęła organizować ruch związkowy oraz uliczne protesty. W tym samym roku, miesiąc później reaktywowano Socjalistyczną Partię Japonii. W 1946 roku związki zawodowe liczyły już ponad 3 mln członków. Liczba zwolenników lewicowego światopoglądu stale się zwiększała, co zaczęło niepokoić Naczelne Dowództwo amerykańskiej armii²⁷⁷.

3 maja 1947 roku weszła w życie nowa konstytucja Cesarstwa Japońskiego, opracowana przez Amerykanów. Japonia pozostała monarchią konstytucyjną z cesarzem pełniącym jedynie funkcje ceremonialno-reprezentacyjne. Zrezygnowano z posiadania sił zbrojnych, zreformowano szkolnictwo, zdecentralizowano władzę powierzając jej część samorządom lokalnym.

W wyniku nasilającego się zimnowojennego konfliktu Stany Zjednoczone zaczęły postrzegać Japonię w nowej roli - przyczółka walki z komunizmem w Azji. Efektem tego była zmiana kierunków reform kraju. Skupiono się na odbudowie gospodarki, wzmocniono policyjne siły, zrezygnowano z dalszego ścigania zbrodniarzy wojennych, wielu z nich zwalniając z więzień. Rozpoczęto szeroko zakrojoną kampanię antykomunistyczną. Wybuch wojny w Korei (w 1950 roku) doprowadził do przyspieszenia zmian, głównie w zakresie restrukturyzacji przemysłu i odbudowy kraju²⁷⁸. Japonia podczas wojny z Koreą stała się bezpośrednim zapleczem logistycznym dla armii amerykańskiej i sojusznicznych wojsk. Także tą sytuację potrafiła wykorzystać yakuza do pomnażania zysków, szczególnie w miastach z wojskowymi portami jak Yokosuka²⁷⁹.

Rezultatem prowadzonej przez Stany Zjednoczone polityki wobec okupowanej Japonii było rozdzielenie elity politycznej tego państwa na trzy dominujące grupy. Do pierwszej należeli socjaliści, początkowo postrzegani jako siły demokratyczne i wspierani przez gen.

²⁷⁷ J. Tubielewicz, op. cit., s. 426.

²⁷⁸ K. Starecka, *Okupacja i demokracja*, [w:] *Dzieje Japonii*, op. cit., s. 99-100.

²⁷⁹ J. Adelstein, op. cit., s. 115.

MacArthura. Druga grupa skupiona była wokół Yoshidy Shigeru (1878-1967)²⁸⁰, pierwszego reformatora kraju. Grupę trzecią stanowili przedwojenni politycy, w tym wojenni zbrodniarze, którzy powrócili do swojej działalności dzięki zimnej wojnie i zmianie amerykańskich celów strategicznych²⁸¹, do których w przypadku Japonii należało powstrzymanie od jakiegokolwiek wpływu na państwo lewicy, zwłaszcza komunistów. Trzecia grupa wygrała więc rywalizację o władzę.

W zwycięskiej rywalizacji o władzę grupie przedwojennych polityków pomogła amerykańska Centralna Agencja Wywiadowcza (*Central Intelligence Agency* – CIA). Po zwolnieniu z więzień wojennych przestępców, do niektórych dotarli agenci CIA proponując współpracę. Jednym z tych, którzy z propozycji skorzystali był Kishi Nobosuke (1896-1987)²⁸². Po utworzeniu państwa Mandżukuo²⁸³ Kishi prowadził tam działalność gospodarczą. W latach 1941-1945 piastował urząd ministra przemysłu i handlu Cesarstwa Japonii. Po wojnie trafił do więzienia jako przestępca wojenny. W 1948 roku wyszedł z więzienia i wstąpił do Japońskiej Partii Demokratycznej (*Minshutō*)²⁸⁴. W tym samym roku z więzienia wyszedł inny zbrodniarz wojenny Kodama Yoshio (1911-1984), ultranacjonalistyczny działacz (współpracujący między innymi ze Stowarzyszeniem *Gen'yōsha*), z którym CIA również nawiązało współpracę (podczas pobytu w więzieniu Kodama i Kishi utrzymywali ze sobą bliskie kontakty). W trakcie wojny Kodama zajmował się transportem materiałów pomiędzy japońskimi wyspami a kontynentem, dorabiając się na kontrabandzie i przemyśle opium (już wtedy utrzymywał kontakty z yakuzą), natomiast po wojnie na zlecenie CIA zamieszany był w przemyśle wolframu do USA, na czym zarobić miał 2 mln dolarów. Pieniądze te przeznaczył na wspieranie działalności konserwatywnych ugrupowań politycznych²⁸⁵ (informację, iż Amerykanie wspierali działalność yakuzy potwierdza również w swojej pracy Brunon Hołyst)²⁸⁶.

Kodama funkcjonował w yakuzie jako specjalny pośrednik (łącznik) w kontaktach pomiędzy światem przestępczym a politykami i biznesem, jednocześnie wywierając wpływ na

²⁸⁰ Pierwszy premier powojennej Japonii. J. Tubielewicz, op. cit., s. 479.

²⁸¹ K. Starecka, *Ciężar dziewiątego artykułu*, [w:] *Dzieje Japonii*, op. cit., s. 103.

²⁸² T. Weiner, *Dziedzictwo popiołów. Historia CIA*, Poznań 2016, s. 615-616.

²⁸³ Marionetkowe państwo założone w 1932 r. na terenie podbitej Mandżurii, kontrolowane przez japońską armię, stanowiące zaplecze surowcowo-przemysłowe dla japońskiej gospodarki. Zakończyło swój byt w 1945 r. J. W. Hall, op. cit., s. 276.

²⁸⁴ D. Southwell, op. cit., s. 199.

²⁸⁵ T. Weiner, op. cit., s. 142 i 615-616 oraz S. Mansfield, op. cit., s. 181-182.

²⁸⁶ B. Hołyst, op. cit., s. 111.

wszystkie te płaszczyzny działalności. W świecie yakuzy nie każdy mógł piastować tego typu funkcje szarej eminencji, działającej w ukryciu. Osoby takie określano mianem *kuromaku*²⁸⁷.

8 września 1951 roku Japonia podpisała traktat pokojowy w San Francisco oraz dwustronny japońsko-amerykański układ o bezpieczeństwie, który po ratyfikacji w 1952 roku kończył okupację kraju. Amerykańskie jednostki wojskowe mogły jednak wciąż stacjonować na wyspach jako siły garnizonowe, mające za zadanie obronę Cesarstwa i zachowanie bezpieczeństwa na całym Dalekim Wschodzie. Układ w rzeczywistości ograniczał Japonii możliwości prowadzenia niezależnej polityki zagranicznej, szczególnie w dziedzinie bezpieczeństwa, co mogło obniżać poziomu bezpieczeństwa wewnętrznego w kraju, bowiem część społeczeństwa oraz opozycyjne partie nie zaakceptowały tej sytuacji²⁸⁸

W 1952 roku sytuacja gospodarcza w Japonia ustabilizowała się i rozpoczął się okres rozwoju ekonomicznego kraju²⁸⁹. Dzięki temu yakuza mogła przystąpić z etapu kontroli ubóstwa, głównie w postaci czarnego rynku, do kontroli luksusu i z tego źródła czerpać zyski. Głównym źródłem zysku stała się: prostytutka (szczególnie po roku 1958, kiedy została prawnie zakazana), rozrywka (sporty zawodowe - głównie sumo i baseball²⁹⁰, przemysł filmowy, teatry, kabarety), hazard (oprócz tradycyjnego hazardu spekulacja biletami i szpiegostwo w stajniach wyścigowych, nielegalne zakłady bookmacherskie), gastronomia oraz handel narkotykami – zapasami amfetaminy z okresu II wojny światowej²⁹¹.

Z uwagi na utrzymującą się popularność lewicowych idei w japońskim społeczeństwie (głównie wśród pracowników przemysłu) dominujące partie prawicowe: Japońska Partia Demokratyczna oraz Partia Liberalna (*Jiyutō*) postanowiły się zjednoczyć, tworząc w 1955 roku Partię Liberalno-Demokratyczną (*Jiyū Minshutō*). Wtedy też wśród Japończyków nastąpił odwrót od wysokiego poparcia myśli socjalistycznych na rzecz nacjonalistycznych²⁹².

²⁸⁷ **Kuromaku**- dosłownie „czarna zasłona”, osoba w tradycyjnym teatrze japońskim *Kabuki*, która zza kulis kontrolowała to co się działo na scenie. Ibidem, s. 113, J. Izydorezyk, op. cit., s. 148; D. Southwell, op. cit., s. 70.

²⁸⁸ E. Trojnar, *Japonia a monarchie Zatoki Perskiej*, Kraków 2009, s. 36-37.

²⁸⁹ J. Kaja, op. cit., s. 24.

²⁹⁰ **Sumo** – tradycyjne japońskie zapasy uprawiane na wyspach jeszcze przed naszą erą. Już w XVII w. zawody sumo rozwinęły się do poziomu wielkich turniejów. Ich ogromna popularność utrzymuje się do obecnych czasów. A. Westbrook, O.Ratti, op. cit., s. 281-283.

Baseball (po jap. *yakyū*)–najbardziej popularny sport w Japonii przejęty z USA. Oprócz zawodowych lig popularne są rozgrywki amatorskie, w których udział bierze około czterech tysięcy drużyn; *Baseball w Japonii*, <https://www.konnichiwa.pl/baseball-w-japonii,26,106.html#>, dostęp z 27.12.2020r.

²⁹¹ B. Hołyst, op. cit., s. 112-113.

²⁹² Ukształtowany wtedy system partyjny z opozycyjną Socjalistyczną Partią Japonii (*Nihon Shakaitō*) i PLD jako partią dominującą, funkcjonuje bez większych zmian do dnia dzisiejszego. Czynnikiem wpływającymi

Jednym z architektów zjednoczenia prawicy był Kishi, który w 1957 roku został premierem²⁹³. Kishi pełniąc najwyższy urząd w kraju związał się jeszcze bardziej z yakuzą, powierzając im rządowe kontrakty o wartości miliarda jenów oraz rządowe posady²⁹⁴. Jako osoba współpracująca z amerykańskim wywiadem Kishi dążył do zacieśnienia współpracy z USA. W związku z tym japoński premier rozpoczął renowację traktatu o bezpieczeństwie. Nowy Układ o wzajemnej współpracy i bezpieczeństwie został podpisany 19 stycznia 1960 roku. Według premiera Japonii nowy traktat był szansą na stworzenie bardziej zrównoważonych relacji między sygnatariuszami porozumienia, jednak dla części społeczeństwa (w głównej mierze studentów i związkowców) oraz politycznych przeciwników jeszcze mocniej wciągał Cesarstwo w zagraniczną politykę USA, co wiązało się z remilitaryzacją kraju i angażowaniem się w amerykańskie działania na terenie Azji. Wobec zaistniałej sytuacji w Japonii doszło do gwałtownych wielomiesięcznych protestów społecznych, w postaci manifestacji liczących nawet po 300 tysięcy osób i strajków²⁹⁵. Protesty utrudniały organizację wizyty prezydenta Stanów Zjednoczonych Dwighta Eisenhowera (1890-1969) w Tokio. O pomoc w spacyfikowaniu protestów oraz ochronę cesarza i prezydenta USA podczas planowanej wizyty, premier Kishi zwrócił się do Kodamy. Wpływowy *kuromaku* wyprowadził na ulice według różnych źródeł od 18 do 36 tysięcy członków yakuzy i powiązanych z nimi aktywistów organizacji nacjonalistycznych²⁹⁶. W tym czasie policja była w stanie zmobilizować zaledwie 18 tysięcy funkcjonariuszy. Mimo pomocy yakuzy niepokoje społeczne nie zmalowały i ostatecznie po ratyfikowaniu umowy zdecydowano się na odwołanie wizyty prezydenta Eisenhowera w Japonii, a premier Kishi podał się do dymisji (14 lipca 1960 roku)²⁹⁷. Odwołanie Kishiego nie wpłynęło na pozycję Kodamy. Nadal był największym *kuromaku* w historii yakuzy. Doprowadził do zawarcia

na taki stan to zdolność zdobywania i zachowania społecznego poparcia przez PLD, a także identyfikowania japońskiej wysokiej koniunktury gospodarczej z tą partią, przy jednoczesnych wewnętrznych podziałach w SPJ i rozdrobnieniu innych partii opozycyjnych. S. Kubas, *Konsolidacja demokracji w systemie politycznym. Przykład powojennej Japonii (1945-2010)*, Katowice 2011, s. 120-123.

²⁹³ C. Totman, op. cit., s. 597.

²⁹⁴ D. Sothwell, op. cit., s. 199-200.

²⁹⁵ C. Totman, op. cit., s. 599-600.

²⁹⁶ W związku z ogromnymi niepokojami społecznymi Kodama przewidywał nawet możliwość wybuchu wojny domowej, czym straszyl polityków zarówno krajowych jak i z USA. *Yoshio Kodama. Rightist Leader*, s. 1, http://www.foia.cia.gov/readingroom/docs/KODAMA,%20YOSHIO%201_0003.pdf, dostęp z: 05.01.2021.

²⁹⁷ J. Widacki, *Plamy na wschodzącym słońcu. Świat przestępczy we współczesnej Japonii*, Kraków 1991, s. 37 ; D. Sothwell, op. cit., s. 200; B. Hołyst, op. cit., s. 114-115; S. Mansfield, op. cit., s. 182-183, J. Izydorczyk, op. cit., s. 148.

wielu nielegalnych transakcji i sojuszy między grupami yakuzy, politykami oraz wielkim biznesem. Natomiast Kishi pozostał wpływową postacią japońskiej polityki, szczególnie w latach 1964-1972, kiedy trzykrotnie funkcję premiera sprawował jego brat Satō Eisaku (1901-1975)²⁹⁸.

Innym wielkim *kuromaku* był Sasakawa Ryōichi (1899-1995), również zatrzymany jako zbrodniarz wojenny, zagorzały antykomunista i nacjonalista. Był twórcą Japońskiego Zrzeszenia Wyścigowych Łodzi Motorowych – ogromnego hazardowego imperium, z zysków którego korzystała yakuza oraz politycy Partii Liberalno-Demokratycznej (PLD)²⁹⁹.

Po 1960 roku politykom PLD udało się uspokoić sytuację społeczno-polityczną. W kraju dynamicznie rozwijała się gospodarka, czego materialne efekty zaczęły docierać także do robotników. Stąd związki zawodowe i inne organizacje lewicowe zajęły bardziej wyważone stanowisko, rezygnując z ostrej walki politycznej, prowadzonej do tej pory głównie na ulicach miast oraz zakładach pracy³⁰⁰. W tej sytuacji znaczenie yakuzy jako politycznego straszaka na japońską lewicę zaczęło maleć³⁰¹, co wiązało się z ograniczeniem finansowych korzyści. Dlatego gangi zaczęły szukać kolejnych źródeł zysków. W pogoni za zyskiem poszczególne grupy zaczęły naruszać dotychczasowe granice działalności, co prowadziło do wojen o wpływy. Przestępcy stawali się coraz bardziej brutalni, a broń białą zastąpiono palną³⁰². Do poważnych starć doszło w 1963 roku w Tokio, Kobe i Hiroszynie.

Wojnom gangów przeciwny był Kodama, który w 1964 roku doprowadził do powstania federacji kilku największych grup yakuzy o nazwie *Kantō-kai*. Spoiwem dla federacji były kwestie światopoglądowe – walka z komunizmem i wspieranie prawicowej ideologii. W uroczystym przyjęciu inauguracyjnym oprócz Kodamy wzięli udział liczni politycy prawicy. Członkowie nowo powstałej organizacji uwierzyli w swoją moc sprawczą i postanowili otwarcie ingerować w politykę rządzącej PLD, pisząc ostrzeżenie do 200 członków japońskiego parlamentu (pod ostrzeżeniem podpisali się szefowie siedmiu grup tworzących *Kantō-kai*). Tego typu sytuacja miała miejsce pierwszy raz w historii³⁰³. Yakuza złamała zasadę działalności w podziemiu. Publicznie mógł funkcjonować jedynie *kuromaku*³⁰⁴. Wystosowane ostrzeżenie nie pozostało bez echa. Prokuratura i policja

²⁹⁸ D. Southwell, op. cit., s. 200.

²⁹⁹ B. Hołyst, op. cit., s. 113-114.

³⁰⁰ C. Totman, op. cit., s. 604.

³⁰¹ Chociaż jeszcze w latach 70-tych pomagała władzom walczyć z lewacką organizacją terrorystyczną o nazwie Japońska Armia Czerwona. D. Southwell, op. cit., s. 63.

³⁰² B. Hołyst, op. cit., s. 115.

³⁰³ J. Adelstein, op. cit., s. 123.

³⁰⁴ „Istnieją dwie strony ulicy – jedna tonie w słońcu, a druga w cieniu. *Bakuto* muszą chodzić w cieniu

otrzymały polecenie likwidacji *Kantō-kai*. Rozpoczęła się pierwsza w historii akcja mająca na celu ograniczenie wpływów yakuzy. Wprowadzono przede wszystkim zmiany dotyczące ograniczenia hazardu. Już tylko ta zmiana doprowadziła do zatrzymań ponad tysiąca członków yakuzy, w tym kilku szefów grup. W wyniku utraty dochodów z hazardu yakuza poniosła znaczne straty. W 1965 roku *Kantō-kai* się rozpadła. Obniżenie dochodów zmusiły yakuzę do szukania nowych źródeł zysków. Od około 1967 roku grupy zaczęły otwierać pierwsze legalne firmy, najpierw w branży budowlanej, gdzie korzystały z dopłat w ramach robót publicznych. W 1969 roku grupa *Inagawa-kai* otworzyła firmę pod nazwą *Inagawa Kōgyō* (Przedsiębiorstwo *Inagawa*). Politycy, a także bogaci klienci nielegalnych salonów hazardowych gwarantowali zapotrzebowanie na inwestycje budowlane i roboty publiczne. W zainteresowaniu yakuzy znalazły się także agencje pośrednictwa pracy, które rekrutowały pracowników głównie z terenów wiejskich, przyciągając ich obietnicami dobrych zarobków oraz warunków pracy. Rzeczywistość wyglądała inaczej, zarobki były niskie, a praca niebezpieczna, bez rękojmi dłuższego zatrudnienia czy świadczeń socjalnych. W ten sposób yakuza rozszerzyła źródła zysków z nielegalnych również na legalne³⁰⁵.

Jak wskazano powyżej od końca lat 60-tych yakuza rozpoczęła proces poszerzania tradycyjnych źródeł zysku jakimi głównie były do tej pory hazard i prostytucja. Oczywiście nie zaprzestano czerpania dochodów z tych źródeł, jednak poszukiwano kolejnych. Oprócz działalności w branży budowlanej zaczęto spekulować gruntami oraz bankowymi kredytami. Na dużą skalę rozpoczął się proceder wymuszania haraczy. Haracze w slangu yakuzy określano jako *shobadai* i wymuszane były głównie od ulicznych handlarzy oraz restauratorów³⁰⁶. Gangi wykorzystywały oprócz presji psychicznej również przemoc fizyczną. Dlatego już w latach 60-tych w stosunku do yakuzy zaczęto używać określenia ***Bōryokudan***, co oznacza „grupy stosujące przemoc”³⁰⁷. Termin ten jest stosowany obecnie przez doktrynę i praktykę japońskiego prawa³⁰⁸.

W 1976 roku zakończyła się era Kodamy. Jego korupcyjna działalność określana była mianem „czarnej mgły” (*kuroi kiri*). Amerykański koncern lotniczy Lockheed Aircraft Corporation przekazał ponad 12,6 mln dolarów łapówki, aby japońskie władze dokonały zakupu ich samolotów. Kontrakt wart był 1 mld dolarów. Sprawą zajmował się Kodama, a politykami, którzy mieli przyjąć łapówki byli: premier Tanaka Kakuei (1918-1993),

i zostawić słońce innym obywatelom”. D. Southwell, op. cit., s. 68.

³⁰⁵ J. Adelstein, op. cit., s. 124-126; C. Totman, op. cit., s. 617.

³⁰⁶ J. Adelstein, *Zemsta yakuzy. Mroczne kulisy japońskiego półświatka*, Warszawa 2014, s. 42.

³⁰⁷ E. W. Pływaczewski, op. cit., s. 49-50.

³⁰⁸ J. Izydorczyk, op. cit., s. 146.

sekretarz generalny PLD, ministrowie transportu i przemysłu i inni. Sprawa wyszła na jaw właśnie w 1976 roku. Kodama, Tanaka oraz 14 urzędników zostało aresztowanych i postawionych w stan oskarżenia (Kodama nie doczekał wyroku, ponieważ proces odkładany był ze względu na zły stan jego zdrowia, a w 1984 roku zmarł). W ten sposób zakończyła się kariera największego *kuromaku* yakuzy, co nie znaczy, iż zniknęła *kuroi kiri* czy instytucja *kuromaku*. W stosunku do polityków i urzędników yakuza zaczęła działać zdecydowanie ostrożniej, starając się nie „wychodzić z cienia”³⁰⁹.

Koniec lat 70-tych i lata 80-te stanowiły okres intensywnej rywalizacji, niejednokrotnie kończącej się wojnami gangów³¹⁰, które rozgrywały się w miejscach publicznych, czym coraz częściej bulwersowały opinię społeczną. W latach 1986-1990 w wojnach zginęło aż 59 członków yakuzy, a 183 odniosło obrażenia³¹¹.

W latach 70-tych i 80-tych XX wieku yakuza nie zadowalała się już tylko czerpaniem korzyści z prostytucji. Stworzyła całą branżę erotyczną, począwszy od dzielnic rozrywki jak tokijskie Kabukichō³¹², gdzie oferowano różne formy seksualnych uciech, po wytwornie filmów pornograficznych. W Kabukichō swoje biura lub działalność prowadziło ponad sto frakcji yakuzy.

Z branżą erotyczną ściśle powiązany był handel ludźmi. Znaczny odsetek zatrudnionych w tej branży osób pochodzi z zagranicy. To głównie Chinki z Hongkongu czy Tajwanu, Tajki, Rosjanki oraz kobiety z Europy Wschodniej, także Polski. Mężczyźni pochodzą głównie z Iranu. Ludzie ci zazwyczaj docierają do Japonii w sposób legalny³¹³ lub poprzez legalnie działające firmy – przykrywki. Na miejscu odbiera im się paszporty i zmusza do uprawiania nierządu lub świadczenia innych usług erotycznych³¹⁴.

Kolejnym znacznym źródłem dochodów yakuzy była lichwa. Proceder prowadzony był systemowo. Przestępcy skupowali bazy danych dłużników (pozyskiwanie takich baz danych jest już nielegalne), a następnie drogą mailową lub telefoniczną docierali do dłużników, oferując pomimo zadłużenia kolejne kredyty. Załatwienie formalności odbywało się w biurze, gdzie klient przekonywał się, iż zaciąga zobowiązanie w legalnie działającej firmie

³⁰⁹ B. Hołyst, op. cit., s. 115-117; D. Southwell, op. cit., s. 70.

³¹⁰ Wojny gangów o terytorium określane były jako *nawabari*, co oznacza dosłownie „teren otoczony liną”. J. Adelstein, *Człowiek...*, s. 116.

³¹¹ B. Hołyst, op. cit., s. 117-118.

³¹² Funkcjonowanie całych dzielnic rozrywki nie jest nowym zjawiskiem występującym w japońskich organizmach miejskich. Na przykład w okresie *Edo*, w Tokio działała dzielnica uciech Yoshiwara, a w Kioto Shimabara. C. Totman, op. cit., s. 299-300.

³¹³ Na podstawie tzw. „wiz rozrywkowych”. J. Izydorczyk, op. cit., s. 66.

³¹⁴ J. Adelstein, op. cit., s. 184-185, 200, 353.

udzielającej konsumenckich kredytów. Oczywiście kredyty były oprocentowane wyżej niż w bankach, na co nie pozwala prawo³¹⁵. Windykacja zaciągniętych kredytów odbywała się przy użyciu gróźb i przemocy. Często kończyła się samobójstwem dłużnika lub „ucieczką w bezdomność”. Osoby zajmujące się tego typu przestępczością określane były mianem *sarakin*. Kajiyama Susumu (ur. w 1949 roku) nazywany „Cesarzem Lichwy”, członek *Goryō-kai*, frakcji *Yamaguchi-gumi* zbudował sieć prawie tysiąca lichwiarskich agencji w całym kraju³¹⁶, a nie on jedyny działał w tej branży.

Popularną metodą zdobywania pieniędzy był szantaż. Ofiarami padali zazwyczaj majętni biznesmeni, a główną przyczyną szantażu były historie obyczajowe. Stąd znaczny odsetek firm detektywistycznych w Japonii należy do yakuzy. Wykorzystują oni zdobyte informacje na temat małżeńskiej niewierności, by następnie szantażować i wymuszać pieniądze od klientów. Inną, niezmiernie popularną formą zdobywania materiałów obciążających przydatnych do szantażu było wciąganie mężczyzn w pułapkę, w której główną rolę grała piękna kobieta. Specyficzną odmianą szantażu był wymierzony w wielkie firmy szantaż korporacyjny, specjalność yakuzy. Dokonywały tego wyspecjalizowane osoby nazywane *sōkaiya*, czyli „przestępcy-udziałowcy”. Mechanizm działania w tej metodzie polegał na tym, iż yakuza nabywała niewielkie udziały przedsiębiorstwa. Następnie przed spotkaniem akcjonariuszy (które często znajdowało się w zainteresowaniu mediów, głównie z branży ekonomicznej) *sōkaiya* zgłaszał się do zarządu oznajmiając, iż zamierza zakłócić obrady akcjonariuszy (poprzez publikację niewygodnych dla zarządu materiałów o treści obyczajowej, ukrywanych informacji dotyczących działalności firmy czy członków zarządu, agresywne zachowania, a nawet wszczęcie bójki). W zamian za odstąpienie od zamiaru żądał określonej kwoty pieniędzy lub niezabezpieczonej pożyczki (jeśli szantaż dotyczył firmy z sektora bankowego), która oczywiście nie była spłacona. Żądania zazwyczaj były spełnione, ponieważ korporacje nie chciały narazić się na skandal i utratę reputacji. Często yakuza wykorzystując pozyskane przez swoje firmy – przykrywkę informacje wywierała wpływ na korporacje, doprowadzając do usunięcia nieprzychylnych członków zarządu czy dyrektorów, a na ich miejsce wprowadzała ludzi sobie przychylnych. W ten sposób yakuza wywierała pośredni wpływ na stan japońskiej gospodarki, szczególnie na sektor bankowy³¹⁷. Z kolei tak zwani *jiageya* zajmowali się szantażowaniem drobnych właścicieli nieruchomości, aby zmusić ich do sprzedaży posesji po mocno zaniżonych cenach, czasami siłą wysiedlając

³¹⁵ System bankowy w Japonii jest niebywale rozbudowany i posiada skomplikowane procedury kredytowe i rozrachunkowe. J. Kaja, op. cit., s. 35.

³¹⁶ Ibidem, s. 278; J. Izydorczyk, op. cit., s. 164-165.

³¹⁷ D. Southwell, op. cit., s. 66-68; J. Izydorczyk, op. cit., s. 165-166.

lokatorów. W działalności tej członkowie yakuzy współpracowali z miejscowymi agentami nieruchomości³¹⁸.

Yakuza wykorzystywała każdą okazję do zarabiania pieniędzy, jak na przykład negocjowanie warunków ugody. Japończycy niechętnie dążą do konfrontacji, dlatego bardzo często korzystają z usług mediatorów w celu rozwiązywania różnego rodzaju sporów, głównie w sprawach cywilnych i finansowych. Narzucona przez przestępców cena była zazwyczaj niższa niż wyznaczona przez sąd lub inny organ, a czas rozwiązania sporu był bardzo krótki i oscylował w granicach siedmiu dni, podczas gdy procesy sądowe toczyły się niewspółmiernie dłużej. Na jakość cywilnych postępowań wpływ miała również niewielka liczba prawników (w 2008 roku było to około 23 tysiące prawników przy około 128 mln mieszkańców³¹⁹).

Jeśli chodzi o narkotyki, to w latach 60-tych i 70-tych XX wieku yakuza sprowadzała na Wyspy Japońskie heroinę (z Półwyspu Indochińskiego). Z kolei w latach 80-tych przemycały głównie z Korei Północnej stymulant - metamfetamina. Szacuje się, iż metamfetaminę zażywało około 2 mln Japończyków, głównie ludzi w młodym wieku, pracowników korporacji, a przede wszystkim członków yakuzy, wśród których narkotyki ten był powszechnie używany. Do dystrybucji narkotyków wykorzystywane były gangi młodocianych motocyklistów – *bōsōzoku*³²⁰.

³¹⁸ J. Adelstein, *Człowiek...*, s. 66; J. Izydorczyk, op. cit., s. 148-149.

³¹⁹ Jedną z konfucjańskich cnót jest **harmonia**, a według *shintōizmu* życie w harmonii zapewnia dobrobyt i bezpieczeństwo. Ideał harmonii jest największą wartością w kulturze Japonii. Mieszkańcy tego kraju zazwyczaj unikają radykalnych konfliktów i zbytniego krytycyzmu. Zgoda i porozumienie stanowi fundament zasady harmonii społecznej (nazywanej *wa*), a wyroki lub orzeczenia (nawet słuszne) tworzą kolejne zarzewia konfliktów, powodując dysharmonię. Japończycy są od dzieciństwa uczeni, aby postępować koncyliacyjnie. Stąd tak wielka rola pośrednika-mediatora, którego zadanie polega na takim rozwiązaniu sporu, żeby żadna ze stron nie „straciła twarzy” i nie musiała się wstydzić. Dla Japończyka najważniejsze jest „**zachowanie twarzy**”, co pozwala na normalne funkcjonowanie i bycie akceptowanym w grupie (rodzynie, grupie zawodowej, przestępczej, sąsiedzkiej i innych) oraz generalnie w społeczeństwie. Z „zachowaniem twarzy” ściśle wiąże się pojęcie honoru, który jest nieodzowny, aby powodować szacunek u członków grupy. Mieszkańcy Japonii odczuwają silną konieczność poszanowania ze strony swojego środowiska, ponieważ myślą i funkcjonują w zbiorowościach. Ich indywidualność występuje tylko w zakresie relacji w obrębie grupy. H. Nakamura, *Systemy myślenia ludów Wschodu: Indie-Chiny-Tybet-Japonia*, Kraków 2005, s. 40-41, 362, 383; J. Adelstein, op. cit., s. 67-68; J. Izydorczyk, op. cit., s. 28-31; R. Benedict, op. cit., s. 127, 139-140, 229.

³²⁰ **Bōsōzoku**: subkultura młodzieżowa-grupy zbuntowanych nastolatków łamiących przepisy drogowe oraz dokonujące aktów wandalizmu. Są chronieni przez yakuzę z powodu handlu ich narkotykami i uiszczaniu miesięcznych opłat za działalność-tzw. „podatku drogowego”. *Bōsōzoku* stanowią naturalne zaplecze

Kolejne źródła dochodów yakuzy pochodzą z sektora rozrywkowego. To czerpanie dochodów z przemysłu filmowego (produkcja i dystrybucja filmów), teatrów, klubów karaoke (bardzo popularnych w Kraju Kwitnącej Wiśni) i różnego rodzaju agencji promujących sztukę, zazwyczaj tandetnej jakości³²¹. Na szczególną uwagę zasługuje branża filmowa, bowiem yakuza wprowadziła do kin i telewizji oddzielny gatunek filmu poświęcony gangsterom - *yakuza eiga* (co znaczy „filmy o yakuzie”). Filmy nagrywane przez wytwórnię *Tōei* były produkcjami niskobudżetowymi o niewygórowanej fabule, chwalać cnoty i czyny yakuzy. Były to produkcje niezmiernie popularne (zaraz po kinie samurajskim). Odbiorcami tego gatunku filmowego były osoby głównie w młodym i średnim wieku, słabo wykształcone. Pod koniec lat 80-tych gatunek zaczął tracić na popularności. Powstawało coraz więcej filmów drwiących z yakuzy lub wprost krytykujących przestępców. Zainteresowanie gangsterską popkulturą przeniosło się na filmy animowane (*anime*)³²².

Interesującym źródłem zysków były kampanie społeczne i darowizny. Kampanie społeczne (*kanpa*) organizowane przez yakuzę miały na celu uświadamianie zagrożeń przed jakimi staje japońskie społeczeństwo, bądź ze strony komunizmu, bądź krajów tradycyjnie wrogo nastawionych do Japonii (Rosji i Chin), a także Stanów Zjednoczonych³²³. Zazwyczaj kampanie prowadzone były bezpośrednio przez nacjonalistyczne organizacje, a yakuza zajmowała się zbieraniem datków wspierających tę działalność. Nacjonalistyczne organizacje posiadają status partii politycznych, co gwarantuje im możliwość przyjmowania darowizn od osób prywatnych i prawnych, w tym dużych firm. Jest to też sposób yakuzy na ukrycie przed organami ścigania przyjmowanych haraczy pod postacią darowizn³²⁴. Yakuza jak i jej polityczne przybudówki wydawały własne biuletyny, które można było prenumerować oraz umieszczać w nich reklamy. Kolportowane były w rejonie działania danej grupy i zazwyczaj lokalni przedsiębiorcy nabywali je dla własnego bezpieczeństwa³²⁵.

osobowe yakuzy. D. Southwell, op. cit., s. 64 i 68; J. Adelstein, op. cit., s. 245.

³²¹ J. Adelstein, op. cit., s. 230.

³²² D. Głownia, *Oblicza japońskiego kina. Ciężki żywot yakuzy czyli japońskie filmy o gangsterach*, wykład w Dolnośląskiej Bibliotece Publicznej, Wrocław 08.04.2019 r.

³²³ Te zagrożenia to nadmierna amerykańska japońskiej kultury i polityki, która prowadzi do wyzbycia się własnego poczucia wartości oraz zbyt liczna obecność amerykańskich żołnierzy na terenie Wysp.

I. Kordzińska-Nawrocka, *Nihonjinron, czyli dyskurs nad tożsamością narodową we współczesnej Japonii*, [w:] *Orient w poszukiwaniu tożsamości*, (red.) A. Bareja-Starzyńska i M. M. Dziekan, Warszawa 2015, s. 41-42.

³²⁴ W połowie lat 90-tych yakuza kontrolowała ok. 840 organizacji nacjonalistycznych, skupiający w swoich szeregach ok. 120 tys. członków. M. Kuczyński, op. cit., bs.

³²⁵ J. Adelstein, op. cit., s. 44-45.

Oprócz wymienionych dziedzin yakuza czerpała zyski z przemytu i handlu bronią, salonów z automatami do gry (*pachinko*), a w latach 90-tych XX wieku bardzo mocno inwestowała w branżę IT i gier komputerowych, czerpiąc z nich zyski zarówno w sposób legalny (poprzez dystrybucję produktów) jak i nielegalny (kradzieże danych i szantaże). Inwestowała też w branżę pogrzebową, transportową, spożywczą czy kwaciarnie i sklepy – dyskonty.

Podstawowym celem w życiu każdego członka yakuzy było *shinogi*³²⁶. Określenie to posiada kilka znaczeń. Dla yakuzy to wszelkie działania zmierzające do pozyskiwania funduszy, takie jak te opisane powyżej. Każdy gangster zobowiązany był do uiszczania składki członkowskiej w swojej grupie (*jōnōkin*), a szefowie grup znajdujących się niżej w hierarchii temu szefowi będącemu w niej wyżej. Nie płacił tylko ten, kto stał na samym szczycie danej organizacji. Jeśli ktoś nie był w stanie zapłacić *shinogi*, był usuwany z szeregów grupy. Jeżeli szef grupy nie był w stanie zapłacić szefowi organizacji, to jego grupa ulegała rozwiązaniu³²⁷. Członkowie grupy stojący najniżej w hierarchii zdobywali swoje *shinogi* najczęściej z *shobadai*, czyli haraczy. Ten kto miał pomysł na szybki zysk piął się w grupie coraz wyżej, aż w końcu mógł utworzyć własną. Nie było to jednak proste. Jeden z największych przywódców w historii yakuzy (organizacji *Yamaguchi-gumi*) Taoka Kazuo (1913-1981) oświadczył, iż „Yakuza nie przetrwa, jeżeli całe *shinogi* będzie pochodzić z nielegalnej działalności. Każdy w tej organizacji musi podjąć legalną pracę”³²⁸. Stąd tak powszechny udział yakuzy w legalnych przedsięwzięciach.

Legalne przedsięwzięcia yakuzy stanowiły jednocześnie metodę prania pieniędzy pochodzących z typowej działalności przestępczej, jak obrót narkotykami czy bronią. Jedną z form prania pieniędzy było zakładanie organizacji religijnych i wykazywanie dużych kwot pochodzących rzekomo z jałmużny. Yakuza chętnie prała swoje pieniądze za granicą, głównie w Stanach Zjednoczonych, poprzez inwestycje na Hawajach, w Kalifornii i Las Vegas (głównie branża hotelarska i rozrywkowa) oraz Korei Południowej (budownictwo i przemysł stoczniowy). Dzięki wypracowanym kontaktom także rodzimy oraz zagraniczny sektor bankowy pomagał w praniu pieniędzy (banki Sumitomo, Nomura, Credit Suisse i inne)³²⁹.

³²⁶ Pierwotne znaczenie tego słowa to nazwa określająca linię (oś) na boku głowni japońskiego miecza, dzielącą płaszczyznę głowni na dwie części. H. Socha, *Miecze japońskie Nihontō*, Warszawa 2001, s. 165.

³²⁷ Yakuza stosują się do japońskiego przysłowia, które mówi, iż „Związek kończy się wtedy, kiedy kończą się pieniądze”. J. Adelstein, op. cit., s. 278.

³²⁸ Ibidem, s. 64-65, 229.

³²⁹ J. Adelstein, *Zemsta...*, s. 285, 299-301; *W sidłach yakuzy*, „Antykorupcja. Edukacyjny portal o antykorupcji”, <http://antykorupcja.gov.pl/ak/retrospekcje/retro/4934,W-sidlach-yakuzy.html>, dostęp

W 1989 roku zmarł cesarz Hirohito, kończąc erę *Shōwa*. Jego panowanie charakteryzowało się z jednej strony tragedią wojny, a z drugiej okresem wielkiego boomu gospodarczego. Na tron wstąpił cesarz Akihito (ur. w 1933 roku), rozpoczynając erę *Heisei* (Osiąganie [pełni] Pokoju – por. aneks XI). Zmiana na cesarskim tronie zbiegła się z rosnącymi problemami ekonomicznymi kraju³³⁰.

W latach 1984-1989 w Japonii nastąpił gwałtowny wzrost cen na rynku nieruchomości. Wskaźnik na tokijskiej giełdzie wzrósł aż czterokrotnie. Na zakup nieruchomości zaciągano kredyty, których banki bardzo chętnie udzielały. Niespotykane dotąd spekulacje, w jakich udział brały banki, korporacje i politycy oraz spóźniona reakcja rządu doprowadziły do krachu na giełdzie (4 stycznia 1990 roku), zakończonego głębokim kryzysem finansowym (nazwanym bańką ekonomiczną –*baburu keiki*)³³¹. Do finansowego krachu walenie przyczyniła się yakuza biorąc udział w spekulacjach nieruchomościami, własnej działalności kredytowej (lichwiarskiej) oraz zaciąganiu kredytów z państwowych banków, których nie spłacała.

W latach 80-tych i 90-tych XX wieku yakuza nie byłaby w stanie tak doskonale prosperować bez silnych powiązań ze światem polityki i biznesu. Kontakty z politykami nie dotyczyły tylko tych zasiadających w rządzie czy kierownictwie PLD. To przede wszystkim relacje z politykami lokalnymi, którzy liczyli na wsparcie szczególnie w okresach wyborczych. Wtedy to gangsterzy zbierali głosy poparcia za działaczy politycznych³³². Yakuza i politycy wzajemnie udzielali sobie finansowego wsparcia, w zależności od potrzeb, bądź w formie wsparcia na działalność polityczną, bądź w formie wsparcia dla drobnych lokalnych przedsiębiorców (czyli firm – przykrywek przestępczych grup)³³³. Politycy chętnie wykorzystywali członków yakuzy do osobistej ochrony, szczególnie podczas wieców wyborczych, a także do zastraszania politycznych przeciwników czy uciążliwych petentów³³⁴. Bardzo często dochodziło do nieformalnych spotkań polityków, szefów gangów i biznesmenów oraz prokuratorów, adwokatów, redaktorów naczelnych ogólnokrajowych dzienników czy znanych lekarzy, przy różnych okazjach jak: uroczystości ceremonialne w yakuzie, rozgrywki w golfa (bardzo popularnego wśród japońskich elit biznesowo-politycznych), przyjęcia, zawody sumo, baseballa i inne³³⁵. Poprzez swoje silne wpływy na

z: 30.09.2019; D. Southwell, op. cit., s. 66.

³³⁰ K. Starecka, op. cit., s. 106.

³³¹ J. Kaja, op. cit., s. 34-36.

³³² J. Adelstein, Człowiek..., s. 68.

³³³ Ibidem, s. 236.

³³⁴ B. Hołyst, op. cit., s. 117.

³³⁵ J. Adelstein, op. cit., s. 126, 155.

terenie Korei Południowej jakuzi była w stanie oddziaływać nawet na tamtejszą scenę polityczną, oczywiście wspierając prawicowych polityków³³⁶.

Yakuza posiadała również drugie oblicze. Japońskie Wyspy położone są na styku czterech dużych płyt tektonicznych: pacyficznej, filipińskiej, eurazjatyckiej i ochockiej. Na długości oceanicznych rowów: Mariańskiego, Japońskiego, Kurylsko-Kamczackiego i Riukiu płyty nacierają na siebie powodując wstrząsy ziemi. W rezultacie na całym archipelagu dochodzi do licznych wstrząsów (słabych praktycznie codziennie). Bardzo silne trzęsienia ziemi (o magnitudzie powyżej 6 stopni) zdarzają się raz na kilka lat. Ponadto z uwagi na południkowe rozciągnięcie kraj leży aż w pięciu strefach klimatycznych. W okresie jesiennym południowe części Japonii nawiedzane są przez częste tajfuny, tworzące się nad Pacyfikiem³³⁷. Efektem takiego ukształtowania geologicznego i klimatycznego są liczne kataklizmy. Yakuza często jako pierwsza ruszała z pomocą poszkodowanym w wyniku klęsk żywiołowych, organizując dostawy towarów pierwszej potrzeby (żywność, koce, namioty, latarki, a nawet przenośne toalety). Robiąc to nie zabiegali o medialny rozgłos, a koszty niesionej pomocy pokrywali z własnych środków. Nie do końca jest to działalność bezinteresowna. Oprócz poprawy wizerunku w społeczeństwie jakuzi starała się o zdobycie intratnych zleceń na oczyszczanie terenu po kataklizmie i odbudowę zniszczeń³³⁸. Innym sposobem na ocieplenie wizerunku były charytatywne zbiórki oraz coroczne akcje rozdawania dzieciom cukierków z okazji święta *Halloween* czy warsztaty wyrabiania ciasteczek ryżowych z okazji nadejścia lata³³⁹.

W miarę pozytywny wizerunek japońskich grup przestępczych ulegał jednak systematycznemu pogarszaniu. Wpływ na to miały porachunki pomiędzy poszczególnymi grupami, korupcyjne skandale z udziałem członków jakuzi, negatywne oddziaływanie na system ekonomiczny kraju (zwłaszcza udział w doprowadzeniu do kryzysu gospodarczego), a nade wszystko brutalizacja przestępstw, w tym głośne zabójstwa osób spoza przestępczego światka. Ofiarami jakuzi były przede wszystkim osoby, które zaangażowały się w krytykę przestępczych organizacji, jak filmowy reżyser Itami Jūzō (1933-1997), prawnik Igari Toshirō (1949-2010) - w obu przypadkach upozorowano samobójstwa³⁴⁰, dziennikarze czy

³³⁶ D. Southwell, op. cit., s. 66.

³³⁷ J. Greń, *Archipelag*, [w:] *Dzieje Japonii*, op. cit., s. 13-14.

³³⁸ M. Pawłowska, *Yakuza na pomoc Japończykom*, „Centrum Studiów polska-Azja”, www.polska-azja.pl, dostęp z 21.03.2011; *Trzęsienie ziemi*, „Dział Zagraniczny Wordpress”, <https://dzialzagraniczny.wordpress.com/tag/trzesienie-ziemi/>, dostęp z: 19.11.2019.

³³⁹ K. Karolak, *Yakuza odwołuje Halloween*, „Japonia-online”, www.japonia-online.pl, dostęp z: 28.10.2015.

³⁴⁰ J. Adelstein, *Reposted: The high price of writing about anti-social forces and those who pay*, „Japan Subculture Research Center”, www.japansubculture.com, dostęp z: 05.01.2016.

przedsiębiorcy, którzy usiłowali odzyskać od przestępców pieniądze. Przykładem są bankierzy, którzy udzielili yakuzie pożyczek, a następnie domagali się ich zwrotu, jak Hatanaka Kazufumi z Banku Sumitomo (zamordowany w 1994 roku)³⁴¹. Wydawać by się mogło, iż działalność yakuzy była popularnym tematem występującym w japońskich mediach. Owszem to prawda, ale dotyczyło to tylko prasy bulwarowej (i mediów elektronicznych) i prawicowej, które w głównej mierze pisały pozytywnie o świecie yakuzy. Mediów wprost krytykujących tę przestępczość do niedawna było niewiele. Większość dziennikarzy czy przeciętny mieszkaniec Kraju Kwitnącej Wiśni woleli unikać tego tematu. O yakuzie chętnie pisali dziennikarze czy naukowcy zza granicy. Świadczy to o tym, jak potężną organizacją przestępczą była yakuza, rozrośniętą i posiadającą swoje macki niemal we wszystkich dziedzinach życia – biznesowego, społecznego, kulturalnego czy politycznego.

³⁴¹ M. Kuczyński, op. cit., bs.

2.3. Organizacja i zasady funkcjonowania

W powszechnej opinii yakuza uchodzi za organizację przestępczą funkcjonującą, jak każda inna w podziemiu lub pół legalnie³⁴². W rzeczywistości to legalnie działające grupy³⁴³, prowadzące legalne lub nielegalne przedsięwzięcia. W odróżnieniu od innych organizacji przestępczych na świecie, yakuza działały jako stowarzyszenia pożytku publicznego. Do niedawna posiadały oficjalne siedziby, biura, internetowe strony i broszury, a nawet gadzety reklamowe czy firmowe gatunki *sake*. Siedziby największych gangów były okazałymi obiektami. Poszczególne grupy posiadały indywidualne symbole-herby o nazwie *daimon*³⁴⁴ (por. aneks IV). *Daimon* umieszczany był wszędzie tam, gdzie różnego rodzaju organizacje umieszczają swoje logo (na budynku, w którym znajdowała się siedziba, firmowym papierze, wizytówkach, broszurach reklamowych). W siedzibie gangu na honorowym miejscu wisiał *kanban* – szyld z nazwą grupy, a także portrety pierwszego i aktualnego przywódcy całej organizacji oraz szefa grupy³⁴⁵. *Daimon* i *kanban* zazwyczaj stanowiły prawdziwe dzieła sztuki. Oprócz tego na ścianie wisiało hasło „*Ninkyōdō*”, co oznacza honorowy kodeks yakuzy, czyli drogę (ścieżkę szlachetności), którą powinien kroczyć członek tejże organizacji³⁴⁶. *Ninkyōdō* to krótki zbiór najważniejszych zasad, których powinien przestrzegać każdy członek gangu³⁴⁷. Niektóre z nich często nie są przestrzegane, jak chociażby zażywanie i handel narkotykami. Z kodeksem *Ninkyōdō* powiązana jest zasada obowiązku i współczucia (*giri-ninjō*). *Giri* oznacza zobowiązanie jakie przyjmuje na siebie yakuza wobec zwierzchników, współczłonków gangu oraz słabszych. Zobowiązanie to

³⁴² B. Hołyst, op. cit., s. 113, 125.

³⁴³ J. Izydorezyk, op. cit., s. 147.

³⁴⁴ *Daimon*-nazwa pochodząca od samurajskich herbów rodowych *kamon*. Podobnie jak w średniowiecznej Europie herby służyły do identyfikacji wojsk. W okresie *Edo* z uwagi na panujący pokój herby uległy zmniejszeniu i symetryzacji, zaczęły być również wykorzystywane przez niższe stany. W odróżnieniu od herbów europejskich japońskie znaki herbowe nie posiadają tarcz i nie są kolorowe. Głównymi motywami herbowymi jest świat przyrody, bądź symetryczne wielokąty. Znaki herbowe są wciąż wykorzystywane w Japonii, głównie jako znaki towarowe firm, ale również jako rodowe herby. J. Greń, *Japońska heraldyka*, [w:] *Dzieje Japonii*, op. cit., s. 27.

³⁴⁵ Opisany wystrój przypomina swoim wyglądem dekoracje znajdujące się w tradycyjnych salach do treningu sztuk walki – *dōjō*.

³⁴⁶ J. Adelstein, *Człowiek...*, s. 49, 58, 207.

³⁴⁷ W słowie *ninkyōdō*, *nin* oznacza walkę z własnymi ułomnościami i troskę o dobro innych, natomiast *kyō* chęć pomagania słabszym, a z drugiej strony przeciwstawiania się silnym. Ibidem, s. 178.

należy spłacić, a w zasadzie spłaca się je całe życie. Istnieje również *giri* wobec własnego imienia, co odnosi się do obowiązkowej zemsty w przypadku zniewagi³⁴⁸ czy postępowania zgodnego z zasadami współżycia. *Ninjō* z kolei oznacza współczucie i uczciwość wobec obiektu *giri*³⁴⁹. Specyficznym rodzajem *giri* są datki (*giri-gake*), które płacą kierownictwu niżsi rangą członkowie gangów³⁵⁰.

Duże organizacje posiadały również swój hymn. Podobnie jak kodeks, to krótki utwór, mający motywować członków organizacji do działania zgodnie z tradycyjnymi zasadami³⁵¹.

Yakuza nie była organizacją jednolitą. Nie posiadała wspólnej struktury z jednym kierownictwem. Była zbiorem grup (frakcji) bądź niezależnych od siebie, bądź zależnych, lecz posiadających szeroką autonomię. Pierwszy człon nazwy grupy pochodził od nazwiska założyciela (jeśli chodzi o duże organizacje) lub nazwiska obecnego szefa. Końcówki określały miejsce w strukturze. Struktura yakuzy przypominała piramidę³⁵²:

- organizacja znajdująca się na szczycie tworzy stowarzyszenie (*kai*) lub grupę (*gumi*), jak *Inagawa-kai* lub *Yamaguchi-gumi*;
- niżej znajdują się rodziny (*ikka*), jak *Yokosuka-ikka*;
- poniżej są przedsiębiorstwa (*kōgyō*), jak *Hishiyama-kōgyō*;
- najniżej znajdują się zespoły (grupy, bandy, brygady) o nazwie *gumi*, jak *Saigō-gumi*³⁵³.

Niektóre końcówki nazw nawiązują do struktur znajdujących się w zakładach pracy, co świadczy o tym, iż yakuza czerpała wzorce organizacyjne z doskonale funkcjonujących japońskich firm. Do największych przestępczych konfederacji należą:

1. *Yamaguchi-gumi*;
2. *Sumiyoshi-kai*;
3. *Inagawa-kai*.

³⁴⁸ W Japonii zniewaga odnosi się do pojęcia „utruty twarzy”. Mieszkańcy Wysp Japońskich odczuwają ogromną potrzebę szacunku ze strony otaczającego świata. Zniewaga, utrata reputacji, prestiżu szarga dobre imię, które należy bezwarunkowo oczyścić, poprzez dokonanie zemsty lub popełnienia samobójstwa. Są to oczywiście krańcowe rozwiązania i zazwyczaj przeciętny człowiek wybiera rozwiązania pomiędzy, nikt jednak nie pozostawia takiego stanu bez rozwiązania. R. Benedict, op. cit., s. 119-141.

³⁴⁹ Zasada *giri-ninjō* (podobnie jak *senpai-kōhai*) odnosi się do ogółu społeczeństwa, nie tylko yakuzy. Ibidem, s. 108-109; J. Izdorzycyk, op. cit., s. 28-29; J. Widacki, op. cit., s. 34.

³⁵⁰ J. Adelstein, op. cit., s. 57.

³⁵¹ Ibidem, s. 61-62.

³⁵² Jest bardzo podobną do struktury mafii sycylijskiej, jej amerykańskiego odpowiednika oraz mafii rosyjskiej czy triad. F. Varese, *Życie mafii. Śmierć, pieniądze i miłość*, Poznań 2019, s. 297.

³⁵³ Ibidem, s. 56.

Każdy z tych potężnych klanów wciąż działa w określonych rejonach Japonii. Często jednak grupy w poszukiwaniu zysków rozszerzały swoje strefy wpływów, co kończyło się wojnami (przyczynami wojen bywają również wspomniane wcześniej zniewagi i „utrata twarzy”). Najczęściej do wojen dochodziło na terenie aglomeracji tokijskiej, z uwagi na to, iż jest to najbogatsza i najbardziej zaludniona część Cesarstwa.. Poza trzema największymi na terenie kraju działają liczne mniejsze stowarzyszenia (*kai*) przestępcze, posiadające znaczny stopień niezależności.

Z wymienionych klanów największym był i nadal jest *Yamaguchi-gumi*. Sam trzon, czyli macierzysta rodzina liczyła około 200 osób, ale zrzeszała nawet około tysiąca mniejszych grup. Tak duży rozwój klan zawdzięczał zdolnościom organizacyjnym kolejnych szefów, a szczególnie Taoce Kazuo (1913-1981), który rozszerzył wpływy klanu z Kobe na Osakę (uważaną za handlową stolicę Japonii) i Tokio. Szacuje się, iż w roku 1980 *Yamaguchi-gumi* kontrolowało ponad 40 % przestępczego rynku w Japonii. Drugim pod względem wielkości klanem wciąż jest *Sumiyoshi-kai*. W jego skład wchodziło około 277 grup, a terenem działania jest głównie Tokio, gdzie bardzo często konkuruje z *Yamaguchi-gumi*, prowadząc wojny. *Sumiyoshi-kai* powstał w 1958 roku. Trzecim co do wielkości jest klan *Inagawa-kai*. Powstał również dopiero po II wojnie światowej, ale dzięki zdolnościom pierwszego szefa Inagawa Kakuji (1914-2007) klan stopniowo rozszerzał wpływy z miasta Atami na Jokohamę i Tokio, aż po Hokkaido. Zaskarbił sobie uznanie polityków zwalczając w latach 70-tych XX wieku komunistyczną organizację terrorystyczną – Japońską Armię Czerwoną³⁵⁴.

Struktura osobowa na każdym poziomie organizacji posiada również kształt piramidy (por. aneks V). Na jej szczycie stał *oyabun* – pełniący symboliczną rolę ojca (szef grupy nazywany jest również *kumichō* – co oznacza głowę rodziny). Członków grupy określa się mianem *kobun* – czyli pełniących symboliczną rolę dzieci³⁵⁵. Te symboliczne role przyrównałbym raczej do nauczyciela czy mistrza lub przełożonego w przypadku *oyabuna* i ucznia, podwładnego w przypadku *kobuna*. Opisane funkcje wynikają z konfucjańskiej zasady starszeństwa występującej w każdej społecznej grupie, nawet przestępczej³⁵⁶.

³⁵⁴ D. Southwell, op. cit., s. 61-63.

³⁵⁵ B. Hołyst, op. cit., s. 107. Często rola ojca jest rzeczywista, w przypadku młodych ludzi, którzy są sierotami lub uciekli z domu zrywając rodzinne więzi.

³⁵⁶ Japońskie społeczeństwo rozwinęło się z niewielkich lokalnych wspólnot rolniczych i do tej pory funkcjonuje w określonych grupach, gdzie poszczególne jednostki są podporządkowane działalności grupy. Stąd tak istotna jest zasada starszeństwa w grupie, określana jako system *senpai – kōhai* (starszy -młodszy). Zasada nie dotyczy tylko wieku, ale także stażu działalności w danej grupie. Wszystkie grupy oparte są na ścisłym hierarchicznym porządku, a w grupie przeważa świadomość wspólnoty, wzajemnych powiązań i wspólnych celów. H. Nakamura, op. cit., s. 400-404; J. Izdorczyk, op. cit., s. 29-30.

Oczywiście członkowie (*kobun*) piastują w grupie różne funkcje, co sytuuje ich na innym poziomie piramidy. Na niższym poziomie piramidy sytuował się *saiko-komon*, czyli starszy doradca. *Oyabun* zatrudniał szereg doradców (*komon*), głównie z dziedziny biznesu, administracji, negocjacji, ale także prawa (*shingiin*)³⁵⁷ czy księgowości (*kaikei*). Na ich czele stał właśnie *saiko-komon*. Ilość doradców zależała od wielkości i zasobności grupy. Gangi stojące najniżej w hierarchii miały co najwyżej jednego doradcę, którym był zazwyczaj najstarszy, a przez to najbardziej doświadczony życiowo członek grupy. Równym randze starszego doradcy był szef sztabu grupy (*so-honbucho*). Szef odpowiedzialny był za funkcjonowanie biura i logistykę. Osobami piastującymi niższe stanowiska kierownicze w grupie byli *shatei-gashira*, którzy zarządzali starszymi członkami grupy („starszymi braćmi” lub „braćmi krwi”) – *kyōdai*. Spośród *shatei-gashira oyabun* wybierał jednego, który go zastępował i który dbał o to, aby jego polecenia były prawidłowo realizowane. Osoba ta to *waki-gashira*. *Waki-gashira* miał swojego doradcę-asystenta, który nazywał się *fuku-honbucho*. Niżej w piramidzie występowali wspomniani już *kyōdai*, czyli starsi członkowie. Najniżej w hierarchii są umiejscowieni młodzi członkowie („młodszy bracia”) - *shatei*. Młodych członków bezpośrednio nadzorują i otaczają opieką starsi (*kyōdai*)³⁵⁸. Wyżej opisana struktura dotyczy dużych grup. Te niewielkie, które stoją najniżej w hierarchii mają uproszczoną strukturę z *oyabunem* na czele, zastępującym go *waki-gashira* i *kyōdai* oraz *shatei*. Grupy niewielkie są stosunkowo nietrwałe. W przypadku odejścia (z różnych przyczyn) *oyabuna* rozpadają się, a członkowie przechodzą zazwyczaj do innych gangów. Grupy duże są trwałe i posiadają określone warunki sukcesji (poprzez wskazanie następcy lub wybór spośród najstarszych członków). Najszybszą ścieżką awansu w yakuzie jest założenie własnej grupy (*gumi*), która musi liczyć około 15 członków³⁵⁹. Inną możliwością szybkiego awansu jest pomysł na dochodowy biznes lub ponadprzeciętna odwaga. Jednak większość osób funkcjonuje przez całe życie jako zwykły *shatei*, albo *kyōdai*, zajmując się obchodem swojego rewiru i wymuszaniem haraczy oraz ochroną, nie osiągając zbyt wielkich zysków.

Gangsterzy nie lubią kiedy nazywa się ich *bōryokudan*. Nie przepadają też za nazwą yakuza. Lubią być określani jako *gokudō*, czyli ci, którzy idą na całość, nie wahają się

³⁵⁷ Prawnicy oprócz reprezentowania gangsterów przed wymiarem sprawiedliwości, zajmowali się interpretacją przepisów prawa (w tym wymierzonego w działalność yakuzy), a także wyszukiwali luki w prawie, aby wykorzystywać je w działalności.

³⁵⁸ *Japanese Terminology (Yakuza)*, www.shadowrun.fandom.com, dostęp z dn.: 13.01.2021.

³⁵⁹ J. Adelstein, op. cit., s. 53.

i zawsze kończą to co zaczęli. Termin oznacza też podążanie skrajem drogi, ostateczną lub najdalszą drogę³⁶⁰.

Z wykonanych w Narodowym Instytucie Nauk Policyjnych w Tokio badań wynika, iż większość członków yakuzy pochodzi z ubogich, wielodzietnych, słabo wykształconych rodzin, często rozbitych, lecz stosunkowo rzadko z przestępczych. Sami posiadają niskie wykształcenie, są bezrobotni lub wykonują nisko płatne prace niewykwalifikowanego pracownika. W dzieciństwie uciekali z domów, a w wyniku popełnionych błędów wychowawczych nabyli negatywne skłonności, jak niechęć do pracy czy agresja³⁶¹. Znaczny odsetek członków stanowią potomkowie wyrzuconej poza nawias społeczny warstwy *burakumin*. Mimo, iż w epoce *Meiji* zniesiono podział na warstwy społeczne, potomkowie wykluczonych w większości wciąż pozostają na marginesie społeczeństwa. Podobnie na marginesie japońskiego społeczeństwa pozostają mniejszości koreańska i chińska (*sangokujin*) – potomkowie robotników sprowadzonych do Japonii w okresie intensywnego rozwoju gospodarczego na przełomie XIX i XX wieku. Wymienione społeczności są współcześnie dyskryminowane głównie w sferze ekonomicznej i edukacyjnej. Funkcjonowanie jednostki ludzkiej w Kraju Kwitnącej Wiśni opiera się na działaniu w grupie. Zatem jednym z ważniejszych kryteriów oceny wartości człowieka jest akceptacja przez jakąś grupę (rodzinę, klasę, załogę w pracy, drużynę czy inną). Okazuje się, iż często jedyną grupą, która kogoś jest w stanie zaakceptować to yakuza. Dlatego dla wielu młodych ludzi wstąpienie do gangu to jedyna szansa na w miarę normalne funkcjonowanie w społeczeństwie. Jan Widacki cytuje wypowiedź anonimowego lidera yakuzy, który udzielając wywiadu dziennikarzowi powiedział: „kto w tym społeczeństwie jest skłonny dać szansę wyrostkowi bez wykształcenia, bez pieniędzy, bez wsparcia rodziny? Nikt! Nikt prócz nas!”³⁶². Szacuje się, iż w największej konfederacji yakuzy *Yamaguchi-gumi*, około 70 % członków było potomkami *burakumin*, a około 10% było Koreańczykami³⁶³.

Przyjęcie w poczet grupy przestępczej stanowiło proces, który rozpoczynał się od złożenia prośby o przyjęcie. Następnie, najczęściej *oyabun* przeprowadzał rozmowę kwalifikacyjną. Yakuza dawała szansę wszystkim, ale nie oznacza to, że automatycznie każdy został przyjęty w jej szeregi. Jeśli kandydat przeszedł ją pozytywnie trafiał na praktykę, trwającą od około pół do trzech lat. Praktyka odbywała się pod opieką doświadczonego członka gangu. Kandydat, mieszkał w tym czasie w siedzibie gangu lub domu *oyabuna*, gdzie wykonywał

³⁶⁰ J. Adelstein, *Zemsta...*, s. 160.

³⁶¹ J. Widacki, op. cit., s. 29, 35.

³⁶² Ibidem, s. 35.

³⁶³ F. Varese, op. cit., s. 59.

najgorsze prace, był nękanym i surowo traktowany. Uczył się także zasad funkcjonowania rodziny, zasad odpowiedniego zachowania i prowadzenia działalności, tak aby nosiło ono znamiona legalności³⁶⁴. Jeśli jego opiekun i kierownictwo grupy uznali, iż spełnia warunki do zostania członkiem grupy, wyznaczali termin uroczystości przyjęcia. Uroczystość nazywana „aktem złączenia” (*sakazuki*) odbywała się bądź w *shintōistycznym* świątyni, bądź w siedzibie grupy, gdzie wtedy ustawiano ołtarzyk ku czci bogini *Amaterasu*³⁶⁵. W uroczystości często udział brał kapłan. Przed ołtarzem składało się ryż, ryby (dwie surowe dorady, mniejszą i większą, co symbolizuje ojca i dziecko), sól (trzy kopczyki symbolizujące szczęście) oraz *sake*, a czasem również owoce i warzywa (jako dary dla bóstw). Naprzeciwko siebie siadali szef grupy i kandydat. Opiekun kandydata uroczystości wymieniał obowiązki jakie będą spoczywały na kandydacie. Do obowiązków tych należało:

- wierność wobec rodziny (*ikka*) oraz *oyabuna*;
- zachowanie tajemnic organizacji;
- nietykalność żon i dzieci członków grupy;
- bezwzględne posłuszeństwo;
- przysparzanie grupie majątku;
- pomoc i okazywanie szacunku słabszym;
- zakaz odwoływania się do przepisów prawa i kontaktów z policją.

Później następował akt złożenia przysięgi przez kandydata i napełnienie czarnej *sake*, którą nadpijał szef grupy, po czym przekazywał kandydatowi, który wypijał resztę i pakował czarkę w biały papier, zabierając ją na pamiątkę³⁶⁶. Od tej chwili kandydat otrzymywał opiekę symbolicznego ojca (*oyabuna*) i zostawał jego symbolicznym synem (*kobunem*)³⁶⁷. Uroczystości w poszczególnych grupach nieznacznie różnią się od siebie ceremoniałem³⁶⁸.

Przyjęcie nowego członka to nie jedyna ceremonia kultywowana przez yakuzę. Oprócz tradycyjnych ślubów i pogrzebów bardzo ważnymi uroczystościami, mającymi wyjątkową

³⁶⁴ J. Adelstein, *Człowiek...*, s. 115.

³⁶⁵ *Amaterasu* - bogini słońca, najważniejsze bóstwo w *shintōistycznym* panteonie. Czasami obok *Amaterasu* czczono również boga wojny i opiekuna narodu - *Hachimana*. *Sakazuki*, „The Yakuza: Pinkyless and Tattooed A Look into Japan's Murky Underworld”, [https:// yakuzahistory.wordpress.com/sakazuki/](https://yakuzahistory.wordpress.com/sakazuki/) dostęp z: 18.01.2021.

³⁶⁶ Ceremonia *sakazuki*. kiedyś była wykonywana w celu zatwierdzenia transakcji lub potwierdzenia obietnicy. Obecnie oprócz yakuzy jest praktykowana podczas ślubnych ceremonii. *Japan Subculture Reserch Center*, <http://japansubculture.com> , dostęp z: 22.01.2021.

³⁶⁷ F. Varese, op. cit., s. 46-48.

³⁶⁸ Na przykład tym, iż obaj bohaterowie ceremonii używają dwóch czarek, którymi później się wymieniają. D. Southwell, op. cit., s. 60.

oprawę są ceremonie przekazania władzy oraz zebrania zarządów organizacji. Śluby i pogrzeby nie różnią się od tych organizowanych przez zwykłych ludzi. Uroczystości ślubne odprawia się w obrządku *shintōistycznym*, pogrzebowe buddyjskim. Pogrzeby, szczególnie gangsterów wysokich rangą przyciągają rzesze członków (nawet po kilkaset osób). Przybywają nawet przedstawiciele wrogich ugrupowań, celem złożenia hołdu zmarłemu. Domy pogrzebowe stają się wtedy terenami neutralnymi, gdzie często dochodzi do pokojowych negocjacji (podczas tradycyjnego czuwania)³⁶⁹.

Ceremonie przekazania władzy w organizacji należały do szczególnie wystawnych uroczystości, w których również brało udział mnóstwo gości i kapłani *shintō*. Szefowie rodzin i osoby funkcyjne ubrani byli w tradycyjne stroje³⁷⁰, członkowie niższej rangi w garnitury i białe koszule. Ceremonie kończyły się wystawnym bankietem. Tego typu uroczystości były bardzo często filmowane³⁷¹. Do innych popularnych uroczystości należały wizyty w świątyniach, zarówno *shintōistycznych* jak i buddyjskich, gdzie gangsterzy składają kosztowne dary oraz uczestniczą w modłach. Składają także wizyty w kontrowersyjnej świątyni *Yasukuni*, gdzie dochodzi również do kontaktów z politykami PLD, co oznacza, iż są podobnie jak wielu konserwatywnych polityków, przeciwnikami pacyfizmu³⁷². Inną aktywnością związaną z ceremoniami jest udział w festiwalach, świętach nazywanych *matsuri*³⁷³. Dotyczy to szczególnie *Sanja Matsuri* (święta trzech założycieli świątyni *Sensoji*) odbywającego się co roku w trzeci weekend maja w tokijskiej dzielnicy Asakusa,

³⁶⁹ Buddyjski obrzęd pogrzebowy składa się z: czuwania (*tsuya*), uroczystości pogrzebowej (*sōgi*) i kremacji (*kotsuhiro*). Podczas czuwania, które w formie uproszczonej trwa około dwóch godzin, kapłan intonuje sutry, natomiast goście spożywają skromny poczęstunek, prowadząc konwersację. W czasie właściwej uroczystości pogrzebowej pali się kadzidła i odmawia modlitwy za duszę zmarłej osoby. J. Adelstein, op. cit., s. 192-195.

³⁷⁰ **Montsuki Haori Hakama**-tradycyjny strój męski zakładany odświętnie, pochodzący z epoki feudalnej, składający się z kimona z herbami rodziny, płaszcz okrywającego kimono oraz szerokich plisowanych spodni (z wyglądu przypominających spódnice).

³⁷¹ *Japanese yakuza 6th generation Yamaguchi Gumi inheritance ceremony*, <https://m.youtube.com/watch?v=26HDZgeNO-Q>, dostęp z dn.: 23.01.2021r.

³⁷² Świątynia *shintōistyczna* w Tokio, poświęcona Japończykom poległym w walce za ojczyznę, również tym uznanym za zbrodniarzy wojennych. Świątynia odwiedzana jest chętnie przez polityków PLD, także premierów, co wzbudza silne protesty w Chinach i Korei Południowej. M. Tersa, op. cit., s. 48.

³⁷³ Kiedyś *matsuri* były uroczystościami organizowanymi na cześć różnych *shintōistycznych* bóstw. Po części oficjalnej (oczyszczanie, modlitwy) rozpoczynało się „zabawianie bogów”, czyli część rozrywkowa, z pochodami, występami scenicznymi, muzycznymi, tańcami, pokazami i zawodami. *Matsuri* miały zjednać przychylność bogów. Obecnie odbywają się również *matsuri* o charakterze świeckim. *Matsuri, matsuri*, „Japonia-info.pl”, <https://japonia-info.pl/matsuri-matsuri/>, dostęp z: 30.01.2021.

gdzie prezentują się rzemieślnicy, artyści oraz członkowie yakuzy. Stąd *matsuri* to nazywane jest potocznie „świętem yakuzy” i tam właśnie można zobaczyć gangsterów³⁷⁴.

Życie przeciętnego yakuzy toczyło się w obrębie rewiru grupy lub w jej siedzibie. Oprócz wykonywania typowych zadań „służbowych” jak: ochrona, zbieranie haraczy, udział w uroczystościach i inne, prowadzili również rozpoznanie w swoim rewirze, mające na celu identyfikację potencjalnych zagrożeń (ze strony policji lub konkurencyjnych rodzin) i nowo otwartych działalności, po to, aby objąć je swoją ochroną³⁷⁵. Gangsterzy korzystali również z różnych form rozrywki, głównie uprawiania hazardu, a także kąpieli w gorących źródłach (*onsen*) w publicznych łaźniach³⁷⁶. Wielu uprawiało tradycyjne japońskie sztuki walki, głównie karate i odmiany szermierki (*kendō*, *iaidō*). Większość członków, którzy posiadali pracę przed wstąpieniem w szeregi gangu porzucało ją natychmiast po zaaprobowaniu członkostwa, część zaś pozostawała w legalnej pracy, głównie w branżach kontrolowanych przez yakużę. W ten sposób przestępcy sprawowali bezpośrednią kontrolę nad swoimi przedsięwzięciami. Gangsterzy (szczególnie młodzi) zwyczajowo mieszkali w siedzibie grupy, jednak nie było przeciwwskazań do tego, aby mieszkali lub zakładali własne rodziny, bądź żyli w konkubinacie. Także partnerki członków grup przestępczych bardzo często pracowały w kontrolowanych przez nich branżach (głównie w seksbiznesie)³⁷⁷. Wyjątkową pozycją w grupie cieszyła się żona *oyabuna* – *ane-san* (co oznacza starszą siostrę). W niewielkich grupach zajmowała się sprawami organizacyjno-finansowymi, łagodziła konflikty w grupie (także na linii *oyabun* – *kobun*). Udzielała też wsparcia dla partnerek członków grupy i stawała w ich obronie. Kobieta formalnie nie mogła zostać członkinią yakuzy. Mimo to w latach 1981-1984 po śmierci *oyabuna* Taoka Kazuo, jego żona Taoka Fumio (1920-1986) pełniła obowiązki szefowej *Yamaguchi-gumi*. Podczas jej rządów klan umocnił swoją pozycję, natomiast tuż po wyborze nowego szefa Takenaki Masahisy (1933-1985) pogrążył się w kryzysie³⁷⁸, co świadczyć może o jej przywódczych zdolnościach.

Gangsterzy prowadzili również działalność polityczną poprzez tworzenie niewielkich

³⁷⁴ *Tokyo: Sanja Matsuri the festival of yakuza Asakusa*, www.japan-experience.com, dostęp z: 30.01.2021.

³⁷⁵ Rozpoznanie oprócz zidentyfikowania nowej działalności ma na celu także wycenę uzyskiwanych dochodów, co umożliwi wyliczenie odpowiedniej kwoty nałożonego haraczu, która nie może być zbyt uciążliwa dla prowadzącego działalność (tak by nie zamknął on działalności lub złożył skargi na policji).

³⁷⁶ Bardzo popularna forma relaksu. Z uwagi na dużą ilość aktywnych wulkanów, w Japonii znajdują się tysiące gorących źródeł, często o leczniczych właściwościach.

³⁷⁷ J. Widacki, op. cit., s. 31-32.

³⁷⁸ F. Varese, op. cit., s. 183-188; D. Southwell, op. cit., s. 62.

organizacji politycznych (najczęściej odpowiadających wielkością swojej rodziny) o zabarwieniu nacjonalistycznym. Aktywność polegała głównie na propagowaniu poglądów przy pomocy ulotek, zbieraniu datków na prowadzenie działalności i wspieraniu konkretnych polityków, najczęściej lokalnego szczebla. Aktywność ta nasilała się w okresach kampanii wyborczych.

W grupie najważniejsze było posłuszeństwo w stosunku do *oyabuna* i starszych oraz lojalność, a także utrzymywanie porządku i harmonii w funkcjonowaniu całego organizmu. Innym bardzo istotną powinnością był obowiązek zarobkowania dla rodziny. Do tego dochodził cały szereg innych powinności, związanych z prowadzeniem działalności, etykietą, zachowaniem, a nawet wyglądem i sposobem bycia. Yakuza bowiem musiał wyglądać porządnie, być zadbanym, nosić garnitur, a w najgorszym wypadku samą koszulę. W żadnym wypadku japoński gangster nie mógł wyglądać jak jego amerykański czy europejski odpowiednik (dresy, koszulki, bluzy z kapturem, sportowe obuwie, czapki z daszkiem). Yakuza także swoim wyglądem miał wzbudzać szacunek w społeczeństwie. Dlatego członkowie yakuzy różni się od chodzących po ulicach biznesmenów pracujących w korporacjach jedynie brakiem teczki i okularami słonecznymi, noszonymi niezależnie od pogody i pory dnia. W celu zapewnienia prawidłowego funkcjonowania w rodzinie panowała surowa dyscyplina. Każdy musiał informować przełożonego co robi i gdzie się znajduje. Musiał również stawiać się natychmiast w siedzibie grupy na polecenie szefa (w tym celu yakuza kiedyś powszechnie używała pagerów, wypartych obecnie przez telefony komórkowe)³⁷⁹. Kiedy zaistniała taka potrzeba członek grupy musiał przyznać się do dokonania przestępstwa, którego nie popełnił za kogoś innego (zazwyczaj znajdującego się wyżej w hierarchii) i odpowiedzieć za ten czyn przed sądem, trafiając zazwyczaj do więzienia (rzecz dotyczyła nawet zabójstw). W czasie odbywania kary pozbawienia wolności gang opiekował się naturalną rodziną skazanego, jeśli takową posiada. Po wyjściu z więzienia na cześć takiej osoby organizowano ceremonię. Każdy gangster, który miał zaliczony pobyt w zakładzie karnym mógł liczyć na awans w strukturze rodziny³⁸⁰.

Za najcięższe przewinienia uważano zdradę, ujawnienie tajemnic rodziny i tchórzostwo. Przewinienia te karane były śmiercią. Obecnie stosuje się raczej kolejną z kar w niepisanym kodeksie - wydalenie z rodziny bez prawa powrotu (*zetsunen*). Karę tę orzekało się także za przewinienia związane z brakiem subordynacji, jak: nie wykonywanie poleceń, działanie na własną rękę (szczególnie wobec wrogich grup), naruszanie terytoriów innych grup, uchylanie się od działań zarobkowych, nagminne zażywanie narkotyków. O wydaleniu z rodziny

³⁷⁹ J. Adelstein, op. cit., s. 55, 115, 179; J. Izydorczyk, op. cit., s. 147; D. Southwell, op. cit., s. 60.

³⁸⁰ P. B.E. Hill, *The Japanese Mafia: Yakuza, Law and the State*, Oxford 2003, s. 73.

informowano inne grupy, poprzez rozesłanie pocztą krótkiego listu z informacją na ten temat. Istniała również możliwość wydalenia czasowego. Wtedy o powrocie takiej osoby na łono rodziny także informowało się wszystkie gangi. Wydalona osoba mogła przebywać na terenie działalności grupy, jednak nie mogła wykorzystywać w żaden sposób swojej byłej profesji do zarobkowania. Niestosowanie się do tego polecenia mogło zakończyć się finansowymi karami, pobiciem, a nawet śmiercią. Często szefom rodzin lub zasłużonym członkom zamiast wyrzucenia proponowano dobrowolne odejście na „emeryturę”. Większość odchodziła znajdując inne zajęcie lub wybierając życie w buddyjskim klasztorze. Niektórzy popełniali samobójstwo³⁸¹. Najpopularniejszą metodą karania w yakuzie było samookaleczenie się, polegające na obcięciu części małego palca u dłoni (*yubitsume* – co znaczy „skrócenie palca”), zawsze najpierw w lewej ręce, a w przypadku kolejnej kary w prawej³⁸² (w wypadku kolejnych przewinień yakuza obcinał sobie kolejne fragmenty następnych palców). Nie była to jednak kara narzucana przez zwierzchnika. Winowajca sam dochodził do wniosku, iż będzie to najlepszy sposób na odkupienie swojej winy lub doradzał mu takie rozwiązanie ktoś z rodziny. Obecnie zaniechano stosowania tej kary (o czym wspomniano w dalszej części pracy). *Yubitsume* wywodzi się z okresu *Edo* i już wtedy stosowane było przez *bakuto*, którzy w ten sposób oznaczali oszustów. Sam akt *yubitsume* polegał na obcięciu końcówki palca w stawie, przy użyciu ostrego noża. Obciętego palca owijało się starannie w białą szmatkę i w uroczysty sposób przekazywało *oyabunowi*, przeprasząc za przewinienie. *Yubitsume* można było dokonać także za kogoś, jako akt wstawiennictwa lub wzięcie odpowiedzialności na siebie. *Oyabun* zazwyczaj przyjmował taki akt przeprosin (*ikiyubi* – co oznaczało „żywy palec”), ale mógł go też odrzucić (*shiniyubi* - „martwy palec”), co wiązało się z koniecznością opuszczenia rodziny. Niewielu członków yakuzy u schyłku swojej kariery mogło poszczycić się posiadaniem wszystkich palców. Na ogół nie mieli jednego lub dwóch, a nawet trzech palców. Wśród gangsterów był to jednak powód do dumy, świadectwo odwagi, odporności na ból i lojalności wobec szefa rodziny. Widok braku palca skutkował również szybszą obsługą w restauracji czy sklepie lub ułatwiał znalezienie miejsca parkingowego, co w wielkich japońskich metropoliach nie jest proste³⁸³.

³⁸¹ F. Varese, op. cit. s. 52-54; J. Adelstein, op. cit., s. 203, 223-224.

³⁸² Obcięcie części palca, a nie na przykład innego fragmentu ciała związany był z szermierką (*kendō*, *iaidō*). Japoński miecz (*katana*) jest bronią oburęczną. Przy zadawaniu cięć oburęcz, wiodącą rolę odgrywa ręka lewa. Jednakże czy to zadając cięcie oburęcz, czy ręką prawą najważniejszą rolę spełnia mały palec, który nadaje energię cięciu. Okaleczenie małego palca, bez względu u której ręki, trwale eliminuje człowieka z możliwości uprawiania szermierki. Stąd tak wielkie i symboliczne znaczenie tej kary.

³⁸³ D. Kaplan, A. Dubro, *Yakuza: Japan's Criminal Underworld*, Berkeley 2003, s. 14; J. Izydorczyk, op. cit., s. 147; J. Adelstein, op. cit., s. 117, 250-251; D. Southwell, op. cit., s. 60.

Charakterystyczną cechą identyfikacyjną yakuzy były tatuaże (*irezumi*). Pokrywały one ich ciała w około 70 % (ramiona, plecy, klatka piersiowa, pośladki, górne części nóg), tworząc charakterystyczne kolorowe stroje. Początkowo tatuaże w Japonii miały znaczenie rytualne, później symbolizowały społeczną pozycję, by następnie, podobnie jak w Europie stać się oznaką przestępczego świata. Przed okresem *Edo* skazanych za poważne przestępstwa oznaczano poprzez odcięcie nosa lub uszu. W trakcie trwania tego okresu przestępców zaczęto tatuować. Karne tatuaże przybierały najczęściej formę jednego do trzech pasków, szerokości po dwa centymetry każdy i były umieszczane w górnej części lewego przedramienia. W epoce *Edo* tatuowano również przedstawicieli grupy *burakumin*. W drugiej połowie *Edo* stosowano także tatuaże ze znakami *kanji*³⁸⁴ oznaczającymi psa lub diabła, wykonywanymi na czole przestępcy lub okolicach oczu. Posiadanie tatuaży w takim miejscu praktycznie uniemożliwiała powrót do normalnego funkcjonowania w społeczeństwie, stąd ich akceptacja³⁸⁵ i z czasem przekształcenie w dzieła sztuki. Pierwotnie artystyczne tatuaże miały na celu maskowanie tych karnych. Z czasem *bakuto* i *tekiya* zaczęli wykorzystywać je jako element zastraszania swoich ofiar. W 1870 roku rząd *Meiji* zlikwidował tatuowanie jako formę kary, a tatuaż stał się modny w mieszczańskich kręgach, za sprawą drzeworytów *ukiyo-e*³⁸⁶. Członkowie yakuzy tatuowali się wyłącznie tradycyjną metodą, która jest czasochłonna i droga, a przede wszystkim bardzo bolesna. W mniemaniu gangsterów odporność na ból to cecha prawdziwego mężczyzny, więc proces tatuowania był sprawdzianem męskości, wytrzymałości, któremu powinien poddać się każdy yakuza. Tradycyjną metodą tatuażu barwnik (chiński tusz) wprowadzało się pod skórę przy użyciu zestawu grubych igieł o trójkątnych końcówkach i cienkich dłut. Proces pokrycia całego ciała zajmował około 500 godzin, a koszt wynosił od kilku do nawet 30 000 dolarów. Wydatek ten często ponosił *oyabun*. Była to forma prezentu dla swojego *kobuna*. W tatuażach członków yakuzy wśród motywów zwierzęcych występowały najczęściej karpie (ozdobny karp brokatowy o różnych kolorach, z przewagą czerwieni), smoki, tygrysy, wśród roślinnych kwiat wiśni oraz chryzantemy³⁸⁷. Oprócz motywów symbolicznych popularne były obrazy

³⁸⁴ Nazwa chińskich znaków stanowiących główny element japońskiego pisma.

³⁸⁵ D. Cunningham, op. cit., s. 34-35.

³⁸⁶ *Ukiyo-e* (obrazy przemijającego świata)-rodzaj wyjątkowo barwnych drzeworytów tworzonych od połowy XVIII w., ukazujących przyrodę, pejzaże i sceny z miejskiego życia. Powielane w ogromnych ilościach egzemplarzy były bardzo popularne wśród mieszczan. Do najsłynniejszych twórców *ukiyo-e* należeli: Kitagawa Utamaro (1753-1806), Katsushika Hokusai (1760-1849), Utagawa Hiroshige (1797-1858). Na początku XIX w. po otwarciu się Japonii na świat *ukiyo-e* zdobyło ogromną popularność na Zachodzie. B. Kubiak Ho-Chi, *Wyrafinowani wyspiarze*, [w:] *Dzieje Japonii*, op. cit., s. 63.

przedstawiające demony, pijanych buddyjskich mnichów czy starożytnych członków jakuzy, a także motywy przyrody nieożywionej, jak morskie fale czy księżyc. Ponadto tatuowało się nazwę i godło rodziny lub klanu. Tatuaz w Japonii osiągnął rangę sztuki, a tworzenie tak skomplikowanych wzorów wymagało wieloletniej praktyki. Japońscy kryminolodzy szacują, iż około 73% członków jakuzy posiadało tatuaz³⁸⁸. Słynne tatuaze jakuzy można podziwiać podczas festiwalu *Sanja Matsuri*, o którym wspomniano powyżej. Gangsterzy podczas festiwalu paradują w strojach zawodników sumo (*fundoshi*), czyli opaskach na biodrach. Stąd możliwość oglądania całych wytatuowanych ciał³⁸⁹. Obecnie tatuaze jak amputacja palców została przez jakuzę zaniechana.

Informacje dotyczące działalności jakuzy mogą przerażać, jednak w rzeczywistości stanowią oni niewielki odsetek w ponad 125-milionowym kraju³⁹⁰.

Na szczególną uwagę zasługuje podejście jakie jakuza demonstrowała wobec władz, a zwłaszcza wobec organów porządku publicznego. Wyjątkową estymą cieszył się cesarz (jak u ogromnej większości społeczeństwa). Poważani byli niektórzy politycy PLD oraz organizacji nacjonalistycznych. Jakuza była wrogo nastawiona do wszelkich organizacji politycznych o orientacji lewicowej. Organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości były przez jakuzę traktowane neutralnie, czyli odwrotnie niż przez organizacje przestępcze w Europie czy Amerykach, gdzie organy te są dla nich instytucjami wrogimi (jak zresztą cały aparat państwa). Jakuza traktowała organy ścigania jako element władzy, którą należy szanować i wykonywać jej decyzje zgodnie z zasadami konfucjanizmu, a także buddyzmu oraz *shintōizmu*. Wszystkie te prądy religijno-filozoficzne, a szczególnie konfucjanizm tak ukształtowały całe japońskie społeczeństwo, że nawet ludzie znajdujący się na jego marginesie wciąż uważają się za część, element tej zbiorowości, uznając aparat władzy za nieodzowny składnik społeczeństwa. Oczywiście członkowie gangów mieli zakaz kontaktów z przedstawicielami wymiaru sprawiedliwości, ale szanowali i uznawali ich pracę jako obowiązek wobec państwa i narodu. Efektem tego typu podejścia był prawie całkowity brak ataków na stróżów prawa, począwszy od ataków werbalnych a skończywszy na zabójstwach.

³⁸⁷ **Karp** (*koi*) w Japonii jest symbolem siły i wytrwałości, **smok** (*ryū*) dobrobytu i radości, **tygrys** (*tora*) siły i potęgi, **kwiat wiśni** (*sakura*) symbolem przemijania, a **chryzantemy** (*kiku*) długowieczności oraz szczęścia.

³⁸⁸ J. Adelstein, op. cit., s. 89-95; F. Varese, op. cit., s. 50-51; J. Widacki, op. cit., s. 33-34; D. Southwell, op. cit., s. 60-61; B. Hołyst, op. cit., s. 108-109.

³⁸⁹ *Tokyo: Sanja Matsuri* ..., op. cit. bs.

³⁹⁰ Na początku lat 90-tych odsetek ten stanowił 0,04%, J. Widacki, op. cit., s. 35. Oczywiście liczba ta ulega zmianie, o czym w dalszej części pracy.

Yakuza mimo pewnych podobieństw do zachodnich organizacji przestępczych była tworem całkowicie rodzimym, uformowanym w oparciu o rodzime tradycje, wierzenia i chińskie wpływy filozoficzne. Na jej kształt, sposób działania, organizację nie miała wpływu westernizacja kraju po okresie *Edo*, lecz procesy społeczno – ekonomiczne zachodzące w najniższych warstwach ludności feudalnej epoki. Procesy ubożenia i rozrastania się najniższych warstw znacznie przyspieszyły w okresie rewolucji *Meiji* oraz czasach wielkiej industrializacji kraju. Rządzący zaangażowani byli w rozwój przemysłu i wzmacnianie pozycji Japonii na arenie międzynarodowej. W tych niewątpliwie trudnych dla społeczeństwa czasach narodziła się i powoli rozwijała zorganizowana przestępczość. Klęska w II wojnie światowej doprowadziła Japonię do ruiny. W kraju brakowało żywności, leków, opału, nie funkcjonował przemysł. Szalała przestępczość, której nie były w stanie zapobiec ani siły okupacyjne, ani policja. Yakuza stosunkowo szybko uporała się z przestępczością i opanowała czarny rynek wprowadzając reglamentowane towary (pochodzące głównie z magazynów amerykańskiej armii) do powszechnego obrotu, dokonując pierwszego po wojnie ożywienia japońskiej gospodarki. Yakuza zapewniła społeczeństwu elementarne poczucie bezpieczeństwa w tym tak trudnym okresie w dziejach Japonii. Swoją pozycję yakuza ugruntowała w początkowym okresie zimnej wojny, zawierając alians z Amerykanami oraz japońskimi konserwatystami przeciwko lewicowym siłom usiłującym zdobyć poparcie społeczeństwa i w efekcie przejąć władzę. Mając sojuszników w postaci społeczeństwa, a przede wszystkim konserwatywnych polityków Partii Liberalno-Demokratycznej, yakuza rozwinęła działalność na niespotykaną dotąd skalę, angażując się w nowe przedsięwzięcia, zarówno nielegalne jak i legalne, wciąż przy tym utrzymując swoje więzi z politykami. Członkowie yakuzy (jak ogół japońskiego społeczeństwa) działali w dobrze zorganizowanych i funkcjonujących grupach, przypominających wielopokoleniową rodzinę, w których panuje surowa dyscyplina, ściśle określone zasady i hierarchia. Grupy pielęgnowały japońskie obyczaje, co sytuowało je na pozycji spadkobierców i kultywatorów tradycji, głównie związanych z samurajami i ich kodeksem *bushidō*. Jako propagatorzy tak zwanego „Ducha Japonii” (*Yamatodamashii*) yakuza stała się główną ostoją japońskiego nacjonalizmu. Postępowanie gangsterów charakteryzuje się swoistym dualizmem, z jednej strony są w stanie wyrażać współczucie biednym i słabym, czy nieść pomoc pokrzywdzonym, w czym zupełnie nie przypominają europejskich gangsterów, a z drugiej potrafią mordować z zimną krwią swoich przeciwników. Działalność yakuzy, o ile miała negatywny wpływ na życie gospodarcze i polityczne kraju, to już jej wpływu na życie społeczne, a szczególnie na poziom bezpieczeństwa nie można jednoznacznie ocenić.

Niewielka wysokość przestępczości drobnej, która stanowi najbardziej uciążliwą kategorię przestępstw dla przeciętnego człowieka, jest w dużej mierze zasługą yakuzy, która nie toleruje jakiegokolwiek konkurencji na swoim terytorium i bezdusznego wykorzystywania słabszych.

III. Historyczne uwarunkowania walki z yakuzą

3.1. Ewolucja struktury bezpieczeństwa wewnętrznego Japonii

Stosunkowo proste systemy bezpieczeństwa istniały w Cesarstwie Japonii długo przed westernizacją kraju. W epoce feudalnej ich zadania były w znacznej mierze inne niż współcześnie i skupiały się na utrwaleniu zdobytej, a następnie ochronie posiadanej władzy przez panujących.

Należy zwrócić uwagę, iż w Japonii rozwinęła się kultura kolektywistyczna (w odróżnieniu od kultury indywidualistycznej, występującej w społecznościach zachodnich), co oznacza inne podejście w kreowaniu bezpieczeństwa, które miało zapewnić przede wszystkim prawidłowe funkcjonowanie społeczeństwa jako całości, a nie jednostki. Charakterystyczna jest także kultura bezpieczeństwa, czyli „ogół utrwalonego materialnego i pozamaterialnego dorobku, który tworzy szeroko rozumianą militarną i pozamilitarną samoobronność człowieka”, opartą w głównej mierze na bogatej tradycji warstwy wojowników i ich kodeksu *bushidō*³⁹¹.

Oprócz środków politycznych największe znaczenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego mają środki administracyjno-prawne. Zdawali sobie z tego sprawę twórcy japońskiej państwowości, którzy adoptując chińskie systemy filozoficzno-prawne zaczęli tworzyć w oparciu o rodzimą tradycję i kulturę trwałe porządek administracyjno-prawny, z cesarzem jako centralnym ośrodkiem władzy, wokół którego budowano struktury państwa³⁹². Oprócz powszechnie stosowanego (głównie na prowincji) prawa zwyczajowego (*kanshūhō*) wprowadzano w życie również prawo stanowione (*hatto*)³⁹³. Efektem tych działań było wydanie w 604 roku przez księcia Shōtoku (574-622) dokumentu o nazwie „Konstytucja w Siedemnastu Artykułach” (*Jūshichi-jō-kempō*), który stanowił zbiór zasad zapewniających efektywne działanie państwa i odpowiedni stan bezpieczeństwa. Akt kładł nacisk na

³⁹¹ J. Piwowarski, *Ochrona VIP-a a czworokąt bushido. Studium japońskiej kultury bezpieczeństwa* [w:] *Bezpieczeństwo osób podlegających ustawowo ochronie wobec zagrożeń XXI wieku*, (red.) P. Bogdalski, J. Cymerski, K. Jałoszyński, Szczytno 2014, s. 445-473.

³⁹² J. Piwowarski, M. Hobarowicz, *Japońska kultura bezpieczeństwa w procesie socjalizacji od starożytności, aż po lata 30-te XX wieku – wybrane aspekty*, „Security, Economy & Law”, nr 4 (IX), Kraków 2015, s. 96-98.

³⁹³ A. Kość, *Filozoficzne podstawy prawa japońskiego w perspektywie historycznej*, Lublin 2001, s. 75.

moralność, która jest podstawą skutecznego i właściwego funkcjonowania prawa. Przepisy te nigdy nie zostały uchylone i wywarły istotny wpływ na mentalność Japończyków³⁹⁴. Od roku 702 w państwie funkcjonował porządek prawny *ritsuryō* (kodeks *Taihō-ritsuryō*), mający za zadanie utrzymanie porządku publicznego i zapewnienie państwu dochodów z podatków. W strukturze ustalonej przez kodeks *Taihō* administracja została podzielona na centralną (*chūō-kan*) i prowincjonalną (*chihō-kan*). Najwyższym centralnym organem była Wielka Rada Stanu (*Daijō-kan*), której podlegali ministrowie zarządzający ministerstwami, w tym Resorsem Wymiaru Sprawiedliwości, zwanym *Gyōbu-shō*³⁹⁵. W latach 745-871 kodeks *Taihō* był często nowelizowany, stając się coraz bardziej zagmatwanym zbiorem przepisów, co czyniło go niepraktycznym. Stało się to powodem stopniowego odchodzenia od jego zapisów na rzecz prawa zwyczajowego³⁹⁶.

Z uwagi na pogarszający się stan bezpieczeństwa na peryferyjnych obszarach państwa od pierwszej połowy X wieku gubernatorzy otrzymali możliwość mianowania specjalnych urzędników (*ōryōshi*), mających za zadanie zwalczanie przestępczości. W 932 roku utworzony został urząd specjalnej policji zbrojnej (*tsuibushi*), której zadaniem było zwalczanie korsarstwa oraz tłumienie buntów³⁹⁷. *Tsuibushi* można określić jako protoplastę dzisiejszych podziałów prewencji policji.

W środkowym okresie epoki *Heian*, kiedy formował się stan samurajski władze utworzyły Urząd Policyjny (*Kebiishi-no chō*), którego zadaniem była ochrona porządku publicznego (prowadzenie śledztw, sądenie i karanie sprawców przestępstw) w stolicy kraju i jej okolicach. Z czasem urzędnicy *kebiishi* wysyłani byli do prowadzenia śledztw na prowincji, gdzie często nawiązywali współpracę z *tsuibushi* i *ōryōshi*. Również świątynie, głównie buddyjskie organizowały własne formacje ochronne. Wspomniane instytucje ochrony porządku publicznego były organami pozakodeksowymi. Ich tworzenie podyktowane było istniejącą sytuacją związaną z obniżającym się poziomem bezpieczeństwa, a także rosnącym znaczeniem klasy wojowników, co świadczyło o niewydolności i stopniowym rozkładzie systemu *ritsuryō*³⁹⁸.

³⁹⁴ J. Piwowarski, M. Hoborowicz, op. cit., s. 106; J. Tubielewicz, op. cit., s. 53-54; A. Czop, M. Sokołowski, *Prawo Siedemnastu Artykułów: zręby japońskiej kultury administracji i zarządzania bezpieczeństwem*, „Zeszyt Naukowy <Apeiron>” Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego w Krakowie, 2011, nr 6, s. 127-128.

³⁹⁵ J. Tubielewicz, op. cit., s. 60.

³⁹⁶ Ibidem, s. 106; M. A. Piegzik, *Wczesne próby kodyfikacji japońskiego prawa cywilnego ery Meiji i ich kontekst historyczno-polityczny*, „Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis”, 2018, vol. 7(1), s. 148.

³⁹⁷ J. Tubielewicz, op. cit., s. 118.

³⁹⁸ Ibidem, s. 131-134; C. Totman, op. cit., s. 134.

W okresie *Kamakura* – pierwszych rządów *bakufu*, *shōgun* Minamoto Yoritomo stworzył system administracyjny, wzorowany na cesarskim z okresu *Heian*. Nowością był Urząd do Spraw Samurajów (*Samuraidokoro*), którego zadaniem był nadzór nad wasalami³⁹⁹. Była to instytucja o charakterze policyjnym, jednak o wąskim zakresie zadań, ograniczonym tylko do warstwy *bushi*. Równocześnie z systemem administracyjnym *bakufu* funkcjonował system cesarski, odpowiedzialny za sektor cywilny państwa. Sprawy militarne oraz utrzymanie porządku publicznego znajdowały się w gestii *shōguna*⁴⁰⁰. W 1232 roku promulgowano kodeks *Jōei-shi-kimoku* (Zbiór przepisów ery *Jōei*), określający zasady współżycia w społeczeństwie, w tym ochronę interesów instytucji dworskich i religijnych przed nadużyciami ze strony urzędników *bakufu*. Dokument był wynikiem licznych nadużyć ze strony *bushi*, głównie wobec tychże instytucji⁴⁰¹.

Od roku 1334 nastąpił okres wdzierania się chaosu do japońskiego państwa. Na krótko władzę przejął cesarz Godaigo, by następnie powróciła ona w ręce *bushi* i *shōgunów* z rodu Ashikaga (okres *Muromachi*). W 1336 roku pierwszy *shōgun* z rodu - Ashikaga Takauji (1305-1358) opracował wzorowany na kodeksie *Jōei*, dokument zwany *Kemmu-shikimoku*, który regulował zasady społecznego życia pod supremacją samurajów. Kodeks ten stanowił podstawę prawa obowiązującego w okresie *Muromachi*. Administracyjny aparat *bakufu* Ashikaga wzorowany był na poprzednich rządach, z wprowadzonymi niewielkimi modyfikacjami, które w głównej mierze dotyczyły urzędu *Samuraidokoro*. Urząd ten przejął typowe funkcje policyjne jakie kiedyś wykonywało *Kebiishi-chō*, a także zajął się administrowaniem Kioto⁴⁰². Rządy rodu Ashikaga tylko początkowo przyniosły stabilizację. Kraj pogrążył się w stuletniej wojnie domowej (okres *Sengoku*, 1467-1567), a trwające pomiędzy rodami wojny doprowadziły do upadku dotychczas funkcjonujące struktury bezpieczeństwa. Nawet w Kioto siły policyjne *bakufu* były tak słabe, iż nie radziły sobie ze zwalczaniem przestępczości⁴⁰³. W efekcie w stolicy i całym kraju powstawały liczne, oddolnie tworzone organizacje samoobrony (milicji), współpracujące z *bakufu* lub feudalnymi właścicielami ziemskimi⁴⁰⁴.

Od końca XVI wieku sytuacja w Japonii uległa znacznej poprawie dzięki opanowaniu prawie całego kraju przez Toyotomi Hideyoshiego. Przeprowadzone przez niego reformy

³⁹⁹ J. Tubielewicz, op. cit., s. 159.

⁴⁰⁰ Ibidem, s. 161.

⁴⁰¹ Ibidem, s. 164; M. A. Piegzik, op. cit., s. 148.

⁴⁰² J. Tubielewicz, op. cit., s. 190-194; J. W. Hall, op. cit., s. 58.

⁴⁰³ C. Totman, op. cit., s. 217.

⁴⁰⁴ J. Tubielewicz, op. cit., s. 203 i 209.

miały na celu przede wszystkim uspokojenie sytuacji militarnej i zabezpieczenie, podobnie jak miało to miejsce u poprzedników zdobytej władzy. Stąd akcja demilitaryzacyjna społeczeństwa polegająca na jego stratyfikacji, a następnie pozbawieniu broni (głównie mieczy) tych wszystkich, którzy nie byli uprawnionymi do jej posiadania, czyli chłopów, rzemieślników, kupców i mnichów. Na podstawie dekretu *Taiko-no katanagari* z 1588 roku w całym kraju przeprowadzono „polowania na miecze”, odbierając miecze (zarówno długie -*katana*, jak i krótkie - *wakizashi*), łuki, włócznie, muszkiety i inną broń. Odtąd miecze i inną broń mogli posiadać tylko samuraje⁴⁰⁵.

Po śmierci Toyotomi Hideyoshiego władzę w kraju przejął Tokugawa Ieyasu, uzyskując od cesarza tytuł *shōguna*. Wprowadził on w Japonii system *bakuhan*, który utrzymał się do okresu *Meiji*. Swoją politykę zachowania władzy i zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego ród Tokugawa oparł na ścisłej kontroli społeczeństwa. Największe zagrożenie dla istniejącego porządku politycznego stanowili wbrew pozorom sami *bushi*, a szczególnie *daimyō*, zwłaszcza sympatyzujący wcześniej z rodem Toyotomi (*tozama*), a także cesarz i *kuge*. Realizację założonej strategii oparto na dwóch aktach prawnych, ogólnych przepisów dotyczących wojowników (*Buke-shohatto*) i dworu cesarskiego (*Kuge-shohatto*), promulgowanych w 1615 roku. Pierwszy składający się z 13 artykułów był zbiorem nakazów i zakazów dotyczących życia samurajów (także prywatnego). Najbardziej istotnym był artykuł 7, który nakazywał informować władzę o wszelkich spiskach czy konspiracyjnych działaniach. *Buke-shohatto* było praktycznie nowelizowane przez każdego z *shōgunów* obejmującego władzę. Ostatnia nowela miała miejsce w 1710 roku. Dokument liczył wtedy 17 artykułów i obowiązywał do roku 1859⁴⁰⁶. *Kuge-shohatto* było dokumentem nieco węższym, zawierającym jedynie ograniczenia dla cesarza i jego dworu. Ograniczenia były dość znaczne, bowiem zakazywały władcy opuszczać Kioto, a arystokracja mogła poruszać się jedynie pomiędzy swoimi posiadłościami a cesarskim pałacem. Cesarzowi oraz *kuge* rekomendowano, aby zajmowali się tradycyjnymi dziedzinami sztuki, jak poezja, kaligrafia czy klasyczna literatura. Przepisy określały też zasady obsadzania najważniejszych stanowisk w Pałacu Cesarskim, reguły awansów, doboru odpowiednich strojów. Określono również zależność urzędników dworskich od wojskowych⁴⁰⁷ (por. aneks XI). Uzupełnieniem wyżej opisanych przepisów był system *sankin kōtai* oraz bardzo mocno rozbudowany aparat administracyjny, w skład którego wchodziła sieć policyjno-szpiegowska.

System administracyjny dzielił się na urzędy: *bakufu* i *hanów*, zaś *bakufu* na administracje:

⁴⁰⁵ Ibidem, s. 240; C. Totman, op. cit., s. 276; D. Cunningham, op. cit., s. 20-21.

⁴⁰⁶ J. Tubielewicz, op. cit., s. 261-263; M. A. Piegzik, op. cit., s. 148-149.

⁴⁰⁷ E. Pałasz-Rutkowska, op. cit., s. 35.

ogólnopaństwowe i senioralne. Na szczycie tego zawilego systemu stał *shōgun*, któremu podlegała „rada starszych” (*rōjū*). Niżej w hierarchii znajdował się „rada młodszych starostów” (*wakadoshiyori*), która miała kontrolować wasali rodu Tokugawa, przy pomocy typowo policyjnych urzędników zwanych *metsuke*⁴⁰⁸. Bezpośrednio *rōjū* podlegali *ōmetsuke* (wielcy *metsuke*), których zadaniem była inwigilacja samych *daimyō* oraz przestrzeganie praworządności i porządku publicznego. Kolejną kategorią urzędników bezpośrednio podlegających *rōjū* byli różnego rodzaju *bugyō* (termin trudny do zdefiniowania, można tłumaczyć go jako: naczelnik, burmistrz, starosta czy nawet minister). Za bezpieczeństwo publiczne w miastach zarządzanych przez administrację *shōgunatu* (takich jak: Edo, Osaka czy Nagasaki) odpowiedzialni byli *machi-bugyō*⁴⁰⁹. Z uwagi na wielkość, w Edo urzędowało dwóch *machi-bugyō* (w latach 1702-1719 nawet trzech). W realizacji często złożonych zadań, urzędnikom pomagali różnego rodzaju pomocnicy, asystenci, określane nazwą *yoriki*, wywodzący się z samurajów średniej rangi. Asystenci *machi-bugyō* nosili nazwę *machi-kata-yoriki*⁴¹⁰ i zajmowali się sprawami kryminalnymi i pełnili obowiązki zastępców sędziów (w Edo było ich około 50). Można porównać ich do swego rodzaju kadry oficerskiej. Zadania szeregowych policjantów wykonywali niskiej rangi samuraje, określane jako *dōshin*. Do obowiązków *machi-kata-dōshin* należało patrolowanie ulic i bezpośredni udział w czynnościach śledczych, a także egzekucjach. Czynności te wykonywano w prostych, jednak tradycyjnych strojach samurajskich, w tych samych barwach (zazwyczaj czarnych lub brązowych), zawsze z mieczami za pasem, będącymi oznaką przynależności do stanu *bushi*. *Machi-kata-dōshin* posiadali również grupy działające operacyjnie (czyli ubrane w stroje mieszczan), których zadaniem była dyskretna obserwacja i pozyskiwanie informacji. Grupy te określano jako *onmitsumawari-dōshin*. Z grupy *dōshin* wywodzili się także funkcjonariusze zajmujący się badaniem zwłok i zabezpieczaniem śladów na miejscu zdarzenia. Określane byli jako *kenshi*, ich zadania można przyrównać do dzisiejszych techników kryminalistyki. Pod koniec XVII wieku w Edo utworzono specjalną jednostkę policji, służącą do zwalczania najgroźniejszych przestępstw, zwaną *hitsuke tōzoku aratame-kata*, co znaczy „oddział dochodzeniowy przeciw podpaleniom i zorganizowanym rabunkom”⁴¹¹. Oddział nie podlegał bezpośrednio *machi-bugyō*, lecz *wakadoshiyori*, a dwaj główni oficerowie

⁴⁰⁸ Słowo *metsuke* w dosłownym tłumaczeniu oznacza: oczy, wzrok.

⁴⁰⁹ J. Tubielewicz, op. cit., s. 272-274; C. Totman, op. cit., s. 293.

⁴¹⁰ Przyrostek *-kata* dotyczy oddziału lub jednostki struktury organizacyjnej, *machi-kata-* oznacza „miejską jednostkę”. D. Cunningham, op. cit., s. 162.

⁴¹¹ Ówczesne Edo (jak i późniejsza Tokio) składało się z ciasnej, drewnianej zabudowy, stąd pożary były dla miasta niezwykle groźne. S. Mansfield, op. cit., s. 37-41 i 123.

wyznaczani byli spośród *hatamoto shōguna*. W związku ze zwalczaniem poważnych przestępstw, jednostki nie obowiązywały procedury sądowe jak *machi-bugyō*. Po zatrzymaniu sprawcy, bądź sprawców mieli oni prawo do szybkiego wymierzenia i wykonania kary.

Bardzo nisko w policyjnej hierarchii stali więzienni strażnicy (*roya-minawari*), jednak byli to jeszcze samuraje. Policjanci bowiem korzystali z pomocy różnych asystentów, którzy nie byli samurajami. Do pomocy w patrolowaniu, zatrzymaniach czy przesłuchaniach wykorzystywano mieszczan, których określano jako *komono*.

Często mieszkańcy sami organizowali grupy mające zapobiec przestępczości lub wspomóc pracę policji. Grupy takie określane były mianem *goyōkiki* lub *meakashi*, opłacane były najczęściej przez kupców, jednak ich działaniami kierowali policjanci. Oprócz prowadzenia typowych działań patrolowo-ochronnych mogli oni samodzielnie dokonywać zatrzymań, jednak zatrzymanych musieli w miarę szybko przekazać w ręce policji. Feudalna policja posiadała sieć tajnych współpracowników nazywanych *okappiki*, którzy stanowili niezwykle cenne źródło informacji na temat przestępczego świata.

W prowincji Kantō na terenach wiejskich również działały policyjne siły. Władze utworzyły dwa oficerskie stanowiska, jedno dla przedstawicieli stanu samurajskiego (*daikan tetsuku*), drugie dla przedstawiciela ludności wiejskiej (*daikan tedai*). Oficerowie wspomagani byli przez funkcjonariuszy *komono* i *meikashi* (zazwyczaj chłopskiego pochodzenia), a także żołnierzy – *ashigaru*. Przeciętny patrol składał się z sześciu osób, ale w razie potrzeby w teren wyruszały 30-40 osobowe oddziały. Oprócz prowadzenia działań na terenach wiejskich, ten rodzaj policji wykonywał swoje czynności także na terenie świątyn i miejsc odpoczynku podróżnych, gdzie dokonywano kontroli podróżnych. W trakcie działań policjanci czasami wkraczali na terytoria *hanów*, sąsiadujących z Równiną Kantō⁴¹².

Daimyō w swoich *hanach* musieli samo dzielnie prowadzić politykę bezpieczeństwa (włącznie z sądownictwem)⁴¹³, nie mogli jej zaniechać lub wykonywać niedbale. Dlatego każdy *han* był okresowo wizytowany przez zespół *hatamoto*, nazywanych *junken-shi*, którzy kontrolowali również stan bezpieczeństwa wewnętrznego. W przypadku problemów z zarządzaniem lub sprawami sukcesji *shōgunat* wysyłał do *hanu* swojego obserwatora (*kuni-metsuke*), w celu nadzoru nad lennem⁴¹⁴.

Uzupełnieniem feudalnego systemu bezpieczeństwa wewnętrznego w ośrodkach miejskich była sieć policyjnych posterunków i strażnic. Posterunki (*goshō*) umiejscawiane były

⁴¹² D. Cunningham, op. cit., s. 37-54, 61 i 93.

⁴¹³ E. Kostowska-Watanabe, op. cit., s. 27.

⁴¹⁴ D. Cunningham, op. cit., s. s. 57.

w newralgicznych punktach, natomiast przy głównych skrzyżowaniach stawiano strażnice (*tsujiban*). Niewielkie strażnice stawiano również na terenach mniejszych obszarów mieszkalnych. Poza miastami liczne posterunki kontrolne (*seki*) znajdowały się przy wszystkich głównych drogach⁴¹⁵.

Zasadniczą wadą stworzonej przez *shōgunat* Tokugawa struktury bezpieczeństwa był system wynagradzania. Nawet średniej rangi funkcjonariusze wiedli życie często na niższym poziomie niż kupcy czy rzemieślnicy. Efektem niewielkich uposażeń niskich rangą urzędników była korupcja i spychanie ich w dół społecznej hierarchii.

W 1742 roku *shōgun* Tokugawa Yoshimune wydał ostatni dokument prawny tego okresu – Kodeks zasad dla urzędników publicznych (*Kujikata Osadamegaki*), który był zbiorem przepisów karnych i cywilnych w postępowaniach sądowych. Kodeks nie przyjął się jednak wśród urzędników sądowych, którzy woleli orzekać głównie na podstawie prawa zwyczajowego⁴¹⁶.

W rezultacie narastającego od przełomu wieków XVIII i XIX kryzysu i związanej z nim pauperyzacji społeczeństwa, administracja *bakufu* działała coraz gorzej, spadał poziom dyscypliny, szerzyła się korupcja, a policja aby efektywnie wykonywać swoje zadania coraz częściej musiała korzystać z pomocy lokalnych grup przestępczych (głównie w pozyskiwaniu informacji)⁴¹⁷.

W wyniku pogarszającej się sytuacji ekonomiczno-społecznej rząd *bakufu* upadł, kończąc tym samym epokę feudalną w Japonii. W 1868 roku władzę w kraju przejął cesarz, rozpoczynając okres gruntownych reform ustrojowych, gospodarczych i społecznych (odnowa okresu *Meiji*), przeprowadzanych w oparciu o zachodnie wzorce. W ramach utworzonego w tym samym roku rządu powstał Wydział Spraw Wewnętrznych, przekształcony w 1873 roku w Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (*Naimushō*). Wcześniej (w 1871 roku) powstało Ministerstwo Sprawiedliwości (*Shihōshō*)⁴¹⁸. W tym samym roku wszelkie sprawy związane z sądzeniem ludzi przekazano pod nadzór tego ministerstwa, tworząc system sądownictwa (w 1890 roku)⁴¹⁹.

Wykorzystując zachodnie wzorce w reformie systemu prawnego, nie pominięto całkowicie prawa zwyczajowego i dotychczasowego dorobku rodzimego oraz chińskiego prawodawstwa,

⁴¹⁵ Ibidem, s. 55-56.

⁴¹⁶ M. A. Piegzik, op. cit., s. 149.

⁴¹⁷ D. Cunningham, op. cit., s. 20.

⁴¹⁸ M. Łuczko, op. cit., s. 110-111.

⁴¹⁹ A. Płatek, *Organizacja i funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości w Japonii*, [w:] *Wybrane systemy wymiaru sprawiedliwości na świecie*, (red.) B. Sitek, D. Michalski, Olsztyn-Warszawa 2020, s. 62-63.

a także kultury prawnej. Miało to kluczowe znaczenie dla akceptacji nowego systemu prawnego przez japońskie społeczeństwo. Zdecydowano się na wybór prawa francuskiego jako wzorca, ponieważ systemy prawne w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii wydawały się bardziej złożone, mało czytelne, a przede wszystkim zupełnie obce japońskiej kulturze, bo opierające się na liberalizmie, indywidualizmie oraz jawnym współzawodnictwie. Kodeks karny (*Keihō*) oraz postępowania karnego (*Keiji soshōhō*) weszły w życie w 1882 roku. Po stosunkowo krótkim czasie japońscy politycy ulegli fascynacji Królestwem Prus (a następnie Cesarstwem Niemiec). Zainteresował ich monocentryczny model tego państwa, dyscyplina społeczna, stosunek Niemców do władzy oraz system prawny. Doprowadziło to do przyjęcia nowych kodeksów, wzorowanych na pruskich (w 1890 roku kodeksu postępowania karnego i w 1907 roku kodeksu karnego). W 1898 roku wszedł w życie Kodeks cywilny⁴²⁰.

Na początku reform epoki *Meiji* policja podlegała resortowi sprawiedliwości. Jej struktura była podobna do wojskowej – składała się z sieci niewielkich garnizonów (8-100 policjantów), rozlokowanych w najbardziej newralgicznych punktach kraju. W celu poprawy skuteczności działania policji i zwiększenia jej wpływu na bezpieczeństwo we wszystkich rejonach kraju rząd wprowadził nową strukturę, w wyniku której utworzono sieć posterunków oraz wiejskich strażnic, rozmieszczonych w stosunkowo niewielkich odległościach od siebie.

W 1871 roku rozpoczęto reformy systemu administracyjnego kraju, tworząc w państwie prefektury (które zastąpiły feudalne *hany*). Reformy dokończono w roku 1888 ustanawiając administrację lokalną⁴²¹.

W związku z planami zreformowania policji na wzór zachodni, w 1872 roku wysłano do Europy delegację, na czele której stał Kawaji Toshiyoshi (1834-1879). Delegacja miała zapoznać się z tamtejszymi modelami funkcjonowania policji. Po powrocie zdecydowano się na organizację scentralizowanej policji, opierając się jak dotychczas na wzorcach francuskich i niemieckich. Policję przeniesiono pod jurysdykcję Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, gdzie utworzone tam Biuro Policyjne (*Keihokyoku*) sprawowało nadzór nad jednostkami policji w prefekturach⁴²². Na nowo zorganizowaną policję, oprócz typowych obowiązków związanych ze zwalczaniem przestępczości, nałożono dodatkowe zadania związane z monitorowaniem wszelkiej działalności politycznej, w tym manifestacji i zgromadzeń

⁴²⁰ L. Leszczyński, *Recepcja prawa z okresu Meiji - podłoże oraz wpływy na japoński porządek prawny*, „Studia Iuridica Lublinensia”, Lublin, t. 19, 2013, s. 175-177; M. A. Piegzik, op. cit., s. 150-154; J. Izydorczyk, op. cit., s. 35-36.

⁴²¹ M. Łuczko, op. cit., s. 80-81.

⁴²² R. Lamont-Brown, *Kempeitai – japońska tajna policja*, Warszawa 2004, s. 22-23.

innego rodzaju (na podstawie rozporządzenia z 1886 roku). W następnym roku wprowadzono w życie ustawę zakazującą działalności wszelkich tajnych stowarzyszeń (Ustawa o zachowaniu porządku publicznego – *Hoan jōrei*). Zasadniczym celem wprowadzonych przepisów była kontrola działań opozycyjnych i wywrotowych organizacji, niezadowolonych z przeprowadzanych reform⁴²³.

Podsumowaniem procesu reform państwa było uchwalenie (w 1889 roku) Konstytucji Wielkiego Cesarstwa Japonii. Kraj Wschodzącego Słońca stał się monarchią konstytucyjną. Konstytucja stanowiła kontaminację elementów teokratycznego absolutyzmu i demokracji. Cesarska władza została ograniczona przez funkcjonowanie demokratycznych instytucji jak dwuizbowy parlament czy system sędziowski⁴²⁴. Nadane zostały także prawa obywatelskie (prawa do wolności wypowiedzi, zrzeszania się, zgromadzeń, wyznania, własności, tajemnicy korespondencji, wolności, przemieszczania się, sądu), które można było jednak swobodnie ograniczać poprzez ustawy. W przypadku nagłego zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub innego poważnego zagrożenia, w okresie kiedy nie obradował parlament, cesarz mógł wydawać dekryty, które musiały być następnie zatwierdzone przez parlament (artykuł 8 Konstytucji)⁴²⁵.

Lata 1890-1912 były okresem silnych tarć politycznych w Japonii. Rządzący krajem oligarchowie (*genrō*) starali się wszelkimi środkami nie dopuścić do władzy opozycji, wykorzystując do tego między innymi policję, która otrzymała polecenie utrudniania działalności partiom opozycyjnym⁴²⁶. Wśród antyrządowych środowisk najbardziej aktywne były ruchy lewicowe. Przed działalnością lewicy ostrzegał ówczesny premier rządu Katsura Tarō (1848-1913), który twierdził, iż „Choć socjaliści są dziś tylko smużką dymu, to jeśli zignorujemy tę smużkę dymu, pewnego dnia przerodzi się ona w potężną pożogę, a wówczas będzie za późno na cokolwiek oprócz złorzeczeń”⁴²⁷. Niektóre z tych organizacji o skrajnych orientacjach, wzorując się na rosyjskich anarchistach planowały dokonać zamachu na cesarza (w 1910 roku). Plany dokonania zamachu na cesarza wywołały wielkie oburzenie opinii społecznej⁴²⁸. W celu ukrócenia działalności wywrotowej, w 1911 roku władze powołały do życia Specjalną Wyższą Policję (*Tokubetsu Kōtō Keisatsu – Tokkō*). Ta instytucja nazywana

⁴²³ M. Łuczko, op. cit., s. 82-83.

⁴²⁴ A. Kość, op. cit., s. 70.

⁴²⁵ *Tekst Konstytucji Wielkiego Cesarstwa Japonii*, za: E. Pałasz-Rutkowska, op. cit., s. 460-464.

⁴²⁶ M. Łuczko, op. cit., s. 94-95.

⁴²⁷ C. Totman, op. cit., s. 456.

⁴²⁸ Do dzisiaj ruchy lewicowe nie cieszą się dużym poparciem w japońskim społeczeństwie, jednym z powodów tego była chęć usunięcia cesarza jako instytucji spajającej społeczeństwo.

była „policją myśli”, ponieważ jej głównym zadaniem było monitorowanie wszelkiej działalności politycznej, społecznej bądź zawodowej, mogącej zagrażać bezpieczeństwu i porządkowi prawnemu Cesarstwa. Podobne zadania jak *Tokkō* otrzymała żandarmeria wojskowa (*Kempeitai*), istniejąca w armii już od 1881 roku. Do zadań obu instytucji należał również kontrwywiad⁴²⁹.

W latach 20-tych XX wieku mimo inicjatyw rządowych mających na celu poprawę kondycji materialnej społeczeństwa, sytuacja społeczna uległa dalszemu pogorszeniu (także w wyniku potężnego trzęsienia ziemi, które nawiedziło Równinę Kantō w 1923 roku), co doprowadziło do wprowadzenia w życie w 1925 roku rygorystycznego Prawa Ochrony Porządku Publicznego (*Chian`ijihō*). Przepisy tego prawa penalizowały każde działania godzące w „narodową politykę” państwa, czyli łamały doktrynę *Kokutai*⁴³⁰ lub własność prywatną. Prawo zostało wymierzone głównie w organizacje lewicowe, ale do odpowiedzialności mógł zostać pociągnięty praktycznie każdy obywatel. Do międzysąsiedzkiej inwigilacji władze wykorzystywały nawet sąsiedzkie stowarzyszenia samopomocy (*Tonari-gumi*)⁴³¹. Ministerstwa spraw wewnętrznych i sprawiedliwości wdrożyły specjalne programy „zarzutów w zawieszeniu” oraz „nadzoru zapobiegawczego”, mające na celu nękanie tych, którzy nie uczestniczą w realizacji doktryny *kokutai*⁴³².

W latach 1926-1937 w japońskiej polityce ostatecznie zwyciężyła koncepcja nacjonalistyczna. Młody i niedoświadczony politycznie cesarz Hirohito został wciągnięty przez wojskowych w imperialistyczną politykę opartą o doktrynę „Ośmiu krańców świata pod wspólnym dachem” (*Hakkō-Ichiu*)⁴³³.

Stworzony w okresie *Meiji* i rozwinięty w okresach *Taishō* oraz *Shōwa* system

⁴²⁹ Spektakularnym sukcesem obu instytucji było rozbitcie radzieckiej siatki szpiegowskiej (1941r.), ulokowanej w ambasadzie III Rzeszy w Tokio, której szefem był niemiecki komunista Richard Sorge.

⁴³⁰ Doktryna *Kokutai* nazywana była „narodową esencją”, „japońskim pierwiastkiem”, stałą cechą uosabiającą Japonię, jej historię, zwyczaje oraz tradycje, a jej ucieleśnieniem jest cesarz. M. A. Piegzik, *U źródeł japońskiego nacjonalizmu i militarizmu-doktryna kokutai w życiu politycznym Cesarstwa Japonii w latach 1867-1945*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 40, nr 2, Wrocław 2018, s. 33.

⁴³¹ System sąsiedzkiej samopomocy, funkcjonujący już w czasach feudalnych oficjalnie został włączony do systemu bezpieczeństwa Japonii w 1940 r., na podstawie rozporządzenia MSW. R. Lamont-Brown, op. cit., s. 23; *Kenkyusha's*, *New Japanese-English Dictionary*, Tokyo 1991, s. 1832.

⁴³² C. Totman, op. cit., s. 484.

⁴³³ Doktryna *Hakkō-Ichiu* nakazywała zjednoczenie państw wokół Japonii pod władzą cesarza-potomka bogini *Ameterasu*, który miał uosabiać „wspólny dach”. Doktryna stanowiła podstawę japońskiego ekspansjonizmu i militarizmu w latach 30-tych i 40-tych XX wieku. M. Hoborowicz, *Doktryna Hakkō-Ichiu – Tradycja i kultura w wymiarze politycznym. Kwestia Bezpieczeństwa Narodowego*, „Security, Economy & Law”, nr 8, Kraków 2015, s. 15.

bezpieczeństwa wewnętrznego miał za zadanie powstrzymanie rozwoju radykalnych ruchów społeczno-politycznych, głównie o orientacji lewicowej oraz skonsolidowanie społeczeństwa wokół nacjonalistycznych i militarystycznych planów polityków, którzy w oparciu o doktryny *Kokutai* i *Hakkō-Ichiu* (ich osią był cesarz), chcieli stworzyć z Japonii azjatyckie mocarstwo, rugując jednocześnie z kontynentu zachodnie mocarstwa.

Poza celami ideologiczno – politycznymi nie mniej ważnymi były te gospodarcze, w tym bezpieczeństwo ekonomiczne kraju. Dynamicznie rozwijająca się japońska gospodarka, coraz bardziej zorientowana na zadania militarno – ekspansjonistyczne potrzebowała jeszcze więcej surowców. Japonia przed wojną importowała około 80-95 % rud żelaza, 90 % ołowiu, 70 % cynku i cyny, 100 % kauczuku, bawełny i wełny oraz 75-80 % ropy naftowej⁴³⁴. Od 1937 roku Cesarstwo Japonii prowadziło wojnę z Chinami, która mocno nadwyrężała japońskie finanse i gospodarkę. W wyniku wybuchu II wojny światowej i zajęcia przez hitlerowskie Niemcy Francji, pojawiła się okazja do odcięcia źródeł zaopatrzenia chińskiej armii poprzez Indochiny Francuskie⁴³⁵. W wyniku ofensywy i francusko – japońskich układów z 1940 i 1941 roku cesarska armia zajęła Indochiny⁴³⁶.

Posunięcie to natychmiast wykorzystano USA do zaostrzenia polityki wobec Japonii, aby zmusić ją do podporządkowania się amerykańskim interesom, bądź sprowokować ją do wojny⁴³⁷. Stany Zjednoczone wspólnie z Wielką Brytanią i Holandią (której rząd przebywał

⁴³⁴ R.A.C. Parker, *Druga wojna światowa. Krótka historia*, Wrocław, Warszawa, Kraków 1999, s. 92; C. Totman, op. cit., s. 564; R. Mydel, op. cit., s. 158.

⁴³⁵ Japońska armia odcięła od morza chińskie wojska i całe zaopatrzenie było dostarczane (przez Brytyjczyków) tzw. „drogą birmańską”, ciągnącą się z Lashio w Birmie do Kunming w Chinach. (ok. 1143 km). J. Jastrzębski, *Pearl Harbor 1941*, Warszawa 2011, s. 59.

⁴³⁶ Układy zawarto z francuskim reżimem Philippe’a Pétaina (1856-1951), przy pomocy Niemiec. Ibidem, s. 59-61.

⁴³⁷ Prezydent USA Franklin D. Roosevelt (1882-1945) był gorącym orędownikiem odejścia od polityki izolacjonizmu, na rzecz światowego hegemonu. Podwaliny pod tę politykę położył krewny Franklina D. Roosevelta, prezydent Theodor Roosevelt (1858-1919), który sformułował doktrynę (1904 r.) uniemożliwiającą państwom europejskim podejmowania jakichkolwiek interwencji zbrojnych na terenie zachodniej półkuli, zastrzegając taką możliwość tylko dla USA. Odtąd USA miały być jedynym gwarantem bezpieczeństwa politycznego, społecznego i ekonomicznego w tej części świata, niezależnie od woli innych państw. Od drugiej poł. XIX w. rozpoczęło się zainteresowanie USA Dalekim Wschodem, szczególnie Chinami, stąd pomysł na rozszerzenie doktryny najpierw o tę część świata, a później na cały glob. Sposobami realizacji tego typu polityki było zastraszanie lub doprowadzenie do konfliktu militarnego.

K. Michałek, *Na drodze ku potędze. Historia Stanów Zjednoczonych Ameryki 1861-1945*, Warszawa 1991, s. 229 i 239-240; J. Jastrzębski, op. cit., s. 33, 35, 41-42.

na wychodźstwie w Londynie), zamroziły japońskie aktywa finansowe będące pod ich kontrolą oraz nałożyły embargo na eksport ropy naftowej do Japonii. Brak ropy naftowej oznaczałoby koniec polityki imperialnej, koniec planów stworzenia Wielkiej Wschodnioazjatyckiej Strefy Wspólnej Pomyślności i Dobrobytu (w miejsce dotychczasowych imperiów kolonialnych), a także poważne perturbacje dla japońskiej gospodarki. Posiadane zapasy paliw płynnych jakimi dysponowała Japonia (około 6,45 mln ton) w pokojowych warunkach i oszczędnym gospodarowaniu, wystarczyłyby maksymalnie na trzy lata⁴³⁸. Prowadzone z USA negocjacje w sprawie zniesienia embargo nie przynosiły efektów, mimo propozycji ustępstw ze strony Japonii (wycofanie się z Indochin i rozluźnienie sojuszu z Niemcami oraz Włochami w ramach Paktu Osi⁴³⁹). Wobec fiaska negocjacji Cesarstwo Japonii miało do wyboru rezygnację z prowadzonej polityki na kontynencie azjatyckim, co wiązało się z „utrata twarzą” (o tym, jak ważne jest „zachowanie twarzy” dla Japończyków wspomniano w rozdz. 2.2), bądź rozpoczęcie działań militarnych, na co ostatecznie się zdecydowano⁴⁴⁰. Japońskie dowództwo zaplanowało przeprowadzenie uderzeń jednocześnie w trzech kierunkach operacyjnych: hawajskim, malajskim i filipińskim. Uderzenie w pierwszym kierunku miało za zadanie neutralizację amerykańskiej marynarki wojennej, w drugim opanowanie bogatych w surowce (głównie ropę naftową, rudy metali i kauczuk) Wysp Sundajskich (obecnie tereny Indonezji, Malezji i Brunei) oraz Półwyspu Malajskiego, w kierunku filipińskim – zapewnienie bezpieczeństwa żeglugi pomiędzy Japonią a Azją Południowo – Wschodnią oraz południowo – zachodnim Pacyfikiem⁴⁴¹. Wojnę rozpoczęto od ataku na główną i największą bazę amerykańskiej marynarki - Pearl Harbor (7 grudnia 1941 roku). Do czerwca 1942 roku Cesarska Armia zrealizowała swoje główne cele strategiczne, zajmując obszary od Aleutów na północy, po część Nowej Gwinei i Holenderskich Indii Wschodnich (obecnie Indonezja) na południu, wyspy Wake, Gilberta,

Z kolei Japończycy przestrzegali USA przed agresywnymi działaniami w rejonie Azji i Pacyfiku, przewidując, iż wzajemna rywalizacja skończy się prędzej czy później wojną. Podczas przemówienia w San Francisco (1918 r.) Suzuki Kantarō, ówczesny szef floty szkoleniowej Cesarskiej Marynarki Wojennej, a przyszły premier rządu powiedział: „Pacyfik, jak nazwa na to wskazuje jest oceanem pokoju. Ponieważ bogowie stworzyli ocean do celów handlowych, na oba państwa spadnie kara z niebios, jeśli wykorzystamy go do transportu wojsk.” P. Niedbalska-Asano, *Suzuki Kantarō (1867-1948) a zakończenie wojny w Azji i na Pacyfiku*, Warszawa 2005, s. 43.

⁴³⁸ Ibidem, s. 62-66.

⁴³⁹ Inaczej „Pakt Trzech”, zawarty pomiędzy Japonią, Niemcami i Włochami w 1940 r., skierowany głównie przeciwko Stanom Zjednoczonym. Miał na celu powstrzymanie USA przed przystąpieniem do wojny przeciwko sygnatariuszom paktu. C. Totman, op. cit., s. 570.

⁴⁴⁰ Ibidem, s. 571; J. Jastrzębski, op. cit., s. 35.

⁴⁴¹ Ibidem, s. 73-74.

Karoliny, Mariany oraz Birnę (obecnie Mjanma), Malaje (obecnie Malezja), Tajlandię, Filipiny, Singapur i Hongkong (por. aneks V)⁴⁴². W maju 1942 roku doszło do nierozstrzygniętej bitwy na Morzu Koralowym, a miesiąc później japońska marynarka wojenna poniosła klęskę w bitwie pod Midway⁴⁴³ (por. aneks VI). Od tej bitwy zaczęło się stopniowe przejmowanie inicjatywy przez siły amerykańskie, a Japonia miała coraz większe problemy z zabezpieczeniem szlaków transportowych, poprzez które zaopatrywano przemysł zbrojeniowy. Od 1943 roku Amerykanie zaczęli stosować taktykę walki, polegającą na zdobywaniu po kolei ważnych strategicznie wysp (na których budowano bazy lotnicze i morskie), zbliżając się powoli do japońskich wysp (taktyka „żabich skoków”), co umożliwiło im z czasem prowadzenie bezpośrednich nalotów dywanowych na japońskie miasta, szczególnie Tokio⁴⁴⁴. Naloty na Tokio rozpoczęły się w listopadzie 1944 roku. Tylko w 1945 roku bombardowano stolicę Japonii aż 122 razy (na łącznie ponad 160 nalotów na japońskie miasta), używając do tego bomb zapalających, szczególnie niebezpiecznych w gęstej, drewnianej zabudowie japońskich miast. Najbardziej tragicznym w skutkach był nalot w nocy z 9 na 10 marca 1945 roku na mieszkalne dzielnice Tokio. W ciągu trzech godzin 334 bombowce B-29 zrzuciły 1700 ton bomb zapalających. W wyniku nalotu zginęło około 85 – 100 tys. cywilów, ponad 40 tys. osób zostało rannych, a dach nad głową straciło milion mieszkańców stolicy⁴⁴⁵. W trwających ponad rok nalotach na japońskie miasta zginęło łącznie około 668 tys. ludzi, głównie cywilów, a kilka milionów doznało poważnych obrażeń⁴⁴⁶.

Momentem zwrotnym wojny na Pacyfiku była bitwa w zatoce Leyte (październik 1944 roku), którą z uwagi na szczupłość sił (zarówno osobowych jak i sprzętowych) strona japońska nie była w stanie już wygrać. Nie pomogły ani japońska zawziętość w walce, ani ataki *kamikaze*⁴⁴⁷. Po klęsce w zatoce Leyte, amerykańskie wojska zajęły wyspy Iwo Jimę (marzec 1945 roku) i Okinawę (czerwiec 1945 roku). Szczególnie zacięte walki toczyły się

⁴⁴² E. Pałasz-Rutkowska, *Nacjonalizm i wojna*, [w:] *Dzieje Japonii*, op. cit., s. 96-97.

⁴⁴³ S. E. Morison, *Wschodzące słońce na Pacyfiku. 1931-kwiecień 1942*, Gdańsk 2014, s. 436-442.

⁴⁴⁴ C. Totman, op. cit., s. 573.

⁴⁴⁵ S. Mansfield, op. cit., s. 151-153; E. Pałasz-Rutkowska, *Nacjonalizm...*, op. cit., s. 97.

⁴⁴⁶ Podczas dwuletnich alianckich bombardowań Niemiec zginęło 593 tys. ludzi, co obrazuje skalę amerykańskich nalotów na Archipelag. P. Niedbalska-Asano, op. cit., s. 70.

⁴⁴⁷ Specjalne formacje wojskowe lotnictwa i marynarki wojennej, których zadaniem był pilotaż lub sterowanie specjalnie przystosowanych samolotów lub jednostek wodnych (głównie podwodnych), wypełnionych materiałami wybuchowymi, w celu zadania jak największych start przeciwnikowi. Efektem zadania była samobójcza śmierć żołnierza, oddana w imię cesarza i ojczyzny. Nazwa „*kamikaze*” znaczy „boski wiatr” (*kami*-bóg, bóstwo, boski; *kaze*-wiatr) i wzięła się od określenia tajfunów, które w l. 1274 i 1281 zniszczyły mongolskie floty, atakujące Japonię. Uznano to za dowód szczególnej opieki bóstw nad Cesarstwem Japonii. Ibidem, s. 207; E. Pałasz-Rutkowska, op. cit., s. 97.

o Okinawę. Operacja desantowa była największą tego typu operacją podczas II wojny światowej (większą niż desant w Normandii w czerwcu 1944 roku). Batalia trwała 82 dni, a łączne straty amerykańskiej armii wyniosły 75 311 żołnierzy, przy 142 258 japońskich. Amerykańska marynarka wojenna utraciła, głównie w wyniku działań *kamikaze* 36 okrętów, 368 zostało uszkodzonych. Marynarka japońska przestała praktycznie istnieć⁴⁴⁸ (między innymi zatopiono chlubę japońskiej marynarki – pancernik „Yamato”). Rozmiar strat poniesionych podczas zdobywania Iwo Jimy i Okinawy, a także brak woli bezwarunkowej kapitulacji doprowadziły do tego, iż prezydent USA Harry Truman (1884-1972) podjął decyzję, aby po raz pierwszy użyć broni atomowej. 6 i 9 sierpnia 1945 roku Amerykanie rzucili bomby atomowe na Hiroszimę i Nagasaki. W wyniku ich użycia w Hiroszynie śmierć poniosło około 70-150 tys. cywilów (w tym 20 tys. Koreańczyków pracujących w tamtejszych fabrykach), a w Nagasaki około 35-74 tys. Do ofiar bomb należy zaliczyć również ludzi, którzy przez kolejne kilkadziesiąt lat umierali na chorobę popromienną⁴⁴⁹.

Bombardowania Japonii, straty i zniszczenia materialne oraz powszechny głód spowodowały zmianę nastawienia Japończyków do wojny, utratę wiary i rozczarowanie wobec armii oraz rządzących. O załamaniu się dotychczasowych postaw wspierania władz i armii (która nie unikała okrucieństw oraz zbrodni wobec jeńców i ludności cywilnej, jak chociażby masakra w chińskim Nankinie⁴⁵⁰) świadczyły policyjne raporty, z których wynikało, iż społeczeństwo skarżyło się i krytykowało wojskowe oraz cywilne władze, strategię wojennych działań, fałszowanie istniejącej sytuacji. Część społeczeństwa zaczęła przyjmować wręcz wrogą postawę wobec władz i nawiązywać do klasowych antagonizmów⁴⁵¹. Także w gronie polityków pojawiło się zwątpienie w sens dalszego prowadzenia wojny. Nowy premier Japonii (piastujący urząd od kwietnia 1945 roku) Suzuki Kantarō (1867-1948) rozważał możliwość kapitulacji kraju, jednak opór armii (przede wszystkim oficerów wojsk lądowych) był zbyt wielki. Istniała nawet groźba wybuchu wojskowego zamachu stanu. Jednak po atomowej hekatombie cesarz Hirohito podjął decyzję o zakończeniu wojny. Jego woli nikt nie śmiał zakwestionować⁴⁵². 2 września 1945 roku na pokładzie pancernika „Missouri” wobec gen. McArthur’a Japonia podpisała akt kapitulacji.

⁴⁴⁸ A. Wolny, *Okinawa 1945*, Warszawa 2004, s. 178-181.

⁴⁴⁹ E. Pałasz-Rutkowska, op. cit., s. 97; P. Niedbalska-Asano, op. cit., s. 92-93.

⁴⁵⁰ W grudniu 1937r. i styczniu 1938r. japońscy żołnierze zamordowali ok. 200-300 tys. ludzi - chińskich żołnierzy broniących Nankinu oraz mieszkańców miasta. M. Klimecki, *Pekin-Szanghaj-Nankin 1937-1945*, Warszawa 2008, s. 116.

⁴⁵¹ C. Totman, op. cit., s. 577-578.

⁴⁵² P. Niedbalska-Asano, op. cit., s. 99-117.

W następnych dnia kolejno kapitulowały garnizony i resztki wojsk rozrzuconych na wyspach Oceanu Spokojnego oraz Azji kontynentalnej (w Chinach, Singapurze i innych rejonach).

Japońscy politycy zawiedli społeczeństwo. Ulegli pokusie budowy kolonialnego imperium na brytyjski wzór, a dotychczasowi kolonizatorzy (głównie Wielka Brytania i USA) nie pozwolili się usunąć z azjatyckiego kontynentu. Polityczne elity podejmując grę o przejęcie wpływów w części Azji, doprowadziły do zbrojnego konfliktu. Nie zapewniły bezpieczeństwa własnemu narodowi, burząc także poczucie bezpieczeństwa w całej Azji Wschodniej. W wyniku wyniszczającej wojny całkowitemu rozkładowi uległ system bezpieczeństwa państwa, doprowadzając do chaosu i zaburzeń w harmonijnym funkcjonowaniu kraju, tak istotnego dla każdego Japończyka.

Po zakończeniu II wojny światowej głównym celem władz okupacyjnych, na czele których stanął gen. McArthur była demokracja Japonii, co wiązało się z przebudową jej systemu polityczno-prawnego. Jednym z ważniejszych zadań przed jakimi stanęli Amerykanie oraz nowe japońskie władze było zapewnienie bezpieczeństwa kraju, zarówno na arenie międzynarodowej (gdzie rozpoczynała się zimna wojna) jak i wewnątrz kraju, gdzie istniała konieczność głębokich reform demokratyzujących dotychczasowy system. Od rozpoczęcia zmian po dzień dzisiejszy priorytetowe znaczenie w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego Cesarstwa Japonii ma bezpieczeństwo zewnętrzne, ponieważ stamtąd płyną największe zagrożenia - militarne, ze strony ZSRR, a później Federacji Rosyjskiej, komunistycznych Chin i Korei Północnej. Dlatego tworzone strategie bezpieczeństwa narodowego w głównej mierze dotyczą tego obszaru zagrożeń. Także badania naukowe nad bezpieczeństwem Japonii skupiają się w głównej mierze na zagrożeniach militarnych. Nawet koncepcja *human security*, promowana przez japoński rząd dotyczy w szczególności polityki zagranicznej⁴⁵³. Z uwagi na obszar badawczy pracy, zagrożenia zewnętrzne nie będą w niej omawiane.

Jak wcześniej zaznaczono, w celu skutecznego prowadzenia polityki bezpieczeństwa nieodzownym jest określenie istniejących zagrożeń i czynników, które do tego prowadzą. Jeśli weźmiemy pod uwagę tradycyjny (wąski) podział bezpieczeństwa wewnętrznego, to na terenie Kraju Kwitnącej Wiśni możemy wyróżnić następujące główne zagrożenia:

- w bezpieczeństwie publicznym - przestępczość zorganizowaną i cyberprzestępczość;
- w bezpieczeństwie powszechnym – siły natury oraz katastrofy techniczne, będące pochodnymi naturalnych żywiołów, a także epidemie;

⁴⁵³ Japońska szkoła *human security* dotyczy bezpieczeństwa socjalno-gospodarczego, a konkretnie wolności człowieka od ubóstwa. Koncepcja ta została wprowadzona do polityki zagranicznej Japonii w drugiej połowie lat 90-tych XX wieku. K. P. Marczuk, *Pojęcie i zakres human security*, [w:] *Trzy wymiary współczesnego bezpieczeństwa*, (red.) S. Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa 2014, s. 41-43.

- w bezpieczeństwie ustrojowym – działalność wywrotową i terrorystyczną, korupcję, szpiegostwo (w tym cyberszpiegostwo).

Podstawowymi źródłami wymienionych zagrożeń są:

- w obszarze bezpieczeństwa publicznego:
 - dyskryminacja niektórych grup społecznych (*burakumin*) i mniejszości narodowych (koreańskiej oraz chińskiej) oraz wykluczanie pojedynczych osób z grup społecznych;
 - ubóstwo finansowe niektórych grup społecznych (czy pojedynczych osób) i brak perspektyw na poprawę sytuacji;
 - osłabienie więzi społecznych (głównie w rodzinie oraz szkole i pracy);
 - słabe zabezpieczenia gospodarki przed możliwościami dokonywania spekulacji finansowych;
 - niektóre wzorce kulturowe (jak wyższość prawa naturalnego, hierarchiczność, spleta zobowiązań niematerialnych);
 - cybernetyzacja społeczeństwa;
- w obszarze bezpieczeństwa powszechnego:
 - specyficzne położenie geograficzne Japonii, na terenie bardzo dużej aktywności sejsmicznej i wulkanicznej oraz swoistym klimacie, związanym z monsunowymi masami powietrza, tworzącymi się nad Pacyfikiem, co powoduje obfite opady deszczu lub śniegu, a także licznymi tajfunami;
 - wtórnym efektem aktywności sejsmicznej (w tym fal tsunami) mogą być awarie techniczne w infrastrukturze przemysłowej, transportowej, bądź zasobach mieszkaniowych;
 - globalizacja (w wymiarze społeczno-kulturowym, w postaci masowej turystyki i migracji zarobkowej) – jeśli chodzi o zagrożenia epidemiologiczne;
- w obszarze bezpieczeństwa ustrojowego:
 - działalność skrajnych organizacji lewicowych, nacjonalistycznych i religijnych, godzących w konstytucyjny ład;
 - korupcja i przenikanie struktur przestępczych (zorganizowanych) do władz;
 - współpraca przedstawicieli władz i gospodarki z obcymi wywiadami (głównie chińskim, rosyjskim i północnokoreańskim).

Współczesny system bezpieczeństwa wewnętrznego Japonii jest więc wypadkową istniejących zagrożeń oraz transformacji systemu politycznego-prawnego. Proces jego budowy rozpoczęto od uchwalenia nowej Konstytucji, która została opracowana i narzucona

przez Amerykanów (Konstytucja *Shōwa*, uchwalona w 1946 roku). Wprowadziła trójpodział władzy, gwarancję praw i wolności obywatelskich, a także rozdział państwa i religii (*shintō*). Odtąd naród jako suweren sprawował władzę poprzez instytucje przedstawicielskie, w postaci parlamentu lub demokrację bezpośrednią. Jedynym organem mogącym stanowić prawo jest parlament. Cesarz (*Tennō*) pełni wyłącznie rolę „symbolu Państwa i jedności Narodu”⁴⁵⁴. Cechą charakterystyczną Konstytucji jest jej pacyfizm, sprecyzowany w Preambule i artykule 9. Zapisana tam klauzula wyrzeczenia się wojny oprócz pokojowej koegzystencji narodów ma także strzec suwerenności kraju i jego wolności od jakiegokolwiek tyranii oraz biedy czy niewolnictwa⁴⁵⁵.

Parlament (*Kokkai*) składa się z dwóch izb: Izby Reprezentantów (*Shugi-in*) oraz Izby Radców (*Sangi-in*)⁴⁵⁶. Parlamentarzyści pracują w komisjach o charakterze stałym lub specjalnym. Wśród komisji stałych znajduje się Komisja Bezpieczeństwa Narodowego⁴⁵⁷.

Władza wykonawcza leży w gestii Rady Ministrów (*Naikaku*), określanej jako Gabinet i jest sprawowana bezpośrednio lub przy pomocy szeregu komisji oraz agencji o niezależnym charakterze. Niektóre posiadają status równorzędny z ministerstwami. Na czele Gabinetu stoi premier (*Sori Daijin*), któremu podlegają ministrowie stanu. Ich liczba zgodnie z obowiązującymi przepisami (Ustawa o Gabinetcie) nie może przekraczać dwudziestu. Dwunastu kieruje ministerstwami, a pozostali agencjami⁴⁵⁸. Władzę sądowniczą sprawuje niezależny wymiar sprawiedliwości. System sądownictwa w karnych sprawach jest trójinstancyjny, przy czteropoziomowym systemie sądów. Sądem pierwszej instancji są zazwyczaj sądy okręgowe (*Chihō-Saibansho*), umiejscowione w każdej prefekturze. Sądem drugiej instancji są sądy apelacyjne (*Kōtō-Saibansho*), znajdujące się w ośmiu największych miastach. Ostatecznie strony mogą odwołać się do Sądu Najwyższego (*Saikō-Saibansho*). Poza tymi organami sądowymi funkcjonują jeszcze sądy grodzkie (*Kan'i-Saibansho*), rozpatrujące drobne sprawy, zarówno karne jak i cywilne. W sprawach dotyczących nieletnich orzekają sądy rodzinne (*Katei-Saibansho*)⁴⁵⁹.

Najważniejsze obecnie obowiązujące przepisy japońskiego prawa to tak zwane *Roppō Zensho* (co oznacza sześć głównych kodeksów). Te akty prawne to:

1. Konstytucja Japonii z 1946 roku;

⁴⁵⁴ *Konstytucja Japonii, art. 1*, T. Suzuki (tłum.), Warszawa 2014.

⁴⁵⁵ M. Depta, *Konstytucyjne podstawy klauzuli wyrzeczenia się wojny a obecna japońska sytuacja polityczna*, „Acta Erasmiana”, t. XI, Wrocław 2016, s. 63-64.

⁴⁵⁶ K. Karolczak, *Kokkai - Parlament Japonii*, Warszawa 1995, s. 7-9.

⁴⁵⁷ *Ibidem*, s. 14-15.

⁴⁵⁸ K. Karolczak, *System konstytucyjny Japonii*, Warszawa 2008, s. 37-39.

⁴⁵⁹ J. Izydorczyk, *op. cit.*, s. 38-39.

2. kodeks cywilny z 1896 roku;
3. kodeks handlowy z 1899 roku;
4. kodeks karny z 1907 roku;
5. kodeks postępowania karnego z 1948 roku;
6. kodeks postępowania cywilnego z 1996 roku⁴⁶⁰.

Jak można zauważyć połowa najważniejszego prawodawstwa Cesarstwa Japonii pochodzi jeszcze z epoki *Meiji*, co świadczy o stałości systemu prawa, które jest oczywiście nowelizowane⁴⁶¹. W skład systemu prawa karnego wchodzi ponadto ustawy pozakodeksowe, określające przestępstwa inne niż w kodeksie karnym, stypizowane w ustawach szczególnych. Do aktów tego typu należą między innymi: Prawo Drobnych Czynów, Prawo Podatkowe, czy Prawo o Funduszach Politycznych⁴⁶².

Kolejnym etapem reform systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa była transformacja policji, której efektem miała być decentralizacja, demokratyzacja i ograniczenie jej uprawnień. Generał MacArthur zaprosił dwie grupy ekspertów z amerykańskiej policji, celem zbadania istniejącego systemu policyjnego i opracowania zaleceń dotyczących reformy. W 1947 roku promulgowano Prawo o Policji (*Keisatsuhō*), które wprowadzono w życie w 1948 roku. W myśl nowych przepisów policję zdecentralizowano, wyprowadzono spod jurysdykcji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, przekazując nadzór nad nią organowi kolegialnemu – Krajowej Komisji Bezpieczeństwa Publicznego (*National Public Safety Commission - Kokka Kōan Inkai*, dalej NPSC). Komisja podlega bezpośrednio premierowi, składa się z 5 członków powoływanych na wniosek premiera za zgodą obu izb parlamentu, na okres 5 lat (por aneks VIII). Przewodniczy jej minister stanu. Mimo, iż NPSC podlega premierowi, to nie może on wydawać bezpośrednio poleceń Komisji oraz jej kontrolować. Członkowie NPSC nie mogą należeć do tej samej partii politycznej. Tego typu konstrukcja prawna ma gwarantować polityczną niezależność policji, bowiem organem wykonawczym Komisji jest Krajowa Agencja Policji (*National Police Agency - Keisatsuchō*, dalej NPA). Oba organy mają swoje odpowiedniki w każdej z prefektur. Początkowo przyjęto podział na policję miejską i wiejską, nadając im autonomię. Jednak rozwiązanie to generowało dużo kłopotów, głównie związanych ze skutecznością działania oraz finansami, szczególnie policji wiejskiej, która w znacznej mierze finansowana była z budżetów lokalnych. Dlatego

⁴⁶⁰ Ibidem, s. 46.

⁴⁶¹ Stałość systemu prawa jest cechą niezmiernie pożądaną, bowiem wzbudza u obywateli zaufanie do państwa. Prawo jednak musi nadążać za zmianami pojawiającymi się w świecie, stąd konieczność stosowania nowelizacji. W Japonii znowelizowano ostatnio kodeks postępowania karnego (2004 r.). Ibidem, s. 37.

⁴⁶² Ibidem, s. 64.

dokonano dwukrotnej nowelizacji *Keisatsuhō*, by w 1954 roku powrócić do modelu centralistycznego⁴⁶³.

Komisja opracowuje zasady działania w dziedzinie bezpieczeństwa i porządku publicznego, wydaje stosowne przepisy, koordynuje działania policyjnej administracji w sprawach o zasięgu krajowym, ustala standardy szkolenia, komunikacji, posiadanego sprzętu i prowadzi statystyki. NPSC mianuje również Komisarza Generalnego Krajowej Agencji Policji i szefów policji w prefekturach. Pośrednio Komisja nadzoruje także (poprzez NPA) prefekturalną policję.

Komisarz Generalny NPA tworzy system policji, zarządza i nadzoruje działania policji, w celu zapewnienia porządku publicznego. Jest odpowiedzialny za politykę kadrową, szkolenie i komunikację oraz koordynację policyjnej administracji. W strukturze Krajowej Agencji Policji znajdują się także: Komenda Główna Straży Cesarskiej, Krajowa Akademia Policyjna i Narodowy Instytut Badawczy Policji (por. aneks IX).

NPA podlega 6 Regionalnych Biur Policji (RPB), rozmieszczonych w dużych miastach każdego regionu geograficznego (por. aneks X). RPB kieruje dyrektor generalny. Do zadań RPB należy nadzór i kontrola oraz udzielanie wsparcia policji prefekturalnej.

W każdej prefekturze znajduje się Komisja Bezpieczeństwa Publicznego (por. aneks VIII), podlegająca gubernatorom (*chiji*), którzy podobnie jak w przypadku premiera nie są upoważnieni do wydawania poleceń członkom Komisji. Członkowie Komisji w liczbie od 3 do 5 wybierani są spośród mieszkańców prefektury na 3 lata, za zgodą lokalnego jednoizbowego parlamentu (*Gikai*). Zakres kompetencji zarówno Prefekturalnej Komisji jak i policji jest podobny do ich centralnych odpowiedników. Dodatkowo w zakres kompetencji wchodzi wydawanie pozwoleń i licencji (na posiadanie broni palnej, prowadzenie pojazdów czy dla firm z branży rozrywkowej dla dorosłych).

Tokio jako stołeczne, a przede wszystkim najbardziej zaludnione miasto (metropolia liczy ponad 38 mln mieszkańców), posiada własną jednostkę policji – Departament Policji Metropolitalnej. Departament funkcjonuje na podobnych zasadach jak policje prefekturalne⁴⁶⁴. Z uwagi na zaczną powierzchnię wyspy Hokkaido (będącej zarazem prefekturą) utworzono większą centralną jednostkę policji (Komendę Główną Policji

⁴⁶³ N. Hidenori, *The Japanese Police*, „Journal of Criminal Law and Criminology”, vol. 46, issue 4, article 14, s. 584-587; *Police of Japan*, www.npa.go.jp, s. 3, dostęp z: 01.02.2021; J. Izdorczyk, *Policja w Japonii – zarys systemu*, „Prokuratura i Prawo”, 2008, nr 7-8, s. 136; B. Hołyst, op. cit., s. 157-160.

⁴⁶⁴ *Police of Japan*, op. cit., s. 2-7.

Hokkaido), w celu lepszej koordynacji i nadzoru działań podległych jednostek, rozsianych po całej wyspie⁴⁶⁵. W 2020 roku w japońskiej policji służyło około 296 400 funkcjonariuszy⁴⁶⁶.

Cechą charakterystyczną japońskiego systemu bezpieczeństwa wewnętrznego jest gęsta sieć niewielkich posterunków policji – *kōban* w miastach i *chūzaisho* na wsiach. Pełnią one kluczową rolę w systemie (prewencyjno-informacyjną). Służący w nich policjanci utrzymują bieżący kontakt z lokalną społecznością, zapewniając jej wsparcie oraz elementarne poczucie bezpieczeństwa. Na terenie kraju funkcjonuje około 6300 *kōban* i 6200 *chūzaisho*. W *kōban* służbę pełni od 3 do 5 funkcjonariuszy, w *chūzaisho* zwykle jeden, który jednocześnie mieszka w tym samym budynku. Dla zapewnienia bezpieczeństwa wykorzystywane są także częste patrole (piesze, rowerowe lub samochodowe) oraz regularne konsultacje społeczne⁴⁶⁷.

Oprócz zadań prewencyjnych policja tradycyjnie zajmuje się zwalczaniem przestępczości kryminalnej i gospodarczej, przestępczości zorganizowanej, a także cyberprzestępczości⁴⁶⁸. W ostatniej dekadzie ta ostatnia kategoria przestępczości została uznana przez władze za szczególne zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego Japonii⁴⁶⁹. W 2013 roku wprowadzono w życie Narodową Strategię Cyberbezpieczeństwa (znowelizowaną w 2015 roku), która stanowi doktrynę dotyczącą zagadnienia cyberbezpieczeństwa. Zgodnie z przyjętą strategią w policji utworzono nowy pion zajmujący się zwalczaniem tego rodzaju przestępczości. Zajmuje się on atakami na osoby fizyczne i przedsiębiorstwa (za którymi często stoi yakuza). Policja posiada w całym kraju sieć punktów monitorujących ruch w Internecie. Z kolei atakami na cele związane z infrastrukturą krytyczną państwa zajmują się Japońskie Siły Samoobrony (*Jieitai*)⁴⁷⁰. Rolę koordynatora pełni Japońskie Centrum Kontroli Cyberprzestępczości (utworzone w 2014 roku), które zbiera i analizuje dane wywiadowcze, informacje pochodzące z policji, agencji rządowych, przedsiębiorstw oraz instytucji naukowo-badawczych. W dziedzinie zwalczania cyberprzestępczości Japonia prowadzi

⁴⁶⁵ Ibidem, s. 6; B. Hołyst, op. cit., s. 164.

⁴⁶⁶ *Police of Japan*, op. cit., s. 8. W 1987 r. zatrudnionych było 256 000 funkcjonariuszy, w 1990 r. około 258 000, co oznacza sukcesywny przyrost liczby policjantów; B. Hołyst, op. cit., s. 165; J. Izydorezyk, op. cit., s. 137.

⁴⁶⁷ Ibidem, s. 13-14.

⁴⁶⁸ Ibidem, s. 4.

⁴⁶⁹ Tylko w 2016 r. 12,6 mln Japończyków zostało w różnorodny sposób dotkniętych cyberatakami. P. Soja, *Cyberbezpieczeństwo Japonii w XXI wieku*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, nr 1/2017, vol. 11, s. 292.

⁴⁷⁰ Ibidem, s. 294-295.

również ożywioną współpracę międzynarodową⁴⁷¹.

Istotnym ogniwem Krajowej Agencji Policji jest Biuro Bezpieczeństwa (*Keibi-kyoku*). Pion ten jest odpowiedzialny za zwalczanie terroryzmu, zarówno międzynarodowego⁴⁷² jak i krajowego poprzez gromadzenie i analizowanie informacji wywiadowczych. Zajmuje się inwigilacją rodzimych organizacji o charakterze terrorystycznym i wywrotowym jak: Japońska Armia Czerwona, Japońska Partia Komunistyczna (mimo, iż przedstawiciele tej partii zasiadają w parlamencie) i innych organizacji lewicowych, a także organizacji prawicowych, radykalnych organizacji ekologicznych czy sekt religijnych⁴⁷³. Policja Bezpieczeństwa bada również sprawy uprowadzeń japońskich obywateli do Korei Północnej⁴⁷⁴. Jednostka ta jest też odpowiedzialna za ochronę cesarskiej rodziny i ochronę dygnitarzy (premiera, członków rządu, zagranicznych gości). Elementem składowym Biura Bezpieczeństwa są Oddziały Prewencyjne Policji (*Kidō-tai*). Do zadań oddziałów należy: tłumienie zamieszek, zabezpieczanie imprez masowych, ochrona obiektów użyteczności publicznej oraz infrastruktury krytycznej (w tym elektrowni jądrowych), prowadzenie działań pościgowo-blokadowych i zatrzymań, głównie członków grup przestępczych, szczególnie niebezpiecznych przestępców czy terrorystów (w ramach oddziałów, w Tokio oraz siedmiu prefekturach funkcjonują specjalne jednostki taktyczne – *Tokoshu Kyūshū Butai*). Oddziały Prewencyjne znajdują się w Departamencie Policji Metropolitalnej oraz prefekturach. Do zadań Policji Bezpieczeństwa (głównie Oddziałów Prewencyjnych) należy także udzielanie pomocy na wypadek wystąpienia klęsk żywiołowych. Czynności te polegają głównie na koordynacji operacji ratowniczych, poszukiwania zaginionych osób, kierowania ruchem drogowym. To także tworzenie planów ewentualnościowych, prowadzenie ćwiczeń oraz zawieranie umów z podmiotami prywatnymi w sprawie udzielania do pomocy zasobów i sprzętu technicznego⁴⁷⁵.

Ogniwem, które w istotny sposób wspiera policję w walce z narkotykami jest Departament

⁴⁷¹ *Police of Japan*, op. cit., s. 22.

⁴⁷² Po zamachu na World Trade Center, w 2001 roku japońskie władze przyjęły specjalną ustawę antyterrorystyczną, umożliwiającą zwalczanie terroryzmu poza granicami kraju. E. Trojnar, op. cit., s. 46.

⁴⁷³ Najbardziej znaną jest sekta *Aum Shinrikyō*, której członkowie dokonali 20.03.1995 r. zamachu terrorystycznego w tokijskim metrze, rozpylając gaz bojowy sarin. W wyniku zamachu śmierć poniosło 12 osób, a ponad 500 uległo zatruciu. P. Mickiewicz, *Przeciwdziałanie zagrożeniu terrorystycznemu Cesarstwa Japonii w rozwiązaniach systemowych narodowej polityki bezpieczeństwa*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, 2011/2012, t. 6, s. 125.

⁴⁷⁴ Uprowadzono około 20 osób, prawdopodobnie w celu pozyskania tożsamości wykorzystywanych następnie w działaniach wywiadowczych. *Police of Japan*, op. cit., s. 41.

⁴⁷⁵ *Ibidem*, s. 40-45.

Kontroli Narkotyków, nadzorowany przez Ministra Zdrowia, Pracy i Opieki Społecznej. Agenci tego departamentu prowadzą działania śledcze (także operacyjne) w oparciu o przepisy postępowania karnego i ustaw antynarkotykowych oraz kodeksu karnego. Do zadań departamentu należy również nadzór nad dystrybucją medycznych środków odurzających oraz profilaktyka narkomanii. Departament ściśle współpracuje z policją, Strażą Przybrzeżną i służbami celnymi. Prowadzi także szeroko zakrojoną współpracę międzynarodową. Departament składa się z dziewięciu biur terenowych i trzech filii⁴⁷⁶.

Zapewnienie bezpieczeństwa powszechnego w Japonii jest zadaniem niezwykle skomplikowanym. Z uwagi na specyficzne położenie geograficzne tego kraju i związane z tym zagrożenia kataklizmami władze przykładają bardzo dużą wagę do sprawnie działającego systemu zarządzania w zakresie katastrof (także technicznych). Dlatego system prawa jest ciągle aktualizowany, tak by spełniał swoją rolę – ograniczenia do minimum ofiar w ludziach i strat materialnych. Zasadniczym aktem prawnym regulującym zarządzanie w zakresie katastrof jest Podstawowe prawo przeciwdziałania katastrofom, z 1961 roku (znowelizowane także po wielkim trzęsieniu ziemi i tsunami w 2011 roku)⁴⁷⁷. System przeciwdziałania katastrofom funkcjonuje w oparciu o strukturę administracyjną państwa. Za jego prawidłowe działanie odpowiedzialny jest każdy poziom administracji publicznej: krajowy, prefekturalny i miejski. Każdy z tych jednostek administracji posiada organy odpowiedzialne za prowadzenie polityki i strategii w zakresie katastrof. Pierwszoplanowa rola w zwalczaniu skutków klęsk żywiołowych przypada rządowi, w ramach którego działa Centralna Rada Zarządzania Kryzysowego, na czele której stoi premier. W jej skład wchodzi: minister stanu ds. Zarządzania Katastrofami, główny sekretarz Gabinetu, szefowie ministerstw i agencji rządowych związanych z zarządzaniem katastrofami, a także przedstawiciele istotnych z punktu widzenia zarządzania kryzysowego instytucji publicznych (Bank Japonii, Japoński Czerwony Krzyż, publiczna telewizja NHK, przedsiębiorstwa z branży telekomunikacyjnej, energetycznej i gazowej). Rada określa oraz aktualizuje założenia Planu zarządzania w zakresie katastrof, na podstawie którego poszczególne ministerstwa, agencje i instytucje tworzą swoje Operacyjne plany zarządzania w zakresie katastrof, a samorządy Lokalne plany⁴⁷⁸. W skład środków systemu zarządzania w zakresie

⁴⁷⁶ *Narcotics Control Departments*, <https://www.ncd.mhlw.go.jp/en/index.html>, dostęp z: 24.05.2021.

⁴⁷⁷ I. Krawczyk, *Kataklizm w Japonii: kumulacja zagrożeń a systemowe rozwiązania*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 2013, nr 1 (25), s. 172-173.

⁴⁷⁸ M. Fukahori, *Disaster and ICT system in Japan*, Ministry of Internal Affairs and Communications Japan, 2012, s. 3-4, www.studylib.net, dostęp z: 10.03.2021; T. Ogata, *Disaster Management in Japan*, „Japan Medical Association Journal” 2016, nr 1 (59), s. 27.

katastrof wchodzą:

- inwestycje w środki strukturalne takie jak: systemy wczesnego ostrzegania, wzmocnione budynki, wały przeciwpowodziowe, systemy odcinające dopływ gazu i prądu, tworzenie bezpiecznych stref dla osób zagrożonych i poszkodowanych, tworzenie map ryzyka;
- kultura przygotowania na wystąpienie zagrożeń (edukacja i regularne ćwiczenia w miejscach nauki, pracy, pobytu);
- zaangażowanie licznych podmiotów z sektora prywatnego i organizacji pozarządowych wspólnie z podmiotami publicznymi, odpowiedzialnymi za działania w zakresie katastrof;
- przepisy prawa i ich skuteczne egzekwowanie⁴⁷⁹.

System operuje w dwóch płaszczyznach:

1. przeciwdziałania występowaniu klęsk żywiołowych;
2. ochrony ludności w trakcie i po ich wystąpieniu.

Instytucją wiodącą w zakresie zarządzania katastrofami jest Agencja Zarządzania Służbami Pożarniczymi i Ratowniczymi, pracująca w ramach ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Komunikacji. Agencja stanowi nadrzędną strukturę organizacyjną dla 4800 jednostek straży pożarnej, skupiających 155 tys. strażaków zawodowych (których wspiera dodatkowo ponad 900 tys. strażaków ochotników)⁴⁸⁰. Dodatkowo akcje ratunkowe wspierane są przez wspomnianą już policję oraz funkcjonariuszy Sił Samoobrony. W działaniach wspomagających służby ratunkowe biorą również udział organizacje pozarządowe i wolontariusze (wśród tych ostatnich na przykład spotyka się grupy yakuzy).

Część zadań związanych z zapewnieniem konstytucyjnego porządku w państwie wykonuje policja (Biuro Bezpieczeństwa). Część leży zaś w gestii służb specjalnych.

Służbą odpowiedzialną za ochronę konstytucyjnego ładu jest Agencja Bezpieczeństwa Publicznego (*Kōanchōsachō*). Agencja powstała i działa na mocy Ustawy o przeciwdziałaniu ruchom wywrotowym (z 21 lipca 1952 roku). Działa także na mocy Ustawy o infiltracji organizacji planujących masowe morderstwa (z 27 grudnia 1999 roku).

Jej zadania polegają na:

- zapewnieniu bezpieczeństwa przed aktywnością terrorystyczną i wywrotową;
- prowadzenie działań kontrwywiadowczych;
- prowadzenie czynności śledczych na terenie Japonii;

⁴⁷⁹ I. Krawczyk, op. cit., s. 175-176.

⁴⁸⁰ P. Mickiewicz, op. cit., s. 130. *Fire and Disaster Management Agency*, www.fdma.go.jp, dostęp z: 10.02.2021.

- nadzorowanie mniejszości narodowych;
- prowadzenie działalności wywiadowczej.

Agencja podporządkowana jest ministrowi sprawiedliwości. Składa się z 3 departamentów, 8 biur regionalnych i 14 urzędów. Zatrudnia około 2000 pracowników⁴⁸¹.

Informacje dotyczące bezpieczeństwa wewnętrznego Japonii pozyskuje również Biuro Wywiadu i Badań Rady Ministrów (*Naichō*). Biuro podlega ona bezpośrednio premierowi rządu. To niewielka agencja wywiadowcza utworzona w 1986 roku, zajmująca się głównie pozyskiwaniem informacji z otwartych zagranicznych źródeł (biały wywiad) i ich analizą. Ścisłe współpracuje z wywiadami państw sojuszniczych. W biurze działa także Centrum Kontrwywiadu, zajmujące się koordynacją działań kontrwywiadowczych. W ostatnim czasie biuro skupia się najbardziej na zapobieganiu międzynarodowemu terroryzmowi, co uzasadnione było zagrożeniem związanym z Igrzyskami Olimpijskimi w Tokio. Biuro zatrudnia około 80 osób⁴⁸².

Istotnym elementem systemu bezpieczeństwa wewnętrznego Japonii jest Straż Przybrzeżna (*Kaijō Hoanchō*), zapewniająca ochronę granic przed nielegalną migracją, przemytem ludzi, broni, materiałów wybuchowych i innych, których posiadanie jest zabronione (na przykład narkotyków). Straż Przybrzeżna pełni też ważne zadanie związane z morskimi akcjami ratowniczymi. Jest instytucją cywilną, podlega Ministerstwu Ziemi, Infrastruktury, Transportu i Turystyki⁴⁸³.

System bezpieczeństwa wewnętrznego Japonii przeszedł ewolucję od systemu służącego utrwaleniu i ochronie zdobytej władzy, przez system typowy dla państw autorytarnych, po system typowy dla państw demokratycznych, z cywilną kontrolą instytucji bezpieczeństwa. Współczesny system jest złożony i bardzo rozbudowany. Wynika to ze znacznej ilości zagrożeń z jakimi boryka się ten kraj, zarówno w kwestii bezpieczeństwa publicznego, powszechnego (tu szczególnie), jak i ochrony porządku konstytucyjnego. Instytucje odpowiedzialne za bezpieczeństwo są umiejscowione w różnych ministerstwach, bądź podlegają bezpośrednio premierowi rządu, co może prowadzić do problemów z koordynacją działań. Taka sytuacja mnoży również ilość koordynujących ciał. System bezpieczeństwa wewnętrznego Japonii oparty jest o tradycyjne wartości, takie jak: kolektywne działanie, zmierzanie w stronę harmonijnego społeczeństwa, dbałość o zachowanie dobrego imienia czy dążenie do perfekcji. Stąd tak wielki nacisk na działania prewencyjne i administracyjne

⁴⁸¹ *Organization, Official PSIA Webpage*, www.moj.go.jp/ENGLISH/PSIA/index.html, dostęp z: 27.09.2020.

⁴⁸² *The Council of Ministers' Intelligence and Research Bureau*, www.cas.go.jp/jp/gaiyou/jimu/jyouthoutyousa.html, dostęp z: 13.03.2021.

⁴⁸³ *Japan Coast Guard*, www.mlit.go.jp, dostęp z: 13.02.2021.

(mające odstraszać lub zniechęcać ludzi do popełniania czynów zabronionych), bliski kontakt ze społeczeństwem oraz bardzo częste szkolenia⁴⁸⁴. Instytucją wiodącą w funkcjonującym systemie jest policja, co ciekawe umieszczona poza tradycyjną strukturą, czyli ministerstwem spraw wewnętrznych, a podlegająca cywilnemu, kolegialnemu ciału – Krajowej Komisji Bezpieczeństwa Publicznego. Mimo, iż system bezpieczeństwa oparty jest na rozbudowanej strukturze prawno-instytucjonalnej, to jest spójny i wysoce efektywny.

⁴⁸⁴ Szkolenia prowadzone są nawet w ogrodach zoologicznych, gdzie ćwiczy się reakcje na uciezki agresywnych zwierząt; J. Marcinów, *Uciezka „śnieżnej pantery” w tokijskim zoo*, www.japonia-online.pl dostęp z: 12.02.2021.

3.2 Próby zwalczania yakuzy do roku 1990

Po zakończeniu II wojny światowej amerykańskie siły okupacyjne miały za zadanie zdemilitaryzować, zdemokratyzować i odbudować zniszczoną Japonię. Jednak w pierwszej kolejności generał MacArthur musiał zapewnić Japończykom podstawowe warunki egzystencjalne, w tym elementarne poczucie bezpieczeństwa. Nie było to proste zadanie, ponieważ miał do dyspozycji tylko 300-tysięczny kontyngent okupacyjny, a w kraju panował głód i powszechna bieda. Japońskie instytucje bezpieczeństwa, które mogłyby wykorzystać do pomocy praktycznie nie funkcjonowały, poza tym wymagały gruntownych zmian.

Jedną z pierwszych instytucji, którą poddano reformie była policja. Reformowanie policji zakończono dopiero w 1954 roku, po nieudanej próbie jej decentralizacji. Do daty zakończenia reformy należy dodać jeszcze rok-dwa na wdrożenie nowych zasad i rozpoczęcie właściwego funkcjonowania. Można więc założyć, iż japońska policja zaczęła spełniać swoją rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa publicznego dopiero około 1955-1956 roku⁴⁸⁵. W tym czasie zaś w kraju działały liczne grupy *sangokujin*, a także rodzimi przestępcy (*gurentai*), którzy destabilizowali codzienne życie i próby powrotu do normalnego życia, wprowadzając terror oraz poczucie zagrożenia wśród Japończyków.

Japońska ludność mogła liczyć tylko na wsparcie amerykańskich sił okupacyjnych, jednak ci stawali po stronie *sangokujin*, bądź zajmowali stanowisko neutralne nie podejmując interwencji, bowiem Chińczycy, a szczególnie Koreańczycy byli uważani za narody pokrzywdzone w wyniku wojny i szczególnie traktowane, zwłaszcza w kwestiach pomocy materialnej. Sytuacja ta uległa zmianie po utworzeniu Chińskiej Republiki Ludowej (w 1949 roku) i wybuchu wojny koreańskiej (w 1950 roku). Amerykańskie sympatie odwróciły się od Chińczyków, a także od Koreańczyków, którzy w większości popierali Koreę Północną⁴⁸⁶. Jednak do tego czasu Japończycy nie mogli liczyć na pomoc sił amerykańskich, a rodzima policja praktycznie nie funkcjonowała.

Z pomocą rodakom przysła yakuza, która bardzo szybko i sprawnie odbudowała swoje

⁴⁸⁵ Sytuacji nie poprawiło utworzenie w 1950 roku Rezerwowych Oddziałów Policji, które były odpowiedzialne na koreańskie zagrożenie i które cztery lata później przekształcono w Siły Samoobrony; N. Hidenori, op. cit., s. 586-587.

⁴⁸⁶ S. Meyer, *Instytucja obywatelstwa w Japonii a status mniejszości etnicznych i narodowych*, [w:] *Zmiany społeczne w Japonii w XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia*, (red.) E. Kostowska-Watanabe, Kraków 2012, s. 256.

struktury z okresu przedwojennego, a także utworzyła nowe grupy. Oprócz tego, iż yakuza stała się w obronie Japończyków przeciw agresywnym grupom *sangokujin*, to jeszcze sama zaczęła organizować żywność dla mieszkańców, odbierając ją *sangokujin* lub prowadząc czarnorynkowy handel z Amerykanami.

W końcowym etapie II wojny światowej wielkie mocarstwa zakładały różne koncepcje powojennego ładu. Dla USA i Wielkiej Brytanii podstawowymi były wolność oraz demokracja, natomiast dla ZSRR światowa rewolucja i stworzenie komunistycznego imperium. W efekcie porozumień zawartych pomiędzy przywódcami Wielkiej Trójki w Teheranie (28 listopada-1 grudnia 1943 roku), a następnie w Jałcie (4-11 lutego 1945 roku) Europa Środkowo-Wschodnia znalazła się pod bezpośrednim wpływem ZSRR, który uzależnił państwa regionu sowietyzując je, przy wykorzystaniu jednej z trzech metod:

1. inkorporacji;
2. eksportu rewolucji
3. rewolucji lokalnej⁴⁸⁷.

Pod koniec wojny w Japonii zdawano sobie sprawę z zagrożenia sowietyzacją nie tylko na terenie Europy, ale i Azji, jednak błędnie zakładano, iż będzie ona dotyczyć tylko południowo-wschodniej części kontynentu⁴⁸⁸. Jednak po pokonaniu Japonii pod bezpośrednie wpływy ZSRR dostała się Mandżuria, północna część Korei (do 38 równoleżnika), południowy Sachalin oraz Kuryle. Stalin planował także okupację Hokkaido, jednak nie chcąc narażać się na bezpośredni konflikt z Amerykanami, zrezygnował z tego zamiaru⁴⁸⁹. Sowietzi przystąpili więc do próby zdobycia władzy na Wyspach poprzez eksport rewolucji.

Związek Radziecki widział szansę na sowietyzację Kraju Kwitnącej Wiśni, bowiem w wyniku szybkiej industrializacji oraz urbanizacji⁴⁹⁰ państwa w okresach *Meiji* i *Taishō* pojawiły się dotąd nie znane problemy społeczne jak: migracja, zmiany statusu społecznego, eksploatacja i wyzysk pracowników. W efekcie zmian powstały liczne ruchy związkowe oraz ugrupowania polityczne o lewicowej ideologii, intensywnie zwalczane przez władze. Po zakończeniu II wojny światowej Amerykanie zezwolili na działalność organizacji związkowych i politycznych, w tym Japońskiej Partii Komunistycznej (*Nihon-kyōsan-tō*,

⁴⁸⁷ W skład Wielkiej Trójki wchodził: prezydent USA Franklin D. Roosevelt (1882-1945), premier Wielkiej Brytanii Winston Churchill (1874-1965) i przywódca ZSRR Józef Stalin (1878-1953); W. Roszkowski, *Okoliczności oraz modele zdobywania władzy przez komunistów w Europie Środkowo-Wschodniej po układach jałtańskich*, [w:] *Jałta z perspektywy półwiecza*, (red.) S. S. Nicieja, Opole 1995, s. 38-42.

⁴⁸⁸ P. Niedbalska-Asano, op. cit., s. 55.

⁴⁸⁹ W. Roszkowski, *Półwiecze. Historia polityczna świata po 1945 roku*, Warszawa 1997, s. 18-19.

⁴⁹⁰ W 1870r. 80% społeczeństwa mieszkało na wsiach, sto lat później proporcje odwróciły się, społeczeństwo było w 80% zurbanizowane. C. Totman, op. cit., s. 447.

JPK). Partia ta od samego początku działalności (1922 rok) była ściśle kontrolowana przez Sowieców. W 1950 roku JPK przyjęła sowiecką dyrektywę o otwartej i zbrojnej walce przeciwko rządzącym siłom⁴⁹¹. Sprzeciwiała się również amerykańskiej polityce międzynarodowej i japońsko-amerykańskiemu sojuszowi, organizując liczne protesty oraz manifestacje. Komuniści dążyli do obalenia dotychczasowego porządku, czyli zniszczenia społecznej harmonii i usunięcia cesarza jako jej opoki. Już sama zapowiedź tego typu czynów burzyła u przeciętnego mieszkańca japońskiego archipelagu elementarne poczucie bezpieczeństwa i powszechny brak akceptacji dla tego typu działań, a reakcja yakuzy w postaci czynnego zwalczania lewicowych ruchów (w postaci rozbijania strajków, protestów, napadów i pobic działaczy, studentów i sympatyków) spotkały się z uznaniem ze strony licznej rzeszy społeczeństwa, także rządzących i amerykańskich władz.

W wyniku splotu opisanych wydarzeń nastąpiła zapaść systemu bezpieczeństwa publicznego. Żadna z instytucji odpowiedzialna za bezpieczeństwo publiczne (policja i siły okupacyjne) nie była w stanie odpowiednio zrealizować zadań związanych z zapewnieniem poczucia społecznego spokoju. Ponadto działalność ruchów skrajnie lewicowych uderzała także w bezpieczeństwo ustrojowe (mimo iż ustrój państwa wciąż się kształtował, to jednak założeniem były demokratyczne zasady państwa prawa) oraz bezpieczeństwo kulturowe (poprzez groźbę sowietyzacji kraju i zniszczenia rodzimej kultury). Powstałą lukę wypełniła yakuza, tym samym stając się elementem systemu bezpieczeństwa wewnętrznego Japonii, oczywiście elementem nieformalnym, ponieważ nie umocowanym w żadnych przepisach prawa, ani strukturach państwa, co nie oznacza, że bez wsparcia przedstawicieli władz.

Jak wcześniej wspomniano, w latach 1955-1956 zakończył się proces przystosowywania policji do funkcjonowania w nowych ramach organizacyjno-prawnych. W tym samym czasie wprowadzono w życie Prawo zapobiegania prostytucji, uchwalone w 1956 roku (w życie weszło w następnym roku)⁴⁹². Ustawa uderzała przede wszystkim w yakuzę, dla której w ówczesnym okresie prostytucja była jednym z głównych źródeł dochodów (zaraz po czarnym rynku). Popyt na usługi seksualne wzrósł niebywale w trakcie okupacji Japonii. Wokół amerykańskich baz wojskowych powstały setki nocnych klubów i salonów rozrywki, z których korzystali amerykańscy żołnierze i personel cywilny. Skala zjawiska zaniepokoiła amerykańskie dowództwo, które z powodów moralnych, a przede wszystkim zdrowotnych

⁴⁹¹ S. Kubas, op. cit., s. 138; N. Hidenori, op. cit., s. 586.

⁴⁹² Prawo zapobiegania prostytucji, Ustawa nr 118 z 24.05.1956 r. T. Wakabayashi, *Enjokosai in Japan: Rethinking the Dual Image of Prostitutes in Japanese and American Law*, „UCLA Women’s Law Journal”, 13 (1), 2003, s. 5-6. Ustawa była również uzupełnieniem Prawa regulującego działalność związaną z rozrywką dla dorosłych z 1948 r.

nakazało japońskim władzom szybkie ukrócenie procederu, co te skwapliwie wykonały. Ustawa mimo, iż bezpośrednio uderzała w dochody yakuzy nie była w nią wymierzona. Jej głównym celem było ograniczenie prostytucji tak, aby jej skala przestała razić szefostwo amerykańskiej armii⁴⁹³. Yakuza wprowadzone prawo szybko obeszła, oferując klientom zamiast usług seksualnych masaże, kąpiele, striptiz i inne usługi rozrywkowe, a zatrudnione tam kobiety nie były prostytutkami tylko masażystkami, striptizerkami, opiekunkami, obsługą lub hostessami. Stworzony przez yakuzę biznes nazywany jest potocznie *mizu shobai*, co oznacza wodny biznes⁴⁹⁴ i w zasadzie trwa on w nieco zmienionej formie do dnia dzisiejszego.

W latach 60-tych XX wieku yakuza wciąż była potrzebna władzom. Rywalizacja pomiędzy mocarstwami rozgrywała się w znacznej mierze na azjatyckim kontynencie (wojna w Wietnamie, obalenie komunistycznych rządów w Indonezji, coraz bardziej aktywna polityka Chin, wzywająca do światowej rewolucji), a Japonia stała się amerykańskim przyczółkiem tej walki. W 1960 roku Japonia i Stany Zjednoczone podpisały Układ o wzajemnej współpracy i bezpieczeństwie. Układ stał się zarzewiem gwałtownych konfliktów w japońskim społeczeństwie, inspirowanych przez lewicowe ruchy, szczególnie komunistów sterowanych przez Moskwę. Protesty zakończyły się odwołaniem wizyty prezydenta Eisenhowera w Japonii oraz spektakularnym pokazem siły yakuzy.

W połowie lat 60-tych nastąpiła wyraźna poprawa sytuacji ekonomicznej mieszkańców archipelagu, co przyczyniło się do pacyfikacji radykalnych nastrojów wśród pracowników oraz studentów (z wyjątkiem członków Japońskiej Partii Komunistycznej). Uspokojenie sytuacji społeczno-politycznej w kraju, przy jednoczesnym wzmocnieniu i rozwoju policyjnych sił doprowadziło do ograniczenia roli yakuzy jako dotychczasowego gwaranta bezpieczeństwa wewnętrznego państwa.

Jednocześnie pomiędzy gangami zaczęło dochodzić do coraz ostrzejszej rywalizacji o wpływy, co wiązało się z pozyskiwaniem nowych terytoriów (*nawabari*). Konflikty pomiędzy grupami nasiliły się szczególnie na terenie bogatej Równiny Kantō. W celu zaprzestania walk, pod wpływem Kodamy, szefowie czterech grup (*Sumiyoshi-kai*, *Inagawa-kai*, *Kokusui-kai* i *Tōsei-kai*) zawarli porozumienie *Kantō-kai*.

Na 1964 rok zaplanowano organizację letnich Igrzysk Olimpijskich w Tokio. Władze obawiały się, iż działalność rozrastającej się yakuzy mogłaby zepsuć wielkie święto sportu jakim są igrzyska olimpijskie, tym samym psując wizerunek Japonii jako kraju w pełni

⁴⁹³ W Japonii prostytucja jest społecznie akceptowana, co wynika z kultury i systemów religijnych tego kraju.

⁴⁹⁴ Nazwa nawiązuje do nietrwałości tego biznesu, który jest „zmienny jak płynący strumień”. T. Wakabayashi, op. cit., s. 9-13.

demokratycznego, który zerwał ze swoją imperialną i militarystyczną przeszłością oraz nowoczesnego, dynamicznie rozwijającego się państwa. Na rządzących spoczywała dodatkowa odpowiedzialność wśród międzynarodowej społeczności, bowiem były to pierwsze igrzyska rozgrywane na azjatyckim kontynencie, poza tym w całości transmitowane w telewizji.

W 1963 roku policja alarmowała, iż na terenie Japonii działało 5200 gangów, które zrzeszały łącznie około 184 tysięcy członków. Fakty te (rozrost struktur yakuzy i brutalizacja ich działania, efektem których były wojny pomiędzy grupami) jak i polityczne ambicje federacji *Kantō-kai*, godzące w konstytucyjny porządek w państwie doprowadziły do opracowania przez gabinet premiera Ikedy Hayato (1899-1965) pierwszego w historii programu zapobiegania brutalnym przestępstwom (1964 rok). Policja opracowała politykę kontroli yakuzy, wyznaczając zbiór środków zaradczych i strategię działania, opierającą się na następujących filarach:

- zatrzymywanie szefów grup i członków kierownictwa;
- likwidacja źródeł dochodów;
- konfiskata broni.

W ramach programu przeprowadzono trzy duże operacje skierowane przeciwko yakuzie. Pierwszą zrealizowano w latach 1965-1967. Jej priorytetowym celem była likwidacja dużych organizacji przestępczych oraz uderzenie w ich tradycyjne źródła dochodów. Udało się doprowadzić do likwidacji *Kantō-kai*, a mniejsze syndykaty uległy reorganizacji. W ówczesnych czasach główne źródło dochodów yakuzy stanowił hazard⁴⁹⁵. Hazard był penalizowany w Japonii od roku 1908, kiedy wszedł w życie kodeks karny (uchwalony w 1907 roku). Jednakże w rzeczywistości nie ścigano tego typu przestępstw, a ponadto stosowano liczne wyłączenia prawne, jak możliwości organizacji różnego rodzaju loterii czy wyścigów⁴⁹⁶. Sytuacja uległa zmianie w 1965 roku, kiedy to członkowie gangów byli bezwzględnie ścigani za uprawianie oraz organizowanie tego procederu. Grupy, które opierały swoje dochody na zyskach z hazardu poniosły znaczne straty. W 1969 roku policja przeprowadziła kolejną operację, której celem było rozbitcie małych grup yakuzy, czerpiących korzyści z tradycyjnych źródeł (hazard, wymuszenia, prostytutka). W 1975 roku przeprowadzono trzecią zmasowaną operację. Tym razem jej celem był nielegalny obrót i posiadanie broni⁴⁹⁷. W kraju już w 1958 roku wprowadzono surowe przepisy dotyczące

⁴⁹⁵ W. Herbert, *The Yakuza and the Law*, [w:] *Globalization and Social Change in Contemporary Japan*, (red.) J.S. Eades, T. Gill, H. Befu, Melbourne 2000, s. 146-148; J. Adelstein, op. cit., s. 122-124.

⁴⁹⁶ J. Izydorzyc, op. cit., s. 61-62.

⁴⁹⁷ W. Herbert, op. cit., s. 148.

posiadania broni palnej i białej – Prawo o kontroli broni palnej i mieczy⁴⁹⁸, które zaczęły być wykorzystywane przeciwko yakuzie.

W związku z tym, iż znaczny odsetek członków yakuzy stanowili przedstawiciele byłej grupy społecznej *burakumin*, rząd postanowił powstrzymać osoby pochodzące z tej społeczności od wstępowania w szeregi przestępczości zorganizowanej. Ukształtowane w epoce *Tokugawa* społeczeństwo nie mogło zmieniać przynależności stanowej, którą nabywali wraz z urodzeniem. W epoce *Meiji* zniesiono stany, likwidując także społeczność *burakumin*. Mimo tego w japońskim społeczeństwie pozostała ogromna niechęć w stosunku do *burakumin*. W ramach prowadzonych reform w 1872 roku rząd utworzył rodzinne rejestry (*koseki*), co było konieczne z uwagi na wprowadzenie nazwisk i imion dla wszystkich obywateli państwa⁴⁹⁹. W rejestrach odnotowywano dane przodków i są one prowadzone także współcześnie. Stąd istniała sposobność określenia z jakiej pochodziło się warstwy społecznej. Możliwość ta była bardzo często wykorzystywana do sprawdzania przeszłości przez pracodawców podczas rekrutacji oraz przed zawieraniem związków małżeńskich, aby nie popełnić mezaliansu. Dlatego też potomkowie społeczności *burakumin* wciąż byli dyskryminowani i wciąż żyli w zwartych grupach, tworząc swoiste getta. Nie mogli zdobyć wykształcenia i osiąść umiejętności społecznych, niezbędnych do funkcjonowania poza własną społecznością⁵⁰⁰. Jedną z nielicznych możliwości zmiany życia było wstąpienie do yakuzy, gdzie nikogo nie interesowało pochodzenie, ani status społeczny. Stąd tak znaczny odsetek członków yakuzy stanowią przedstawiciele *burakumin*. Według różnych źródeł ich odsetek w poszczególnych grupach yakuzy waha się w granicach 60, a nawet 80 %⁵⁰¹. Obecna populacja potomków *burakumin* szacowana jest na około 1,8 do nawet 3 mln osób. W 1969 roku rząd przyjął Ustawę o środkach specjalnych dla projektów *Dōwa*⁵⁰². Jej celem

⁴⁹⁸ Nielegalne posiadanie broni palnej lub białej (głównie mieczy-stąd w sztukach walki używane są zazwyczaj miecze treningowe, odlewane z metalowych stopów, a nie wykuwane ze stali) zagrożone jest karą pozbawienia wolności od roku do 10 lat i wysoką grzywną. Tego typu ustawodawstwo ma swoje korzenie w feudalnych przepisach zabraniających posiadania jakiegokolwiek broni w Japonii, za wyjątkiem samurajów. J. Izydorzycy, op. cit., s. 120.

⁴⁹⁹ *Koseki* są dziś podstawowym elementem potwierdzającym japońskie obywatelstwo. Brak w rejestrach jest równoznaczny z brakiem praw politycznych, ograniczeniem praw cywilnych i brakiem lub znacznym ograniczeniem socjalnych przywilejów. W *koseki* rejestrują się całe rodziny, nie pojedyncze osoby, stąd możliwość sprawdzania przodków. S. Meyer, op. cit., s. 240 i 245.

⁵⁰⁰ J. M. Ramseyer, E. B. Rasmusen, *Outcastle politics and organized crime in Japan: the effect of terminating ethnic subsidies*, „The Harvard John M. Olin Discussion Paper Series”, no 932, 09/2017, s. 6

⁵⁰¹ Ibidem., s. 11.

⁵⁰² *Dōwa*- „droga ku harmonii”, życzenie pokonania dyskryminacji społecznej, związanej z grupą *burakumin* i zbudowania harmonijnego społeczeństwa.

była poprawa jakości życia *burakumin*, oderwanie ich od dotychczasowego środowiska (zarówno rodzimego jak i przestępczego) i włączenie do normalnego funkcjonowania w społeczeństwie. Cele miały zostać osiągnięte poprzez ukierunkowany program dotacji, zarówno na szczeblu ogólnokrajowym jak i lokalnym. Ponadto władze od 1970 roku zamknęły powszechny dostęp do rejestrów (*koseki*), jednak były one nadal dostępne dla firm detektywistycznych. Dopiero w latach 80-tych XX wieku, władze niektórych miast (jak Osaka) zakazały firmom detektywistycznym wykonywania usług sprawdzania danych w *koseki*⁵⁰³.

Kolejnym uderzeniem w źródła zysków yakuzy stała się walka z handlem narkotykami. W związku z narastającym problemem związanym z nielegalnym wprowadzeniem do obrotu wojskowych zapasów amfetaminy po II wojnie światowej, w 1951 roku parlament uchwalił Ustawę o kontroli środków odurzających i psychotropowych, kilkakrotnie nowelizowaną, między innymi w 1963 roku, po wzroście zagrożenia przemytem i obrotem opioidami (głównie heroiną przemycaną przez yakuzę z Półwyspu Indochińskiego – tak zwanego „Złotego Trójkąta”). Wtedy to drastycznie podniesiono kary za handel narkotykami (do dożywotniego pozbawienia wolności) i wprowadzono przymusowe leczenie osób uzależnionych. Ustawa ta wciąż jest wiodącym przepisem prawnym dotyczącym walki z narkomanią. Poza tym w Japonii obowiązują jeszcze dodatkowe przepisy dotyczące handlu środkami odurzającymi: Prawo kontroli stymulantów, Prawo opiumowe, Prawo kontroli konopi i Prawo kontroli substancji trujących. Dzięki odstrasżającym przepisom karnym, skutecznej akcji propagandowej w społeczeństwie oraz efektywnym metodom leczenia osób uzależnionych, władzom udało się znacznym stopniu ograniczyć problem narkomanii⁵⁰⁴. Sama yakuza w dużej mierze ograniczyła handel narkotykami (za wyjątkiem amfetamin) z uwagi na ryzyko związane z możliwością zatrzymania przez policję, a także pogarszający się wizerunek społeczny. Do dystrybucji narkotyków yakuza częściej zaczęła wykorzystywać kontrolowane przez siebie gangi *bōsōzoku*.

Poważnym problemem dla yakuzy stało się wprowadzenie w latach 60-tych XX wieku do doktryny japońskiego prawa określenia „*Bōryokudan*”, co oznacza „**grupy stosujące przemoc**”. „*Bōryokudan*” stopniowo, od początku kolejnej dekady zaczęło pojawiać się w mediach i odtąd w publicznym dyskursie oprócz określenia „yakuza” pojawiło się określenie, które posiadało ewidentnie pejoratywny wydźwięk – „przemoc”. Zgodnie z definicją przemoc to: „przewaga wykorzystywana w celu narzucenia komuś swojej woli,

⁵⁰³ Ibidem., s. 5-7.

⁵⁰⁴ *Japan Law & Policy*, „Asian Harm Reduction Network & Partners”, 2012, s. 2-3.

wymuszenia czegoś na kims” lub też: „narzucona komuś bezprawnie władza”⁵⁰⁵. Przemoc może być stosowana nie tylko w formie fizycznej, ale również psychicznej. Bardzo często nie ma konieczności stosowania przemocy, bowiem wystarczy sama groźba jej zastosowania. Z kolei groźba nie musi być przekazywana tylko w sposób werbalny. Wręczenie wizytówki, na której znajdował się *daimon* grupy, odsłonięcie tatuaży czy pokazanie obciętego palca było jasnym sygnałem, iż mamy do czynienia z yakuzą i lepiej przystać na proponowane warunki. Dotychczas yakuza przez większość społeczeństwa oceniana była bądź pozytywnie, bądź neutralnie. Była gwarantem bezpieczeństwa na ulicach japońskich miast. Chroniła przed pospolitą przestępczością i przed komunistycznym zagrożeniem, kiedy nagle okazało się, iż z jej działalnością związane jest stosowanie przemocy, także wobec praworządnych obywateli. Określenie „*bōryokudan*”, mimo iż otwarcie krytykowane przez yakuzę, zaczęło funkcjonować w przestrzeni publicznej równoległe z nazwą „yakuza”, z czasem wypierając je. Dla członków yakuzy zastosowanie określenia „*bōryokudan*” stało się sygnałem do rezygnacji z przemocy jako środka do prowadzenia działalności, do zarobkowania.

Yakuza nie pozostała bierna wobec działań uderzających w jej wizerunek. Na usługach przestępczych grup znajdowała się liczna rzesza dziennikarzy i pisarzy, którzy budowali pozytywny wizerunek gangsterów, jako spadkobierców samurajów, a tym samym propagatorów rodzimej tradycji oraz kultury, przeciwstawnej wszechobecnej kulturze amerykańskiej. Yakuza wydawała swoje biuletyny, gazety dla fanów (jak: „*Jitsuwa Jidai*”, „*Jitsua Jiho*” czy „*Asahi Geino*”), sponsorowała wytwórnę filmową (*Tōei*), w której nagrywano o niej filmy - *yakuza eiga*. Pod koniec lat 80-tych XX wieku nastąpiła zmiana w kanonie filmów o yakuzie. W ramach ocieplania wizerunku promowani byli bohaterowie przestrzegający kodeksu *ninkyōdō*, którzy walczą z handlem narkotykami, przemocą i pomagają zwykłym ludziom.

W 1976 roku w wyniku afery związanej z amerykańską firmą lotniczą Lockheed nastąpił upadek największego w historii yakuzy *kuromaku* – Kodamy Yoshio. Po tym wydarzeniu nastąpił okres rozluźnienia stosunków pomiędzy politykami Partii Liberalno-Demokratycznej a yakuzą, trwający do połowy lat 80-tych XX wieku, kiedy to nastąpił wysyp afer, w których bohaterami byli politycy PLD, biznesmeni i yakuza. Do największych należały afery: Takeshity Noboru (1924-2000), kandydującego w 1987 roku na urząd premiera⁵⁰⁶ oraz

⁵⁰⁵ Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/online2495323.html>, dostęp z: 05.04.2021r.

⁵⁰⁶ *Yamaguchi-gumi* poprzez swoją pravicową przybudówkę *Nihon Komintō* prowadziło kampanię wyborczą przesadnie wychwalając Takeshitę. Tego typu pochwały są niezbyt dobrze oceniane przez Japończyków, określane są jako *homegoroshi* – zabijanie pochwałą. W związku z zaistniałą sytuacją politycy musieli negocjować z yakuzą rezygnację z tego typu kampanii wobec Takeshity. P. B.E. Hill, *Bōtaihō: Japanese*

Watanabe Hiroyasu, właściciela dużej firmy transportowej „Tokyo Sagawa Kyubin”⁵⁰⁷. Z powodu ponownego zacieśnienia współpracy, wzrost potęgi yakuzy w latach 70-tych i 80-tych XX wieku nie specjalnie interesował polityków rządzącej Partii Liberalno-Demokratycznej⁵⁰⁸.

W 1978 roku Krajowa Agencja Policji dokonała szacunku zysków yakuzy z prowadzonej działalności. Okazało się, iż roczne łączne dochody grup przestępczych sięgają kwoty ponad 900 bilionów jenów, z działalności nielegalnej i ponad 123 biliony jenów z działalności legalnej⁵⁰⁹. W związku z dokonaniem wyliczenia od jesieni 1979 roku policja zapowiedziała dodatkowe działania mające na celu śledzenie i zwalczanie wszelkich nielegalnych transakcji finansowych yakuzy, a także współpracę z organami skarbowymi i administracyjnymi, nadzorującymi działalność finansową. Zaapelowała również do przedsiębiorców i osób prywatnych o niepodjęcie współpracy z yakuzą⁵¹⁰.

W latach 80-tych XX wieku strategia walki z yakużą nie uległa zmianie. Policja starała się zatrzymywać szefów gangów, jednak z uwagi na zmianę sposobu zarządzania przejawiającą się brakiem bezpośredniego udziału w jakichkolwiek działaniach przestępczych (na przykład udział w hazardzie) działania te przynosiły nikły skutek.

Sukcesywna likwidacja dotychczasowych źródeł dochodów pociągnęła za sobą wyszukiwanie nowych. Do najgroźniejszych z nich (głównie dla stabilności i rozwoju gospodarki) należała ingerencja w gospodarkę (*keizai yakuza*), jak: działalność naprawcza w zakresie upadłości, wyłudzenie pożyczek, oszustwa czekowe, oszustwa ubezpieczeniowe, wyłudzenia środków na utrzymanie czy korporacyjny szantaż (dokonywany przez *sōkaiya*).

Mimo, iż kontrola posiadania broni była jednym z trzech priorytetów w strategii walki z yakużą przyjętej w 1964 roku, ilość dostępnej broni, ani ilość krwawych konfliktów pomiędzy wrogimi grupami nie zmniejszała się, a od początku lat 80-tych zaczęła rosnąć. Głównym źródłem pozyskiwania broni palnej był jej przemysł z Azji Południowo-Wschodniej

organised crime under the Bōryokudan countermeasures law, Sterling 2000, s. 287-289.

⁵⁰⁷ Watanabe Hiroyasu, biznesmen powiązany z yakużą wręczył korzyści majątkowe (łącznie ponad 2 mld jenów) około stu politykom, w tym Kanemaru Shinowi (1914-1996), wiceprzewodniczącemu PLD. Ibidem, s. 288-289.

⁵⁰⁸ B. A. Gragert, *Yakuza: The Warlords of Japanese Organized Crime*, „Annual Survey of International & Comparative Law”, 1997, Vol. 4: Iss. 1, art. 9, s. 161-162, <http://digitalcommons.law.ggu.edu/annlsurvey/vol4/iss1/9>, dostęp z: 20.04.2021.

⁵⁰⁹ W 1978 r. 1 dolar amerykański kosztował 177 jenów. Jen japoński (JPY)-wszystko o walucie, kurencja.com, <https://blog.kurencja.com/jen-japoński-jpy-o-walucie/>, dostęp z: 12.04.2021.

⁵¹⁰ *The Police of Japan 1980*, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/88732NCJRS.pdf>, s.22-23, dostęp z: 10.03.2021.

(głównie z Filipin), ponieważ nielegalne wytwórnie broni palnej na terenie Japonii były bardzo szybko lokalizowane i likwidowane. W 1980 roku policja odebrała yakuzie 932 sztuki broni palnej, a incydentów z jej użyciem odnotowano 94. W kolejnych latach występował sukcesywny wzrost przypadków użycia i konfiskaty broni⁵¹¹. Apogeum miało miejsce w roku 1986, kiedy to odnotowano 177 przypadków użycia broni przez yakużę i odebrano im 1551 sztuk broni palnej. Po tym roku sytuacja zaczęła się stabilizować i liczba zająć uległa zmniejszeniu⁵¹². Z uwagi na wzmożone działania policji zmierzające do konfiskaty jak największych ilości broni palnej, z powodu jej braku dochodziło również do porachunków przy pomocy broni białej (zazwyczaj krótkich mieczy - *tantō* lub *wakizashi*⁵¹³, które łatwiej było ukryć).

Tabela nr 1. Użycie i konfiskata broni palnej w środowisku yakuzy w latach 1980-1990

Lata	1980	1981	1986	1987	1989	1990
Liczba przypadków użycia broni	94	116	177	164	142	118
Konfiskata broni (w szt.)	932	1027	1551	1540	1003	918

Źródło: *Police of Japan 1982*, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/87456NCJRS.pdf>, s. 35, dostęp z: 10.03.2021; B. Hołyst, *Japonia. Przystępczość na marginesie cywilizacji*, Warszawa 1994, s. 118.

W związku ze wzrostem działań yakuzy związanych z pośrednictwem w rozwiązywaniu spraw cywilnych (*minbō*), głównie w sprawach wypadków i kolizji drogowych oraz windykacji długów⁵¹⁴, w 1981 roku przy Krajowej Agencji Policji uruchomiono Centrum Przeciwdziałania Przemocy w Sprawach Cywilnych, z oddziałami przy policjach prefekturalnych i metropolitalnej. Zamysłem policji było stworzenie profesjonalnego systemu doradztwa w rozwiązywaniu problemów związanych z postępowaniami cywilnymi, aby

⁵¹¹ *The Police of Japan 1982*, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/87456NCJRS.pdf>, s. 35, dostęp z: 10.03.2021.

⁵¹² B. Hołyst, op. cit., s. 117-118

⁵¹³ *Tantō* - krótki miecz o długości poniżej 30,3 cm; *wakizashi*-krótki miecz o długości 30,3 do 60,6 cm, noszony do pary z mieczem długim-*katana*, o długości powyżej 60,6 cm. H. Socha, op. cit., s. 166 i 170.

⁵¹⁴ Pod koniec lat 80-tych XX wieku policja odnotowywała rocznie ponad 20 000 tego typu przypadków. W. Herbert, op. cit., s. 150-151.

stopniowo odciąć yakuzę od kolejnego źródła zysków. Do ścisłej współpracy w ramach Centrum zaproszono stowarzyszenia adwokackie⁵¹⁵. W 1982 roku w celu utrudnienia działalności *sōkaiya* zreformowano kodeks handlowy, między innymi zakazując firmom wynagradzania osób bez wykonania konkretnej usługi oraz zwiększając do tysiąca minimalny pakiet akcji, uprawniający do udziału w walnych zgromadzeniach wspólników⁵¹⁶.

Na początku lat 80-tych XX wieku dzięki komputeryzacji dynamicznie rozwijały się salony z automatami do gier (*pachinko*⁵¹⁷), które znajdowały się oczywiście w rękach yakuzy. W związku z licznymi nieprawidłowościami w funkcjonowaniu automatów oraz wątpliwościami co do ich legalności, w 1985 roku Krajowa Komisja Bezpieczeństwa Publicznego wyznaczyła instytucję - Stowarzyszenie Bezpieczeństwa Łączności, do prowadzenia kompleksowego nadzoru nad działalnością salonów, wydawaniem zezwoleń na prowadzenie działalności, dokonywaniem kontroli technicznych i bezpieczeństwa oraz przestrzegania przepisów celnych⁵¹⁸.

Od połowy lat 80-tych gospodarka japońska doświadczyła gwałtownego wzrostu cen giełdowych akcji oraz nieruchomości. Rosła aprecjacja jena, a komercyjne banki zachęcały do zaciągania kredytów, nie sprawdzając możliwości spłaty zaciąganych zobowiązań. Yakuza sownie skorzystała z rosnącej banki ekonomicznej (*baburu keiki*), gromadząc kapitał pozwalający jej na dostęp do głównego nurtu gospodarki. Pierwszorzędną metodą zarobkowania stały się usługi eksmisyjne (*jigaeya*), których zlecniodawcami były banki i korporacje. Przestępcze grupy zmuszały również banki do udzielania im pożyczek na niekorzystnych dla siebie warunkach. Zaciągane zobowiązania nie były oczywiście spłacane.

Yakuza również intensywnie rozwijała swoją działalność w branży budowlanej. Według policyjnych źródeł w 1990 roku yakuza posiadała co najmniej 900 firm budowlanych w całym kraju⁵¹⁹. Na podstawie przeprowadzonej w tym samym roku wśród 2000 firm ankiecie, 40 % z nich padło ofiarą działań yakuzy. Pozostałe firmy prawdopodobnie zostały

⁵¹⁵ *The Police of Japan 1982*, op. cit., s. 36-37.

⁵¹⁶ P. Hill, *Heisei Yakuza: Burst Bubble and Botaiho*, „Social Science Japan Journal”, vol. 6, nr 1/2003, s. 5; J. Izydorczyk, op. cit., s. 166.

⁵¹⁷ W związku z tym, iż hazard w Japonii był zabroniony w salonach wygrywa się metalowe kulki, za które następnie dostaje się gadżety. Wygrane gadżety można następnie wymienić na gotówkę w niewielkich lokalach lub budkach znajdujących się przy salonach, lecz nigdy w salonach, gdyż byłoby to złamaniem prawa.

⁵¹⁸ *Japan Security Communications Association*, <https://www.hotsukyo.or.jp/preservation.html> , dostęp z: 15.05.2021.

⁵¹⁹ M. Ando, *The Yakuza and Bubble. The Effect of Economic Changes on the Yakuza*, <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.653.2504&rep=rep1&type=pdf> , s. 1- 4, dostęp z: 20.04.2021.

również pokrzywdzone, ale nie przyznały się do tego⁵²⁰.

Okres rozwoju ekonomicznej bańki i doskonałej sytuacji ekonomicznej Japonii był czasem zwiększonego popytu na środki odurzające (głównie amfetamina, LSD i MDMA), które bardzo dobrze sprzedawały się w licznych nocnych klubach. Yakuza przemycała je z Korei, Tajlandii i Tajwanu. Tylko w 1989 roku policja zabezpieczyła 592,4 kg amfetaminy⁵²¹.

Etap prosperity yakuzy to czas znacznych inwestycji i prania brudnych pieniędzy poza granicami kraju, głównie na terenie Stanów Zjednoczonych (Hawaje, Kalifornia oraz kasyna Las Vegas). Działalność na terenie USA yakuza prowadziła od początku lat 80-tych XX wieku, co nie uszło uwadze tamtejszym organom ścigania, szczególnie Federalnemu Biuru Śledczemu (*Federal Bureau of Investigation – FBI*)⁵²².

W latach 1985-1987 doszło do rozłamu w największym syndykacie yakuzy: *Yamaguchi-gumi*, w efekcie czego wybuchła kolejna wojna (wojna *Yama-Ichi*), podczas której śmierć poniosło 25 osób, 70 zostało rannych. Z konfliktu zwycięsko wyszła *Yamaguchi-gumi*, a przegrana grupa *Ichiwa-kai* uległa rozpadowi. W roku 1990 doszło do dwóch kolejnych dużych wojen. W pierwszej *Yamaguchi-gumi* starła się o wpływy w tokijskiej dzielnicy *Hachioji* z grupą *Nibiki-kai* (wojna *Hachioji*). Kolejna wojna wybuchła na Okinawie, jej powodem był rozłam w grupie *Kokuryu-kai*⁵²³. Pokłosiem tych konfrontacji były liczne aresztowania członków gangów, w tym przedstawicieli kierownictwa oraz dalsze pogarszanie opinii yakuzy w społeczeństwie (szczególnie po śmierci licealisty podczas wojny na Okinawie, omyłkowo wziętego za przedstawiciela wrogiej grupy). Działania policji wymierzone w yakuzę zmobilizowały niektóre lokalne społeczności do jawnego wystąpienia przeciwko gangom. Właściciele budynków, a częściej zawiązane celowo obywatelskie grupy, domagały się na drodze sądowej eksmisji biur gangów z miejsc ich zamieszkania, bądź zakazu lokowania lub budowy takich biur. Sądy zazwyczaj stawały po stronie mieszkańców. Czasami yakuza odwoływała się od orzeczeń i sprawy trafiały nawet do Sądu Najwyższego⁵²⁴.

Wymiernym efektem walki ze zorganizowaną przestępczością jest ilość zlikwidowanych grup przestępczych i zatrzymanych członków. W okresie od 1963 roku, kiedy na terenie Japonii odnotowano największą w historii liczbę grup i członków yakuzy (por. Tabela nr 2)

⁵²⁰ J. Adelstein, op. cit., s. 129.

⁵²¹ M. Ando, op. cit., s. 6.

⁵²² D. Kaplan, A. Dubro, *Yakuza*, London 1986, s. 241-242.

⁵²³ P. Hill, op. cit., s. 8.

⁵²⁴ W. Wetherall, *Crime Trends Japan 1987*, http://www.yoshabunko.com/anthropology/Crime_trends_1987.html, s. 1-2, dostęp z: 16.04.2021.

do połowy lat 70-tych XX wieku ich liczba znacznie zmalała. W roku 1977 było już 2502 grupy, liczące 108 266 członków. Jednak od tego roku ilość grup i członków się ustabilizowała na podobnym poziomie. W 1983 roku liczba członków spadła poniżej poziomu 100 000 osób (98771) i nadal sukcesywnie malała. Natomiast w drugiej połowie lat 80-tych mimo dalszego spadku liczby członków, zaczęła wzrastać liczba gangów, których w 1986 roku było już 3133.

Tabela nr 2. **Liczba grup yakuzy i ich członków**

	Liczba grup	Liczba członków
1963	5 216	184 109
1977	2 502	108 266
1978	2 525	108 700
1979	2 517	106 754
1980	2 487	103 995
1981	2 452	103 263
1982	brak danych	brak danych
1983	2 330	98 771
1984	2 278	93 910
1985	2 226	93 514
1986	3 133	85 935
1987	3 201	86 287
1988	3 197	86 552

Źródło: B. Hołyst, *Japonia. Przestępczość na marginesie cywilizacji*, Warszawa 1994, s. 121; M. Ando, *The Yakuza and Bubble. The Effect of Economic Changes on the Yakuza*, <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.653.2504&rep=rep1&type=pdf>, s. 2, dostęp z: 20.04.2021; B. A. Gragert, *Yakuza: The Warlords of Japanese Organized Crime*, „Annual Survey of International & Comparative Law”, 1997, Vol. 4: Iss. 1, art. 9, s. 174, <http://digitalcommons.law.ggu.edu/annlsurvey/vol4/iss1/9>, dostęp z: 20.04.2021.

Podjęte przez policję działania w latach 1965-1989 przyczyniły się do znacznego ograniczenia liczebności grup yakuzy jak i jej członków, co należy niewątpliwie uznać za sukces w walce ze zorganizowaną przestępczością.

Kolejnym sukcesem było wprowadzenie do przestrzeni publicznej pojęcia „*bōryokudan*”, które nadawało pejoratywny charakter yakuzie, kończąc okres fałszywej gloryfikacji tej przestępczej organizacji. Działania burzące dotychczasowy wizerunek przyniosły pozytywny

efekt. Do społeczeństwa stopniowo zaczął docierać przekaz czym jest yakuza i jak przeciwstawiać się jej bezprawnym działaniom.

Do sukcesów można również zaliczyć ograniczenie obrotu narkotykami, szczególnie opioidami (głównie heroiną), a także przejęcie znacznych ilości broni palnej, co jednak nie przełożyło się na ograniczenie wojen pomiędzy grupami. Także zwiększenie kontroli nad salonami gier *pachinko* ograniczyło możliwości czerpania profitów z tej działalności przez yakuzę.

Aby ograniczyć napływ kandydatów do yakuzy rekrutujących się z wykluczonych społeczności (*burakumin*) rząd wprowadził w życie Ustawę o środkach specjalnych dla projektów *Dōwa*. Funkcjonujący w jej ramach projekt był programem długofalowym, stąd trudno oceniać jego efekty przed zakończeniem.

Walka z yakuzą w opisywanym okresie przyniosła także negatywne skutki. W wyniku prowadzonych przez policję sukcesywnych działań doszło do dywersyfikacji działalności, (w tym inwestycji w legalną działalność gospodarczą, początkowo tylko w branży budowlanej), konglomeracji i oligopolizacji grup, w efekcie czego powstały trzy potężne syndykaty: *Yamaguchi-gumi*, *Sumiyoshi-kai* i *Inagawa-kai*, skupiające mniejsze grupy. Największym syndykatem było *Yamaguchi-gumi*, które objęło swoimi wpływami prawie cały Archipelag, tocząc wojny o wpływy od Okinawy przez Tokio po Hokkaido (rdzeń grupy pochodzi z Kobe). Największy rozwój syndykatu miał miejsce pod koniec lat 80-tych XX wieku, w okresie szczytowego wzrostu bańki ekonomicznej w Japonii i jednocześnie czasu najszybszego bogacenia się yakuzy. Liczba jej członków w ciągu dekady wzrosła niemal dwukrotnie. Policję szczególnie niepokoiła agresywna polityka syndykatu, prowadzona na terenie Kantō i samego Tokio⁵²⁵.

Tabela nr 3. Liczba grup i członków syndykatu *Yamaguchi-gumi*

	Liczba grup	Liczba członków
1979	543	11 846
1980	559	11 878
1981	593	12 893
1982	578	13 063
1983	587	13 346
1984	449	11 068
1985	480	12 884
1986	617	17 462

⁵²⁵ P. B.E. Hill, op. cit., s. 228.

1987	648	18 238
1988	737	20 826

Źródło: M. Ando, *The Yakuza and Bubble. The Effect of Economic Changes on the Yakuza*, <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.653.2504&rep=rep1&type=pdf> , s. 3, dostęp z: 20.04.2021.

Mimo wysiłków Krajowej Agencji Policji nie udało się zrealizować celu jaki postawiła sobie policja w 1964 roku – zniszczenia yakuzy, choć w wielu dziedzinach znacznie ograniczono jej działalność. W lata 90-te XX wieku yakuza wchodziła jako organizacja mniej liczna, ale bardziej skonsolidowana, posiadająca stałe źródła dochodów, nie tylko tych tradycyjnych, jak hazard, drobne wymuszenia czy prostytutka, ale nowych, opartych między innymi na znacznych inwestycjach w sektorze finansowym. Wciąż pełniła też istotną rolę w społeczeństwie, wypełniając lukę prawną w japońskim systemie sądowym, zajmując się pomocą w rozstrzygnięciu cywilnych sporów.

Stopniowo jednakże rósł społeczny opór i niechęć wobec działań grup przestępczych, szczególnie tych charakteryzujących się brutalnością z użyciem broni palnej oraz ingerujących w sprawy cywilne.

3.3. Kontrola yakuzy - ustawa z 1991 roku

Liczne skandale korupcyjne z końca lat 80-tych XX wieku (z yakuzą w tle), frakcyjne walki w łonie rządzącej Partii Liberalno-Demokratycznej⁵²⁶ oraz wprowadzenie podatku konsumpcyjnego (3 % stawki) doprowadziły do znacznego spadku poparcia dla tej partii. W 1989 roku na stanowisko premiera powołany został Kaifu Toshiki (ur. w 1931 roku). Jednym z głównych wyzwań, przed którym stanął, była poprawa wizerunku PLD, którą planował zrealizować poprzez przeprowadzenie reform polityczno-ekonomicznych. W tym czasie doszło również do pogorszenia stosunków na linii Japonia – USA. Powodem była japońska nadwyżka handlowa w wymianie gospodarczej pomiędzy krajami⁵²⁷, a także zastrzeżenia Stanów Zjednoczonych dotyczące niedostatecznego zaangażowania się Kraju Wschodzącego Słońca w walkę z handlem narkotykami i zorganizowaną przestępczością. Chcąc rozładować napięcie na linii Waszyngton – Tokio, a także poprawić wizerunek PLD wewnątrz kraju, premier Kaifu zdecydował się na zaostrzenie polityki wobec yakuzy⁵²⁸.

Ponadto na początku 1990 roku japońska bańka spekulacyjna zaczęła pękać. Rozpoczął się okres gospodarczej stagnacji, do której walnie przyczyniła się yakuza. Były dyrektor Departamentu Przestępczości Zorganizowanej Krajowej Agencji Policji Miyawaki Raisuke wprost określił ten okres jako „recesję yakuzy”⁵²⁹.

W listopadzie 1990 roku pod auspicjami Krajowej Agencji Policji zebrała się

⁵²⁶ Dominująca rola PLD w japońskim systemie partyjnym, a także większościowa ordynacja wyborcza oraz wielomandatowe okręgi wyborcze doprowadziły do decentralizacji partii i powstania w jej ramach konkurujących ze sobą frakcji. J. Misiuna, *Finansowanie działań politycznych w Japonii-zarys regulacji i praktyki ustrojowej*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace”, nr 4 (2013), s. 161-162, <https://doi.org/10.33119/KKESiP.2013.4.7>, dostęp z: 19.04.2021.

Upodobanie do tworzenia frakcji wynika jednak przede wszystkim z japońskiej kultury, gdzie w społecznym życiu przeważa poczucie bliskości oraz wzajemnych powiązań, dlatego Japończycy silniej identyfikują się z niewielkimi grupami społecznymi (przede wszystkim rodziną) jak frakcja, a dopiero później z większymi, jak partia polityczna. H. Nakamura, op. cit., s. 403-404.

⁵²⁷ Od 1.70-tych XX w. do chwili obecnej w relacjach japońsko-amerykańskich często dochodzi do tarć handlowych. J.M. Guzik, *Japonia w polityce bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych po II wojnie światowej*, [w:] *Bliżej Azji. Współczesne wyzwania dla bezpieczeństwa*, (red.) Ł. Gacek, R. Kwieciński, E. Trojnar, Warszawa 2017, s. 226-235.

⁵²⁸ P. B.E. Hill, op. cit., s. 231-236.

⁵²⁹ D. Southwell, op. cit., s. 68; S. McLeod, *Yakuza on the rise again in Japan*, „The World Today”, 2006, <https://www.abc.net.au/worldtoday/content/2006/s1645231.htm>, dostęp z: 12.04.2020.

piętnastoosobowa grupa ekspertów, złożona głównie z naukowców i prawników (ich dane zostały utajnione), których zadaniem było opracowanie projektu ustawy wymierzonej w jakuzę⁵³⁰. Podczas tworzenia prawa rozważano możliwość wykorzystania zachodnich wzorców walki ze zorganizowaną przestępczością: modelu europejskiego, bądź amerykańskiego. W japońskiej ocenie, w modelu europejskim sama kryminalizacja członkostwa w organizacjach przestępczych nie gwarantowała osiągnięcia znacznych efektów w zwalczaniu tego typu przestępczości. Nie gwarantowała eliminacji, ani nawet kontroli nad przestępczymi grupami. Poza tym Japończycy dostrzegali możliwe problemy z odróżnieniem (u siebie w kraju) członkostwa w związku przestępczym od członkostwa w legalnie działającym stowarzyszeniu. Według nich, europejskie przepisy mogłyby ograniczać konstytucyjne prawo do wolności zrzeszania się⁵³¹. Powielanie modelu amerykańskiego również nie wchodziło w grę z uwagi na inny model prawa materialnego oraz wykorzystywanie skomplikowanych technik śledczych, w tym operacyjnych, nie stosowanych do tej pory przez japońską policję.

Już w lutym 1991 roku, zaledwie po czterech spotkaniach, grupa robocza przedstawiła projekt ustawy zwalczającej jakuzę. Tempo w jakim przygotowano projekt ustawy może sugerować, iż Krajowa Agencja Policji posiadała już opracowany projekt ustawy, który został tylko zweryfikowany przez specjalną grupę roboczą. Projekt ustawy nie trafił także do konsultacji w Ministerstwie Sprawiedliwości. Z projektu ustawy usunięto dwa zapisy. Pierwszy dotyczył zabezpieczania dochodów uzyskanych w wyniku popełniania przestępstw (Japończycy wzorowali się na amerykańskich przepisach RICO⁵³²). Nie wiadomo było w jaki sposób ustalać co stanowiło dochody (lub mienie) legalnie uzyskane, a co nielegalnie. Projekt ustawy nie zakładał delegalizacji jakuzi jako organizacji przestępczej. Delegalizacja wiązałaby się z kryminalizacją i zejściem jakuzi do podziemia. Obawiano się również możliwości podwójnego zabezpieczania mienia – w wyniku projektowanej ustawy i jednocześnie przepisów prawa karnego. W tym samym czasie w Ministerstwie Sprawiedliwości trwały prace nad projektem ustawy, która umożliwiałaby Japonii dostosowanie się do wymogów Konwencji Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi⁵³³. Wśród poruszanych kwestii znajdowały się te związane z przypadkiem mienia pochodzącego

⁵³⁰ P. B.E. Hill, op. cit., s. 252-253.

⁵³¹ Ibidem, s. 253-254; *Konstytucja Japonii*, art. 21., Tłumaczenie: T. Suzuki, Warszawa 2014.

⁵³² W. Mądrzejowski, op. cit., s. 22; P. B.E. Hill, op. cit., s. 253-254.

⁵³³ Tekst konwencji: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-narodow-zjednoczonych-o-zwalczaniu-nielegalnego-obrotu-16796577>, dostęp z: 24.05.2021.

z handlu narkotykami. Stąd pomysł, aby na razie przetestować działanie mechanizmu w ramach przepisów antynarkotykowych, nie wprowadzając ich do ustawy przeciwko przestępczości zorganizowanej. Drugi z usuniętych zapisów dotyczył eliminacji yakuzy z określonych działalności, w szczególności: windykacji długów, spraw związanych z upadłościami czy szantażem właścicieli nieruchomości. Istniała obawa, iż przepisy związane z ograniczaniem działalności mogą być z kolei sprzeczne z konstytucyjnym prawem gwarantującym wolność jednostki w wyborze zawodu. Jednak wolność wyboru zawodu nie może stać w sprzeczności z dobrem publicznym, co również gwarantuje Konstytucja⁵³⁴, czego w projekcie nie wzięto pod uwagę. Wykluczenie zapisu o eliminacji yakuzy z niektórych branż z powodów ograniczania praw konstytucyjnych było bezpodstawne, ponieważ działalność przestępczych grup jawnie stoi w sprzeczności z dobrem publicznym i przepisami prawa. W związku z tym należy zadać pytanie, komu zależało na uchyleniu tego zapisu? W przypadku jego pozostawienia w projekcie ustawy, yakuza zostałaby pozbawiona znacznej części swoich dochodów. To wymusiłoby poszukiwanie nowych źródeł dochodu, w efekcie czego:

- poszerzeniu uległby rynek narkotykowy oraz wymuszeń w zamian za ochronę (do czego w wyniku wybuchu kryzysu ekonomicznego i tak doszło);
- wśród grup walczących o dochody wzrosłaby agresja, co przełożyłoby się na większą liczbę wojen gangów;
- zwiększyłaby się agresja wobec potencjalnych klientów yakuzy, którzy odmawialiby współpracy (zarówno klientów indywidualnych jak i firm);
- społeczna presja oraz wzmożone działania policji prowadziłyby do stopniowego schodzenia yakuzy do podziemia.

Stąd po rozpatrzeniu możliwych implikacji zdecydowano w projektowanej ustawie się na usunięcie zapisu o wykluczeniu yakuzy z niektórych działalności.

Po zatwierdzeniu projektu ustawy przez Radę Ministrów trafił on do parlamentu, gdzie w trybie ekspresowym, bo już po miesiącu ustawa została uchwalona (15 maja 1991 roku). Co ciekawe, została przyjęta jednogłośnie, bez specjalnej krytyki ze strony opozycyjnych partii. Było to związane z dużym zainteresowaniem mediów, stąd ani opozycja, ani parlamentarzyści po cichu sprzyjający yakuzie nie odważyli się na krytykę przyjmowanego prawa czy głosowanie przeciw jego uchwaleniu⁵³⁵.

Uchwalona ustawa weszła w życie w marcu 1992 roku, pod nazwą: „Prawo dotyczące

⁵³⁴ *Konstytucja Japonii*, art. 22; P. B.E. Hill, op. cit., s. 255.

⁵³⁵ *Ibidem*, s. 256.

zapobiegania bezprawnym czynom grup stosujących przemoc” (*Bōryokudan-ni yoru futōna kōi no bōshinado ni kansuru hōritsu*, w skrócie *bōtaihō*). Celem ustawy było umożliwienie sprawowania niezbędnej kontroli nad działalnością gangów, używających zastraszania i przemocy jako środków do funkcjonowania. Ponadto miała zapewniać bezpieczeństwo i poczucie spokoju w życiu obywateli, chronić ich wolności oraz prawa, a także promować działalność obywatelskich organizacji, mających na celu ograniczanie zagrożeń związanych z wojnami gangów⁵³⁶.

Zasadniczy cel tejże ustawy był diametralnie inny od pierwszej strategii zastosowanej w walce z przestępczością zorganizowaną – wtedy celem było zniszczenie yakuzy, teraz tylko kontrola jej działalności.

Ustawa zupełnie różniła się od przepisów wymierzonych w przestępczość zorganizowaną w krajach zachodnich (zarówno Europie jak i na kontynencie amerykańskim), gdzie są one oparte o prawo karne. *Bōtaihō* było aktem prawa administracyjnego (*gyōseihō*), opartego o nakazy określonego zachowania się. Dopiero po złamaniu nakazu można było ukarać sprawcę czynu.

Prawo administracyjne i system nakazów posiadało w Japonii wielowiekową tradycję. W głównej mierze oparte było o konfucjańskie kanony administrowania państwem, a także źródła niepisane (prawo zwyczajowe - *kanshuhō*, czy zdrowy rozsądek – *yori*). Odznaczało się wykorzystywaniem zaleceń, przyjmujących formę: wytycznych, rad, ostrzeżeń, rekomendacji czy nakazów skierowanych do określonego podmiotu (w tym przypadku członka yakuzy). Niewykonanie zalecenia nie skutkowało natychmiastowym zastosowaniem sankcji karnej, ale narażało dany podmiot na społeczne napiętnowanie i utratę dobrego wizerunku („utratę twarzy”). Przypadki niestosowania się do tego typu zaleceń były niezmiernie rzadkie⁵³⁷.

W związku z zastosowaniem takiej konstrukcji przepisów w ustawie, członkostwo w yakuzie nie zostało poddane kryminalizacji tylko ograniczeniom prawno-administracyjnym i to po spełnieniu określonych przesłanek. W myśl przepisów, aby określić, iż dana

⁵³⁶ Ustawa dotycząca zapobiegania bezprawnym czynom grup stosujących przemoc, (nr 77 z 15.05.1991 r.), art. 1, *Laws and orders relevant to police issues*, www.npa.go.jp, dostęp z: 21.02.2021.

⁵³⁷ B. Krobska, *Współczesne znaczenie kodeksu Goseibai Shikimoku*, „Security, Economy & Law”, nr 7, 2015, s. 33; L. Leszczyński, *Uwagi o funkcjonowaniu japońskiego prawa administracyjnego (gyoseiho)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” Lublin 1993, vol. XL, 11, s. 91.

organizacja stanowiła grupę przestępczą (*bōryokudan*)⁵³⁸ należało zbadać, czy zachodzą ku temu stosowne przesłanki, jak:

- prowadzenie działalności zarobkowej, używając do tego przemocy lub czynów zabronionych;
- określony odsetek członków grupy skazanych był prawomocnym wyrokiem (odsetek sprecyzowany został w rozporządzeniu Krajowej Komisji Bezpieczeństwa Publicznego i był uzależniony od liczebności grupy);
- grupa była hierarchicznie zorganizowana i posiadała kierownictwo⁵³⁹.

Po stwierdzeniu, iż zaszły wszystkie z wymienionych przesłanek, prefekturalna Komisja Bezpieczeństwa Publicznego (na terenie której działa grupa), przeprowadzała przesłuchanie przedstawiciela danej grupy yakuzy, podczas którego mógł on przedstawić dowody podważające przesłanki (lub jedną z nich) oznaczenia grupy jako *bōryokudan*. Przesłuchania yakuzy były ogólnie dostępne, a termin i miejsce czynności komisja podawała do publicznej wiadomości. Z uwagi na ochronę prywatności przesłuchania mogły być zamknięte dla publiczności. W przypadku kiedy przedstawiciel gangu nie zgłosił się na przesłuchanie bez stosownego usprawiedliwienia nieobecności, komisja po upływie 30 dni oznaczała grupę jako *bōryokudan*, bez przesłuchania. Przed oznaczeniem grupy komisja wysyłała wyniki swoich ustaleń oraz protokół z przesłuchania przedstawiciela grupy do Krajowej Komisji Bezpieczeństwa Publicznego, z pytaniem czy dana grupa spełnia warunki do oznaczenia jej jako *bōryokudan*. Po zasięgnięciu opinii specjalnej komisji weryfikacyjnej Krajowa Komisja niezwłocznie udzielała odpowiedzi. Jeśli była ona pozytywna prefekturalna Komisja Bezpieczeństwa Publicznego ogłaszała decyzję o oznaczeniu grupy jako *bōryokudan* (*shitei bōryokudan*) w Dzienniku Urzędowym (*Kanpō*), podając nazwę grupy i dane identyfikacyjne. Oznaczenie grupy obowiązywało przez trzy lata. Mogło być uchylone przed upływem tego terminu w przypadku ustania przesłanek koniecznych do oznaczenia lub w przypadku rozpadu grupy (oznaczać można było również pojedynczych członków yakuzy)⁵⁴⁰.

Takiej samej procedurze oznaczania podlegały syndykaty. Aby oznaczyć cały syndykat jako *bōryokudan*, musiały zaistnieć następujące przesłanki:

- wszystkie lub większość grup wchodzących w skład syndykatu musiały być oznaczone;

⁵³⁸ W ustawie po raz pierwszy oficjalnie podano definicję *bōryokudan* (każda zorganizowana grupa, która zbiorowo popełnia lub nakłania do popełnienia nielegalnych aktów przemocy), funkcjonującą do tej pory w wymiarze nieformalnym. Ustawa dotycząca zapobieganiu..., op. cit., art. 2 ust. 2.

⁵³⁹ Ibidem, art. 3.

⁵⁴⁰ Ibidem, art. 5-8.

- wszyscy lub większość członków pochodziło z grup oznaczonych;
- zrzeszone gangi lub pojedynczy członkowie wzajemnie sobie pomagali i udzielali wsparcia⁵⁴¹, czyli działali wspólnie i w porozumieniu.

Członkowie oznaczonych grupy (*shitei bōryokudan*) nie mogli wykonywać jakichkolwiek działań mających na celu osiągnięcie korzyści majątkowych poprzez stosowanie przemocy lub groźby jej użycia, określane w ustawie jako „gwałtowne żądanie” (*bōryokuteki yōkyū*)⁵⁴². W przypadku kiedy członek *shitei bōryokudan* (oznaczonej grupy) dopuścił się zabronionego ustawą czynu, zakłócając bezpieczeństwo publiczne lub swobodę prowadzenia działalności gospodarczej, Komisja Bezpieczeństwa Publicznego mogła wystawić nakaz zaprzestania tych działań. Gdy nakaz nie został wykonany, komisja mogła wydać ponowny nakaz zaprzestania tego typu działań, obowiązujący przez okres nie dłuższy niż jeden rok⁵⁴³.

Komisja Bezpieczeństwa Publicznego mogła również nakazać członkowi (członkom) *shitei bōryokudan* naprawę wyrządzonych szkód, na przykład zwrotu pieniędzy, kosztowności czy nielegalnie zajętej nieruchomości⁵⁴⁴.

Kierownictwo każdego przedsiębiorstwa mogło wyznaczyć specjalnego pracownika odpowiedzialnego za zapobieganie stratom wyrządzanym przez działalność yakuzy. Komisja Bezpieczeństwa Publicznego miała obowiązek przeszkolenia takich pracowników, zapewnienia materiałów szkoleniowych, udzielania porad i pomocy⁵⁴⁵.

W przypadku wybuchu wojny pomiędzy oznaczonymi grupami z użyciem śmiertelnej broni (broń palna i biała) Komisja Bezpieczeństwa Publicznego mogła zakazać użytkowania biur (siedzib) walczących gangów, na okres nie dłuższy niż trzy miesiące. Podczas prowadzonej wojny, kiedy biura służyły do:

- spotkań dużych ilości członków;
- konspirowania (komunikacji, wydawania rozkazów, opracowywania strategii) w celu prowadzenia wojny;
- produkcji i przechowywania śmiertelnej broni oraz innych materiałów, które mogły być użyte w prowadzonej wojnie,

⁵⁴¹ Ibidem, art. 4.

⁵⁴² Kategorie zabronionych żądań są precyzyjnie określone w ustawie, w liczbie 14 zachowań. Ibidem, art. 9.

⁵⁴³ Nakazy dotyczą również osób, które zlecają yakuzie wykonanie czynów zabronionych ustawą. Ibidem, art. 10-12.

⁵⁴⁴ Ibidem, art. 13.

⁵⁴⁵ Ibidem, art. 14.

komisja mogła przedłużyć zakaz użytkowania biura na okres nie dłuższy niż kolejne trzy miesiące. Decyzję o zamknięciu biura ogłaszała w rozporządzeniu Krajowa Komisja Bezpieczeństwa Publicznego, doręczając stosowne zarządzenie szefowi grupy. Przy wejściu do biura umieszczano się stosowną informację, zakazującą wejścia do obiektu. Za wyrządzone podczas konfliktu szkody (zarówno życie i zdrowie ludzkie, a także mienie) odpowiadali na podstawie przepisów kodeksu cywilnego przedstawiciele grupy przestępczej, która wyrządziła szkodę⁵⁴⁶.

Shitei bōryokudan nie mogli zmuszać, ani w żaden inny sposób nakłaniać nieletnich (poniżej 20 roku życia) do wstąpienia w szeregi swojego gangu⁵⁴⁷. Również nie można było w jakikolwiek sposób utrudniać nieletnim możliwości opuszczenia grupy. Zakaz ten dotyczył także osób dorosłych. Nie można było wywierać presji na bliskich lub inne osoby mogące mieć wpływ na decyzję o opuszczeniu grupy. Za zgodę na opuszczenie grupy nie wolno było pobierać żadnych opłat, zarówno od członka opuszczającego grupę jak i osób bliskich. Oznaczeni gangsterzy nie mogli sobie w żaden sposób pomagać, współdziałać w popełnianiu zabronionych czynów, ani wykonywać poleceń szefów⁵⁴⁸.

Shitei bōryokudan nie mogli wykonywać, nakłaniać lub udzielać pomocy w rytualnej amputacji palca (*yubitsume*)⁵⁴⁹, a także w tradycyjnym tatuowaniu ciała (*irezumi*) przez nieletnich. Zabronione było również sponsorowanie tatuowania⁵⁵⁰. Zakazy związane z *yubitsume* oraz *irezumi* miały na celu łatwiejszą integrację ze społeczeństwem w przypadku odejścia z grupy przestępczej. Osoba nieokaleczona i bez tatuaży miała dużo większe szanse na akceptację przez różne społeczności (w pracy czy miejscu zamieszkania), niż osoba trwale „naznaczona” piętnem gangstera. Brak możliwości stygmatyzacji ułatwiało więc podjęcie decyzji o porzuceniu przestępczego świata.

Komisja Bezpieczeństwa Publicznego na mocy ustawy była zobowiązana do udzielania pomocy osobom, które chciały opuścić szeregi yakuzy, poprzez tworzenie sytuacji umożliwiających płynne dostosowanie się do nowego środowiska. Wsparcie to powinno głównie zmierzać do znalezienia pracy i odnalezienia się takiej osoby w nowym otoczeniu społeczno – ekonomicznym⁵⁵¹.

W celu zapobiegania zastraszaniu mieszkańców lub przechodniów *shitei bōryokudan* nie

⁵⁴⁶ Ibidem, art. 15.

⁵⁴⁷ W Japonii pełnoletniość do niedawna osiągało się w wieku 20 lat, dopiero od 2022 r. obniżono do lat 18.

⁵⁴⁸ Ibidem, art. 16-19.

⁵⁴⁹ Ibidem, art. 20-23.

⁵⁵⁰ Ibidem, art. 24-27.

⁵⁵¹ Ibidem, art. 28.

mogli umieszczać na zewnątrz biur lub wewnątrz (w miejscach widocznych z zewnątrz) żadnych oznaczeń lub innych elementów (*daimon*) wskazujących na to, iż jest to obiekt yakuzy. Nie mogli również zmuszać kogokolwiek do korzystania z takich biur⁵⁵².

Na mocy ustawy w każdej prefekturze Komisja Bezpieczeństwa Publicznego miała obowiązek organizacji Centrum Wspierania Kampanii Przeciwdziałania Przemocy (*Bōryoku Tsuihō Undō Suishin Sentā*), którego zadaniem było:

- prowadzenie kampanii informacyjnych, mających na celu zwiększenie świadomości społecznej na temat zagrożeń stwarzanych przez *bōryokudan*;
- udzielanie pomocy organizacjom pozarządowym wspierającym walkę z *bōryokudan*;
- udzielanie porad ofiarom *bōryokudan*;
- podejmowanie działań mających na celu eliminację szkodliwego wpływu *bōryokudan* na osoby nieletnie;
- udzielanie pomocy osobom chcącym opuścić szeregi *bōryokudan*;
- prowadzenie szkoleń dla pracowników przedsiębiorstw szczególnie narażonych na działania *bōryokudan*;
- udzielanie pomocy instytucjom zajmującym się zbieraniem informacji na temat przestępczej działalności *bōryokudan*;
- udzielanie pomocy ofiarom *bōryokudan* w sprawach cywilnych;
- prowadzenie szkoleń dla opiekunów osób nieletnich;
- prowadzenie spraw administracyjnych, niezbędnych do realizacji wyżej wymienionych zadań.

Krajowa Komisja Bezpieczeństwa Publicznego wyznaczała organ koordynujący – Ogólnokrajowe Centrum Wspierania Kampanii Przeciwdziałania Przemocy (*Zenkoku Boryoku Tsuihō Undō Suishin Sentā*), do którego zadań należało:

- prowadzenie kampanii informacyjnych na terenie dwóch lub więcej prefektur, w celu zwiększenia świadomości społecznej na temat zagrożeń stwarzanych przez *bōryokudan*;
- nadzorowanie i koordynacja działań centrów regionalnych;
- prowadzenie szkoleń dla pracowników centrów regionalnych;
- prowadzenie badań na temat wpływu *bōryokudan* na nieletnich i źródła utrzymania obywateli;
- prowadzenie działań wspierających centra regionalne⁵⁵³.

W celu kontroli realizacji przepisów ustawy policja miała prawo (wobec grup oznaczonych

⁵⁵² Ibidem, art. 29.

⁵⁵³ Ibidem, art. 31-32.

jako *bōryokudan*):

- badać sprawy związane z przestrzeganiem warunków oznaczenia grupy;
- przesłuchiwać członków oznaczonych grup i inne osoby zaangażowane w sprawę;
- żądać wydania stosownych dokumentów lub ujawnienia danych (jak listy członków gangu, dokumenty finansowe, zapisy monitoringu i inne);
- kontrolować siedziby (biura) gangu, poza procedurą karną⁵⁵⁴ (co oznacza, iż nie musiało toczyć się postępowanie karne, aby policja mogła wkraczać do pomieszczeń yakuzy).

W przypadkach nie cierpiących zwłoki Komisja Bezpieczeństwa Publicznego mogła wydawać wobec członków yakuzy nakazy lub zarządzenia tymczasowe. Ważność tych dokumentów obowiązywała tylko przez piętnaście dni (licząc od daty wydania)⁵⁵⁵.

Od decyzji o oznaczeniu grupy yakuzy jako *bōryokudan* można było wnieść odwołanie do Krajowej Komisji Bezpieczeństwa Publicznego. Odwołania rozpatrywała specjalna komisja, w której zasiadali prawnicy i specjaliści w dziedzinie nauk społecznych⁵⁵⁶.

Za łamanie ustalonych w *bōtaihō* nakazów ustawodawca wprowadził sankcje karne w różnym wymiarze (uzależnionym od ciężaru gatunkowego złamanego nakazu), od kary grzywny w wysokości nie wyższej niż dwieście tysięcy jenów, do kary pozbawienia wolności na okres do jednego roku lub karze grzywny w wysokości jednego miliona jenów, albo obu łącznie⁵⁵⁷.

Już po uchwaleniu ustawa została poddana surowej krytyce, przede wszystkim na Zachodzie. Uznana została wręcz za zupełnie nieprzydatną. Według krytyków, do głównych jej wad należało:

- brak delegalizacji yakuzy i penalizacji członkostwa;
- zastosowanie błędnego rodzaju prawa;
- brak możliwości odwoławczej od administracyjnych decyzji do sądu;
- zawiły charakter przepisów;
- łagodne kary za łamanie nakazów;
- przyznanie policji zbyt szerokich uprawnień;
- łamanie praw człowieka (zasady równości wobec prawa)⁵⁵⁸.

⁵⁵⁴ Ibidem, art. 33 i 40.

⁵⁵⁵ Ibidem, art. 35.

⁵⁵⁶ Ibidem, art. 37-38.

⁵⁵⁷ Ibidem, art. 46-50. Jeden milion jenów to: 33 578,86 zł; 200 tys. jenów to: 6 719,00 zł – kurs z dnia 07.06.2021; <https://m.bankier.pl/notowania/nbp/jpy>, dostęp z: 07.06.2021.

⁵⁵⁸ E.F. Reilly Jr., *Criminalizing Yakuza Membership: A Comparative Study of the Anti-Boryokudan Law*, „Washington University Global Studies Law Review”, vol. 13, issue 4, 2014, s. 810-812; J. Adelman, op.

W opinii autora dysertacji większość wysuwanych zastrzeżeń jest bezzasadna, szczególnie z punktu widzenia Japończyków. Delegalizacja yakuzy spowodowałaby natychmiastowe zejście organizacji do podziemia, co zdecydowanie pogorszyłoby walkę, a przede wszystkim kontrolę nad grupami. Działającej w podziemiu, zajętej własnymi problemami yakuzy nie interesowałoby trzymanie w ryzach ulicznej przestępczości, czy czynów o charakterze chuligańskim. W pogoni za utrudnionymi zyskami częściej dochodziłoby do konfliktów, zarówno między grupami jak i ofiarami przestępców, co prowadziłoby do brutalizacji działań. Dla japońskiego społeczeństwa nieprzyzwyczajonego do występowania tego typu sytuacji na ulicach miast byłby to szok⁵⁵⁹. Za pogorszenie stanu bezpieczeństwa publicznego obwiniona zostałaby policja, a przede wszystkim politycy rządzącej Partii Liberalno-Demokratycznej. Taka sytuacja mogłaby doprowadzić do końca dominacji tej partii na arenie politycznej Japonii. Zyskać natomiast mogłyby ruchy nacjonalistyczne, odradzające się w Kraju Kwitnącej Wiśni w ciągu ostatnich lat oraz główny konkurent PLD – Partia Demokratyczna, z którą ta pierwsza raz już przegrała⁵⁶⁰. Poza tym delegalizacja yakuzy, a wraz z nią penalizacja członkostwa, mogłaby doprowadzić do przepełnienia zakładów karnych i załamania systemu penitencjarnego, kładącego duży nacisk na resocjalizację skazanych⁵⁶¹. Nie wiadomo również, kto wypełniłby próżnię po zlikwidowanych grupach yakuzy. Te nowe grupy byłyby raczej nie znane policji, a samo ich rozpoznanie zajęłoby dużo czasu.

Zastosowanie w nowym prawie przepisów administracyjnych nie wyłączyło automatycznie funkcjonujących do tej pory przepisów karnych. Członkowie yakuzy dalej byli ścigani za łamanie przepisów kodeksu karnego i administracyjne nakazy *bōtaihō* nie zwalniały ich z odpowiedzialności karnej za popełnione czyny. *Bōtaihō* zgodnie z założeniem, miało służyć przede wszystkim do kontroli grup yakuzy oraz powstrzymywaniem ich od agresywnych działań wobec społeczeństwa. Ustawa nie miała zastąpić prawa karnego, tylko je wspomóc poprzez działanie prewencyjno-ostrzegawcze. Ponadto w kulturze prawnej Japonii prawo administracyjne ma szczególne znaczenie, o czym wcześniej wspomniano. Zgodnie

cit., s. 130-133.

⁵⁵⁹ Dotychczas występujące wojny między grupami były głównym powodem psucia wizerunku yakuzy w społeczeństwie.

⁵⁶⁰ Po wyborach w 2003 r. Partia Demokratyczna po procentowym przeliczeniu głosów zwyciężyła, jednak PLD w wyniku podziałów mandatów zdołała utrzymać władzę. S. Kubas, op. cit., s. 135 i 157-158.

⁵⁶¹ W 1989 r. w japońskich zakładach karnych przebywało 45 736 skazanych, a członków *bōryokudan* szacowano na 86 552 osoby. Ich skazanie na pobyt w zakładach karnych prawie trzykrotnie powiększyłoby liczbę więźniów, P. B.E. Hill, op. cit., s. 283; B. Hołyst, *System więziennictwa w Japonii*, „Przestępczość na świecie”, 1984, t. XVII, s. 21-42.

z konfucjańskimi zasadami zarządzania państwem, organy administracji państwowej zajmują specyficzną pozycję, co przekłada się na wyjątkową skuteczność ich działania. Na wybór zastosowanego rodzaju prawa wpływ miał też koncyliacyjny charakter japońskiego społeczeństwa oraz jego stosunek do życia w harmonii i pokoju społecznym (o czym wcześniej wspomniano). Zbyt rygorystyczne prawo burzyłoby dotychczasowy stan stosunków społecznych. Stąd jego tak często krytykowana „łagodność”.

Wysokość możliwych do stosowania w *bōtaihō* kar wynika z zastosowanego rodzaju prawa. Trudno, aby na podstawie administracyjnych przepisów orzekać surowe sankcje, jak ma to często miejsce w prawie karnym.

Przyznać należy rację tym, którzy twierdzą, iż przepisy ustawy mają zawiły charakter. Nie jest to jednak zabieg zamierzony, mający na celu ochronę przestępczego półświatka. Dążenie do szczegółów i teoretyzowania to jedna z cech japońskiego społeczeństwa, ale również i nauki. Japończycy cenią sobie bardziej konkrety niż uniwersalne zasady. Im więcej szczegółów i konkretów w jakiejś dziedzinie nauki, tym lepiej⁵⁶². Z tego powodu *bōtaihō* jest tak zawiłym aktem prawnym, lecz nie stanowi jakiegoś wyjątku.

Ustawa rzeczywiście dawała szerokie uprawnienia policji, ale przede wszystkim istotnie ułatwiła jej pracę. Dzięki zastosowaniu systemu administracyjnych nakazów i konieczności kontroli ich realizacji, policja mogła bez większych problemów monitorować działania oznaczonych grup, ograniczając tym samym konieczność wykorzystywania operacyjnych metod pracy do pozyskiwania potrzebnych informacji. Działania operacyjne są z natury skomplikowane, czasochłonne i generują duże koszty⁵⁶³, mogą także narażać na utratę życia lub zdrowia osoby wspomagające policję lub jej funkcjonariuszy, więc zastąpienie ich (a w zasadzie uzupełnienie) administracyjną procedurą należy uznać za niezmiernie ciekawe rozwiązanie. Z prowadzonych działań wobec yakuzy policja odpowiadała i rozliczała się przed Komisjami Bezpieczeństwa Publicznego, a te przed Krajową Komisją, co ograniczało możliwości nadużywania przez nią uprawnień.

Zarzuty dotyczące niepraworządności ustawy (brak możliwości odwoławczej do sądu, złamanie zasady równości wobec prawa) zostały zweryfikowane na drodze sądowej. Yakuza, jak można było się domyśleć odniosła się do *bōtaihō* wrogo. Większość grup pogodziła się z nowym prawem, ale niektóre postanowiły przeciwko niemu protestować, organizując manifestację w tokijskiej dzielnicy Ginza. Kilka grup, w tym: *Yamaguchi-gumi*, *Aizu-*

⁵⁶² H. Nakamura, op. cit., s. 501-503.

⁵⁶³ Wysokie koszty i stosunkowo długi czas prowadzenia czynności operacyjnych wynikają z konieczności odpowiedniego ich maskowania (gdyż są one niejawne), a także udzielania finansowych lub rzeczowych gratyfikacji za udzieloną pomoc, w postaci uzyskanych informacji.

Kotetsu-kai i *Kusano-ikka* wniosły przeciwko rządowi sądowe pozwy, podważając konstytucyjność *bōtaihō*. *Yamaguchi-gumi* ostatecznie wycofało pozew, a Sąd Okręgowy w Kioto odrzucił pozew *Aizu-Kotetsu-kai* (w 1995 roku), argumentując, iż uchwalone prawo ogranicza wolność członkom *yakuzy*, ale po to, by uniemożliwić im prowadzenie przestępczych działań. Konstytucyjna równość wobec prawa nie gwarantuje absolutnej równości wszystkim obywatelom we wszystkich ich działaniach. Wyrok Sądu Okręgowego w Kioto podtrzymał Sąd Najwyższy (który jednocześnie pełni rolę Trybunału Konstytucyjnego) orzeczeniem z 1997 roku⁵⁶⁴, tym samym zamykając dyskusję dotyczącą konstytucyjności prawa *bōtaihō*.

Ustawa była kilkakrotnie nowelizowana i nadal obowiązuje. Nowela z 1993 roku miała na celu ograniczenie możliwości rekrutacji przyszłych gangsterów wśród osób młodocianych, a także zwiększenie skuteczności działań Centrów Wspierania Kampanii Przeciwdziałania Przemocy, szczególnie w zakresie udzielania pomocy osobom chcącym opuścić szeregi *bōryokudan*, poprzez prowadzenie kampanii ukierunkowanych na ograniczenie dyskryminacji byłych członków *bōryokudan*, szczególnie w miejscach nowej pracy. Poza tym dokonano poszerzenia katalogu zabronionych czynów, określonych w ustawie jako „gwałtowne żądania” (*bōryokuteki yōkyū*). Nowe czyny związane były z przestępstwami związanymi z bańką spekulacyjną, wobec czego wprowadzono:

- zakaz obrotu akcjami na giełdzie (przy pomocy kredytowania);
- zakaz wymuszania korzystnych cen podczas obrotu akcjami;
- zakaz udzielania rabatów podczas obrotu weksłami.

Ponadto do katalogu czynów zabronionych dodano: zakaz żądania odszkodowań za opuszczenie lokalu (biura) przez gang czy zakaz sprzedaży biletów na uroczystości związane z *bōryokudan*. Przepisami ustawy objęto także osoby nie będące członkami *yakuzy*, ale udzielające im pomocy.

Kolejna nowelizacja miała miejsce w 1997 roku i zawierała również poszerzenie katalogu czynów zabronionych, o zakaz ściągania długów, które naruszałyby przepisy ustawy o przedawnieniu odsetek oraz zastraszania i nękania podczas windykacji. Rozszerzono też grupę osób, na którą można nakładać nakazy. Od tej pory nakazom podlegali nie tylko bezpośredni sprawcy zabronionych czynów, ale i kierownictwo gangów, włącznie z samymi szefami. Zakaz korzystania z biur podczas wojen między gangami rozszerzono też o wojny pomiędzy grupami w syndykatach⁵⁶⁵. W nowelizacji znalazły się także zapisy

⁵⁶⁴ E.F. Reilly Jr., op. cit., s. 809-810; J. Adelstein, op. cit., s. 134.

⁵⁶⁵ Wojny w syndykatach, np. w *Yamaguchi-gumi* pojawiły się w okresie gwałtownego skurczenia się dochodów *yakuzy*, tj. po pęknięciu bańki spekulacyjnej w 1990 r.

dotyczące zakazu prowadzenia działań określanych jako „pół-agresywne”, czyli prowadzonych przez osoby, które nie są członkami *bōryokudan*, ale wykorzystują ich wsparcie (jak chociażby powoływanie się na wpływy)⁵⁶⁶.

Przepisy *bōtaihō* zabraniały posługiwania się znakami identyfikacyjnymi (*daimon*) przez grupy *shitei bōryokudan*. Takie grupy nie mogły używać swoich znaków na wizytówkach, firmowym papierze czy drukach (tak jak i nie mogły one być uwidocznione w przestrzeni publicznej). W związku z tym znowelizowano Ustawę o znakach towarowych, zabraniającą rejestracji znaków jako towarowych, używanych przez grupy przestępcze (także ich nazw), jeśli znaki takie zostałyby uznane za mogące naruszać porządek publiczny lub dobre obyczaje⁵⁶⁷. Zapis ten wprowadzono, aby utrudnić yakuzie rejestrację legalnie działających firm.

Yakuza bacznie przyglądała się działaniom władz już na etapie tworzenia nowego prawa. Część grup przyjęła ustawę z pokorą, jak na przykład grupa *Sakaume-gumi* z Osaki, której szef podczas przesłuchania przed Komisją Bezpieczeństwa Publicznego powiedział, iż: „obowiązkiem narodu jest przestrzeganie prawa ustanowionego przez państwo. Jeśli *Sakaume-gumi* spełnia wymagania warunków oznaczenia, nie pozostaje nam nic innego, jak je zaakceptować”⁵⁶⁸. Część natomiast stawiała bierny opór, jak chociażby *Yamaguchi-gumi*, składając sądowy pozew, instruując członków jak mają się zachowywać w związku z nowymi przepisami (po konsultacjach z prawnikami)⁵⁶⁹, czy demontując szyldy (*daimon*) z ponad 1000 biur syndykatu. Niektóre niewielkie grupy zmieniły siedziby, nie oznaczając ich i w ten sposób ukrywając się przed policją. W czerwcu 1992 roku na podstawie *bōtaihō* oznaczono trzy największe syndykaty yakuzy: *Yamaguchi-gumi*, *Inagawa-kai* i *Sumiyoshi-kai*, które stanowiły około 87 % wszystkich członków yakuzy. Do marca 1993 roku oznaczono jako *bōryokudan* 18 grup, liczących 44 340 członków, 1440 aresztowano⁵⁷⁰. Gangsterzy zaczęli zmieniać taktykę działania. Oprócz częściowego ukrywania swoich siedzib zaczęli fikcyjne ograniczanie ilości członków. Rozpoczęły się wydalenia członków, szczególnie tych karanych. Mimo wydalenia dalej działali oni jako yakuza, tylko niezrzeszeni (*jun-kōsei-in*, w odróżnieniu od członków formalnych – *kōsei-in*). Część rzekomo wydalonych otworzyło

⁵⁶⁶ P. B.E. Hill, op. cit., s. 264-270.

⁵⁶⁷ Decyzję o odmowie rejestracji znaku towarowego podejmowano po konsultacji z Krajową Agencją Policji, występującą w charakterze eksperta. *Shōhyō-Hō* (Ustawa o znakach towarowych, nr 121 z 13.04.1959 r.), http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail_main?re=&vm=02&id=3047, dostęp z: 14.02.2020.

⁵⁶⁸ P. Hill, op. cit., s. 12.

⁵⁶⁹ *Yamaguchi-gumi* opracowało specjalny przewodnik po *bōtaihō* dla swoich członków, pt. „W odniesieniu do nowego prawa Bōryokudan” (*Bōryokudan Shinpō ni Tsuite*). P. B.E. Hill, op. cit., s. 324.

⁵⁷⁰ Ibidem, s. 330-331.

działalności gospodarcze lub utworzyło organizacje polityczne, a nawet charytatywne i religijne, ściśle współpracując ze swoimi macierzystymi grupami. Z grup rzeczywiście pozbywano się ludzi nieprzydatnych, sprawiających kłopoty (uzależnionych od narkotyków, osoby zadłużone, osiągające słabe zyski, niezdyscyplinowane), co do tej pory zdarzało się rzadko. Pojawily się również przypadki tworzenia niewielkich, luźno stowarzyszonych grup lub indywidualnej działalności przestępczej byłych członków yakuzy, określanych jako „samotne wilki” (*ippiki ōkami*). Wszystko to doprowadziło do spadku liczebności członków yakuzy z 91 000 w 1991 roku, do 79 300 w 1995 roku. Po 1995 roku ich liczba zaczęła powoli wzrastać, jednak nie osiągnęła poziomu z końca lat 80-tych XX wieku⁵⁷¹ (przedstawia je Tabela nr 4). Dane te mogą być nieprecyzyjne z powodu znacznego odsetka osób, które fikcyjnie opuściły szeregi yakuzy, podobnie jak dane dotyczące ilości rozpadających się grup⁵⁷², gdzie część z nich przekształciła się w organizacje o innym charakterze.

Tabela nr 4. Liczba członków yakuzy formalnie i nieformalnie zrzeszonych w latach 1989-1998

	Liczba członków ogółem	Członkowie formalni <i>kōsei-in</i>	Członkowie niezrzeszeni <i>jun-kōsei-in</i>
1989	87 300	66 700	20 600
1990	88 300	68 800	19 500
1991	91 000	63 800	27 200
1992	90 600	56 600	34 000
1993	86 700	52 900	33 800
1994	81 000	48 000	33 000
1995	79 300	46 600	32 700
1996	79 900	46 000	33 900
1997	80 100	44 700	35 400
1998	81 300	43 500	37 800

Źródło: P.B.E. Hill, *Botaiho: Japanese organised crime under the Boryokudan countermeasures law*, Stirling 2000, s. 341.

⁵⁷¹ P. Hill, op. cit., s. 12; W. Herbert, op. cit., s. 151-152.

⁵⁷² Łącznie w latach 1991-2000 przestało istnieć 1971 grup yakuzy. P. Hill, op. cit., s. 13..

Wprowadzenie w życie prawa przeciwko yakuzie zbiegło się w czasie z kryzysem ekonomicznym, będącym efektem pęknięcia bańki spekulacyjnej na tokijskiej giełdzie. Czynniki te znacząco wpłynęły na ograniczenie dotychczasowych źródeł zysków i konieczność poszukiwania nowych. Małe grupy nadal czerpały zyski z tradycyjnych źródeł. Znacząco zwiększyła się ilość działań yakuzy, typowych dla okresów recesji, związanych z likwidacją upadających firm i windykacją długów. Wydatnie wzrósł proceder handlu narkotykami, głównie amfetaminy przemycanej z Korei Północnej. Przede wszystkim jednak członkowie zaczęli podejmować się przestępstw, którymi do tej pory gardzono i które zwalczano – włamaniami i napadami rabunkowymi⁵⁷³, także brutalnymi z użyciem broni palnej (dotychczas prawie niespotykanymi w Japonii). Yakuza zaczęła zajmować się także kradzieżami luksusowych samochodów na zamówienie oraz sprzętu transportowo-budowlanego (ciężarówki, koparki), które przemyciała głównie do Chin i Rosji, ale również Wielkiej Brytanii⁵⁷⁴. Poza tym sięgnęła po internetową pornografię (w tym dziecięcą), nielegalne składowanie odpadów, oszustwa z wykorzystaniem kart kredytowych czy usług internetowych⁵⁷⁵.

Yakuza wciąż jednak nie wyzbyła się swej drugiej natury. Kiedy 17 stycznia 1995 roku doszło do jednego z najsilniejszych trzęsień ziemi w historii Japonii, mającego miejsce w Kobe i okolicach⁵⁷⁶, syndykat *Yamaguchi-gumi* natychmiast ruszył z pomocą ofiarom, dostarczając najbardziej potrzebnych środków do przeżycia, w tym wodę, żywność i przybory toaletowe. Yakuza została wprost określona jako jedna z organizacji wolontariackich, niosących skuteczną pomoc ofiarom kataklizmu⁵⁷⁷.

Stworzony po II wojnie światowej system bezpieczeństwa wewnętrznego Cesarstwa Japonii opierał się na solidnych podstawach prawnych i był kontrolowany przez instytucje cywilne. W mocno rozbudowanej strukturze systemu wiodącą rolę pełniła policja i na niej też spoczywał główny ciężar walki z yakuzą. Walka tę rozpoczęto w latach 60-tych XX wieku, kiedy yakuza przestawała powoli pełnić rolę elementu bezpieczeństwa wewnętrznego. Działania wobec yakuzy polegały na stopniowych wprowadzaniu zmian w prawie, prowadzących do penalizacji tradycyjnych źródeł utrzymania yakuzy. Podjęto również starania, mające na celu zniszczenie wizerunku gangów, a przez to utratę społecznego

⁵⁷³ W. Herbert, op. cit., s. 153.

⁵⁷⁴ Z uwagi na lewostronny ruch samochodowy, obowiązujący także w Japonii.

⁵⁷⁵ P. Hill, op. cit., s. 15-16.

⁵⁷⁶ W wyniku katastrofy zginęło 6437 osób, a straty materialne oszacowano na 9,9 bln jenów (100 mld dolarów). M. Dąbrowski, *Gospodarcze skutki katastrof naturalnych w Japonii*, Białystok 2018, s. 68.

⁵⁷⁷ Ibidem, s. 74; G. S. Fukushima, *The Great Hanshin Earthquake*, „Japan Policy Research Institute”, no. 2, march 1995 (Hanshin - nazwa okręgu przemysłowego, w którym leży Kobe).

poparcia i tolerancji. Od 1964 roku policja wprowadziła w życie strategię zniszczenia yakuzy, która przyniosła niewielkie rezultaty. W wyniku prowadzonych przedsięwzięć doszło do oligopolizacji przestępczego półświatka przez trzy największe syndykaty yakuzy i ogólną dominację dużych grup przestępczych. Poza tym rugowanie yakuzy z ich tradycyjnych źródeł zysków doprowadziło do szukania nowych, takich jak wejście w rynek legalnej działalności gospodarczej (głównie branża budowlana), także w sektor finansowy oraz usługi *quasi*-mediacyjne.

Afery korupcyjne pomiędzy yakużą a politykami z przełomu lat 80-tych i 90-tych XX wieku i związana z tym krytyka obozu władzy (PLD), ekonomiczna potęga yakuzy oraz międzynarodowe naciski w jej sprawie, doprowadziły do uchwalenia ustawy (1991 rok), skierowanej już bezpośrednio przeciwko przestępczości zorganizowanej. Uchwalone przepisy nie nosiły typowego dla tego rodzaju przestępczości charakteru karnego, lecz miały postać prawa administracyjnego, z określonymi nakazami i zakazami postępowania dla członków yakuzy, formalnie określanej w ustawie jako *bōryokudan* – grupy stosujące przemoc. Celem ustawy nie było, jak w poprzedniej strategii zniszczenie yakuzy, lecz tylko jej kontrola. Ustawodawca, niewątpliwie pod wpływem policji, zdawał sobie sprawę, iż nie jest możliwe całkowite zlikwidowanie przestępczości zorganizowanej (patrz Włochy, USA czy inne kraje), szczególnie tak zakorzenionej w społeczeństwie, więc podjęto próbę jej kontroli z jednoczesnym dalszym stopniowym ograniczaniem jej liczebności i redukowaniem możliwości działania, szczególnie w sektorach finansowym i mediacyjnym.

Mimo szerokiej krytyki, ustawa wciąż spełnia zadanie jakie przed nią postawiono – umożliwia kontrolowanie przestępczego półświatka - yakuzy, której nie zmuszono do zejścia pod ziemię i działalności poza całkowitą kontrolą. O jej skuteczności mogą świadczyć pojedyncze przypadki łamania nakazów⁵⁷⁸ oraz skuteczne ograniczenie działalności yakuzy w branżach finansowej i *quasi*-mediacyjnej. Niestety działania ograniczające możliwości zarobkowe yakuzy spowodowały, jak to wcześniej już miało miejsce, szukanie nowych źródeł dochodów i dalszą oligopolizację struktur.

⁵⁷⁸ W 1995 r. doszło do jednego przypadku naruszenia nakazu, w kolejnych latach: sześć, dziesięć, osiem, siedem i cztery razy, przy kilkuset nakazach wydawanych rocznie. P. Hill, op. cit., s. 15.

IV. Yakuza w XXI wieku

4.1. Ustawy wymierzone w yakuzę

Po pęknięciu bańki spekulacyjnej w 1990 roku w japońskiej gospodarce nastąpił okres recesji, zwany „straconą dekadą”. W efekcie gospodarczego kryzysu oraz funkcjonowania przepisów *bōtaihō* yakuza poniosła znaczne straty finansowe. Dostosowując się do nowych ekonomicznych realiów, grupy przestępcze oparły swoje źródła dochodów na handlu narkotykami oraz, co było nowością, na przestępstwach przeciwko mieniu: kradzieżach, włamaniach i napadach rabunkowych. Tego typu przestępstwa (szczególnie handel narkotykami) budziły poważne zaniepokojenie społeczeństwa i władz.

Kolejne rządy próbowały reformować gospodarkę kraju, jednak bez większych rezultatów. Przeprowadzenie szerokich reform podjął się gabinet Obuchi Keizō (1937-2000), który objął urząd premiera 30 lipca 1998 roku. Oprócz reform gospodarczych przeprowadził reformy społeczne, administracyjne oraz związane z bezpieczeństwem państwa⁵⁷⁹, w tym skierowane bezpośrednio przeciwko yakuzie. Ich efektem były nowe przepisy prawa, znacznie zwiększające skuteczność działań wobec przestępczości zorganizowanej. Tym razem projekty przepisów został opracowany w Ministerstwie Sprawiedliwości. Pierwszym była Ustawa o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa (*Soshiki hanzai no shobatsu to hanzai shūeki no kanri ni kansuru hōritsu*) uchwalono 18 sierpnia 1999 roku. Posiadała ona charakter prawa karnego. Nie miała zastąpić dotychczasowych przepisów *bōtaihō*, noszących charakter prawa administracyjnego, lecz je uzupełniać, właśnie od strony karnej, tym bardziej, że w kodeksie karnym (*keihō*) nie istniały przepisy dotyczące zorganizowanej przestępczości, a tylko odnoszące się do współsprawstwa w popełnieniu przestępstwa⁵⁸⁰.

Zasadniczym celem ustawy było zaostrzenie kar za czyny przestępcze popełniane w sposób zorganizowany (szczególnie zabójstwa), penalizowanie ukrywania i przyjmowania korzyści majątkowych pochodzących z przestępstw, wykorzystywania tego typu dochodów

⁵⁷⁹ Jego działalność przerwała nagła śmierć w kwietniu 2000 r. M. Melanowicz, *Cywilizacja Japonii współczesnej. Wstęp do badań*, Warszawa 2018, s. 326

⁵⁸⁰ Księga Pierwsza, Rozdział XI kodeksu karnego (*Keihō*, nr 45 z 1907 r.). J. Izidorczyk, op. cit., s. 54-55.

w działalności gospodarczej (pranie pieniędzy) oraz regulacja zasad konfiskaty tychże korzyści majątkowych⁵⁸¹.

W przepisie zdefiniowano stowarzyszenie przestępcze, jako: trwale zespolony organizm, w którego skład wchodzi wiele osób, posiadających wcześniej ustalone i przydzielone zadania, wydane na podstawie wskazówek oraz poleceń, posiadający wspólny cel, dla którego realizacji w całości lub części, bądź tylko zamiaru realizacji, podejmowane są wielokrotne działania. Określono również, co stanowiło dochody pochodzące z przestępstwa, szczegółowo wymieniając kategorie czynów przestępczych, przy pomocy których uzyskano każde mienie. Co istotne, przepisy uwzględniały także czyny popełnione poza terytorium Japonii, jeśli także stanowiły przestępstwo w danym kraju⁵⁸².

Jak wcześniej wspomniano, celem ustawy było zaostrzenie kar w stosunku do sprawców czynów, działających w ramach stowarzyszenia (grupy) przestępczego. Zaostrzone kary dotyczyły wybranych przestępstw ujętych w kodeksie karnym, enumeratywnie wymienionych w ustawie, wraz z wysokościami kar przypisanymi poszczególnym czynom. Zaostrzenie kar obejmowało także osoby, które w wyniku swojej działalności popełniały wyszczególnione w ustawie przestępstwa, w celu uzyskania, utrzymania lub rozszerzenia nielegalnej działalności, w efekcie czego dochodziło do dominacji stowarzyszenia nad określonym regionem geograficznym lub w określonej dziedzinie (specjalizacji)⁵⁸³.

Karalnością objęto również usiłowanie dokonania niektórych czynów⁵⁸⁴. Natomiast zmniejszono wymiar kary za uwolnienie osoby uprowadzonej dla okupu, jeśli sprawcy dokonali tego przed rozpoczęciem postępowania sądowego⁵⁸⁵.

Przygotowanie grupy do dokonania zabójstwa lub uprowadzenia dla okupu także skutkowało zaostrzeniem kary⁵⁸⁶.

⁵⁸¹ Ustawa o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa, nr 136 z 18.08.1999 r., art. 1.

⁵⁸² Ibidem, art. 2.

⁵⁸³ Ibidem, art. 3. Wybrane z kodeksu karnego przestępstwa to: niszczenie pieczęci, uszkodzenie mienia w celu utrudnienia przymusowego wykonania egzekucji, utrudnianie przymusowego wykonania aktów prawnych, utrudnianie sprzedaży związanej z przymusową egzekucją, stałe uprawianie hazardu, prowadzenie salonu gier w celu odniesienia korzyści majątkowych, zabójstwo, bezprawne pojmanie i uwięzienie, zmuszanie do określonego zachowania (stosowanie przymusu), porwanie dla okupu, spowodowanie szkody kredytowej, utrudnianie oraz przymusowe utrudnianie prowadzenia działalności gospodarczej, oszustwo, wymuszanie, uszkodzenie budynku.

⁵⁸⁴ Ibidem, art. 4. Usiłowanie dotyczy: zabójstwa, stosowania przymusu, porwania dla okupu, oszustwa i wymuszenia.

⁵⁸⁵ Ibidem, art. 5.

⁵⁸⁶ Ibidem, art. 6.

Zaostrzonym sankcjom karnym podlegały również osoby, które: ukrywały sprawców przestępstw opisanych w ustawie, umożliwiające im ucieczkę, niszczące, podrabiające lub zmieniające dowody przestępstwa, czy zastraszające osoby, które posiadały niezbędną wiedzę do prowadzenia sprawy karnej (policjanci, prokuratorzy, sędziowie, ławnicy) lub ich rodziny. To samo dotyczyło osób, które w jakikolwiek sposób wpływały na świadków, nakłaniając ich do odstąpienia od składania zeznań lub składania fałszywych, czy też niszczenia, podrabiania lub przerabiania dowodów przestępstwa⁵⁸⁷.

Zgodnie z zapisami ustawy jakiegokolwiek przedmioty, których posiadanie było zabronione lub zostały pozyskane w wyniku przestępstwa, albo użyte lub też przeznaczone do jego popełnienia, a stanowiły własność stowarzyszenia, bądź jego członków podlegały konfiskacie⁵⁸⁸.

Przepisy zakazywały ingerencji w działalność gospodarczą korporacji lub innych podmiotów gospodarczych poprzez angażowanie środków finansowych pochodzących z przestępstwa lub przestępstwa narkotykowego (nabywanie statusu udziałowca, wpływanie na obsadę stanowisk, szczególnie kierowniczych i inne tego typu działania), w celu przejęcia kontroli nad firmą⁵⁸⁹. Ponadto karane było ukrywanie oraz świadome przyjmowanie dochodów z przestępstw, także z tych popełnianych poza granicami Japonii⁵⁹⁰.

Wszelkie dochody stanowiące nieruchomości, mienie ruchome oraz roszczenia finansowe, nabyte w wyniku popełnienia przestępstwa (w tym akcje lub udziały spółek, związane ze statusem akcjonariusza) podlegały konfiskacie⁵⁹¹. Jeśli mienie nie było: nieruchomością, mieniem ruchomym, ani wierzytelnością pieniężną lub z różnych przyczyn nie mogło podlegać konfiskacie, od przestępcy można było pobrać kwotę o równowartości mienia przeznaczonego do zajęcia⁵⁹².

W dalszej części ustawy dodano przepisy szczególne określające procedury dotyczące konfiskaty mienia⁵⁹³, procedury zabezpieczenia wartości majątkowych przeznaczonych do zajęcia⁵⁹⁴, pomocy międzynarodowej w sprawach związanych z zabezpieczeniem mienia⁵⁹⁵.

⁵⁸⁷ Ibidem, art. 7.

⁵⁸⁸ Ibidem, art. 8.

⁵⁸⁹ Ibidem, art. 9.

⁵⁹⁰ Ibidem, art. 10-12.

⁵⁹¹ Ibidem, art. 13-15.

⁵⁹² Ibidem, art. 16.

⁵⁹³ Ibidem, art. 18-21.

⁵⁹⁴ Ibidem, art. 22-53.

⁵⁹⁵ Ibidem, art. 59-74.

Ustawę zamknęły przepisy uzupełniające⁵⁹⁶.

Ustawa o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa nie stanowiła samoistnego przepisu prawa karnego materialnego, odnoszącego się do zorganizowanej przestępczości. Była uzupełnieniem przepisów kodeksu karnego, w obszarze przestępstw najczęściej popełnianych przez członków yakuzy. Aby przepisy karne skutecznie odstraszały potencjalnych sprawców, ustawodawca postanowił podnieść wysokość kar za wybrane czyny. Jednak w powszechnej opinii prawników, to nie wysokość kary odstrasza od popełnienia przestępstwa, lecz jej nieuchronność⁵⁹⁷. Z drugiej strony należy tak dostosować karę, by była dotkliwa dla konkretnie określonego sprawcy⁵⁹⁸, a dotychczasowe japońskie przepisy były krytykowane, głównie przez społeczność międzynarodową, za zbyt liberalne podejście do karania yakuzy.

Przełomowym rozwiązaniem były zapisy dotyczące kontroli dochodów uzyskiwanych z przestępstw, umożliwiające konfiskatę mienia i ograniczające możliwości prania pieniędzy⁵⁹⁹ przez przestępcze grupy. Działalność yakuzy w sektorze finansowym, także poprzez pranie pieniędzy od wielu lat negatywnie wpływała na japońską gospodarkę, zakłócając jej funkcjonowanie i stabilność oraz osłabiając jej wiarygodność w oczach krajowych, a nade wszystko zagranicznych inwestorów.

Do wad ustawy zaliczyć można stosunkowo wąski zakres przestępstw objętych zastrzonymi przepisami, co mogło w przyszłości być przyczyną częstych nowelizacji (jak w przypadku *bōtaihō*). Niektóre zapisy ustawy były również niejasne, bądź nieprecyzyjne, jak chociażby określenie „wiele osób” w definicji stowarzyszenia przestępczego. Sama definicja stowarzyszenia przestępczego różniła się od definicji grupy przestępczej z ustawy *bōtaihō*. Była bardziej złożona, ale też pełniej oddawała sens tego czym jest przestępczość zorganizowana.

Ustawa stała się kolejnym istotnym elementem w walce z yakuzą, po wprowadzeniu w życie *bōtaihō*, szczególnie z uwagi na zapisy ograniczające możliwości wykorzystywania pozyskanych w wyniku przestępczych działań środków finansowych.

⁵⁹⁶ Ibidem, art. 75-76.

⁵⁹⁷ A. Pochrząst-Motyczyńska, „*Bodnar o podwyższaniu kar: Ważna nieuchronność kary, a nie jej wysokość*”, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/czy-podnoszenie-kar-za-przestepstwa-skutecznie-im-przeciwdziala.363539.html>, dostęp z: 30.06.2021.

⁵⁹⁸ P. Czarnecki, „*Czy zaostrenie kar rozwiąże problem bezpieczeństwa w domach i na ulicach?*”, https://nauka.uj.edu.pl/aktualnosci/-/journal.content/56.INSTANCE_Sz8IeLOiYQen/74541952/108364952, dostęp z: 30.06.2021.

⁵⁹⁹ Do tej pory tego typu przepisy funkcjonowały tylko w ustawie antynarkotykowej.

W tym samym dniu (18 sierpnia 1999 roku) oprócz Ustawy o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa, uchwalono Ustawę o przechwytywaniu przekazów telekomunikacyjnych w postępowaniu karnym (*Hanzai sōsa no tame no tsūshin bōju ni kansuru hōritsu*, w skrócie *tōchōhō*)⁶⁰⁰, czyli przepisy regulujące stosowanie kontroli operacyjnej w postaci podsłuchów rozmów telefonicznych lub pozyskiwania informacji z innych form telekomunikacji (jak korespondencja mailowa lub przy użyciu faksów). Przepisy *tōchōhō* wymierzone były również w przestępczość zorganizowaną, której członkowie popełniali coraz więcej poważnych czynów, takich jak zabójstwa czy przestępstwa związane z nielegalnym obrotem narkotykami lub bronią palną, gdzie niezwykle trudne było ustalenie sposobu działania oraz zdobycie dowodów przestępczej działalności. Celem ustawy było określenie wymogów i procedur oraz innych niezbędnych kwestii związanych ze stosowaniem kontroli operacyjnej, koniecznych dla zabezpieczenia prawidłowego toku śledztwa, jednocześnie bez nadmiernego naruszania tajemnicy komunikacji⁶⁰¹.

Kiedy zaistniało podejrzenie, co do możliwości kontaktów poprzez środki łączności (identyfikowanych za pomocą numerów telefonicznych, albo innych numerów lub kodów służących do rozróżniania nadawców czy adresatów) w związku z popełnionym przestępstwem lub jego przygotowaniem i gdy niezwykle trudno było dokonać ustaleń niezbędnych do zapobieżenia lub wykrycia przestępstwa za pomocą innych środków, prokurator lub funkcjonariusz policji sądowej mógł, na podstawie nakazu wydanego przez sędziego sądu okręgowego, zastosować techniczne środki do przechwytywania przekazywanych informacji. Oczywiście podejrzenie dotyczyć musiało tylko poważnych przestępstw, które wymienione są enumeratywnie w załączonych do ustawy dwóch tabelach⁶⁰².

⁶⁰⁰ Ustawa nr 137 z 18.08.1999 r., <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3857>, dostęp z: 12.02.2021.

⁶⁰¹ Ibidem, art. 1.

⁶⁰² Ibidem, art. 3. Wymienione w załączonych tabelach przestępstwa dotyczą: produkcji i obrotu środkami odurzającymi, przemytu ludzi, produkcji i obrotu bronią, amunicją oraz materiałami wybuchowymi, zorganizowanego zabójstwa, podpalenia obiektu mieszkalnego, spowodowania obrażenia ciała, bezprawnego schwywania i uwięzienia, porwania dla okupu i handlu ludźmi.

Wcześniej, w maju 1999 r. uchwalono Ustawę o karaniu czynów związanych z prostytutką dziecięcą i pornografią dziecięcą oraz ochronie dzieci (nr 52 z 26.05.1999 r.), uderzającą w tę branżę yakuzy. K. Toyota, *Law for Punishing Acts Related to Child Prostitution and Child Pornography, and Protecting Children*, „Ritsumeikan Law Review”, no. 17, march 2000, <http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rlr1/legisla.htm>, dostęp z: 21.06.2021.

Z wnioskiem o wydanie nakazu zastosowania podsłuchu mogli występować tylko prokuratorzy wyznaczeni przez Prokuratora Generalnego lub policjanci wyznaczeni przez Krajową Komisję Bezpieczeństwa Publicznego lub Prefekturalną Komisję Bezpieczeństwa Publicznego. Ponadto z wnioskami o zastosowanie podsłuchu mogli również występować funkcjonariusze straży przybrzeżnej (wyznaczeni przez Komendanta Straży) oraz agenci Departamentu Kontroli Narkotyków (desygnowani przez Ministra Zdrowia, Pracy i Opieki Społecznej). Wniosek, o którym mowa musiał być kierowany do Sądu Okręgowego⁶⁰³.

Jeśli rozpatrujący wniosek sędzia uznał, iż są ku temu podstawy, aby zastosować kontrolę operacyjną, wystawiał nakaz zastosowania środka, na okres nie dłuższy niż 10 dni. W nakazie sędzia mógł określić warunki, które uznał za stosowne w odniesieniu do realizacji czynności. Na uzasadnioną prośbę wnioskodawcy, sąd mógł przedłużyć okres stosowania kontroli operacyjnej o kolejne 10 dni, jednak łącznie nie dłużej niż na 30 dni⁶⁰⁴.

W dalszej części ustawa opisywała jakie niezbędne środki musiał podjąć operator telekomunikacyjny i wnioskodawca stosowanego środka oraz jakie ciążyły na nich obowiązki⁶⁰⁵, jakie obowiązywały zezwolenia, a także wyłączenia z możliwości stosowania kontroli operacyjnej⁶⁰⁶. Następnie w *tōchōhō* wymieniono przepisy dotyczące innych czynności, w tym technicznych, związanych z postępowaniem z przechwyconymi komunikatami⁶⁰⁷ oraz ich rejestracją⁶⁰⁸.

Po zakończeniu kontroli operacyjnej wnioskodawca był zobowiązany do sporządzenia szczegółowego sprawozdania z osiągniętych efektów. Dokument ten przekazywał sędziemu, który miał ocenić, czy kontrola była zasadna i czy przeprowadzono ją zgodnie z przepisami i procedurami. Wnioskodawca musiał również przygotować protokół z zapisu korespondencji wraz z kopią, która była wykorzystana w postępowaniu karnym. O tym, iż była prowadzona kontrola operacyjna, jej wnioskodawca musiał powiadomić pisemnie strony, będące jej przedmiotem, w terminie do 30 dni. Termin ten sąd mógł przedłużyć do dni 60. Strony mogły zapoznać się ze zgromadzonym materiałem i odnieść się do niego oraz zaskarżyć zasadność zastosowania kontroli⁶⁰⁹.

Podczas prowadzonych czynności kontroli operacyjnej, wszystkie instytucje biorące w nich

⁶⁰³ Ibidem, art. 4.

⁶⁰⁴ Ibidem, art. 5 i 7.

⁶⁰⁵ Ibidem, art. 11-13.

⁶⁰⁶ Ibidem, art. 14-16.

⁶⁰⁷ Ibidem, art. 20-23.

⁶⁰⁸ Ibidem, art. 24-26.

⁶⁰⁹ Ibidem, art. 27-33.

udział zobowiązane były do zachowania tajemnicy korespondencji. Natomiast na rządzie ciążyła powinność corocznego składania parlamentowi sprawozdania o liczbie złożonych wniosków i wydanych nakazów przeprowadzenia kontroli operacyjnej⁶¹⁰.

Policja, a także inne służby dostały bardzo cenne narzędzie do walki z przestępczością zorganizowaną, w postaci ustawy umożliwiającej prowadzenie kontroli operacyjnej. Yakuza już od dawna współpracowała z zagranicznymi grupami przestępczymi, zwłaszcza z Azji południowo-wschodniej, angażując się głównie w przemyt narkotyków, broni i ludzi. Wynikająca z tych poczynań potrzeba intensywnych kontaktów, zarówno z partnerami zagranicznymi jak i wewnątrz grup zmusiły yakuzę do powszechnego stosowania środków telekomunikacyjnych. Stąd prawo *tōchōhō* dało możliwość stosowania nowej skutecznej metody śledczej wobec zorganizowanej przestępczości, choć zdecydowanie późno wprowadzonej w życie, w porównaniu do krajów zachodnich.

Ustawa, tak jak poprzednie znalazła grono krytyków, którzy zarzucali jej niekonstytucyjność, polegającą na naruszeniu prawa do prywatności i tajemnicy korespondencji oraz zbyt długi okres stosowania⁶¹¹. Stawiane zarzuty były bezpodstawne, ponieważ cała procedura związana z podsłuchiwaniami była sądownie kontrolowana. Poza tym stosowanie podsłuchu można było wykorzystywać tylko na potrzeby postępowania karnego, nie zaś na etapie *stricte* czynności operacyjnych (bez wszczęcia postępowania karnego). Co do długości okresu stosowania, to był on optymalny dla osiągnięcia pożądanego efektu procesowego. Zbyt krótki czas mógł być niewystarczający na uzyskanie interesujących informacji, bądź ich zniekształcenie z uwagi na pozyskanie fragmentarycznej korespondencji.

Trzecim aktem prawnym wymierzonym w yakuzę (także uchwalonym 18 sierpnia 1999 roku) była Ustawa o częściowej zmianie kodeksu postępowania karnego (*Keiji soshō-hō no Ichibu o Kaiseisuru hōritsu*)⁶¹². Ta nowela przepisów określających procedurę karną sankcjonowała stosowanie podsłuchu, jako środka przymusu procesowego⁶¹³ oraz tworzyła prawną ochronę świadków i ich rodzin, a także innych stron biorących udział w procesie,

⁶¹⁰ Ibidem, art. 35-36.

⁶¹¹ Art. 21 *Konstytucji Japonii*, dotyczący tajemnicy korespondencji oraz art. 35, który odnosi się do prywatności i nienaruszalności dokumentów oraz mienia, które jednak mogą być ograniczone w wyniku wydania stosownego nakazu. W tym przypadku podsłuch traktowany jest jako czynność śledcza, tak jak rewizja. Y. Suda, *The Japanese Law on Communications Interception During Criminal Investigations*, „Washington International Law Journal”, vol. 10, no 1, 2000, s. 2 i 4; T. Sone, J. Kojima, *Law and Criminal Procedure*, „Waseda Bulletin of Comparative Law” Vol. 19 (2001.03), s. 58.

⁶¹² Zmiany w kodeksie postępowania karnego, nr 131 z 1948 r., <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3739>, dostęp z: 14.03.2021

⁶¹³ Ibidem, art. 222-2.

poprzez możliwość utajniania danych identyfikacyjnych czy przesłuchania z pominięciem obecności oskarżonego⁶¹⁴.

W 2000 roku doszło do rzadko spotykanej w Japonii sytuacji – członkowie grupy *Kudō-kai* kilkakrotnie obrzucili bombami zapalającymi dom wysokiego rangą polityka PLD Abe Shinzō (ur. w 1954 roku), przyszłego premiera kraju. Przyczyną ataku było niezadowolenie biznesmena z miasta Shimonoseki z finansowych rozliczeń po zwycięskich dla PLD wyborach na burmistrza. Przedsiębiorca uważał, iż otrzymał zbyt niskie wynagrodzenie za swój wkład w kampanię wyborczą i postanowił zemścić się, zlecając yakuzie podpalenia siedziby partii w Shimonoseki oraz domu Abe⁶¹⁵. Politycy PLD jak i Abe nie zapomnieli tego yakuzie.

W 2002 roku rząd postanowił zakończył funkcjonowanie programu poprawy jakości życia osób wykluczonych (*burakumin*) i wyrwania ich z dotychczasowego środowiska oraz włączenia do normalnego funkcjonowania w społeczeństwie, poprzez ukierunkowany program dotacji, w ramach Ustawy o środkach specjalnych dla projektów *Dōwa*. Oficjalnym powodem zakończenia programu, była realizacja założonych celów, szczególnie dotyczących zrównania poziomu życia *burakumin* z innymi mieszkańcami kraju, szczególnie jeśli chodzi o infrastrukturę mieszkaniową. To w zasadzie jedyny sukces programu. Duże fundusze jakie rząd przeznaczył na realizację programu szybko zainteresowały yakużę, która współpracując z Ligą Wyzwolenia Buraku (*Buraku Kaihō Dōmei*)⁶¹⁶ - organizacją walczącą o prawa wykluczonych, w znacznej części przejęły te środki. Łącznie rząd wydał na program 15 bln jenów⁶¹⁷. Oprócz bezpośredniego przejmowania gotówki z programu, yakuza dzięki korupcji wygrywała przetargi w dziedzinie budownictwa mieszkaniowego i usług komunalnych, dedykowanych *burakumin*. Ile trafiło w ręce yakuzy nie wiadomo. Zwiększyła się natomiast liczba członków yakuzy pochodzących z *burakumin*. Mieli oni do wyboru, albo ciężką pracę i edukację, aby wyrwać się ze swojego środowiska, albo bezproblemowe wejście do przestępczego półświatka, tym bardziej, że stali się beneficjentami rządowych dotacji, co tylko ułatwiało ich przyjmowanie w szeregi gangów⁶¹⁸. Do zaprzestania programu rządzących

⁶¹⁴ Ibidem, art. 290-2, 299-2, 299-3, 304-2.

⁶¹⁵ *Mob boss gets 20 for Abe home arsons*, „The Japan Times”, 10.03.2007, <https://www.japantimes.co.jp/news/2007/03/10/national/mob-boss-gets-20-for-abe-home-arsons>, dostęp z: 12.10.2020.

⁶¹⁶ Organizacja założona w 1946 r. początkowo jako Narodowy Komitet Wyzwolenia Buraku (*Buraku Kaihō Zenkoku Iinkai*), w 1955 r. przemianowana na Ligę Wyzwolenia Buraku. Jej celem jest eliminacja wszelkich form dyskryminacji tej grupy w japońskim społeczeństwie. *Buraku Liberation League (BLL) – Buraku Kaihō Dōmei*, <http://www.bll.gr.jp/en/index.html>, dostęp z: 21.02.2020.

⁶¹⁷ 125 mld dolarów po kursie z 2002 r. J.M. Ramseyer, E.B. Rasmusen, op. cit., s. 2.

⁶¹⁸ Ibidem, s. 25-26 i 32.

zmusiła opinia publiczna, niezadowolona z marnotrawionych publicznych pieniędzy i szerzącej się korupcji pomiędzy urzędnikami odpowiedzialnymi za prowadzenie programu, a przedstawicielami Ligii, za którą stała yakuzą⁶¹⁹. Dopiero po zakończeniu programu prokuratura i policja mogły prowadzić śledztwa przeciwko kierownictwu Ligii, bez oskarżeń o dodatkową dyskryminację osób i tak już wykluczonych⁶²⁰. Paradoksalnie, po zakończeniu programu liczba młodych *burakumin* w yakuzie zaczęła systematycznie spadać⁶²¹, ponieważ członkostwo w yakuzie stawało się coraz mniej atrakcyjne z uwagi na obniżającą się akceptację społeczną oraz wprowadzenie w życie skutecznych narzędzi prawnych, utrudniających jej funkcjonowanie.

W 2004 roku władze wreszcie zdecydowały się na wyodrębnienie specjalnej struktury w policji, zajmującej się walką z przestępczością zorganizowaną. W kwietniu tego roku w ramach Biura Dochodzeń Kryminalnych Krajowej Agencji Policji utworzono Departament ds. Przestępczości Zorganizowanej. Do zadań nowo utworzonego Departamentu należało:

- zwalczanie przestępczości zorganizowanej (*bōryokudan*);
- zwalczanie przestępczości międzynarodowej;
- zapobieganie praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu;
- kontrola broni palnej i narkotyków⁶²².

W październiku 2004 roku w Biurze Bezpieczeństwa Publicznego Krajowej Agencji Policji opracowano dokument - „Zarys środków przeciwko zorganizowanej przestępczości”. Dokument był odpowiedzią na pogorszenie się poziomu bezpieczeństwa publicznego w kraju, związanego z działalnością przestępczości zorganizowanej, a jego celem była ocena istniejącej sytuacji i opracowanie niezbędnych środków do osłabienia, a następnie niszczenia przestępczych organizacji. Aby przystąpić do skutecznych działań wyznaczono następujące zadania do realizacji:

- przygotowanie stosownych środków mających na celu promowanie przedsięwzięć przeciwko przestępczości zorganizowanej, związanych głównie z handlem narkotykami i bronią palną oraz rozwój badań i specjalistycznych szkoleń;
- pozyskiwanie informacji (na temat rzeczywistego stanu organizacji przestępczych oraz przestępczych działań, mogących przyczynić się do rozbicia grup), a następnie

⁶¹⁹ Ibidem, s. 5, 25 i 34.

⁶²⁰ Ibidem, s. 17.

⁶²¹ Ibidem, s. 26, 32 i 36.

⁶²² *Organized Crime Department National Police Agency*, https://www.npa.go.jp/english/bureau/organized_crime_department/index.html, dostęp z: 21.07.2021.

dokonywanie ich analizy, również poprzez wykorzystanie informatycznego Systemu Zarządzania Informacją Policyjną;

- formułowanie jednolitej strategii zwalczania przestępczości zorganizowanej, opartej na współpracy pomiędzy policjami prefekturalnymi, a także organizacjami społecznymi;
- aktywne stosowanie ofensywnych metod pracy operacyjnej, skutecznych w przypadku zwalczania przestępczości zorganizowanej, jak: przesyłka niejawnie nadzorowana, zakup kontrolowany czy kontrola operacyjna, a także korzystanie z możliwości konfiskaty majątku;
- aktywne wykorzystanie przepisów *bōtaihō*, w tym ochrona osób przed bezprawnymi czynami ze strony członków grup przestępczych;
- intensyfikacja walki z narkotykami oraz nielegalnym posiadaniem broni palnej, poprzez odcięcie źródeł zaopatrzenia, eliminację popytu (między innymi poprzez wdrażanie programów profilaktycznych), zacieśnienie współpracy międzynarodowej i pomiędzy instytucjami wewnątrz krajowymi, odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo;
- wzmożenie walki z międzynarodową przestępczością zorganizowaną, poprzez poszukiwanie skutecznych metod działania, ograniczanie nielegalnej migracji i zatrudnienia, zwiększenie międzynarodowej współpracy, prowadzenie kampanii informacyjnych i edukacyjnych w sprawie nielegalnego zatrudniania obcokrajowców⁶²³.

Zatwierdzony przez Zastępcę Komisarza Generalnego Krajowej Agencji Policji dokument określał priorytetowe działania policji w zakresie walki z yakuzą, oparte o rozszerzenie współpracy i wymianę informacji na poziomie krajowym jak i międzynarodowym, stosowanie bardziej skutecznych metod walki, wykorzystywanie *bōtaihō*, jako podstawy policyjnych działań wobec yakuzy oraz prowadzenie kampanii społecznych o charakterze informacyjno-edukacyjnym. Największe zagrożenia ze strony przestępczości zorganizowanej policja upatrywała nadal w handlu narkotykami, nielegalnym posiadaniu broni, ingerencji w gospodarke, praniu brudnych pieniędzy, działalności ruchów o charakterze społeczno-politycznym i nielegalną imigrację.

W kolejnej nowelizacji *bōtaihō* z 2006 roku (zmiany weszły w życie w 2007 roku) rozszerzono odpowiedzialność cywilną za szkody wyrządzone przez podległych członków gangu, na skutek użycia niebezpiecznych narzędzi w trakcie międzygrupowych wojen. Zmiany dotyczyły także szkód materialnych ponoszonych przez firmy. Po wejściu w życie

⁶²³ *Guidelines of Police Policy in Japan*, www.npa.go.jp/english/keidai/Guidelines_of_Police_Policy/20060718Guidelines_of_Police_Policy_in_Japan.pdf, s. 50-62, dostęp z: 14.01.2020.

nowelizacji w sądach pojawiły się pozwy skierowane przez właścicieli firm, głównie przeciwko szefom *Yamaguchi-gumi*⁶²⁴. Modyfikacja przepisów przyniosła wymierne efekty i skutecznie uderzyła w finansową infrastrukturę grup przestępczych, szczególnie tych dużych.

W 2007 roku uchwalono kolejny, niezmiernie ważny akt prawny – Ustawę o zapobieganiu przekazywania dochodów z działalności przestępczej (*Hanzai katsudō kara no shūnyū no iten o bōshi suru tame no hōritsu*)⁶²⁵. Celem ustawy było stworzenie warunków do zapobiegania przekazywaniu dochodów pochodzących z przestępstwa oraz zapewnienie właściwej realizacji międzynarodowych umów dotyczących zapobiegania finansowaniu terroryzmu, a tym samym zapewnienie bezpieczeństwa narodowego oraz przyczynienie się do prawidłowego rozwoju gospodarki poprzez wprowadzenie w życie takich środków jak: identyfikacja klientów, przechowywanie zapisów transakcji finansowych i zgłaszanie takich transakcji przez określone podmioty gospodarcze, w połączeniu z innymi środkami przewidzianymi w Ustawie o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa, a także Ustawie o kontroli środków odurzających i psychotropowych⁶²⁶.

Ustawa o zapobieganiu przekazywaniu dochodów (...) wymieniała podmioty gospodarcze, które podlegały przepisom, jak: banki, spółdzielnie, spółki, firmy handlujące walutą, nieruchomościami, metalami szlachetnymi i inne⁶²⁷.

Za identyfikację klientów, przechowywanie zapisów transakcji, nadzór nad prawidłowym procesem zgłaszania podejrzanych transakcji przez podmioty gospodarcze oraz pomoc i informacje na temat *modus operandi* transferów dochodów z przestępstw, a także podnoszenie świadomości społecznej w kwestii prania brudnych pieniędzy odpowiedzialna była Krajowa Komisja Bezpieczeństwa Publicznego. Do zadań Komisji należało również zbieranie i analiza informacji na temat dochodów uzyskiwanych z przestępstw, celem ich późniejszego wykorzystania w śledztwach lub przekazania odpowiednim podmiotom w innych krajach⁶²⁸.

Określone w ustawie podmioty gospodarcze, po przeprowadzonej transakcji⁶²⁹ miały obowiązek zweryfikowania danych identyfikacyjnych klienta. Obowiązek identyfikacji klienta i podania prawdziwych danych dotyczył również osób, które dokonywały transakcji

⁶²⁴ E.F. Reilly Jr., op. cit., s. 813-814.

⁶²⁵ Ustawa o zapobieganiu przekazywania dochodów z działalności przestępczej, nr 22 z 2007.

⁶²⁶ Ibidem, art. 1.

⁶²⁷ Ibidem, art. 2.

⁶²⁸ Ibidem, art. 3.

⁶²⁹ Wykaz transakcji załączony jest do ustawy w formie tabeli.

w imieniu swoich klientów (prawników, pośredników, zastępców i innych). W przypadku, kiedy klient lub osoba reprezentująca nie zastosowały się do prośby o identyfikację, można było odmówić przeprowadzenia takiej transakcji, do czasu aż klient nie zrealizuje prośby. Po przeprowadzeniu identyfikacji klienta, należało niezwłocznie sporządzić dokumentację dotyczącą tego klienta. Dane klienta musiały być przechowywane przez okres siedmiu lat. Udokumentować należało także szczegóły samej transakcji. Dokumentacja przeprowadzonej transakcji również powinna być przechowywana przez siedem lat⁶³⁰. Na podstawie przepisów ustawy oraz regulaminu Japońskiej Federacji Stowarzyszeń Prawniczych (*Nihon Bengoshi Rengokai*)⁶³¹, również prawnicy mieli obowiązek dokonywania identyfikacji klienta⁶³².

Kiedy podczas transakcji pojawiło się podejrzenie, iż przejęte mienie może pochodzić z przestępstwa, albo klient mógł popełnić, któreś z przestępstw określonych w Ustawie o karaniu przestępczości zorganizowanej (...) lub Ustawie antynarkotykowej, należało niezwłocznie powiadomić o tym właściwy organ administracyjny, sporządzając stosowny raport. Podmiot składający zawiadomienie oraz jego pracownicy, nie mogli powiadomić o tym fakcie klienta, którego dotyczy zawiadomienie, ani żadnych osób z nim powiązanych. Powiadomiony organ administracyjny niezwłocznie powinien przekazać tę informację bezpośrednio lub poprzez właściwego ministra do Krajowej Komisji Bezpieczeństwa Publicznego. Obowiązek składania powiadomień dotyczył również transakcji walutowych⁶³³.

Jeżeli Krajowa Komisja Bezpieczeństwa Publicznego stwierdziła, iż informacje zawarte w złożonym zawiadomieniu stanowiły podstawę do wszczęcia postępowania karnego, to informowała prokuraturę o posiadaniu takich materiałów, a następnie właściwy prokurator zwracał się do Komisji o przekazanie materiałów, po czym wszczynał w sprawie śledztwo lub dochodzenie. Procedura ta dotyczyła również zawiadomień pochodzących od zagranicznych instytucji bezpieczeństwa i porządku publicznego⁶³⁴.

Krajowa Komisja Bezpieczeństwa Publicznego władna była również do przekazywania informacji o podejrzanych transakcjach finansowych zagranicznym organom bezpieczeństwa i porządku publicznego. W przypadkach, gdy podejrzane transakcje finansowe dotyczyły przestępstw o charakterze politycznym lub odnosiły się do czynów nie stanowiących

⁶³⁰ Ustawa o zapobieganiu przekazywania dochodów..., op. cit., art. 4-7.

⁶³¹ Japońska Federacja Stowarzyszeń Prawniczych -organizacja stojąca na straży ochrony podstawowych praw człowieka i sprawiedliwości społecznej oraz nadzorująca prawidłowe funkcjonowanie adwokatury. *Japan Federation Bar Associations*, <https://www.nichibenren.or.jp/en/about/us/profile.html>, dostęp z: 21.06.2021.

⁶³² Ustawa o zapobieganiu przekazywania dochodów..., op. cit., art. 8.

⁶³³ Ibidem, art. 9-10.

⁶³⁴ Ibidem, art. 11.

przestępstw na terenie Japonii, albo gdy określone państwo nie stosowało zasady wzajemności w stosunkach z Japonią, Komisja Bezpieczeństwa powinna odmówić przekazania informacji drugiej stronie. Przed udzieleniem zgody na przekazanie informacji zagranicznemu podmiotowi, Komisja winna była przeprowadzić konsultację z Ministerstwem Sprawiedliwości i Ministerstwem Spraw Zagranicznych⁶³⁵.

Właściwy organ administracyjny, w zakresie niezbędnym do egzekwowania przepisów ustawy, mógł zwrócić się do określonego podmiotu gospodarczego o przedłożenie sprawozdań lub innych materiałów dotyczących jego spraw handlowych. Administracyjny organ mógł także wejść na teren podmiotu gospodarczego i przeprowadzić kontrolę dokumentów i wszelkich innych przedmiotów znajdujących się na terenie tego podmiotu oraz wykonać rozpytanie znajdujących się tam osób. Organ dokonujący kontroli powinien posiadać uprawnienia do prowadzenia dochodzeń w sprawach karnych⁶³⁶.

Odpowiedni organ administracyjny, w celu sprawnego i właściwego wdrożenia nakazanych środków, mógł udzielić podmiotowi gospodarczemu niezbędnych wytycznych, porad i sugestii. Jeśli podmiot naruszał określone przepisy ustawy, organ ten mógł nakazać podmiotowi podjęcie niezbędnych środków w celu usunięcia naruszeń prawa. Jeśli podmiot nie zaprzestał naruszania przepisów ustawy, Krajowa Komisja Bezpieczeństwa Publicznego informowała określony organ administracyjny, iż należy wydać nakaz zawieszenia działalności. Komisja mogła zażądać od właściciela podmiotu przedstawienia sprawozdań lub materiałów dotyczących jego działalności, a także polecić policji prefekturalnej przeprowadzenie dochodzenia, w tym przeprowadzenia czynności na terenie siedziby podmiotu⁶³⁷.

Wszelkie szczegółowe kwestie dotyczące wykonania niniejszej ustawy jak i przepisy przejściowe określone zostały w aktach rządowych. Przepisy wymieniły także szczegółowo organy administracji, których dotyczy ustawa oraz właściwości ministerstw⁶³⁸.

W przypadku łamania przepisów ustawy, ustawodawca wprowadził sankcje karne w postaci kar pozbawienia wolności i grzywny lub samej grzywny w przypadkach mniejszej wagi⁶³⁹. Ustawę zamykały przepisy uzupełniające.

Dotychczas Japonia nie posiadała jednolitego aktu prawnego dotyczącego zwalczania procederu prania brudnych pieniędzy. Co prawda w dwóch wcześniejszych regulacjach,

⁶³⁵ Ibidem, art. 12.

⁶³⁶ Ibidem, art. 13-14.

⁶³⁷ Ibidem, art. 15-17.

⁶³⁸ Ibidem, art. 18-21.

⁶³⁹ Ibidem, art. 23-27.

Ustawie o specjalnych przepisach antynarkotykowych i Ustawie o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa, zajęto się tym procederem, jednak dopiero Ustawa o zapobieganiu przekazywania dochodów z działalności przestępczej ujęła zjawisko w sposób całościowy, tworząc centralny system zbierania, analizy i wymiany informacji oraz znacznie rozszerzyła gremium podmiotów podlegających obowiązkowi raportowania.

Jeszcze w 2007 roku, w celu należytego egzekwowania przepisów Ustawy o zapobieganiu przekazywania dochodów z działalności przestępczej, w ramach Departamentu ds. Przestępczości Zorganizowanej Biura Dochodzeń Kryminalnych Krajowej Agencji Policji powołano do życia Japońskie Centrum Wywiadu Finansowego (*Nihon Kin'yū Jōhō Sentā*). Centrum Wywiadu Finansowego odpowiedzialne było za realizację następujących zadań:

- zbieranie, porządkowanie, analiza i przekazywanie informacji organom śledczym na temat podejrzanych transakcji finansowych;
- przekazywanie informacji zagranicznym jednostkom wywiadu finansowego;
- współpraca z organami administracyjnymi, w celu zapewnienia skutecznej realizacji

przepisów Ustawy o zapobieganiu przekazywania dochodów z działalności przestępczej.

Ponadto Centrum Wywiadu Finansowego przeprowadzało różnego rodzaju analizy przepisów mających lub mogących mieć związek z międzynarodową przestępczością zorganizowaną lub terroryzmem i transakcjami finansowymi, a także wydawało zalecenia oraz wytyczne, organizowało i uczestniczyło w międzynarodowych konferencjach oraz szkoleniach⁶⁴⁰.

W tym samym roku doszło do zabójstwa burmistrza Nagasaki Itō Itchō (1945-2007), zastrzelonego przez członka *Yamaguchi-gumi*, w odwecie za odmowę wypłaty odszkodowania za uszkodzenie jego pojazdu w trakcie robót remontowych⁶⁴¹. Czyn ten wzbudził powszechne oburzenie społeczne, a sprawcę natychmiast wydalono z jakuzi, o czym poinformowano policję.

W 2009 roku Japońskie Stowarzyszenie Dealerów Papierów Wartościowych, we współpracy z Krajową Komisją Bezpieczeństwa Publicznego wprowadziło system gromadzenia informacji i zapobiegania transakcjom finansowym, prowadzonym przez jakuzę⁶⁴².

⁶⁴⁰ *Japan Financial Intelligence Center (JAFIC)*, https://www.npa.go.jp/sosikihanzai/jafic_e/about_e.htm, dostęp z: 12.06.2021.

⁶⁴¹ H. Tabuchi, *Nagasaki mayor's murder blamed on Yakuza*, „The Guardian”, 18.04.2007, <https://amp.theguardian.com/world/2007/apr/18/japan.international>, dostęp z: 12.06.2020.

⁶⁴² *Japan Securities Dealers Association (JSDA)*, <https://www.jsda.or.jp/en/about/index.html>, dostęp z: 17.06.2021; *White Paper on Police 2010*, http://www.npa.go.jp/hakusyo/h22/english/White_Paper_2010.pdf, s. 107, dostęp z: 21.06.2021.

Pierwsza dekada XXI wieku to okres wprowadzenia w życie ważnych przepisów oraz stworzenie nowych instytucji lub wyposażenie już istniejących w nowatorskie narzędzia mające poważnie osłabić yakuzę. Efekty tych zmian oczywiście nie pojawiły się od razu, jednak stosunkowo szybko uwidoczniły się w branży finansowej, zmierzając do ograniczenia działalności yakuzy w tym sektorze. W latach 2005-2009 ujawniono już 94 przypadki prania pieniędzy pochodzących z przestępstw.

Podstawowym źródłem dochodów yakuzy wciąż był handel substancjami odurzającymi. Ponadto były to głównie wymuszenia, hazard, kradzieże oraz oszustwa, zwłaszcza przez internet, inwestycje w sektor finansowy, budownictwo, a także coraz częściej w gospodarke odpadami – intratny rodzaj działalności gospodarczej. Na podstawie przepisów *bōtaihō* wyznaczone pozostawały 22 grupy.

W latach 1999-2009 liczebność yakuzy kształtowała się na podobnym poziomie – około 85 000 członków, ulegając niewielkim wahaniom. Początkowo ilość członków lekko wzrosła, lecz w połowie dekady zaczęła spadać. W 2009 roku rozpadło się aż 215 grup. Wśród nich były również grupy (168) wchodzące w skład trzech największych syndykatów yakuzy, co świadczy o tym, iż działania policji były coraz bardziej skuteczne także wobec największych

Tabela nr 5. Liczba członków yakuzy formalnie i nieformalnie zrzeszonych w latach 1999-2009

	Liczba członków ogółem	Członkowie formalni <i>kōsei-in</i>	Członkowie niezrzeszeni <i>jun-kōsei-in</i>
1999	83 100	Brak danych	Brak danych
2000	83 600	43 400	40 200
2001	84 400	43 100	41 300
2002	85 300	43 600	41 700
2003	85 800	44 400	41 400
2004	87 000	44 300	42 700
2005	86 300	43 300	43 000
2006	84 700	41 500	43 200
2007	84 200	40 900	43 300
2008	82 600	40 400	42 200
2009	80 900	38 600	42 300

Źródło: *White Paper on Crime 2000*, http://hakusyo1.moj.go.jp/en/45/nfm/n_45_2_7_1_0_0.html, dostęp z:

21.06.2021; *White Paper on Police 2010*, http://www.npa.go.jp/hakusyo/h22/english/White_Paper_2010.pdf,
dostęp z: 21.06.2021.

i najsilniejszych grup. W stosunku do poprzedniego dziesięciolecia wzrosła liczba członków niezrzeszonych, która pod jego koniec przerosła ilość członków formalnych⁶⁴³, co związane było z nasileniem działań przeciwko organizacjom przestępczym. Dzięki wprowadzeniu w życie nowych narzędzi prawnych pojawiła się wyraźna zmiana w efektach pracy policji, co przełożyło się na spadek liczby członków yakuzy i skuteczniejszą kontrolę nad nią i jej finansami.

⁶⁴³ Ibidem, s. 100-118.

4.2. Lokalne rozporządzenia i Prawo anty-konspiracyjne

Druga dekada XXI wieku rozpoczęła się dla Japonii tragicznie. 11 marca 2011 roku północno-wschodnią część wyspy Honsiu nawiedziło silne trzęsienie ziemi połączone z tsunami. W wyniku kataklizmu zginęło prawie 16 tys. ludzi, a tysiące straciło swój dobytek. Kataklizm spowodował ogromne straty w przemyśle, infrastrukturze transportowej i rolnictwie. Przede wszystkim jednak została poważnie uszkodzona elektrownia jądrowa w Fukushima, co spowodowało skażenie środowiska w promieniu 30 km wokół niej. Tysiące litrów skażonej wody wydostało się do oceanu⁶⁴⁴. W wyniku błędów związanych z akcją ratunkową i usuwaniem skutków klęski żywiołowej do dymisji podał się rząd kierowany przez Kana Naoto (ur. w 1946 roku) z Partii Demokratycznej⁶⁴⁵. Także i w tej sytuacji, jak po trzęsieniu ziemi z 1995 roku yakuza wyruszyła z pomocą poszkodowanym. Syndykaty *Sumiyoshi-kai* oraz *Inagawa-kai* dostarczyły łącznie w zniszczony region 200 ton pomocy humanitarnej wartości miliona dolarów, a włączając pomoc *Yamaguchi-gumi*, to 3 miliony dolarów. Oczywiście yakuza wykorzystała sytuację, biorąc później udział w usuwaniu skutków katastrofy⁶⁴⁶. Szacuje się, iż w operacji dekontaminacji w prefekturze Fukushima brało udział około 1050 członków yakuzy, a także niemożliwa do oszacowania liczba pracowników wynajętych przez grupy przestępcze, głównie spośród osób bezdomnych, zadłużonych, a nawet upośledzonych umysłowo, którym wypłacano tylko połowę wynagrodzenia za pracę, resztę sobie przywłaszczając. Yakuza nie dbała również o zapewnienie stosownego bezpieczeństwa wynajmowanym pracownikom. Po nagłośnieniu sprawy przez media, policja utworzyła specjalną grupę zadaniową, mającą za zadanie eliminację gangów z programu oczyszczania miejsca katastrofy jądrowej. Tak powszechne wykorzystanie yakuzy podczas prac związanych z usuwaniem skutków katastrofy jądrowej w Fukushima wynikało z tego, iż zakres robót był bardzo szeroki, a chętnych do prowadzenia

⁶⁴⁴ K. Rzymkowski, *Po trzęsieniu ziemi i tsunami*, „Postępy Techniki Jądrowej”, vol.58, z. 4/2012, s. 15-16; M. Melanowicz, op. cit., s. 230.

⁶⁴⁵ Partia Demokratyczna (*Minshu-tō*), powstała w 1998 r. W 2009 r. pokonała w wyborach rządzącą od 1955 r. (z przerwą w latach 1993-1996) PLD, odbierając jej władzę do 2012 r. M. Friedrich, *Predominacja Partii Liberalno-Demokratycznej w systemie partyjnym Japonii – wybrane aspekty*, Gdańskie Studia Azji Wschodniej, 2014/5, s. 155-156.

⁶⁴⁶ D. Suzuki, R. Takase, *The Yamaguchi-gumi split and the formalities of gang war*, Black Peak Group Report, s. 4. <https://www.blackpeakgroup.com/wp-content/uploads/2019/03/The-Yamaguchi-gumi-split-and-the-formalities-of-gang-war.pdf>; dostęp z: 12.03.2021; M. Pawłowska, op. cit., bs.

prac w niebezpiecznych warunkach brakowało (nawet 25 % pracowników)⁶⁴⁷. Można więc zaryzykować stwierdzenie, iż dzięki yakuzie udało się w miarę sprawnie zorganizować prace dekontaminacyjne.

W tym samym roku we wszystkich prefekturach zakończono wprowadzanie w życie Rozporządzeń o wykluczeniu przestępczości zorganizowanej (*Bōryokudan haijo jōrei* w skrócie *bōhaijōrei*). Pierwsza rozporządzenie wprowadziła Fukuoka, już w kwietniu 2010 roku, ostatnia Okinawa i Tokio, w październiku 2011 roku. Celem rozporządzeń (różniących się w poszczególnych prefekturach) było zerwanie relacji pomiędzy obywatelami a yakuzą, przede wszystkim tych biznesowych. Generalnie w myśl przepisów, yakuzie nie wolno było zlecać do wykonania żadnych usług i za cokolwiek jej płacić. Nie wolno było także realizować usług na rzecz yakuzy, jak wynajmowanie pomieszczeń, remonty biur czy usługi cateringowe. Przepisy zalecały stosowanie klauzul potwierdzających, iż strona, z którą zawierana jest umowa nie jest członkiem lub firmą yakuzy. Tego typu klauzula, gdyby okazało się, iż umowa została jednak zawarta z yakużą, dawała możliwość jej zerwania, bez jakichkolwiek skutków prawno-finansowych oraz możliwość dochodzenia roszczeń odszkodowawczych przeciwko yakuzie⁶⁴⁸. Zgodnie z zaleceniami Komisji Bezpieczeństwa Publicznego w rozporządzeniach znalazły się również ograniczenia dotyczące lokalizacji siedzib gangów, które nie mogły być sytuowane w pobliżu (co najmniej 200 metrów) obiektów edukacyjno-wychowawczych, kultury oraz sądów. Na podstawie przepisów rozporządzeń policja uzyskała możliwość dokonywania przeszukań, sprawdzania dokumentów i przesłuchiwanie członków grup. Zabroniono także wstępu nieletnim do

⁶⁴⁷ „Apocalyptic” *Fukushima Fuel Rod Removal Begins Nov. 8; TEPCO Subcontracts Yakuza gangsters* , 01.11.2013, <https://m.dailykos.com/stories/2013/11/1/1252062/--Apocalyptic-Fukushima-Fuel-Rod-Removal-Begins-Nov-8-TEPCO-Subcontracts-Yakuza-gangsters>, dostęp z: 27.12.2021; P. Mesmer, *How The Japanese Mafia Is Making Millions From The Fukushima Cleanup*, <https://worldcrunch.com/culture-society/how-the-japanese-mafia-is-making-millions-from-the-fukushima-cleanup>, dostęp z: 27.12.2021, A. Slodkowski, M. Saito, *Down and out in Fukushima*, „Reuters”, 25.10.2013, <http://graphics.thomsonreuters.com/13/10/FUKUSHIMA.pdf>, dostęp z: 22.12.2021; *Yakuza involved in Fukushima clean-up: reporter*, „Japan Today”, 16.12.2011, <https://japantoday.com/category/crime/yakuza-involved-in-fukushima-clean-up-reporter>, dostęp z: 10.12.2021.

⁶⁴⁸ *Special Feature: Progress and Future Prospects Regarding Measures against Organized Crime*, White Paper on Crime 2015, s. 10-11, https://www.npa.go.jp/hakusyo/h27/english/WHITE_PAPER_2015.pdf, dostęp z: 12.04.2020; *Japanese Regulators Squeeze Banks on Yakuza Ties*, „FTI Consulting. Global Risk and Investigations”, 2013, <https://www.fticonsulting.com/-/media/Files/apac-files/insights/articles/japanese-regulators-squeeze-banks-on-yakuza-ties.pdf>, dostęp z: 20.04.2020.

obiektów użytkowanych przez yakużę⁶⁴⁹.

W 2012 roku wprowadzono w życie kolejną poprawkę do przepisów *bōtaihō*. Oprócz rozszerzenia istniejącego zakresu prawa, wprowadzono obowiązek uzyskania przez Prefekturalne Centra Wspierania Kampanii Przeciwdziałania Przemocy certyfikatów Krajowej Komisji Bezpieczeństwa Publicznego, jako organów kompetentnych do reprezentowania osób pokrzywdzonych przez yakużę (głównie poprzez składanie sądowych pozwów). Do lipca 2014 roku wszystkie prefekturalne centra uzyskały tego typu certyfikaty⁶⁵⁰.

W grudniu 2012 roku doszło do przedterminowych wyborów parlamentarnych, które na fali niezadowolenia z rządów Partii Demokratycznej, wygrała Partia Liberalno-Demokratyczna. Do steru rządów powrócił Abe Shinzō, który był już premierem w latach 2006-2007. Zła sytuacja gospodarcza kraju pogłębiona dodatkowo kataklizmem i katastrofą nuklearną w Fukushima, rosnące napięcie związane z japońsko – chińskim sporem o Wyspy Senkaku⁶⁵¹, sporem o Wyspy Kurylskie z Rosją, czy północnokoreański program nuklearny spowodowały spadek poczucia bezpieczeństwa w japońskim społeczeństwie. Stąd pojawiła się potrzeba zmian i przeprowadzenia stosownych reform. Premier Abe rozpoczął je od wprowadzenia w życie programu pobudzenia gospodarki (nazwanego Abenomiką) oraz odbudową terenów zniszczonych przez kataklizm w 2011 roku. Abe zainicjował również starania o organizację Igrzysk Olimpijskich w 2020 roku⁶⁵². Działaniami promującymi Japonię jako kandydata na gospodarza igrzysk, a jednocześnie mającymi wpłynąć na przyspieszenie odbudowy zniszczonych podczas kataklizmu obszarów był dynamiczny rozwój turystyki⁶⁵³.

W celu zwiększenia bezpieczeństwa kraju utworzono Radę Bezpieczeństwa Narodowego

⁶⁴⁹ *Fukuoka-ken Bōryokudan Haijojōrei (2010)*, <http://www.city.nakama.lg.jp/kurashi/bosai/boryokutuihou/index/documents/bouhaijourei.pdf>, dostęp z: 10.05.2020; *Tōkyō-to Bōryokudan Haijojōrei (2011)*, https://www.keishicho.metro.tokyo.jp/kurashi/anzen/tsuiho/haijo_seitei/haijo_jourei.files/jourei.pdf, dostęp z: 10.05.2020.

⁶⁵⁰ *Special Feature: Progress and Future Prospects...*, op. cit., s. 11.

⁶⁵¹ Niewielki archipelag na Morzu Wschodniochińskim, wokół którego znajdują się bogate łowiska oraz złoża surowców. P. Kaczmarek, *Archipelag Senkaku. Źródło napięć na Morzu Wschodniochińskim*, „Refleksje. Pismo Naukowe Studentów i Doktorantów WNPID UAM”, nr 5/2012, s. 61-73.

⁶⁵² M. Melanowicz, op. cit., s. 231, 243, 254-255.

⁶⁵³ Rząd planował wzrost liczby zagranicznych turystów do 25 mln. do 2020 r., po tąpnięciu jakie miało miejsce w 2011 r. po katastrofie, w wyniku której liczba turystów o 28% w stosunku do roku poprzedniego. H. Matsumoto, *Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze Japonii oraz jej polityka turystyczna*, „Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja”, nr 1 (13), 2014; J. Wardęga, *Konflikty polityczne jako zagrożenie dla rozwoju turystyki w Azji*, [w:] *Bliżej Azji, Współczesne wyzwania dla bezpieczeństwa*, op. cit., s. 252.

i opracowano Strategię Bezpieczeństwa Narodowego (2013 rok), w której określono zagrożenia, związane z bezpieczeństwem regionalnym i światowym oraz wynikające z tego zadania. Efektem przyjętej strategii była reinterpretacja artykułu 9 Konstytucji Japonii i wdrożenie prawa (w 2015 roku) umożliwiającego Japońskim Siłom Samoobrony użycie siły poza granicami kraju, w przypadku ochrony japońskich interesów (jak ochrona szlaków transportowych) lub wsparcia sojuszników podczas pokojowych misji (działania te premier Abe określił jako „aktywny pacyfizm”). W 2013 roku uchwalono także przepisy, których Japonia nie posiadała od II wojny światowej - Ustawę o ochronie tajemnicy państwowej⁶⁵⁴, niezmiernie ważnym instrumentem prawnym w walce z zagrożeniem szpiegowskim, głównie ze strony Chin.

W tym samym roku Japonia otrzymała prawo do organizacji Letnich Igrzysk Olimpijskich i Paraolimpijskich w Tokio, w 2020 roku. Informacja ta została przyjęta przez japońskie społeczeństwo z entuzjazmem i nadzieją na poprawę sytuacji państwa, jak miało to miejsce podczas poprzednich igrzysk w 1964 roku⁶⁵⁵. Zorganizowanie tak wielkiej imprezy masowej wymagało podjęcia ogromnych starań związanych między innymi z zapewnieniem bezpieczeństwa kibicom, sportowcom⁶⁵⁶, obsłudze, a także osobom postronnym, nie związanym bezpośrednio z imprezą. W latach 60-tych XX wieku główne zagrożenie stanowiła intensywnie rozwijająca się yakuza (lewacki terroryzm pojawił się w Kraju Kwitnącej Wiśni dopiero w drugiej połowie lat 60-tych XX wieku⁶⁵⁷, podobnie jak w Europie Zachodniej). W XXI wieku yakuza stała się organizacją stopniowo słabnącą i pozbawioną powojennej dynamiki działania, co nie oznacza, że przestała być groźna dla bezpieczeństwa i społecznego ładu. Działalność yakuzy sama w sobie nie zepsułaby święta sportu jakim są igrzyska olimpijskie i nie doprowadziłaby do przerwania lub odwołania imprezy. Mogłaby natomiast popsuć wizerunek samych zawodów oraz Japonii jako kraju bezpiecznego

⁶⁵⁴ M. Melanowicz, op. cit., s. 265; A. Draus, *Kierunki polityki bezpieczeństwa Japonii pod przywództwem premiera Shinzō Abe w latach 2006-2007 oraz po roku 2012*, Gdańskie Studia Azji Wschodniej, 2016/9, s. 42-49.

⁶⁵⁵ M. Melanowicz, op. cit., s. 270.

⁶⁵⁶ Patrz przypadki masakry izraelskich sportowców podczas Igrzysk Olimpijskich w Monachium w 1972 r. czy zamachu podczas maratonu w Bostonie w 2013 r. lub pod stadionem piłkarskim w Paryżu w 2015 r. A. Pasko, *Problem bezpieczeństwa na letnich igrzyskach olimpijskich w okresie zimnej wojny, po wydarzeniach w Monachium w 1972 r.*”Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie”, 2015, t. XIV, nr 1, s. 78-80; *Situation of International Terrorism and Efforts of the Police-Toward the Tokyo 2020 Olympics and Paralympic Games*, White Paper 2017, s.22, https://www.npa.go.jp/hakusyo/h29/english/p22-23_WHITE_PAPER_2017_E_22.pdf, dostęp z: 22.04.2020.

⁶⁵⁷ W. J. Dziak, M. K. Citko, *Porywacze Yodogo. Działalność japońskiej Frakcji Armii Czerwonej w latach 1969-1972 w kontekście porwań obywateli Japonii do Korei Północnej*, Warszawa 2012, s.117-139.

i przyjaznego dla turystów. Powód do poważnego potraktowania takiej możliwości dała sama yakuza, bowiem w 2015 roku doszło do rozłamu w najstarszym i jednocześnie największym syndykacie – *Yamaguchi-gumi*. W wyniku podziału z istniejącego *Yamaguchi-gumi* wyodrębniło się *Kobe Yamaguchi-gumi*⁶⁵⁸. Doprowadziło to do porachunków pomiędzy tymi gangami. W latach 2016-2017 doszło do 48 konfliktów na terenie 19 prefektur, w tym 6 strzelanin, 3 przypadków obrzucenia siedzib bombami zapalającymi i 10 przypadków staranowania siedzib przy użyciu samochodów⁶⁵⁹.

Dużo groźniejszym zjawiskiem dla bezpieczeństwa imprez masowych jest terroryzm. W latach 70-tych XX wieku Japonia poradziła sobie z rodzimym lewackim terroryzmem. Pod koniec lat 90-tych ostatecznie zlikwidowano sektę religijną *Aum Shinrikyō*, której członkowie dokonali w 1995 roku najbardziej okrutnego zamachu terrorystycznego w historii Japonii. Od tej pory na terenie Cesarstwa Japonii nie odnotowano aktów o charakterze terrorystycznym, niemniej jednak obywatele tego kraju padali ofiarami zamachów, głównie na terenie krajów muzułmańskich⁶⁶⁰. Japońskie metropolie: Tokio i Osaka znajdują się w gronie pięciu najbezpieczniejszych miast świata⁶⁶¹, w odróżnieniu od takich miast jak: Londyn, Paryż, Berlin czy Nowy Jork, w których dochodziło do zamachów terrorystycznych i w których utrzymuje się wysoki poziom zagrożenia przestępczością kryminalną, w tym zorganizowaną⁶⁶². Oprócz licznych atrakcji turystycznych, bezpieczne i dobrze zorganizowane

⁶⁵⁸ D. Suzuki, R. Takase, op. cit., s. 1-3.

⁶⁵⁹ *Measures against Rokudaime Yamaguchi-gumi and Kobe Yamaguchi-gumi* („Rokudaime” oznacza to, iż syndykat posiada już 6 generację członków), White Paper 2017, s. 20, https://www.npa.go.jp/hakusyo/h29/english/p20-21_WHITE_PAPER_2017_E_20.pdf, dostęp z: 15.05.2020.

⁶⁶⁰ O. Pietrzyk, *The Terrorism Threat to Japan: Real Danger or Costly Overestimation*, „Teka of Political Science and International Relations, 2016, 11/3, s. 198; E. Trojnar, op. cit., s. 153-155.

⁶⁶¹ W rankingach najbezpieczniejszych miast od wielu lat Tokio wraz z Osaką zajmują czołowe miejsca. W 2017 r. miejsce pierwsze zajęło Tokio, a trzecie Osaka. Rozdzielił je Singapur. Miejsca czwarte i piąte zajęły: Toronto i Melbourne. *Safe Cities Index 2017*, „The Economist”, <https://safecities.economist.com/safe-cities-index-2017>, dostęp z: 24.07.2021.

⁶⁶² Na liście najbardziej niebezpiecznych miast Europy znalazł się Londyn (na pozycji 15) i Paryż (pozycja 17). Raport opracowany przez firmę „Mercer” w 2016 r. dla dziennika „Das Bild”, *Najgroźniejsze miasta Europy. Na liście Warszawa*, Onet Wiadomości, <https://wiadomosci.onet.pl/najgrozniejsze-miasta-europy-na-liscie-warszawa-56qjpt.amp>, dostęp z: 24.07.2021. W rankingu nie został wymieniony Berlin, ale dochodziło tam do zamachów terrorystycznych, a niektóre dzielnice opanowane są przez islamskie grupy przestępcze. A. Dworak, *Ulica należy do klanu. Arabscy gangsterzy opanowali miasta Niemiec*, „Polska Times”, 2019, <https://polskataimes.pl/ulica-nalezy-do-klanu-arabscy-gangsterzy-opanowali-miasta-niemiec/ar/c1-1385348>, dostęp z: 24.07.2021. W USA Nowy Jork wciąż zaliczany jest do najbardziej niebezpiecznych miast, wraz z Chicago, Filadelfią i Los Angeles. *Najniebezpieczniejsze miasta w USA:*

japońskie miasta stanowiły magnes przyciągający rzesze turystów z całego świata. W 2017 roku Japonię odwiedziło 28,7 mln turystów, o 20 % więcej niż w roku poprzednim⁶⁶³. Wzrost ten, na którym tak bardzo zależało rządowi po katastrofie w Fukushima okazał się znacznie wyższy niż pierwotnie zakładano i władze planował utrzymać go przynajmniej do Igrzysk Olimpijskich (co w efekcie końcowym się nie powiodło z powodu pandemii COVID-19).

Atak terrorystyczny organizacji *Al-Kaida* na World Trade Center w Nowym Jorku w 2001 roku stanowił początek tak zwanego „nowego terroryzmu”, który przestał być tylko problemem lokalnym, ale stał się zagrożeniem globalnym. *Al-Kaida* w ciągu pięciu lat była zdolna przeprowadzić zamachy w 10 krajach, znajdujących się na 4 kontynentach⁶⁶⁴. Jeszcze większym zagrożeniem dla światowego bezpieczeństwa stało się tak zwane „Państwo Islamskie”, formowane od 2011 roku na terenie Iraku i Syrii, jako organizm *quasi państwowy*. „Państwo Islamskie” rzuciło wyzwanie międzynarodowej wspólnocie, wyznającej demokratyczne, liberalne wartości⁶⁶⁵. Stało się więc również zagrożeniem dla Japonii, szczególnie niepokojącym w związku ze zbliżającą się Olimpiadą, dodatkowo spotęgowane brutalną egzekucją dwóch obywateli Japonii w 2015 roku (poprzez dekapitację)⁶⁶⁶ zwłaszcza, że terroryści z „Państwa Islamskiego” zapowiadali kolejne zamachy wobec Japończyków i Japonii⁶⁶⁷.

Odpowiedzią na zagrożenia, głównie związane z międzynarodowym terroryzmem było zaangażowanie się władz w zapewnienie bezpieczeństwa turystom odwiedzającym Kraj Kwitnącej Wiśni i kibicom podczas zbliżających się Igrzysk Olimpijskich. Rządowy projekt stosownych przepisów otrzymał roboczą nazwę „Prawa anty-konspiracyjnego”, które wprowadzało pojęcie „przestępczego spiskowania” (konspirowania) w przypadku określonych czynów. Projekt prawa spotkał się z głęboką krytyką opozycji, części

w 2020 znacznie wzrosła przemoc na ulicach, „Dziennik Gazeta Prawna”, 2021, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8058377,najniebezpieczniejsze-miasta-w-usa-w-2020-znacznie-wzrosla-przemoc-na-ulicach.html>. Amp, dostęp z: 24.07.2021.

⁶⁶³ *Rekordowa liczba turystów w Japonii*, „Puls Biznesu”, 2018, <https://www.pb.pl/rekordowa-liczba-turystow-w-japonii-903028>, dostęp z: 24.07.2021.

⁶⁶⁴ T. R. Aleksandrowicz, S. Kulczyński, H. Bobińska, *Zjawisko współczesnego terroryzmu*, [w:] *Współczesne zagrożenia terroryzmem*, (red.) K. Jałoszyński, Szczytno 2013, s. 30-31.

⁶⁶⁵ S. Kocóń, *Państwo Islamskie jako nowa forma terroryzmu międzynarodowego*, „Kultura Bezpieczeństwa, Nauka Praktyka Refleksje”, nr 31, 2018, s. 108-116.

⁶⁶⁶ O. Podsiadło, *Japońska polityka w 2015 roku*, „Japonia-Online”, 2016, <http://japonia-online.pl/article/586>, dostęp z: 24.07.2021.

⁶⁶⁷ *Situation of International Terrorism and Efforts of the Police...*, op. cit. s. 22.

japońskiego społeczeństwa, w tym środowisk prawniczych, a także społeczności międzynarodowej, głównie ze strony Rady Praw Człowieka ONZ⁶⁶⁸. Krytycy zarzucali tradycyjnie już niekonstytucyjność projektowanych przepisów, a konkretnie ograniczanie wolności i praw człowieka⁶⁶⁹. Zasadniczym problemem było zbyt szerokie znaczenie określenia „spisek”, które tłumaczymy jako „tajne porozumienie grupy osób w celu podjęcia działań skierowanych przeciwko władzy lub jakiejś osobie”⁶⁷⁰. Opinii publicznej brakowało wyjaśnienia, według jakich kryteriów policja i wymiar sprawiedliwości będą definiowały jakie działania wyczerpały już znamiona spiskowania, a jakie jeszcze nie. W części społeczeństwa pojawiły się obawy nadużywania władzy przez policję i powrotu do represji z okresu międzywojennego i II wojny światowej⁶⁷¹, kiedy to działała tak zwana „policja myśli” - *Tokkō*. Obawy wzrosły po sposobie procedowania przepisów. Rząd pominął dyskusję nad ich projektem w obu izbach parlamentu, przechodząc bezpośrednio do głosowania, które mając parlamentarną większość bez problemu wygrał (podobnie jak w przypadku innych kontrowersyjnych przepisów związanych z bezpieczeństwem). Premier Abe tłumaczył pośpiech chęcią uniknięcia przedłużania sesji parlamentu, a przede wszystkim nagłą koniecznością dostosowania japońskiego prawa do przepisów Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, która została przyjęta w 2000 roku, a Japonia do tej pory jej nie ratyfikowała, z powodu braku odpowiednich przepisów krajowych, nieodzownych do jego wdrożenia⁶⁷². Japońskie państwo

⁶⁶⁸ Specjalny Sprawozdawca ds. Prawa do Prywatności Rady Praw Człowieka ONZ J. Cannataci w swoim raporcie zaznaczył, iż proponowane przepisy mogą prowadzić do ograniczenia prywatności i wolności słowa. B.M. Higa, *Japan's Anti-Conspiracy Law: Relinquishing Japan's Civil Liberties in the Name of Global Counterterrorism Efforts*, „Asian-Pacific Law & Policy Journal”, vol. 19/2017, s. 230, http://blog.Hawaii.edu/aplpj/files/2018/01/APLPJ_19.1_Higa.pdf, dostęp z: 30.07.2021.

⁶⁶⁹ Art. 12 Konstytucji Japonii. M.C.H. Booner, E.D. Herber, *Japan's Constitutional Conundrums. A topical review of Japanese Constitutional Revision*, „Leiden Asia Centre”, 2020, s. 15, <http://leidenasiacentre.nl/wp-content/uploads/2020/02/Japans-Constitution-Conundrum-A-Topical-Review-of-Japanese-Constitutional-Revision.pdf>, dostęp z: 25.07.2021.

⁶⁷⁰ Wielki Słownik Języka Polskiego, https://wsjp.pl/index.php?id_hasla=29000, dostęp z: 30.07.2021.

⁶⁷¹ M.C.H. Booner, E.D. Herber, op. cit., s. 14; C.P.A. Jones, *Japan's New Conspiracy Law Expands Police Power*, „The Asia-Pacific Journal: Japan Focus”, vol. 15, issue 16, no 1, 2017, <https://apjif.org/2017/16/Jones.html>, dostęp z: 30.07.2021.

⁶⁷² Żadnemu z poprzedników Abe nie udało się od 2000 r. wprowadzić przepisów koniecznych do implementacji konwencji (o czym mówi jej art. 34). Od 2016 r. sygnatariuszami konwencji było 187 krajów, za wyjątkiem 11, wśród których była Japonia. I. Kamata, *Is the conspiracy law full of problems due to the Olympics?*, Meiji University, October 5, 2017, <https://english-meiji.net/articles/122/>, dostęp z: 30.07.2021; B.M. Higa, op. cit., s. 213-216.

jednak posiadało już stosowne środki prawne służące do zwalczania przestępczości zorganizowanej (opisane wcześniej), a także terroryzmu⁶⁷³. Natomiast premier nie chciał utracić wiarygodności w kwestii wypełniania międzynarodowych zobowiązań, szczególnie w sprawach związanych z bezpieczeństwem, zwłaszcza przed tak ważną imprezą jak Olimpiada.

Uchwalone naprędce (29 maja 2017 roku) prawo anty-konspiracyjne (*Kyōbōzai hōan*) nie było samoistnym aktem prawnym stworzonym od podstaw, lecz poprawką do istniejącej już Ustawy o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa⁶⁷⁴, uchwalonej w 1999 roku. Poprawka określana jest też jako „przestępstwo przygotowywania aktów terroryzmu i innych przestępstw zorganizowanych”⁶⁷⁵. Do istniejących przepisów ustawodawca włączył zapisy dotyczące „planowania popełnienia poważnego przestępstwa, które obejmuje akt przygotowania przez grupę terrorystyczną lub inną zorganizowaną grupę przestępczą”⁶⁷⁶. To te zapisy określały czym jest przestępstwo spiskowania (konspiracji) i jakie konkretne czyny podlegają karnej sankcji w ramach tego przestępstwa.

Aby wyczerpać znamiona przestępstwa spiskowania należało spełnić trzy warunki:

1. być członkiem zorganizowanej grupy przestępczej;
2. opracować realistyczny plan konkretnego przestępstwa (z podziałem ról w oparciu o instrukcje i rozkazy);
3. przystąpić do wykonania czynności przygotowawczych na podstawie stworzonego planu (na przykład pozyskać odpowiednie środki potrzebne do dokonania zaplanowanego czynu czy przeprowadzić wstępne rozpoznanie miejsca, gdzie planowane jest popełnienie przestępstwa)⁶⁷⁷.

W noweli ustawy, w formie załączników (czterech tabel) wprowadzono zamknięty katalog przestępstw, których dotyczą zapisy związane z konspiracją. Rejestr składał się z 277 przestępstw, obejmujących takie dziedziny jak: prawo karne, prawo o karaniu przestępstw zorganizowanych, kontroli materiałów wybuchowych, produkcji amunicji, kontroli broni palnej i mieczy, narkotykach, przeciwdziałaniu prostytucji oraz pornografii dziecięcej,

⁶⁷³ To ustawy o: Specjalnych środkach antyterrorystycznych oraz Zapobieganiu przekazywania dochodów z działalności przestępczej (dotyczącej finansowania terroryzmu).

⁶⁷⁴ Ustawa o zmianie części Ustawy o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa, z dnia 15.06.2017 r. Znowelizowana ustawa funkcjonuje z dotychczasowym numerem i pierwotną datą uchwalenia - nr 136 z 18.08.1999 r.

⁶⁷⁵ *Understanding the Crime of Preparation of Acts of Terrorism and Other Organized Crimes*, Ministry of Justice, http://www.moj.go.jp/EN/keiji1/keiji12_00144.html, dostęp z: 01.08.2021.

⁶⁷⁶ Ustawa o zmianie części Ustawy..., op. cit., art. 6-2.

⁶⁷⁷ *Understanding the Crime of Preparation...*, op. cit., bs.

finansowaniu przestępczości, utrudnianiu postępowania sądowego i inne. Wyszczególnione były również dziedziny bezpośrednio związane z możliwością ataku terrorystycznego, jak uszkodzenia ważnej infrastruktury: telekomunikacyjnej, gazowej, wodociągowo-kanalizacyjnej, elektrycznej, automatycznej kontroli pociągów, drogowej, a także związane z użyciem broni chemicznej lub biologicznej i ochroną żywności przed zatruciem. W katalogu znajdowały się też przestępstwa związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, różnego rodzaju wyścigami, czy związane z prawem pracy i opieką nad dziećmi⁶⁷⁸.

Wśród poprawek w ustawie znalazły się zapisy dotyczące przekupstwa świadków⁶⁷⁹ oraz dodano procedurę związaną z konfiskatą skradzionego lub sprzeniewierzonego mienia⁶⁸⁰ i przekazania zabezpieczonego majątku obcemu państwu, na terenie którego toczy się postępowanie karne⁶⁸¹.

Nowelizacja Ustawy o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa domknęła kompleks instrumentów prawnych dotyczących walki z yakuzą. Nowe przepisy wprowadziły karną odpowiedzialność za działalność konspiracyjną. Zdecydowana większość z 277 wymienionych w ustawie przestępstw odnosi się właśnie do działalności związanej z przestępczością zorganizowaną. Ustawodawca poprzez umieszczenie w przepisie tak znacznej ilości czynów (o upodobaniu Japończyków do tworzenia rozległych przepisów wspomniano w rozdz. 3.3), czasami absurdalnych z punktu widzenia laika, chciał opracować dokument kompletny, umożliwiający jak najbardziej skuteczną walkę z zagrożeniami generowanymi przez yakuzę. Dodatkowo ustawa zabezpieczała, z prawnego punktu widzenia, kwestie związane z zagrożeniami terrorystycznymi, zarówno ze strony rodzimych grup (przepisy dotyczące użycia gazu bojowego sarin czy bomb zapalających - popularnego w jeszcze feudalnej Japonii środka przemocy, z uwagi na drewnianą, gęstą zabudowę miast), jak i terroryzmu międzynarodowego. Przepisy zabezpieczały nie tylko przed atakami na ludzi, ale również na infrastrukturę krytyczną kraju, co jednocześnie chroniło państwo przed działalnością dywersyjno-sabotażową.

Uchwalenie poprawki o Przygotowywaniu aktów terroryzmu i innych przestępstw zorganizowanych do Ustawy o karaniu przestępczości zorganizowanej (...) umożliwiło stronie japońskiej ratyfikowanie Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, co przełożyło się bezpośrednio na ułatwienia w międzynarodowej współpracy (prowadzenie wspólnych dochodzeń, wymiana

⁶⁷⁸ Ustawa o zmianie części Ustawy..., op. cit., załącznik: Tabele 1- 4.

⁶⁷⁹ Ibidem, art. 7-2.

⁶⁸⁰ Ibidem, art. 18-2.

⁶⁸¹ Ibidem, art. 64-2.

informacji, świadczenie pomocy prawnej, ekstradycje, stosowanie specjalnych technik dochodzeniowych, jak przesyłka niejawnie nadzorowana na szczeblu międzynarodowym, szkolenia i pomoc techniczna oraz inne)⁶⁸².

Oprócz ogólnego zarzutu ograniczenia obywatelskich swobód wynikających z zapisów Konstytucji, do innych najczęściej podnoszonych przez opozycję i środowiska prawnicze zarzutów wobec nowelizacji ustawy należały:

- możliwość nadużywania przepisów ustawy;
- możliwość bezprawnego przetrzymywania zatrzymanych;
- absurdalność związków niektórych czynów z przestępczością zorganizowaną lub terroryzmem;
- brak zapisów dotyczących korupcji w środowisku polityków⁶⁸³.

W opinii autora nie można skutecznie walczyć ze zorganizowaną przestępczością i terroryzmem bez wprowadzenia pewnych ograniczeń swobód i wolności obywatelskich. Są one niejako skutkiem ubocznym działalności tego typu przestępczości. Jednak działania organów bezpieczeństwa powinny charakteryzować się umiarem oraz proporcjonalnością ingerencji w swobody i wolności obywatelskie, a przede wszystkim muszą podlegać kontroli niezależnych sądów.

Możliwość nadużywania przepisów ograniczył w tym wypadku wyraźny zapis w ustawie, według którego, aby doszło do przestępstwa konspirowania musiały być spełnione łącznie trzy (wcześniej wymienione już) warunki: członkostwo w zorganizowanej grupie przestępczej, planowanie i przygotowanie przestępstwa. Brak któregokolwiek z nich wykluczało możliwość ścigania na podstawie przepisów tejże ustawy. Poza tym prowadzone przez policję czy prokuraturę postępowania podlegały sądowej kontroli i istniała możliwość składania skarg oraz odwołań⁶⁸⁴. Przykładem reakcji na taką skargę może być wyrok Sądu Najwyższego z 2017 roku, w którym uznał on za nielegalne stosowanie przez policję lokalizatorów GPS bez sądowego nakazu⁶⁸⁵.

Procedury związane z zatrzymaniami sprawców przestępstw (także precyzujące okres

⁶⁸² *Understanding the Crime of Preparation...*, op. cit., bs; Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, z dn. 15.11.2000 r., Dz. U. nr 18, poz. 158.

⁶⁸³ B.M. Higa, op. cit., s. 217-231; M.C.H. Booner, E.D. Herber, op. cit., s. 14-17; M. Rich, *Conspiracy Bill Advances in Japan Despite Surveillance Fears*, New York Times, 23.05.2017, <https://www.nytimes.com/2017/05/23/world/asia/japan-anti-terror-conspiracy-abe.html>, dostęp z: 01.08.2021.

⁶⁸⁴ *Understanding the Crime of Preparation...*, op. cit., bs.

⁶⁸⁵ Orzeczenie Sądu Najwyższego nr 442 z 15.03.2017 r. Do tej pory policja korzystała z lokalizatorów GPS na podstawie wewnętrznych wytycznych z 2006 r. (tylko w poważnych sprawach, kiedy inne metody śledcze były niewystarczające). Y.Tsuji, *GPS Investigations under Constitution of Japan-Comparison with the U.S.*

zatrzymania), również tych popełniających czyny zabronione opisane w niniejszej ustawie, określają przepisy kodeksu postępowania karnego,⁶⁸⁶ a nie noweli Ustawy o karaniu przestępczości zorganizowanej (...), która jest typowym prawem materialnym. Stąd zarzuty jakoby wydłużony czas zatrzymań był wynikiem przepisów ustawy jest w ocenie autora bezpodstawny.

Wśród 277 zabronionych czynów opisanych w poprawce ustawy, znalazły się takie, które określone były przez jej przeciwników jako absurdalne i nie mające nic wspólnego z przestępczością zorganizowaną i terroryzmem, z czym nie można się zgodzić. Należą do nich: niszczenie obiektów kultury, wysyłanie pracowników do pracy niebezpiecznej, kradzież na terenie rezerwatów leśnych, chwywanie gatunków zagrożonych wyginięciem w skali kraju, naruszenie praw autorskich czy naruszenie prawa hodowcy⁶⁸⁷. Jak wcześniej wspomniano, do popełnienia przestępstwa spiskowania potrzebne było łączne spełnienie trzech warunków. W związku z tym, jeśli ktoś będzie posiadał w swoim komputerze, bądź telefonie nielegalnie pozyskane treści, nie będzie popełniał przestępstwa w myśl przepisów Ustawy o karaniu przestępczości zorganizowanej (...). Podobnie będzie z niszczeniem obiektów kultury, wysyłaniem pracowników do pracy niebezpiecznej, niszczeniem przyrody (na przykład poprzez wycinanie czy zrywanie chronionych gatunków roślin lub chwywanie zwierząt), albo kradzieżą owoców lub warzyw z upraw.

Przestępczość zorganizowana zajmowała się każdą działalnością, która była w stanie przynieść jej wymierne korzyści, bez względu na to czym by to nie było, poczynając oczywiście od handlu narkotykami, bronią, materiałami wybuchowymi, ludźmi, czy odpadami (w tym komunalnymi), ale również dziełami sztuki, nielegalnymi kopiami nośników z filmami lub muzyką, drewnem, chronionymi gatunkami zwierząt (po zabiciu, ich szczególnie cennymi częściami, jak ciosy słonia, rogi nosorożców lub bawołów) oraz roślin lub wysyłaniem pracowników do niebezpiecznej pracy⁶⁸⁸. Ta jedna z fundamentalnych zasad

Cases, „International and Comparative Law Review”, 2018, vol..18, no. 1, s. 179-183, <https://sciendocom/pdf/10.2478/iclr-2018-0031>, dostęp z:20.04.2020; I. Baumann, *GPS Investigations in Japan, and Privacy Concerns*, „Inside Gnss-Global Navigation Satellite Systems Engineering, Policy, and Design”, <http://insidegnss.com/gps-investigations-in-japan-and-privacy-concerns/>, dostęp z: 20.04.2020.

⁶⁸⁶ J. Izdorczyk, op. cit., s. 67-87.

⁶⁸⁷ Ustawa o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa, załącznik:Tabele 1- 4.

⁶⁸⁸ P. Ogrodzki, *Przemyt zabytków. Nowa forma przestępczości zorganizowanej*, 2018, http://cennebezecenne.pl/wp-content/uploads/2018/01/CBU_2007_2-s-03-08-ogrodzki.pdf, dostęp z: 01.08.2021; E. Wysocka, *Miliardy mafii ze sprzedaży drewna*, Interia Biznes, 26.02.2020, <https://biznes.interia.pl/gospodarka/newsamp-miliardy-mafii-ze-sprzedazy-drewna,nid,4348838>, dostęp z: 01.08.2021; A. Ptak-Iglewska, *Europol złapał 108 przemytników węgorki*, „Rzeczpospolita”, 05.08.2020,

działalności przestępczości zorganizowanej dotyczyła także yakuzy. To ona organizowała swoje firmy i wysyła pracowników (werbowanych głównie spośród bezdomnych) do usuwania skutków nuklearnej katastrofy w Fukushima, nie zapewniając im należytej ochrony⁶⁸⁹. Także ona zajmowała się handlem rzadkimi gatunkami zwierząt i roślin. Przykładem może być węgorz japoński, bardzo rzadki gatunek ryby (od 80-tych lat populacja tego gatunku spadła o 95%), z którego od XIV wieku przyrządzało się potrawę zwaną *unagi kabayaki* (pieczony filet węgorza w słodkim sosie sojowym). Obecnie cena kilograma tej ryby dochodzi do kilkudziesięciu tysięcy dolarów, a w handlu nią (i podróbkami – mięsem innych, bardziej popularnych gatunków węgorza) ma swoje udziały yakuza⁶⁹⁰. Japońskie grupy przestępcze były również zamieszane w nielegalne sprowadzanie kawioru ryb jesiotrowatych z basenu Morza Kaspijskiego⁶⁹¹. Japonia posiada wyrafinowaną kuchnię, której składnikami są różne gatunki zwierząt (głównie morskich) i roślin, osiągających często wysoką wartość, jak chociażby tuńczyk błękitnopłetwy, czy grzyby *matsutake* lub *shiitake*⁶⁹². To zawsze będzie pokusą dla yakuzy do pozyskiwania nowych źródeł dochodów. Ustawodawca przewidział taką możliwość i opracował bardzo szeroki katalog przestępstw, którymi mogą zajmować się gangi.

Zarzutu braku przestępstw korupcyjnych związanych z polityką jest nie do końca uzasadniony, bowiem wśród wyszczególnionych kategorii czynów znajdują się te związane z korupcją (jak przyjęcie łapówki w celu wywarcia wpływu, czy po rezygnacji z urzędu) i dotyczą one wszystkich, w tym polityków.

W celu wyjaśnienia społeczeństwu licznych wątpliwości związanych z prawem anty-konspiracyjnym, rząd przeprowadził kampanię informacyjno - edukacyjną w środkach

http://www.rp.pl/Przemysl-spozywczy/200609546-Europol-zlapal-108-przemytownikowwegorzy.html#error=login_required&state=fcea21a9-ab5b-45b5=9b2d-586c0b081094, dostęp z: 01.08.2021

⁶⁸⁹ Ł. Walewski, Oczyszczanie Fukushimy: yakuza i piramidy finansowe, Polskie Radio, „Trzy strony świata”, 12.03.2014, <https://polskieradio.pl/9/863/Artykul/1073975,Oczyszczanie-Fukushimy-yakuza-i-piramidy-finansowe>, dostęp z: 30.06.2021.

⁶⁹⁰ *Drogi jak złoto: o rynek połowów węgorza walczy yakuza*, „Magazyn Sukces”, <https://sukces.rp.pl/kuchnia/34729-drogi-zloto-wegorz-japonia-yakuza-triady-chiny/amp/>, dostęp z: 01.08.2021; A. Ptak-Iglewska, op. cit., bs.

⁶⁹¹ J. S. Mac, *Wojna kawiorowa*, „Wprost”, 05.08.2001 r., <https://www.wprost.pl/tygodnik/10710/wojna-kawiorowa.html>, dostęp z: 01.08.2021.

⁶⁹² *Japonia: Rekordowa cena 2,7 mln euro za tuńczyka ważącego 278 kg*, „PortalMorski.pl”, 05.01.2019 r., <https://www.portalmorski.pl/rybolostwo/41440-japonia-rekordowa-cena-2-7-mln-euro-za-tunczyka-wazacego-278-kg>, dostęp: 01.08.2021; *70 g of Matsutake Mushrooms fetch \$7,600 in 1st Auction of Season at West Japan Market*, „The Mainichi”, 16.09.2021, <https://mainichi.jp/english/articles/20210916/p2a/00m/0li/015000c>, dostęp z: 21.09.2021.

masowego przekazu (również w internecie), a także poprzez stronę internetową Ministerstwa Sprawiedliwości⁶⁹³.

W nowelizacji Ustawy o karaniu przestępczości zorganizowanej (...) podjęto próbę doprecyzowania pojęcia grupy przestępczej. W anty-konspiracyjnej noweli, grupa określana jest jako „związek”, liczący co najmniej dwie osoby⁶⁹⁴. Jednak tu pojawiła się rozbieżność z zapisami Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, która podawała z kolei trzy osoby, jako minimum niezbędne do utworzenia zorganizowanej grupy przestępczej⁶⁹⁵. Zapis anty-konspiracyjny dotyczył również działalności terrorystycznej, stąd prawdopodobnie jego obecność w ustawie, ponieważ zamach mógł być planowany i przygotowywany tylko przez dwie osoby, ale równie dobrze i przez jedną osobę (tak zwane „samotne wilki”, dokonujące zazwyczaj samobójczych ataków⁶⁹⁶). Przepis więc wprowadził do ustawy niepotrzebny chaos logiczny, a jednocześnie wyeliminował spod jej jurysdykcji samotnie działających terrorystów, tworząc tym samym lukę prawną. Potwierdziła się więc teza krytyków nowelizacji, iż została ona opracowana i uchwalona w pośpiechu.

Pomimo tej wady nowelizacja Ustawy o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa wprowadziła do japońskich przepisów karnych penalizację planowania i przygotowania poważnych przestępstw, dokonywanych przez zorganizowane grupy przestępcze, w tym te o charakterze terrorystycznym, uzupełniając tym samym system przepisów prawnych w tej dziedzinie. Umożliwiła jednocześnie ratyfikację Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. Nowela spełniała również prewencyjną rolę, odstraszać potencjalnych terrorystów przed próbami zamachów podczas planowanych na 2020 rok, a przeprowadzonych w 2021 roku Igrzysk Olimpijskich i Paraolimpijskich w Tokio (po częściowym opanowaniu pandemii).

Zwyczajowo już yakuza przygotowała swoich członków na wejście nowego prawa. W *Yamaguchi-gumi* rozpowszechniono czterostronicową broszurę, zawierającą wyjaśnienia treści ustawy i porady jak uniknąć zatrzymania na podstawie nowych przepisów oraz co

⁶⁹³ B. M. Higa, op. cit., s. 212 (materiał pt. „*Teach Me, Law on Punishment of Organized Crimes and Control of Crime Proceeds*” z serwisu internetowego You Tube został usunięty); *Understanding the Crime of Preparation...*, op. cit., bs..

⁶⁹⁴ Ustawa o karaniu przestępczości zorganizowanej ..., op. cit., art. 6-2 (1).

⁶⁹⁵ Konwencja Narodów Zjednoczonych ..., op. cit., art. 2 (a).

⁶⁹⁶ B. Pater, B. Barczak, *Samobójcze zamachy terrorystyczne jako zagrożenie dla miejsc i budynków użyteczności publicznej*, [w:] *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne budynków użyteczności publicznej. Metody i narzędzia zamachów vs działania antyterrorystyczne i kontrterrorystyczne*, (red.) B. Wiśniewska-Paź, M. Szostak, J. Stelmach, Toruń 2018, s. 43-53.

zrobić w przypadku zatrzymania innych członków grupy. Według autora książeczki, władze (poprzez policję) miały zdecydowanie zaatakować yakuzę, aby udowodnić społeczeństwu przydatność prawa anty-konspiracyjnego⁶⁹⁷.

Niecały rok przed uchwaleniem prawa anty-konspiracyjnego, znowelizowano kodeks postępowania karnego (3 czerwca 2016 roku). Nowelizacja ta nie odbiła się w społeczeństwie tak szerokim echem jak późniejsze prawo anty-konspiracyjne, mimo iż pojawiły się w niej istotne zapisy mogące dotyczyć również przestępczości zorganizowanej. Wprowadzono możliwość zawarcia ugody pomiędzy podejrzanym a oskarżycielem. Ponadto w zamian za podjęcie współpracy z organami ścigania, prokurator mógł odstąpić od wniesienia aktu oskarżenia w całości lub części⁶⁹⁸. Rozszerzony został także zakres stosowania kontroli operacyjnej (podśluchu) o takie przestępstwa jak: kradzieże, rozboje, wymuszenia, oszustwa oraz pornografię dziecięcą. Zapis ten miał na celu ujednoczenie treści Ustawy o przechwytywaniu przekazów telekomunikacyjnych w postępowaniu karnym z kodeksem postępowania karnego. Ponadto kodeks uzupełniono o przepisy poszerzające ochronę ofiar przestępstw i świadków⁶⁹⁹.

Poddano również dwukrotnej nowelizacji Ustawę o zapobieganiu przekazywania dochodów z działalności przestępczej. Pierwsza nowelizacja, która weszła w życie w 2016 roku dotyczyła dodatkowych wymogów w zakresie określania metod oceny raportów o podejrzanym transakcjach⁷⁰⁰. Druga nowelizacja z 2018 roku wprowadziła nowe metody weryfikacji tożsamości klientów za pośrednictwem internetu (online)⁷⁰¹.

W międzyczasie, 14 i 16 kwietnia 2016 roku na wyspie Kiusiu doszło do serii trzęsień ziemi, w wyniku których śmierć poniosło 50 osób, a ponad 3000 odniosło obrażenia. Do akcji ratunkowej oprócz Sił Samoobrony i straży pożarnej natychmiast przyłączyła się yakuza, chwalona za szybką reakcję i dobrze zorganizowane dostawy żywności pokrzywdzonym⁷⁰².

⁶⁹⁷ K. Mackie, *Yakuza Prepares Members to Resist Japan's New Anti-Organized Crime Law*, Organized Crime and Corruption Reporting Project, 12.07.2017, <https://www.occrp.org/en/daily/6708-yakuza-prepares-members-to-resist-japan-s-new-anti-organized-crime-law>; dostęp z: 20.07.2020.

⁶⁹⁸ *Kodeks postępowania karnego*, art. 350-2.

⁶⁹⁹ Ibidem, art. 299-4 i 299-5; M. Kurosawa, *Current Trends in Criminal Justice Policy in Japan 2016*, „Meiji Law Journal”, vol. 24 (2017), <https://m-repo.lib.meiji.ac.jp>, dostęp z: 23.04.2020.

⁷⁰⁰ *Special Feature: Progress and Future Prospects*, op. cit., s. 15; *Act on Prevention of Transfer of Criminal Proceeds*, NPA 2016, https://www.npa.go.jp/sosikihanzai/jafic/pdf/e_leaf20161001.pdf, dostęp z: 06.04.2020.

⁷⁰¹ F. Ohashi, *Japan: Amendment to the Act on Prevention of Transfer of Criminal Proceeds*, „International Financial Law Review”, 08.08.2019, <https://www.iflr.com/article/b1lmb9jyx90zk/japan-amendment-to-the-act-on-prevention-of-transfer-of-criminal-proceeds>, dostęp z: 05.07.2021.

⁷⁰² *Yakuza quick to mount rescue operations in Kyushu*, „Japan Today”, 26.04.2016, <https://japantoday.com/>

W kwietniu 2017 roku doszło do rozłamu w grupie *Kobe Yamaguchi-gumi*. Z niedawno powstałej grupy wyodrębniła się nowa: *Ninkyō Yamaguchi-gumi*. Zabójstwo ochroniarza przywódcy *Ninkyō Yamaguchi-gumi* spowodowało kolejną wojnę pomiędzy gangami, co wpłynęło na nasilenie represji ze strony policji⁷⁰³.

Działania policji przyczyniły się wyraźnie do skutecznej eliminacji yakuzy z wielu dotychczasowych tradycyjnych źródeł dochodów (jak wymuszenia, hazard czy ingerencja w spory cywilne). Te tradycyjne stanowiły już tylko około 30 % zysków. Głównym źródłem był obrót środkami odurzającymi, najczęściej metamfetaminą. Narkotyki przemycane były zazwyczaj na statkach. Pojawiły się też nowe kierunki dostaw: Malezja, Filipiny, Ameryka Południowa, Afryka i Bliski Wschód. Aby dokładnie identyfikować źródła dostaw metamfetaminy, policja uruchomiła program profilowania tego narkotyku⁷⁰⁴. Intratnym źródłem zysków stały się różnego rodzaju oszustwa, coraz częściej dokonywane przez internet, gdzie ofiarami byli bardzo często seniorzy (metody na „wnuczka” lub „pracownika banku/urzędu”). Wśród innych źródeł wymienić można kradzieże, a także inwestycje poprzez firmy budowlane czy zajmujące się utylizacją odpadów. Z uwagi na wprowadzone przepisy yakuza coraz bardziej starała się kamuflować swoje działania, w efekcie czego trudniej było ustalić liczbę osób współpracujących z yakuzą (*jun-kōsei-in*) oraz ukrywać dochody⁷⁰⁵, aby nie stały się one obiektem zainteresowania policji czy innych instytucji jak Agencja Usług Finansowych (*Kin'yū-cho*), zajmująca się nadzorem nad stabilnością japońskiego systemu finansowego. Agencja od końca lat 90-tych XX wieku, prowadziła działania mające na celu wykrywanie powiązań yakuzy z sektorem finansowym, kiedy to okazało się, iż bank *Dai-Ichi Kangyo* udzielał pożyczek yakuzie, co skończyło się aresztowaniem 11 członków zarządu i samobójstwem prezesa banku⁷⁰⁶. Działalność w sektorze finansowym yakuzy znalazła się także w zainteresowaniu Departamentu Skarbu Stanów Zjednoczonych. W 2018 roku Biuro Kontroli Aktywów Zagranicznych Departamentu Skarbu nałożyło sankcje na 2 firmy i 4 członków powiązanych z syndykatem *Yamaguchi-gumi*. Łącznie od 2011 roku Departament

category/features/kuchikomi/yakuza-quick-to-mount-rescue-operations-in-kyushu, dostęp z: 12.11.2021.

⁷⁰³ *Police of Japan, 2019*, s. 28, https://www.npa.go.jp/english/Police_of_Japan/2020/poj2020_full.pdf, dostęp z: 16.03.2021.

⁷⁰⁴ Ibidem, s. 33. **Profilowanie** określa źródło pochodzenia danej próbki narkotyku (kraj, region, laboratorium), po charakterystycznym składzie ilościowym i jakościowym znajdującej się w niej zanieczyszczeń. Ułatwia to likwidację laboratoriów i szlaków przemytniczych.

⁷⁰⁵ *Special Feature: Progress and Future Prospects...*, op. cit., s. 4-7; *White Paper on Crime 2017*, s. 30, https://www.npa.go.jp/hakusyo/h29/english/p30-31_WHITE_PAPER_2017_E_30.pdf, dostęp z: 12.04.2020.

⁷⁰⁶ *Financial Services Agency*, <https://www.fsa.go.jp/en/>, dostęp z: 23.05.2021; *Japanese Regulators Squeeze Banks on Yakuza...*, op. cit., bs.

Skarbu nałożył sankcje na 21 osób, 5 syndykatów i 2 grupy zależne oraz po raz pierwszy na 2 firmy powiązane z yakuzą⁷⁰⁷.

W celu poprawy skuteczności działań wobec yakuzy, policja dążyła do dalszego eliminowania źródeł finansowania gangów, bardziej efektywnego pozyskiwania i analizowania informacji (w tym informacji o aktualnej sytuacji w poszczególnych grupach, strukturach, łańcuchach kierowania i finansowania działalności), wykorzystywania skutecznych metod śledczych, zacieśniania współpracy z innymi jednostkami policji lub instytucjami porządku prawnego. W szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych policja współpracując z Ministerstwem Edukacji, Kultury, Sportu, Nauki i Technologii, prowadziła szkolenia na temat zapobiegania używaniu narkotyków. W związku z nasilającymi się oszustwami prowadziła aktywną działalność profilaktyczną wśród seniorów, a pracowników sektora usług, szczególnie finansowych, zachęcała do informowania klientów o możliwych zagrożeniach i jak ich unikać⁷⁰⁸.

W latach 2010-2019 liczba członków yakuzy sukcesywnie malała w wyjątkowo szybkim tempie. W roku 2010 członków yakuzy było łącznie 78 600, a w 2019 roku już tylko 28 200. Utrzymała się również tendencja zmniejszania się ilości członków stałych w grupach.

Tabela nr 6. Liczba członków yakuzy formalnie i nieformalnie zrzeszonych w latach 2010-2019

	Liczba członków ogółem	Członkowie formalni <i>kōsei-in</i>	Członkowie niezrzeszeni <i>jun-kōsei-in</i>
2010	78 600	36 000	42 600
2011	70 300	32 700	37 600
2012	63 200	28 800	34 400
2013	58 600	25 600	33 000
2014	53 500	22 300	31 200
2015	46 900	20 100	26 800
2016	39 100*	18 100*	20 900*

⁷⁰⁷ *Treasury Sanctions Individuals and Companies Associated with Japan's Major Organized Crime Syndicate, the Yakuza*, US Department of The Treasury, Rozporządzenie wykonawcze nr 13581, 02.10.2018, <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm499>, dostęp z: 12.03.2020.

⁷⁰⁸ *Special Feature: Progress and Future Prospects...*, op. cit., s. 2, 12-13; *White Paper on Crime 2017*, op. cit., s. 27.

2017	34 500	16 800	17 700
2018	30 500	15 600	14 900
2019	28 200	14 400	13 800

Źródło: *White Paper on Crime 2015*, http://hakusyo1.moj.go.jp/en/64/nfm/n_64_2_4_3_1_0.html, dostęp z: 14.04.2020; *White Paper on Crime 2019*, http://hakusyo1.moj.go.jp/en/nendo_nfm.html, dostęp z: 21.02.2021; *White Paper on Crime 2020* https://hakusyo1.moj.go.jp/en/69/WHITE_PAPER_ON_CRIME_2020.pdf, dostęp z: 12.01.2022. * - błąd wyliczeniowy w danych źródłowych.

Tak znaczny spadek liczby członków yakuzy spowodowany był coraz bardziej zaostrzonym prawem i zdecydowanymi działaniami policji, która potrafiła skutecznie wykorzystać stworzone przepisy do stopniowego eliminowania yakuzy z ulic japońskich miast. Dla samych gangsterów bycie członkiem yakuzy stało się zajęciem coraz mniej opłacalnym. Możliwości zarobkowania drastycznie się skurczyły, a kierownictwo grup, szczególnie tych dużych cały czas wymagało płacenia wysokich składek. Coraz popularniejsze stawało się ukrywanie swojego członkostwa pod postacią jedynie luźnej współpracy (*jun-kōsei-in*). Bycie yakuzą stawało się nieopłacalne i niebezpieczne, szczególnie dla młodych osób, a państwo oferowało dodatkową pomoc i ochronę w przypadku opuszczenia szeregów gangu. Yakuza nie dała również zapomnieć o swojej drugiej naturze, biorąc udział w akcjach ratunkowych związanych z niesieniem pomocy ofiarom klęsk żywiołowych i usuwaniem ich skutków.

4.3. Teraźniejszość i przyszłość yakuzy

Od 30 lat stopniowo wokół yakuzy zaciskała się pętla (por aneks XI). Opracowane i wdrożone w życie przez władze przepisy, począwszy od *bōtaihō* (Prawa dotyczącego zapobiegania bezprawnym czynom grup stosujących przemoc), a skończywszy na *kyōbōzai hōan* (Prawa anty-konspiracyjnego), doprowadziły do drastycznego obniżenia liczby członków oraz znacznie ograniczyły możliwości zarobkowania yakuzy. Pod uwagę należy również wziąć wciąż odbudowującą się po kryzysie z początku lat 90-tych XX wieku gospodarkę japońską, w którą uderzył kolejny kryzys, wywołany tym razem przez pandemię wirusa COVID-19. Aby yakuza była w stanie funkcjonować musiała szukać zysków wśród takich zajęć, którymi kiedyś pogardzała, jak handel narkotykami. Popyt na narkotyki w Japonii nie jest tak wielki jak w zachodnich krajach. Większość środków odurzających pochodzi z zagranicy. Produkowane są na zlecenie yakuzy (głównie w Chinach, Tajlandii i Korei Południowej) i przemywane drogą morską. Niski popyt oraz skomplikowane metody przemytu, mające zmylić straż przybrzeżną, a także międzynarodowa współpraca (głównie z państwami azjatyckimi i DEA, która ma swoje biuro w Tokio⁷⁰⁹) powodują, iż zyski z handlu narkotykami nie są tak wysokie, aby można było tylko na nich się opierać. Innymi popularnymi źródłami dochodów stały się kradzieże (z włamaniem, kieszonkowe, a nawet sklepowe czy biurowe), napady rabunkowe oraz oszustwa, gdzie często ofiarami stają się osoby w podeszłym wieku, a nawet klienci yakuzy, na przykład w kasynach gry oraz przemyt ludzi do Japonii, którzy byli następnie wykorzystywani do nielegalnej pracy. Wciąż popularny był szantaż (szczególnie o podłożu erotycznym), stosowany głównie wobec osób znanych, bądź piastujących wysokie stanowiska. Popelnianie wymienionych przestępstw przyczyniało się z kolei do pogarszania wizerunku yakuzy w oczach społeczeństwa. W działalności legalnej nadal popularne były branże budowlana, pośrednictwa pracy i utylizacji odpadów, gdzie właśnie często nielegalnie zatrudniani byli obcokrajowcy. Wprowadzone w latach 2010-2011 przez lokalne władze rozporządzenia o wykluczeniu przestępczości zorganizowanej, praktycznie zakończyły możliwości funkcjonowania yakuzy w legalnej sferze działalności gospodarczej, stąd wykonywane były głównie działania poboczne, w charakterze podwykonawcy, jak: prace rozbiórkowe, usuwanie gruzu, odpadów, także tych szkodliwych, jak azbest. Firmy yakuzy były zdecydowanie najtańsze, ponieważ nie

⁷⁰⁹ Drug Enforcement Administration – amerykańska agencja federalna zajmująca się walką z obrotem narkotykami, DEA Far East, www.dea.gov/foreign-offices/far-east, dostęp z: 22.04.2022.

zatrudniały wykwalifikowanych pracowników (najczęściej byli to cudzoziemcy lub bezdomni, nie orientujący się w przepisach i swoich prawach), ignorowały wszelkie przepisy, nie zapewniały odpowiednich środków bezpieczeństwa, nie prowadziły szkoleń, nie posiadały stosownych zezwoleń, na przykład na składowanie odpadów, także tych niebezpiecznych. Sami organizowali również nielegalne składowiska nieczystości, lokując je zazwyczaj na terenie odległych obszarów wiejskich⁷¹⁰. Pomimo trudnej sytuacji yakuza cały czas szukała sposobów na zarabianie pieniędzy. Gangsterzy nie przepuścili okazji, aby nie zarobić na organizacji Igrzysk Olimpijskich, głównie w charakterze wspomnianych podwykonawców na budowach olimpijskich obiektów, gdzie najczęściej zatrudniali osoby bezdomne, zatrzymując dla siebie nawet do 30% ich zarobków⁷¹¹.

Kłopoty finansowe oraz działania policji, wspomagane przez inne organy państwa (straż przybrzeżna, instytucje finansowe), a także stopniowo nasilająca się presja społeczna doprowadziły do dalszego spadku liczby członków yakuzy (do około 25 900 osób w 2020 roku⁷¹²). Członkostwo w yakuzie przestało być atrakcyjne dla młodych ludzi, ponieważ nie gwarantowało już życia w dostatku oraz nie przynosiło takiego splendoru, jak jeszcze 20 lat temu, a obecnie było coraz częściej powodem do wstydu. Wstyd (*haji*) w Japonii postrzegany był jako podstawowa i dominująca sankcja moralna (często połączony jest z „utrata twarzą”). Poczucie wstydu było głęboko odczuwane, a każdy Japończyk „zwraca uwagę na to, co otoczenie sądzi o jego postępowaniu”⁷¹³. W przypadku yakuzy „otoczenie”, czyli społeczeństwo miało o niej coraz gorszą opinię, co wiązało się ze stopniowym jej wykluczeniem z publicznej przestrzeni. Obecności yakuzy nie życzyło sobie coraz więcej właścicieli lokali gastronomicznych, sklepów, punktów usługowych, czy wypoczynkowych, jak łącznie z gorącymi źródłami. Nawet niektóre zakłady pogrzebowe odmawiały pochówku członkom yakuzy. Także buddyjscy mnisi nie życzyli sobie ich obecności na terenach świątyni. Na drzwiach wielu obiektów pojawiły się naklejki

⁷¹⁰ A. Rankin, *21st-Century Yakuza: Recent Trends in Organized Crime in Japan – Part 1* 21, „The Asia-Pacific Journal. Japan Focus”, 11.02.2012, vol. 10, issue 7, no. 2, <https://apjjf.org/2012/10/7/Andrew-Rankin/3688/article.html>, dostęp z: 23.04.2021.

⁷¹¹ *Olympic Village subcontractor had ties to yakuza gang, Tokyo police say*, „The Japan Times”, 28.09.2019, <https://www.japantimes.co.jp/news/2019/09/28/national/subcontractor-suspected-using-homeless-people-supplied-yakuza-work-olympic-village-project/>, dostęp z: 20.07.2021.

⁷¹² *Police of Japan, 2021*, s. 28, https://www.npa.go.jp/english/Police_of_Japan/police-of-japan2021/001/001.pdf, dostęp z: 01.06.2022.

⁷¹³ R. Benedict, op. cit., s. 178-179.

przedstawiające przekreślone postacie wytatuowanych mężczyzn z podpisem: „*bōryokudan'in tachiiri kinshi*”⁷¹⁴.

W japońskim społeczeństwie można znaleźć jednak także pewną rzeszę zwolenników yakuzy, którzy uważają, iż są oni elementem narodowej tradycji i wciąż pełnią rolę *quasi* policyjną, radząc sobie z zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku publicznego czy bezpieczeństwa powszechnego lepiej niż policja czy inne instytucje rządowe. Tego typu opinie nasiliły się szczególnie po dwóch wielkich trzęsieniach ziemi, z lat 1995 i 2017, kiedy to yakuza aktywnie zaangażowała się w pomoc ofiarom. Są także tacy, którzy obawiają się yakuzy, ale jednocześnie niepokoi ich nadmierny wzrost uprawnień policji. To głównie osoby o lewicowej orientacji politycznej, bardziej obawiające się policyjnej inwigilacji, niż działań antylewicowych bojówek yakuzy, znanych z powojennego okresu.

Kolejny z bieżących problemów yakuzy dotyczy ogółu społeczeństwa – to starzenie się populacji całego kraju. Proces starzenia się społeczeństw dotyka szczególnie krajów najbardziej rozwiniętych. Objawia się on dużym wzrostem liczby ludności w wieku 65 lat i ponad, przy jednoczesnym wzroście ich udziału w ogólnej liczbie mieszkańców oraz systematycznym spadku liczby urodzeń, równoległe z wydłużaniem się długości życia. Japonia należy do krajów o największym postępie w tym procesie. Już w 2010 roku odsetek osób w wieku 65 lat i więcej, stanowił aż 23% ogółu ludności, a według szacunków, w latach 2010-2050 liczba mieszkańców Kraju Wschodzącego Słońca ma spaść o 24,2%, czyli ze 128,1 mln do 97,1 mln osób⁷¹⁵. W 2021 roku odsetek ludzi starszych w całej populacji wynosił już 29,1%, co stanowiło łącznie 36,4 mln osób⁷¹⁶. Proces starzenia się społeczeństwa nie ominął również yakuzy. Liczba regularnych członków w wieku co najmniej 50 lat przekroczyła 51,2%, a w wieku 70 lat – 10%.⁷¹⁷ To powoduje kolejne perturbacje w działaniu yakuzy, której członkowie powinni być sprawni i swoim wyglądem budzić respekt. Próba wymuszenia pieniędzy lub propozycja ochrony zaoferowana przez starszego pana, może spotkać się w najlepszym wypadku z grzeczną odmową. Próba

⁷¹⁴ „Wstęp wzbroniony członkom *bōryokudan*”.

⁷¹⁵ R. Mydel, *Japonia w procesie przejścia od demograficznej dojrzałości do demograficznego schyłku*, Kraków 2016, s. 7-9. Faza depopulacji, która już trwa (2010-2050) stanowi również fundamentalne zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego Cesarstwa Japonii (np. w postaci braków kadrowych w siłach Samoobrony, policji czy w kluczowych gałęziach gospodarki).

⁷¹⁶ *Japan's Elderly Population Hits Record High*, „NHK World-Japan”, 19.09.2021, https://www.3.nhk.or.jp/nhkworld/en/news/20210919_12/, dostęp z: 22.09.2021.

⁷¹⁷ J. McCurry, *Making a slow getaway: Japan's anti-yakuza Laws result in cohort of ageing gangsters*, „The Guardian”, 05.09.2020, <https://amp.theguardian.com/world/2020/sep/05/making-a-slow-getawaey-ageing-population-japans-yakuza>, dostęp z: 07.01.2021.

eliminacji ze swojego rewiru działania młodocianego gangu może okazać się równie nieskuteczna.

Mimo zmian ilościowych oraz ograniczenia źródeł zysków, wśród grup yakuzy przetrwały trzy największe syndykaty: *Yamaguchi-gumi*, *Sumiyoshi-kai* i *Inagawa-kai*. Szczególne zawirowania spotkały *Yamaguchi-gumi*, który uległ podziałowi, ale wciąż stanowi największy syndykat yakuzy, liczący obecnie 3800 osób i mający główną siedzibę w prowincji Hyogo. *Sumiyoshi-kai* liczy 2600, a *Inagawa-kai* 2000 osób. Oba syndykaty mają swoje siedziby w Tokio. Najmniejsze grupy liczą po 30 osób. To *Aizu Kotetsu-kai* z Kioto, *Sakaume-gumi* z Osaki (nie są to jednak jedyne grupy w tych miastach) i *Shinwa-kai* z Kagawy⁷¹⁸. Obecnie, w tej trudnej sytuacji grupy starają się nie wszczynać pomiędzy sobą konfliktów, aby nadmiernie nie skupiać na sobie uwagi władz i opinii publicznej, a także próbują współpracować, prowadząc wspólne interesy, dzieląc się terytoriami oraz informacjami. Nie oznacza to, iż wszystkie grupy zaczęły żyć nagle w symbiozie. *Yamaguchi-gumi* wciąż należy do śmiertelnych wrogów *Sumiyoshi-kai* z Tokio i *Kudō-kai* z Fukuoki⁷¹⁹.

Yakuza w swoich działaniach znacznie ograniczyła stosowanie przemocy, szczególnie z użyciem broni palnej. W 2001 roku w wyniku użycia tej broni zginęło 19 członków yakuzy, gdy w 2011 już „tylko” 2 osoby⁷²⁰. W porównaniu do lat 80-tych XX wieku wydatnie zmalała liczba przypadków używania broni palnej przez yakuze, jak i ilość konfiskowanej broni (por. tabela nr 1). Obecnie broń palna znacznie częściej jest używana przez osoby (grupy przestępcze) spoza yakuzy. Przykładowo w 2020 roku odebrano yakuzie 54 sztuki broni palnej, natomiast innym aż 301 egzemplarzy⁷²¹.

Pod koniec 2020 roku wyznaczone były 24 grupy⁷²² podlegające rygorom przepisów *bōtaihō*, co związane było między innymi ze ścisłym nadzorem ze strony policji, a także zwiększoną uwagą opinii publicznej w stosunku tych grup.

Tabela nr 7. Użycie i konfiskata broni palnej w środowisku yakuzy w latach 2016-2020

Lata	2016	2017	2018	2019	2020
------	------	------	------	------	------

⁷¹⁸ *Police of Japan, 2021*, op. cit., s. 29.

⁷¹⁹ A. Rankin, *21st-Century Yakuza...*, op. cit., bs.

⁷²⁰ *White paper on crime 2011*, Ministry of Justice Japan, https://hakusyo1.moj.go.jp/en/60/nfm/n_60_2_4_2_2_2.html, dostęp z: 23.04.2021; *White paper on crime 2012*, Ministry of Justice Japan, https://hakusyo1.moj.go.jp/en/61/nfm/n_61_2_4_2_2_2_2.html, dostęp z: 23.04.2021.

⁷²¹ *Police of Japan, 2021*, op. cit., s. 33.

⁷²² *Ibidem.*, s. 29.

Liczba przypadków użycia broni	17	13	4	10	14
Konfiskata broni (w szt.)	54	79	73	77	54

Źródło: *Police of Japan 2021*, https://www.npa.go.jp/english/Police_of_Japan/police-of-japan2021/001/001.pdf, s. 33, dostęp z: 01.06.2022.

W przestrzeni publicznej funkcjonują także grupy yakuzy, które w myśl przepisów Prawa dotyczącego zapobiegania bezprawnym czynom grup stosujących przemoc (*bōtaihō*), nie spełniają kryteriów wyznaczenia. Takich grup jest ponad 50 i zazwyczaj mają nie więcej niż 100 członków. Gangi te starają się rygorystycznie przestrzegać przepisów, aby nie zostać wyznaczonym przez Komisję Bezpieczeństwa Publicznego. Zabiegają o utrzymywanie poprawnych stosunków z lokalnymi społecznościami i policją. Nie posiadają i nie używają broni, nie zajmują się handlem narkotykami, napadami rabunkowymi, włamaniami oraz kradzieżami. Starają się postępować zgodnie z kodeksem etycznym *Ninkyōdō*. Profity czerpią z tradycyjnych źródeł yakuzy: prostytucji, hazardu, ochrony oraz drobnych wymuszeń od handlarzy ulicznych lub drobnych sklepikarzy. Nie przynosi im to zbyt wielkich dochodów i zapewnia stosunkowo niski poziom życia, ale gwarantuje możliwość spokojnego funkcjonowania⁷²³. Zarówno prostytucja jak i hazard są w Japonii społecznie akceptowane, więc na działalność tych niewielkich grup yakuzy policja nie zwraca specjalnej uwagi, przynajmniej do momentu, kiedy nie wpłynie oficjalna skarga lub zawiadomienie o popełnionym przestępstwie. Do największych nieoznaczonych grup należą: *Matsūra-gumi* z Kobe, *Kumamoto-kai* z Kumamoto, *Tachikawa-kai* z Fukuoki, *Kaneko-kai* z Jokohamy, czy *Tōa-kai* z Tokio⁷²⁴.

Ofensywne działania policji wobec yakuzy, a także społeczna presja doprowadziły do stopniowego schodzenia yakuzy do podziemia. Ich obecne działania charakteryzuje coraz większy stopień utajnienia, co upodobnia yakuzę do zachodnich organizacji przestępczych. Członkowie yakuzy coraz częściej rezygnują ze stałej, można by rzec etatowej przynależności do grupy, na rzecz luźnej nieformalnej współpracy, która jest dodatkowo kamuflowana. Istnieje niepotwierdzona informacja, iż *Kōdō-kai*, wiodąca grupa w syndykacie *Yamaguchi-*

⁷²³ A. Rankin, *21st-Century Yakuza...*, op. cit., bs.

⁷²⁴ Ibidem, bs.

gumi stworzyła głęboko zakamuflowaną komórkę, zwaną *Jūjin-kai*, której członkowie nie pojawiają się w siedzibach biur i nie są znani innym członkom grupy. *Jūjin-kai* ma zajmować się inwigilacją firm i instytucji, w tym policjantów i ich rodzin oraz konkurencyjnych grup yakuzy⁷²⁵. Nawet jeśli informacja na temat *Jūjin-kai* nie polega na prawdzie to odzwierciedla tendencję do większego maskowania działań yakuzy i może być elementem dezinformacyjnej gry z organami ścigania.

Działalność społeczna na rzecz wykorzenienia yakuzy jest zjawiskiem stosunkowo nowym i jest ona po części pokłosiem dynamicznego rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Japonii, co miało miejsce na przełomie wieków XX i XXI, kiedy to wprowadzono w życie Ustawę wspierającą określoną działalność *non-profit*⁷²⁶. Do podjęcia tego typu działalności japońskie społeczeństwo zachęcane było przede wszystkim przez międzynarodową społeczność i wywieraną przez nie presją (określaną jako *gaiatsu*⁷²⁷), na przeprowadzenie zmian wartości, postaw i zachowań w środowisku globalnym oraz wewnętrznym. Początkowo Japończycy zaangażowali się w działalność w środowisku międzynarodowym, organizując akcje pomocy humanitarnej i pomocy rozwojowej, z czasem włączając się w sprawy krajowe, głównie związane ze zdrowiem, opieką medyczną i socjalną, edukacją, nauką i technologią, kulturą, sportem, ochroną środowiska, pomocą podczas klęsk żywiołowych, prawami konsumenta, ochroną praw człowieka i działalnością pacyfistyczną, a także bezpieczeństwem publicznym. Co ciekawe, początkowo działalność społeczna związana z bezpieczeństwem publicznym nie była zbyt hojnie dotowana przez władze, co nie zniechęciło działaczy do pracy na rzecz poprawy bezpieczeństwa we własnych społecznościach⁷²⁸. Policja od wielu lat zachęcała i wspierała działalność społeczną wymierzoną w yakuzę. Działalność ta przybierała różnoraki charakter. Najczęściej były to kampanie społeczne polegające na: kolportażu plakatów i broszur informacyjnych czy audycjach w lokalnych rozgłośniach radiowych. Popularne stały się demonstracje ogólnie przeciwko yakuzie lub przeciwko konkretnym lokalizacjom ich siedzib, a także firmom współpracującym z yakużą. Obecnie w przeważającej ilości przypadków udaje się zablokować procesy zajmowania różnych obiektów przez yakużę lub usunięcia jej z już

⁷²⁵ Ibidem, bs.

⁷²⁶ Ustawę wprowadzono w życie w 1999 r. B. Bochorodycz, *Rozwój społeczeństwa obywatelskiego w Japonii w dobie globalizacji. Rola „presji międzynarodowej” i państwa w rozwoju grup pożytku publicznego od końca lat 1970*, [w:] *Zmiany społeczne w Japonii w XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia*, (red.) E. Kostowska-Watanabe, Kraków 2012, s. 355.

⁷²⁷ Termin ten używany jest do określania wszelkich zewnętrznych wpływów na działalność polityczno-gospodarczą Japonii, poczynając od okresu *Meiji*. Ibidem, s. 358-359.

⁷²⁸ Ibidem, s. 360-392.

zajmowanych. Ta forma działania okazała się bardzo skuteczna. Organizacje pozarządowe stworzyły także kilka ośrodków wspierających członków yakuzy, którzy opuścili jej szeregi, najczęściej poprzez pomoc w znalezieniu pracy⁷²⁹. Oprócz policji ścisłą współpracę z organizacjami społecznymi prowadzi Japońska Federacja Stowarzyszeń Prawniczych, która zajmuje się pomocą prawną pokrzywdzonym przez yakużę oraz poradami, wydawanymi w formie biuletynów i broszur, które są chętniej czytane niż podobne publikacje policyjne. W swoich materiałach Federacja określa yakużę jako „siły antyspołeczne”, które stosują „przemoc, zastraszanie lub oszukańcze środki w celu osiągnięcia nielegalnego zysku”⁷³⁰. Ponadto na rynku funkcjonują prywatne podmioty zajmujące się bezpieczeństwem, które tworzą własne bazy danych „sił antyspołecznych” i udostępniają informacje na temat powiązań osób lub firm ze światem przestępczym. Swoje dane na temat działalności grup yakuzy (członków, współpracowników, firm-przykrywek) zbierają również liczne grupy wolontariuszy (w Tokio jest ich kilka tysięcy), które następnie udostępniają mieszkańcom, agentom i właścicielom nieruchomości, hoteli oraz małym firmom⁷³¹.

Poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa publicznego w Japonii stały się zagraniczne grupy przestępcze. W efekcie globalizacji nasiliły się również migracje ludności, na tle ekonomicznym, bądź turystycznym. Pod koniec XX wieku Japonia postawiła na turystykę, która miała być jednym z elementów pobudzenia gospodarki. Z uwagi na starzejące się społeczeństwo w niektórych branżach gospodarka zaczęła odczuwać brak rąk do pracy, na przykład w służbie zdrowia, opiece społecznej, edukacji, a także w zawodach nie wymagających wysokich kwalifikacji, jak rolnictwo, budownictwo czy usługi. Z tego względu władze zdecydowały się na częściowe otwarcie rynku pracy dla obcokrajowców⁷³² i liberalizację przepisów imigracyjnych. Obecnie szacuje się liczbę cudzoziemców mieszkających w Japonii na ponad 2,5 mln osób, co stanowi 2% całej populacji kraju⁷³³. Zwiększona migracja turystyczna oraz zarobkowa pośrednio przyczyniły się do

⁷²⁹ A. Rankin, *Recent Trends in Organized Crime in Japan: Yakuza vs the Police, & Foreign Crime Gangs – Part 2 21*, „The Asia-Pacific Journal. Japan Focus”, 11.02.2012, vol. 10, issue 7, no. 1, s. 4-5, <https://apjif.org/-Andrew-Rankin/3692/article.pdf>, dostęp z: 23.04.2021.

⁷³⁰ Ibidem, s. 6.

⁷³¹ Ibidem, s. 6.

⁷³² *W Japonii brakuje pracowników. Rząd zgadza się na obcokrajowców*, „pulsHR.pl”, <https://www.pulshr.pl/prawo-pracy/w-japonii-brakuje-pracownikow-rzad-zgadza-sie-na-obcokrajowcow>, 58583. amp, dostęp z: 20.07.2021.

⁷³³ T. Otake, *Prejudice against immigrants explained in numbers*, „The University of Tokyo Focus”, 16.06.2021, https://www.u-tokyo.ac.jp/focus/en/features/z0508_00213.html, dostęp z: 23.08.2021; *Estimated Population (March 2021) Based on the National Census*, Statistics Bureau of Japan, 20.08.2021, <https://>

penetracji japońskiego archipelagu przez zagraniczne zorganizowane grupy przestępcze. Oczywiście wpływ na to miały również dotychczasowe działania władz i organizacji społecznych, mające na celu eliminację yakuzy ze społeczeństwa. Ta wycofując się coraz bardziej z w miarę transparentnej działalności, chętnie nawiązała współpracę z zagranicznymi grupami przestępczymi, ukrywając w ten sposób przed policją swoje działania oraz dochody. Pierwsze kontakty z takimi grupami działającymi na terenie Japonii miały miejsce już pod koniec lat 90-tych ubiegłego stulecia. Wysoce prawdopodobne (brak informacji źródłowych) jest to, iż grupy te musiały uzyskać zgodę yakuzy na działalność na swoim terytorium, oczywiście w zamian za uiszczenie stosownej opłaty, w formie stałego czynszu lub podatku od zysków, bądź obu tych form rozliczeń. Naturalnie najbardziej liczne są gangi azjatyckie: chińskie (tajwańskie i kontynentalne), wietnamskie, koreańskie, filipińskie, tajskie oraz irańskie. Spotykane są także gangi rosyjskie, tureckie, brazylijskie, peruwiańskie, a nawet z krajów afrykańskich (z Nigerii czy Wybrzeża Kości Słoniowej)⁷³⁴. W 2018 roku cudzoziemcy dokonali łącznie 15 174 przestępstwa, z czego najwięcej Chińczycy i Wietnamczycy⁷³⁵.

Tabela nr 8. Procentowy udział cudzoziemców, którzy popełnili przestępstwa na terenie Japonii w 2018 roku

Chiny	28,5
Wietnam	26,2
Korea Pn. i Pd.	7,4
Filipiny	6,4
Tajlandia	3,3
Iran	0,6
Pozostałe kraje azjatyckie	11,6
Ameryka Pd.	7,7
Europa	3,6
Ameryka Pn.	2,9
Afryka	1,3
Oceania	0,5

Źródło: *White Paper on Crime 2019*, Ministry of Justice Japan, s. 106, http://hakusyo1.moj.go.jp/en/68/WHITE_PAPER_ON_CRIME2019.pdf, dostęp z: 21.06.2021.

www.stat.go.jp/data/jinsui/new.html, dostęp z: 29.08.2021.

⁷³⁴ A. Rankin, *Recent Trends...*, op. cit. s. 9-10.

⁷³⁵ *White Paper on Crime 2019*, Ministry of Justice... op. cit., s. 106.

Najliczniejszą grupę wśród zagranicznych gangów działających w Japonii stanowili Chińczycy. Ich liczebność przekroczyła już 680 tys. osób i ponad jedna czwarta przestępstw popełnionych w kraju przez cudzoziemców jest ich dziełem. Dokonywali przestępstw na zlecenie yakuzy, która przekazywała im stosowne informacje, dotyczące potencjalnych obiektów lub osób, które miały paść ofiarą przestępstwa, na przykład gdzie mieszkają lub pracują zamożne osoby, czy miejsc, w których można wymuszać haracze w zamian za ochronę, zapewniała też logistyczne wsparcie. Większość gangów to niewielkie grupy (kilkukilkunastu osobowe), luźno ze sobą powiązane, często nie posiadające stałych terytoriów działania (jeden z gangów działał w sześciu prefekturach, gdzie dokonał 152 włamań). Zarówno policja jak i media określają te grupy jako „chińską mafię” (*Chūgoku mafuia*). Określenie to używane jest intencjonalnie, w celu wzbudzenia w społeczeństwie strachu i pogłębienia niechęci wobec Chińczyków. Wielu badaczy zjawiska zorganizowanej przestępczości w Japonii uważa, iż powyższe określenie jest nadużywane⁷³⁶, jednak yakuza współpracuje z *triadami* już od lat 80-tych XX wieku (w kwestiach związanych z produkcją i przemytem narkotyków, handlem ludźmi, fałszowaniem kart kredytowych oraz praniem pieniędzy), a niektóre jej grupy posiadają na terenie Japonii swoje oddziały, jak ta o nazwie „14K”. Yakuza współpracuje też z grupą *Snakeheads*, specjalizującą się w handlu ludźmi oraz grupą *Sun Yee On*⁷³⁷. W Japonii działają także chińskie odłamy młodzieżowych gangów motocyklowych (*bōsōzoku*), trudniące się wymuszeniami drobnych opłat za ochronę oraz bójkami. Prawdziwym problemem stają się aranżowane bójkі całych grup, pomiędzy Chińczykami a Japończykami, jak ma to miejsce w Europie, pomiędzy kibicami piłkarskich drużyn⁷³⁸ (określane w chuligańskim żargonie jako „ustawki”). Niektóre z chińskich motocyklowych gangów posuwają się nawet do uszkodzania policyjnych samochodów.

Yakuza ma coraz większe trudności z utrzymaniem w ryzach chińskich gangów. Dążą one do uniezależnienia się od yakuzy, współpracy na równoprawnych warunkach lub wręcz dominacji. Są przy tym bezwzględne i brutalne, zarówno wobec zwykłych obywateli, jak i członków yakuzy. Do porachunków używają zazwyczaj broni palnej, do której mają

⁷³⁶ Uważa tak m.in. Andrew Rankin. A. Rankin, *Recent Trends...*, op. cit., s. 11.

⁷³⁷ L.B. Berry, G.E. Curtis, S.L. Elan, R.A. Hudson, N.A. Kollars, *Transnational Activities of Chinese Crime Organizations. A Report Prepared by the Federal Research Division, Library of Congress under an Interagency Agreement with the Crime and Narcotics Center, Directorate of Central Intelligence, 04.2003, Washington D.C., s. 19-20, <https://www.loc.gov/rr/frd/pdf-files/ChineseOrgCrime.pdf>, dostęp z: 20.07.2021; S. Efron, *A Human Tide: Chinese Smugglers, Yakuza Flood Japan With Illegal Migrants*, „Los Angeles Times”, 01.03.1997, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1997-03-01-mn-33667-story.html?_amp=true, dostęp z: 20.02.2020.*

⁷³⁸ A. Rankin, *Recent Trends...*, op. cit., s. 12.

łatwiejszy dostęp. W kilku przypadkach doszło już do krwawych porachunków pomiędzy przestępczymi grupami⁷³⁹.

Grupy przestępcze wywodzące się z pozostałych narodowości są bardziej podporządkowane yakuzie niż grupy chińskie. Najbardziej aktywne są wietnamskie gangi dokonujące sklepowych kradzieży, koreańscy kieszonkowcy, irańscy i peruwiańscy handlarze narkotykami oraz brazylijscy włamywacze⁷⁴⁰. W 2019 roku Wietnamczycy nieznacznie wyprzedzili liczbę Chińczyków, którzy popełnili w Japonii przestępstwa⁷⁴¹, ale nie można jeszcze stwierdzić, iż jest to już trend i będzie to wymagało prowadzenia dalszych badań. Większość dokonywanych jeszcze do niedawna przez yakuzę przestępstw, także tych tradycyjnych, została scedowana na zagraniczne gangi. W tokijskiej dzielnicy rozrywki Kabukichō nie znajdzie się już gangstera z yakuzy. Ich role sutenerów, stręczycieli i ochroniarzy przejęli rośli gangsterzy z Afryki (zazwyczaj z Nigerii)⁷⁴².

Kolejnym poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa publicznego stały się rodzime gangi, składające się z młodych ludzi, którzy nie widzieli perspektyw w członkostwie w yakuzie oraz byłych członków yakuzy, którzy musieli z niej odejść z powodów finansowej niewydolności, a także przedstawiciele grup *bōsōzoku*. Te grupy określane jako *hangure*⁷⁴³ są stosunkowo niewielkie, luźno ze sobą powiązane, posiadają prostą i płaską strukturę organizacyjną (gdzie wszyscy posiadają podobny status, a przywódcą zostaje osoba wyróżniająca się charyzmą) oraz nie respektują żadnych norm etycznych, jak czyniła to większość grup yakuzy. Część członków *hangure* prowadzi legalną aktywność gospodarczą, część tylko działalność przestępczą, polegającą głównie na handlu narkotykami, dokonywaniu napadów rabunkowych, włamań i kradzieży, internetowych oszustw oraz ochronie. Jako naturalna konkurencja yakuzy, wkraczają na te terytoria, które musiała ona opuścić na skutek policyjnych represji, przejmując jej dotychczasowe interesy. Mimo, iż *hangure* stanowią wraz z chińskimi gangami największą konkurencję dla yakuzy, to ta ostatnia nie wzdraga się podejmować z nimi doraźnej lub nawet stałej współpracy, podobnie jak ma to miejsce w przypadku chińskich gangów, próbując oczywiście podporządkować je sobie lub

⁷³⁹ Ibidem, s. 12-13.

⁷⁴⁰ Ibidem, s. 10.

⁷⁴¹ Wietnamczycy 27,7%, Chińczycy 27,4%. *White Paper on Crime 2020*, Ministry of Justice Japan, https://hakusyo1.moj.go.jp/en/69/WHITE_PAPER_ON_CRIME2020.pdf, s. 88, dostęp z: 12.01.2022.

⁷⁴² Obserwacja własna autora.

⁷⁴³ **Hangure**- znaczy „w połowie zły” lub „w połowie przestępca”. Nazwa wzięła się stąd, iż początkowo członkowie gangów normalnie pracowali i jedynie dorabiali sobie jako przestępcy, żyjąc w połowie normalnie, w połowie w szarej strefie. *The Upstart Gangs Filling the Yakuza Power Vacuum*, „Nippon.com”, 12.12.2017, <https://www.nippon.com/en/features/c04205/amp/#>, dostęp z: 23.04.2020.

prowadząc kooperację w luźnej formie. Tego typu grupy zostały określone przez policję jako *Jun-bōryokudan*, czyli grupy *guasi-bōryokudan*⁷⁴⁴ Najczęściej *hangure* wnoszą opłaty za swoją działalność – ryczałtowe lub procentowe od zysków. Jednak nie zawsze dochodzi do takiej współpracy i grupy *hangure* są całkowicie niezależne.. Największą i najbardziej znaną grupą *hangure* była *Kantō Rengō*, złożona z byłych członków gangu *bōsōzoku* (o tej samej nazwie) działająca w tokijskiej dzielnicy Roppongi. Grupa została w większości wchłonięta przez yakuzę. Z kolei w Osace najbardziej znanym gangiem *hangure* była grupa o nazwie „89”, specjalizująca się w napadach rabunkowych na sklepy jubilerskie i lombardy. Gang został rozbity przez policję w 2020 roku. W mieście tym tylko w latach 2018-2020 zatrzymano ponad 500 osób podejrzanych o dokonanie różnych przestępstw, w ramach działalności w *hangure*⁷⁴⁵.

Zarówno gangi chińskie jak i *hangure* nie podlegają przepisom ustawy *bōtaihō* i rozporządzeń *bōhaijōrei*, gdyż zostały one stworzone tylko i wyłącznie przeciwko yakuzie, nie biorąc pod uwagę innych organizacji o charakterze przestępczym. Ułatwia to tym grupom w istotny sposób działalność oraz funkcjonowanie w codziennym życiu. Członkowie gangów mogą zakładać legalne firmy, pod przykrywkami których prowadzić przestępczą działalność (to, z czego kiedyś powszechnie korzystała yakuza), zakładać bankowe konta, zaciągać kredyty, czy współpracować z innymi podmiotami gospodarczymi. To wszystko stawia gangi w uprzywilejowanej pozycji wobec yakuzy i ułatwia im konkurencję w działalności przestępczej.

Gangi *hangure* nie posiadają cech tradycyjnych organizacji przestępczych, takich jak: hierarchiczna struktura, ściśle wyodrębnione kierownictwo, podział ról i zakres obowiązków, system kar i nagród (awansów), sformalizowane zasady działania (w tym różnego rodzaju rytuały) czy ograniczanie działalności do określonych rejonów. Klasyfikuje to *hangure* jako organizację przestępczą typu sieciowego, czyli posiadającą cechy stabilnego stowarzyszenia „przestępców z luźną strukturą hierarchiczną, obejmującą swoim zakresem zarówno sieci funkcjonujące jako kartele takie, które przypominają związki handlowe, oraz te, które

⁷⁴⁴ *The White Paper on Police 2020*, <https://www.npa.go.jp/hakusyo/r02/english/fulltext.pdf>, s. 10, dostęp z: 01.06.2022.

⁷⁴⁵ Ibidem, bs.; M. Baradel, J. Bortolussi, *Under a setting sun: the spatial displacement of the yakuza and their longing for visibility*, [w:] *Trends in Organized Crime*, (red.) G.A. Antonopoulos, vol. 24, issue 3, 06.2021, s. 220, <https://doi.org/10.1007/s12117-020-09398-4>, dostęp z: 02.09.2021; J. Adelstein, *Nonaffiliated gangs seek to exploit vacuum left by the yakuza's declining influence*, „The Japan Times”, 04.07.2020, <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/07/04/national/media-national/yakuza-declining-influence/>, dostęp z: 20.07.2021.

zapewniają utrzymanie prostych kontaktów między jej członkami”⁷⁴⁶. Sieci przestępcze (kryminalne) skutecznie realizują podobny cel jak organizacje typu klasycznego: efektywne i szybkie działanie w celu zdobycia środków materialnych. Jednak działanie sieci charakteryzuje się dodatkową cechą – zwiększoną potrzebą zachowania bezpieczeństwa, co realizowane jest poprzez ukrywanie struktury przed światem zewnętrznym (głównie organami ścigania) oraz prostotą funkcjonowania. Rozbudowana i scentralizowana hierarchiczna struktura wraz z szerokim podziałem ról oraz obowiązków, przeplecione specyficznymi konwenansami czyni grupy wrażliwymi na ataki ze strony organów ścigania. Natomiast układy sieciowe gwarantują bezpieczniejsze działanie z uwagi na odległość pomiędzy ośrodkiem decyzyjnym (szefem grupy) a wykonawcami, minimalną ilość połączeń pomiędzy nimi, a także wtapianie sieci przestępczej w nieprzestępcze sieci społeczne. Dzięki temu tego typu grupy stają się mniej widoczne dla organów porządku prawnego, a ich schemat działania jest mniej transparentny⁷⁴⁷. Rodzi to nowe wyzwania dla organów ścigania i konieczność prowadzenia głębokiego rozpoznania środowiska przestępczego oraz stosowania szerokiej analizy mechanizmów działalności tego typu grup przestępczych.

Przynależność do *hangure* stała się popularna wśród byłych członków yakuzy, ponieważ istniejące programy ich powrotu do społeczeństwa nie spełniają swojego zadania. Byli członkowie spotykają się ze społecznym ostracyzmem w miejscach zamieszkania, a przede wszystkim pracy. Brak środków do życia powoduje, iż zazwyczaj wracają oni do przestępczego procederu. Jednak z uwagi na to, iż opuścili szeregi yakuzy nie ma dla nich już tam miejsca. Pozostaje im więc zasilanie szeregów *hangure*. W ciągu siedmiu lat obowiązywania rozporządzeń o wykluczeniu yakuzy - *bōhajōrei* (wprowadzone w życie w latach 2010-2011) w całym kraju formalnie wystąpiło z yakuzy około 4170 członków. Spośród nich tylko dziewięćdziesięciu, czyli 2%, znalazło legalne zatrudnienie, ponieważ pracodawcy nie chcą zatrudniać byłych członków yakuzy (w 2016 roku podczas badań przeprowadzonych w mieście Kitakyushiu, aż 80% pracodawców oświadczyło, iż nie zatrudniłoby byłego yakuzy). Niestety brak jest jakichkolwiek informacji, na jak długi okres udało im się utrzymać tę pracę i co stało się z pozostałymi 98% byłych członków. Zarówno dla policji jak i organizacji wspierających walkę z przestępczością, podjęcie pracy kończy etap reintegracji społecznej byłych członków yakuzy. Koniecznym stało się więc opracowanie

⁷⁴⁶ K. Hareźlak, M. Kozielski, *Metody analizy sieci kryminalnych*, „Studia Informatica”, 2010, vol. 31, nr 2A, s. 35-36.

⁷⁴⁷ M. A. Kędziński, *Sieciowość współczesnych organizacji przestępczych funkcjonujących w obszarze przestępczości zorganizowanej i terroryzmu*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, nr 10 (6), 2014, s. 89-99.

skutecznych (przede wszystkim długofalowych) mechanizmów umożliwiających ich powrót do społeczeństwa, także prowadzenie szerokiej kampanii społecznej, mającej na celu uświadomienie potrzeby akceptacji tych ludzi w miejscach pracy i przestrzeni publicznej⁷⁴⁸. Nakamoto Takashi, który spędził 30 lat w jednej z najbardziej znanych japońskich grup yakuzy – *Kudō-kai*, po odejściu z gangu otworzył niewielki lokal gastronomiczny. Udało mu się wytrwać na nowej drodze życia dzięki wsparciu i życzliwości sąsiadów⁷⁴⁹. Tylko poprzez społeczną akceptację i pomoc można skutecznie odciągnąć członków yakuzy od przestępczej działalności.

Kolejnym problemem, który ostatnio dotknął yakuzę była pandemia COVID-19. Spowolnienie gospodarcze związane z zamknięciem gospodarki i granic, a także wprowadzenie w kilku prefekturach oraz metropolii tokijskiej stanu wyjątkowego, dodatkowo zredukowało i tak już coraz niższe dochody yakuzy. Zmniejszył się popyt na narkotyki, a handel odbywa się głównie przez internet. W ogóle pojawiły się problemy z dostarczaniem narkotyków, których większość przemycana była przed pandemią z zagranicy. Podobny problem dotyczył przemytu ludzi. Do lokali gastronomicznych i rozrywkowych, także tych prowadzonych przez yakuzę przestali przychodzić klienci, a przedsiębiorcy płacący do tej pory za ochronę zażądali obniżenia opłat lub całkowicie odmówili ich uiszczania, zgłaszając się często po policyjną pomoc. Tylko w pierwszym kwartale 2021 roku w Tokio około stu przedsiębiorców, głównie restauratorów i sklepikarzy zaprzestało słynnego *mikajimeryo*, czyli płacenia za ochronę. Jeden z właścicieli sklepu płacił yakuzie za ochronę przez 50 lat i dopiero kryzys związany z pandemią doprowadził do przerwania proceduru⁷⁵⁰. Kłopoty nie ominęły również organizatorów tradycyjnych i bardzo popularnych w Japonii festiwali (*matsuri*), które w większości zostały odwołane. Podczas tych festiwali yakuza często rozstawiała swoje stragany z jedzeniem, zazwyczaj słodyczami lub pamiątkami i talizmanami, bądź wymuszała od innych handlarzy pieniądze w zamian za ochronę⁷⁵¹. Pandemia znacznie ograniczyła także możliwości kierowania gangami. Ich

⁷⁴⁸ H. Noboru, *No Way Out: The Dilemma of Japan's Ex-Yakuza*, „Nippon.com”, 05.06.2018, <https://www.nippon-com.cdn.ampproject.org/c/s/www.nippon.com/en/currents/d00372/amp/#>, dostęp z: 23.06.2021.

⁷⁴⁹ J. McCurry, *Going straight: the yakuza gangster who swapped the underworld for udon*, „The Guardian”, 17.12.2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/dec/17/going-straight-the-yakuza-gangster-who-swapped-the-underworld-for-udon>, dostęp z: 12.02.2021.

⁷⁵⁰ N. Tanaka, M. Takashima, *Hit by pandemic, struggling shops end „protection pay” to yakuza*, „The Asahi Shimbun”, 26.05.2021, <https://www.asahi.com/ajw/articles/14347960>, dostęp z: 23.09.2021.

⁷⁵¹ Y. Rousseau, *Yakuza Blues: Japan's Notorious Gangsters Hit Hard By COVID*, „Worldcrunch”, 22.06.2021, <https://worldcrunch.com/amp/yakuza-blues-japan39s-notorius-gangsters-hit-hard-by-covid-2654534014>, dostęp z: 23.09.2021.

szefowie w większości w podeszłym wieku (o kłopotach demograficznych yakuzy wspomniano wcześniej), z uwagi na prowadzony wcześniej tryb życia chorowali na różnego rodzaju przewlekłe schorzenia, jak marskość wątroby czy cukrzyca. Dlatego znajdowali się w grupie podwyższonego ryzyka i unikali wszelkich kontaktów, także z podwładnymi, aby nie narażać się na zakażenie wirusem SARS-CoV-2. Ponadto członkowie yakuzy posiadali ograniczony dostęp do ubezpieczenia zdrowotnego, co było efektem działania rozporządzeń o wykluczeniu przestępczości zorganizowanej - *bōhaijōrei* (ubezpieczyciele nie chcieli ich ubezpieczać, aby nie wiązano ich ze wspieraniem zorganizowanej przestępczości)⁷⁵². Z kolei kontakty telefoniczne lub poprzez inne elektroniczne środki komunikacji powodowały niebezpieczeństwo przechwycenia przekazywanych informacji przez policję.

Przestępczość zorganizowana na całym świecie starała się wykorzystać trwającą pandemię COVID-19, zarabiając na niej, niekiedy w uczciwy sposób. Początkowo był to handel maseczkami ochronnymi, zazwyczaj niewiadomego pochodzenia. Następnie rozwinął się czarny rynek szczepionek przeciwko wirusowi SARS-CoV-2, zarówno tych prawdziwych jak i podrobionych. Organizacje przestępcze próbowały także przechwytywać publiczne pieniądze przeznaczone do pobudzenia gospodarek po okresie zamknięcia⁷⁵³. Działania yakuzy przybrały zgoła odmienny charakter. Gangsterzy za darmo rozdawali maseczki ochronne i środki pierwszej potrzeby. Zaoferowali nawet usługę oczyszczenia statku wycieczkowego „*Diamond Princess*”, przymusowo cumującego w porcie Jokohama, na pokładzie którego doszło do zarażenia koronawirusem 706 pasażerów⁷⁵⁴. Władze odrzuciły jednak propozycję yakuzy⁷⁵⁵. Zarządzający syndykatem *Inagawa-kai* zabronili swoim członkom dokonywania oszustw finansowych wobec starszych osób, którym szczególnie teraz potrzebne były pieniądze na leczenie czy opiekę, mimo iż w tym trudnym okresie także dla yakuzy syndykat utracił większość źródeł dochodów⁷⁵⁶. Niewątpliwie

⁷⁵² Ibidem, bs.

⁷⁵³ L. Spinney, *The great opportunity: how Covid transformed global crime*, „The Guardian”, 27.12.2020, <https://amp.theguardian.com/world/2020/dec/27/the-great-opportunity-how-covid-transformed-global>, dostęp z: 21.05.2021.

⁷⁵⁴ K. Świdrak, *Kwarantanna na statku Diamond Princess przyniosła więcej szkód niż pożytku*, „Medonet.pl”, 06.03.2020, <https://www.medonet.pl/zdrowie/zdrowie-dla-kazdego,koronawirus-covid-19-na-statku-diamond-princess,artykul,16462736.html>, dostęp z: 20.08.2021.

⁷⁵⁵ T. Gillespie, *Coronavirus couldn't have come at a worse time for Japan's yakuza gangs*, „Sky News”, 14.05.2020, <https://news.sky.com/story/amp/coronavirus-couldnt-have-come-at-a-worse-time-for-japans-yakuza-gangs-11987535>, dostęp z: 24.08.2021.

⁷⁵⁶ J. Adelstein, *Crime syndicate puts brakes on fraudulent activities during pandemic*, „The Japan Times”, 06.06.2020, <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/06/06/national/media-national/crime-syndicate-pandemic/>, dostęp z: 03.04.2021.

posunięcie to poprawiło mocno nadwątloną reputację yakuzy.

Związki yakuzy z politykami w XXI wieku uległy dalszym ograniczeniom i stały się niemal niewidoczne. Japońska opinia publiczna tak jak ma coraz gorsze zdanie o yakuzie, tak również przestała tolerować jakiegokolwiek związki polityków z gangami. Przykładem na to może być przypadek premiera Japonii w latach 2000-2001, Mori Yoshirō (ur.1937 roku), który wziął udział w weselnej uroczystości, gdzie pan młody był synem szefa jednej z grup yakuzy. Sprawa zakończyła się skandalem i w efekcie końcowym dymisją premiera⁷⁵⁷. Sytuacja ta miała miejsce na długo przed wprowadzeniem drastycznych przepisów przeciwko yakuzie, ale odzwierciedlała stosunek społeczeństwa do kwestii kontaktów polityków z yakuzą. Coraz więcej dziennikarzy śledczych jak i zwykłych, pracujących w tabloidach zwracało uwagę na tego typu kontakty, co skutecznie zmusiło polityków do rezygnacji z utrzymywania zażyłych kontaktów z członkami yakuzy. Liderzy rządzącej od lat Partii Liberalno-Demokratycznej z pewnością nie chcieli skończyć jak włoska Chrześcijańska Demokracja, która w wyniku licznych skandali korupcyjnych i oskarżeń o silne kontakty z mafią uległa rozpadowi (w 1994 roku).. Oczywiście wciąż istnieją takie powiązania, głównie poprzez legalnie działające firmy-przykrywki (na styku biznesu i lokalnej polityki), bądź nacjonalistyczne organizacje yakuzy, które wciąż aktywnie działają i cieszą się poparciem niewielkiej części społeczeństwa. Na ograniczenie kontaktów miały również znaczny wpływ ataki na polityków, mające miejsce jeszcze na przełomie i w pierwszej dekadzie XXI wieku. Do najgłośniejszych należało kilkakrotne podpalenie domu przyszłego premiera Abe Shinzō (w 2000 roku) przez sprawców z grupy *Kudō-kai*, działających na zlecenie niezadowolonego przedsiębiorcy oraz zabójstwo burmistrza Nagasaki – Itō Itchō (1945-2007), dokonane z powodu oddalenia wniosku o odszkodowanie, wysuniętego wobec miasta przez wyższego rangą członka *Yamaguchi-gumi* (syndykat potępił sprawcę i usunął go ze swoich szeregów)⁷⁵⁸.

Symbolem powolnego końca znaczenia yakuzy stało się orzeczenie przez sąd kary śmierci wobec szefa grupy *Kudō-kai*. Kara dla Nomury Satoru (ur. w 1946 roku) została orzeczona nie za czyny bezpośrednio popełnione przez niego, lecz za kierowanie grupą przestępczą, której członkowie dokonali zbrodni (dwóch zabójstw i dwóch usiłowań zabójstw)⁷⁵⁹. To

⁷⁵⁷ A. Rankin, *21st-Century Yakuza...*, op. cit., bs.; J. Watts, *Japan's PM linked with crime boss*, „The Guardian”, 22.06.2000, <https://amp.theguardian.com/world/2000/jun/23/jonathanwatts>, dostęp z: 23.08.2021.

⁷⁵⁸ A. Rankin, *21st-Century Yakuza...*, op. cit., bs.; H. Tabuchi, op. cit., bs.

⁷⁵⁹ *Death sentence sought for head of violent yakuza gang Kudo-kai*, „The Asahi Shimbun”, 15.01.2021, <https://www.asahi.com/sp/ajw/articles/14109241>, dostęp z: 20.01.2021.

pierwszy tego typu wyrok w historii yakuzy, a bezprecedensowe orzeczenie spowodowało wśród szefów grup poważne zaniepokojenie. Do tej pory byli bezkarni lub co najwyżej pozywano ich z powództwa cywilnego o odszkodowania za straty dokonane przez podwładnych-członków kierowanych przez nich gangów. Po tym wyroku (mimo, iż nie jest jeszcze prawomocny) szefowie wszystkich liczących się grup przestępczych wydali oficjalne zakazy używania broni palnej. Zakazy stanowią prawny wybieg mający uchronić szefów grup przed ponoszeniem odpowiedzialności za przestępstwa z użyciem broni palnej, dokonane przez podwładnych⁷⁶⁰, niemniej jednak osiągnięty został odstrasżający cel kary. Wyrok będzie miał duży wpływ na przyszłe orzecznictwo wobec szefów zorganizowanych grup przestępczych. Obecnie *Kudō-kai* zaliczana jest do jednej z najbardziej agresywnych i niebezpiecznych grup yakuzy, stąd surowy wyrok na jej szefa uspokoił opinię publiczną.

XXI wiek jest okresem zmięczenia yakuzy. Jego prelude stanowiły przepisy *bōtaihō*, które władze sukcesywnie aktualizowały, dostosowując przepisy do zmieniających się sposobów działania yakuzy. Wprowadzały również w życie kolejne przepisy wymierzone w przestępczość zorganizowaną, w tym tak istotne jak regulacje dotyczące prania pieniędzy pochodzących z przestępstwa. Niezmiernie istotne znaczenie miały regionalne rozporządzenia (*bōhijōrei*), które praktycznie doprowadziły do całkowitego wykluczenia yakuzy z życia publicznego, penalizując wszelkie kontakty o podłożu gospodarczym z tymi grupami przestępczymi. Rozporządzenia te stały się bardziej skuteczną bronią przeciwko yakuzie, niż osławiona nowela prawa przeciwko przestępczości zorganizowanej, nazywana „prawem anty-konspiracyjnym”. Tworzone instrumenty prawne oraz działania policji prowadziły do coraz sprawniejszej ochrony osób pokrzywdzonych przez yakuzy i świadków dokonywanych przez nią czynów przestępczych. Na ochronę i pomoc, także organizacji pozarządowych mogli liczyć ci, którzy zdecydowali się opuścić szeregi yakuzy. Na tej płaszczyźnie występuje jednak jeszcze wiele nierozwiązanych problemów, a główny z nich dotyczy skutecznego, długotrwałego zatrudniania byłych członków yakuzy. Niestety z powodu braku perspektyw na znalezienie stałego źródła dochodów bardzo wielu członków yakuzy, po opuszczeniu swoich grup zasila lub tworzy własne grupy przestępcze – *hangure*. Okazuje się, że te grupy stają się coraz bardziej popularne w japońskim świecie przestępczym. Dotyczy to także grup tworzonych przez cudzoziemców przebywających na terenie Cesarstwa, legalnie lub nielegalnie. Skuteczna eliminacja yakuzy stworzyła warunki do powstania i rozwoju nowej przestępczości zorganizowanej, w myśl zasady, iż „życie nie znosi próżni”. Jednak jest to

⁷⁶⁰ *Yakuza reaguje na wyrok śmierci dla swojego szefa*, „Onet Wiadomości”, 03.09.2021, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/yakuza-zakazuje-swoim-czlonkom-uzywania-broni-reakcja-na-wyrok-smierci/jc6xcjk>, dostęp z: 05.09.2021.

przestępczość zorganizowana zupełnie inna niż yakuza, bez wewnętrznego kodeksu, pewnych norm moralnych, o spłaszczonej hierarchii (sieciowej strukturze), a w przypadku grup cudzoziemskich o zwiększonej hermetyczności. Przestępczość ta upodobniła się do tej występującej na kontynentach amerykańskich czy europejskim.

W przypadku chińskich i koreańskich grup przestępczych istnieje dodatkowe zagrożenie prowadzenia działalności wywiadowczej na rzecz Chińskiej Republiki Ludowej oraz Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, albowiem państwa autorytarne bardzo często wykorzystują własne grupy przestępcze działające w innych krajach, szczególnie wrogich (a Japonia do takich należy) do aktywności szpiegowskiej.

Wszystko to tworzy poważne wyzwania dla japońskich organów bezpieczeństwa wewnętrznego. Wobec nowych grup przestępczych nie da się zastosować przepisów *bōtaihō* czy *bōhaijōrei*, ponieważ działają one w podziemiu. Wszelkie zachowania takich grup muszą być głęboko kamuflowane zarówno przed policją jak i opinią publiczną, co gwarantuje odnośnię sukcesów, czyli osiągnięcie zysków oraz zapewnia bezpieczeństwo, czyli zabezpiecza przed relatywnie szybkim rozbięciem przez policję. Zwalczenie tej przestępczości wymaga stosowania przez policję ofensywnych metod pracy operacyjnej, wspieranych środkami techniki operacyjnej i głęboką analizą kryminalną, które są skomplikowane oraz czasochłonne. Dobrym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie do japońskiego systemu prawnego instytucji świadka koronnego, która jest bardzo skutecznym narzędziem w walce z przestępczością zorganizowaną.

Coraz bardziej widoczna działalność nowego typu grup przestępczych na archipelagu japońskim będzie miała wpływ na opinię społeczną. Brak moralnych hamulców, brutalność, większa powszechność takiej przestępczości, zmniejszać będzie w społeczeństwie poczucie bezpieczeństwa. To z kolei przełoży się na zwiększoną presję społeczną na organy ścigania i na polityków. Jeśli organy bezpieczeństwa państwa nie będą sobie radzić z nowymi grupami przestępczymi może to doprowadzić do poważnego spadku poparcia rządzącej od lat Partii Liberalno-Demokratycznej. Poziom spadku poparcia zależał będzie od efektywności walki z nowym zagrożeniem.

Pomimo rozwoju nowej odmiany przestępczości zorganizowanej w Japonii, nie dojdzie do reaktywacji yakuzy z XX wieku. Taka yakuza pozostanie już tylko historią. Policja wciąż będzie prowadziła intensywne działania wobec wyznaczonych grup yakuzy, starając się doprowadzić do ich całkowitej likwidacji lub znacznego ograniczenia. Szczególnie dotyczyć to będzie największych syndykatów. Natomiast pozostałe nieliczne grupy nieoznaczone będą ściśle obserwowane przez policję, a w przypadkach łamania prawa wyznaczane na podstawie

przepisów *bōtaihō*. Źródła utrzymania powiązane będą z ich tradycyjnymi zajęciami, czyli będzie to ochrona klientów w miejscach, gdzie nikt nie będzie chciał ich chronić (jak wszelkiego rodzaju kluby nocne), drobny handel obwoźny, zbieranie datków na organizacje nacjonalistyczne (jednak bez prób wymuszania) oraz podejmowanie prac, których nikt inny nie będzie chciał wykonywać (jak eliminowanie skutków awarii jądrowych czy usuwanie azbestu). Działalność grup, które nie będą zachowywały się agresywnie i antyspołecznie będzie tolerowana przez policję, która również z pewnością wykorzystywać będzie takie grupy do pozyskiwania informacji na temat przestępczości oraz aktywności wymierzonej w bezpieczeństwo konstytucyjne państwa.

Reasumując yakuza będzie poddawana ścisłej kontroli. Te grupy, które będą naruszały przepisy prawa lub normy społeczne będą stopniowo eliminowane. W efekcie końcowym doprowadzi to do jeszcze większego zmniejszenia i tak już niewielkiej ilości członków i dalszego ograniczenia wpływów yakuzy w Japonii. Z drugiej strony, miejsce po gangach yakuzy przejmą inne zorganizowane grupy przestępcze (*hangure* oraz grupy zagraniczne, głównie chińskie i wietnamskie), których działalność przysporzy znacznych problemów społecznych w kraju i odczuwalnie wpłynie na obniżenie poczucia bezpieczeństwa w społeczeństwie japońskim⁷⁶¹. Yakuza nie przestanie jednak istnieć. Jest zbyt silnie zakorzeniona w miejscowej tradycji i kulturze, aczkolwiek stanie się reliktem przeszłości, bez realnego wpływu na bezpieczeństwo wewnętrzne Cesarstwa Japonii.

⁷⁶¹ Rzeczywisty poziom bezpieczeństwa może ulec niewielkiemu pogorszeniu, natomiast poziom odczuwalny może być zdecydowanie wyższy, szczególnie wśród osób starszych.

Zakończenie

Przestępczość zorganizowana charakteryzuje się istnieniem trwałych, hermetycznych struktur organizacyjnych, prowadzeniem planowanej działalności (zarówno przestępczej jak i legalnej), z wykorzystaniem przemocy, szantażu i korupcji oraz wywieraniem wpływu na władze. Jej celem jest osiąganie jak największych korzyści materialnych. Należy do największych zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, gdzie wrastając w legalne struktury polityki, gospodarki i społeczeństwa, powoduje trudne do oszacowania szkody, prowadzące w efekcie do destrukcji struktur państwa i przejęcia od niego niektórych funkcji.

Yakuza, podobnie jak inne organizacje przestępcze, powstała w efekcie dysfunkcji instytucji państwa, których źródłem były przemiany społeczno-polityczne, jakie miały miejsce w Japonii na przełomie XIX i XX wieku, czyli w czasie błyskawicznej transformacji kraju. Przeprowadzana od 1867 roku reforma państwa dotyczyła głównie spraw gospodarczych, stąd Japonia do końca II wojny światowej pozostawała państwem niestabilnym społecznie, co było skutkiem ubocznym gwałtownej industrializacji. Taka sytuacja sprzyjała rozwojowi przestępczości zorganizowanej, przede wszystkim tolerowaniu jej przez władze, a nawet współpracy z nią. II wojna światowa doprowadziła do upadku japońskiego państwa. Władzę w zrujnowanym kraju przejęły wojska okupacyjne, zainteresowane głównie zapewnieniem własnego bezpieczeństwa, a następnie budową demokratycznego systemu politycznego i niedopuszczeniem komunistów do udziału w rządzeniu. Problemy związane z utrzymaniem bezpieczeństwa i porządku publicznego na ulicach miast, a także aprowizacji mieszkańców nie należały do priorytetów okupacyjnych władz. Sytuację tę wykorzystała yakuza, wprowadzając pewne zasady porządku publicznego na terenie miast oraz tworząc czarny rynek obrotu żywnością i artykułami pierwszej potrzeby, gwarantując tym samym mieszkańcom Japonii elementarne poczucie bezpieczeństwa. Działania yakuzy były aprobowane przez władze okupacyjne mimo, iż zdawały sobie one sprawę z tego, że ta prowadzi także nielegalne interesy. Jednoznaczna antykomunistyczna postawa yakuzy dodatkowo zjednała przychylność Amerykanów. Stąd też stała się tolerowanym elementem systemu bezpieczeństwa wewnętrznego Japonii, elementem nieformalnym oczywiście, bowiem nie umocowanym w żadnym z przepisów

prawa. Dla dalszego funkcjonowania yakuzy istotna była wdzięczność i wysokie poparcie oraz akceptacja społeczna dla jej roli w zapewnianiu bezpieczeństwa.

W miarę odbudowy kraju yakuza wzmacniała swój potencjał, głównie poprzez coraz większą ingerencję w gospodarkę. Tym samym stawała się organizacją coraz silniejszą, a to z kolei powodowało większy napływ chętnych do wstąpienia w jej szeregi, szczególnie ludzi młodych, z różnych względów wykluczonych przez konserwatywne społeczeństwo.

Jednocześnie władza stopniowo budowała nowy system bezpieczeństwa wewnętrznego, oparty o standardy demokratycznego państwa prawa, w pełni kontrolowany przez instytucje cywilne. Jego struktura została mocno rozbudowana, a wiodąca rola w systemie przypadła policji. Na policji spoczął też główny ciężar walki z yakuzą. Położono duży nacisk na przedsięwzięcia prewencyjno - administracyjne, mające odstraszać lub zniechęcać członków yakuzy do podejmowania działań przestępczych lub do wstępowania w jej szeregi, szczególnie ludzi w młodym wieku, a także współpracę ze społeczeństwem, w tym akcje uświadamiające na temat negatywnego oddziaływania yakuzy na ogół kraju.

Walka z yakuzą rozpoczęła się od lat 60-tych XX wieku, kiedy stopniowo przestawała pełnić powojenną rolę *quasi*-państwowego elementu bezpieczeństwa wewnętrznego, skierowanego na utrzymanie porządku publicznego na ulicach zrujnowanych japońskich miast i powstrzymania komunistycznego ruchu. Działania te zaczęto od wprowadzania stopniowych zmian w prawie, prowadzących do penalizacji tradycyjnych źródeł utrzymania yakuzy lub zaostrzania przepisów już istniejących.

Przełomowym wydarzeniem było utworzenie federacji największych grup yakuzy (1964 rok) o nazwie *Kantō-kai*, która oficjalnie próbowała wywrzeć wpływ na politykę rządzącej Partii Liberalno-Demokratycznej. Wtedy to politycy zorientowali się, jak wielkie zagrożenie stwarza przestępczość zorganizowana, kiedy pozwoli się jej na nieskrępowany rozwój. Oprócz typowych zagrożeń związanych z łamaniem bezpieczeństwa i porządku publicznego pojawiły się także te związane z ingerencją w porządek konstytucyjny państwa. Poczucie rosnących zagrożeń doprowadziło do pierwszych działań wymierzonych w yakuzę, w których założono utopijny cel - jej zniszczenie. Równolegle prowadzono sukcesywne działania niszczące wizerunek przestępców (jak wprowadzenie do przestrzeni publicznej określenia „grupy stosujące przemoc”- *bōryokudan*). Zabiegi te były jednak opieszale i mało skuteczne, co skrzętnie wykorzystwała yakuza wciąż się rozwijając, szczególnie w latach 80-tych XX wieku, kiedy przestępcze grupy niezwykle silnie zaangażowały się w spekulacje na rynku nieruchomości. Nadzwyczajna aktywność yakuzy na tym polu walenie przyczyniła się do giełdowego krachu i wielkiego kryzysu ekonomicznego, który wpędził Japonię w okres

stagnacji gospodarczej, trwający praktycznie do dziś.

Walka z yakuzą stała się wypadkową trzech czynników:

1. jej wpływu na klasę polityczną – silna presja yakuzy wpływała na wzmożenie walki;
2. jej wizerunku w społeczeństwie – im był gorszy, tym bardziej nasilała się walka;
3. poziomu ingerencji w gospodarkę – im większy, tym walka także przybierała na sile.

Świadomość tego, iż yakuza posiadała coraz większy wpływ na gospodarkę (w dodatku był to wpływ negatywny), stanowiła coraz wyższe zagrożenie dla mieszkańców archipelagu (rozwijający się handel narkotykami, różnego rodzaju oszustwa, ingerencja w cywilne spory, czy wojny pomiędzy gangami) oraz wciąż miała wpływ na polityków, głównie lokalnego szczebla, doprowadziła do uchwalenia w 1991 roku pierwszego prawa wymierzonego w yakuzę. Wyciągając wnioski z dotychczasowych poczynań, policja zrezygnowała z planu zniszczenia yakuzy, na rzecz jej kontroli. Japoński ustawodawca nie zdecydował się skorzystać z zachodnich wzorców walki ze zorganizowaną przestępczością, lecz wykorzystał własne, oparte o przepisy administracyjne, mocno zakorzenione w japońskiej tradycji i doktrynie prawnej. Uchwalone prawo było powszechnie krytykowane, głównie przez zagranicznych obserwatorów i oceniane jako nieskuteczne. Przede wszystkim podnoszono zarzut braku kryminalizacji członkostwa w yakuzie. W opinii władz, gdyby zastosowano tego typu rozwiązanie, doprowadziłoby to do zejścia yakuzy do podziemia i utraty nad nią całkowitej kontroli, a także paraliżu systemu penitencjarnego kraju, stąd zrezygnowano z takiego rozwiązania. Ciekawym elementem prawa był nakaz utworzenia krajowej sieci centrów zajmujących się wspieraniem społecznej działalności przeciwko yakuzie, a także udzielaniem pomocy pokrzywdzonym oraz osobom chcącym opuścić szeregi gangów (Centra Wspierania Kampanii Przeciwdziałania Przemocy). W miarę funkcjonowania przepisów dostosowywano je do metod działalności gangów, nowelizując je na bieżąco, co stopniowo zwiększało ich skuteczność, a także uciążliwość dla członków grup.

Po kilku latach funkcjonowania ustawy stało się jasne, iż same przepisy administracyjne nie są na tyle skuteczne, aby powstrzymać rozwój yakuzy. Władze postanowiły zmienić taktykę walki z yakużą, którą oparła na trzech filarach:

1. minimalizacji jej wpływów w dłuższej perspektywie czasowej;
2. zastosowaniu wobec niej szerszego spektrum przepisów prawa;
3. aktywizacji społecznej.

Realizując te założenia w 1999 roku wprowadzono w życie aż trzy ustawy wymierzone w przestępczość zorganizowaną. Były to:

- Ustawa o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa,

- Ustawa o przechwytywaniu przekazów telekomunikacyjnych w postępowaniu karnym,
- Ustawa o częściowej zmianie kodeksu postępowania karnego.

Pierwszy z aktów prawnych stanowił typowy przepis prawa karnego skierowany przeciwko przestępczości zorganizowanej. Ponadto uderzał w czuły punkt tej przestępczości – utrudniał legalizację jej dochodów. Drugi akt prawny sankcjonował stosowanie środków technicznych (podśluchów) w zwalczaniu poważnej przestępczości, a trzeci (jako nowela) przystosowywał japoński proces karny do zwalczania przestępczości zorganizowanej.

W 2004 roku znacznie zwiększono skuteczność policji, tworząc w jej szeregach specjalną strukturę zajmującą się zwalczaniem przestępczości zorganizowanej – Departament ds. Przestępczości Zorganizowanej.

Z kolei w 2007 roku uchwalono Ustawę o zapobieganiu przekazywania dochodów z działalności przestępczej, która formułowała w sposób całościowy problematykę legalizacji dochodów pochodzących z przestępstw. W celu skutecznego egzekwowania tych przepisów w ramach Departamentu ds. Przestępczości Zorganizowanej utworzono Centrum Wywiadu Finansowego.

W latach 2010-2011 we wszystkich prefekturach wprowadzono w życie (jako przepisy lokalne) Rozporządzenia o wykluczeniu przestępczości zorganizowanej, zabraniające utrzymywania jakichkolwiek kontaktów z yakuzą, w tym relacji biznesowych. Rozporządzenia pozbawiły większość źródeł dochodów yakuzy. Po raz kolejny rozszerzono również uprawnienia policji w walce z tymi grupami przestępczymi. Szczególnie te przepisy stały się bardzo uciążliwe dla yakuzy, ponieważ odcinały społeczeństwo od możliwości prowadzenia jakichkolwiek legalnych interesów ze światem przestępczym.

W 2017 roku uchwalono poprawkę do Ustawy o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa, określanej jako prawo anty-konspiracyjne. Zasadniczo przepisy wymierzone były w działalność terrorystyczną i miały na celu zabezpieczenie zbliżających się Igrzysk Olimpijskich w Tokio przed zamachami, ale także przed próbami ingerencji w ich organizację lub przebieg ze strony yakuzy.

Dzięki wyposażeniu organów ścigania w tak rozległe narzędzia prawne (posiadające jednak pewne wady, jak chociażby zawył charakter, o czym wspomniano w pracy), możliwe stało się podjęcie realnej walki z yakuzą, co doprowadziło do odcięcia organizacji od większości źródeł dochodów, a przez to ograniczyło jej liczebność oraz wpływ jaki wywierała na życie społeczno-gospodarcze kraju. Niestety efektem ubocznym eliminacji yakuzy z ulic japońskich miast było pojawienie się nowych grup przestępczych – *hangure*, charakteryzujących się

niewielką liczebnością, płaską strukturą organizacyjną i większą brutalnością działania, a także brakiem określonych zasad postępowania wobec słabszych, co wyróżniało yakuzę w świecie przestępczości zorganizowanej. Oprócz *hangure* lukę po yakuzie zapełniły grupy przestępcze składające się z cudzoziemców, głównie Chińczyków i Wietnamczyków. Grupy te posiadają podobny charakter do grup *hangure*. Z uwagi na specyficzne oblicze i strukturę nowych grup przestępczych, japońskiej policji będzie o wiele trudniej je zwalczać, a część przepisów dotyczących yakuzy (tych administracyjnych) trzeba będzie dostosować do przestępczości zorganizowanej w ogóle, a nie tylko do yakuzy.

Sukcesy odniesione w walce z yakużą, były wynikiem stworzenia efektywnego systemu zwalczania przestępczości zorganizowanej, w ramach ogólnego systemu bezpieczeństwa wewnętrznego, gdzie główną rolę odgrywał proces uchwalania i wcielania w życie norm prawnych skierowanych przeciwko yakuzie, nowelizacji już istniejących (głównie w prawie gospodarczym) oraz modernizacja struktury jak również metod pracy policji (obejmujących nie tylko działania *stricte* kryminalne, ale i prewencyjno-administracyjne), a także współdziałania z zagranicznymi partnerami w szczególności z państw Azji Południowo-Wschodniej oraz USA (z Departamentem Skarbu, FBI czy DEA) i przede wszystkim współpracy ze społeczeństwem, zwłaszcza w obszarze zwiększania jego świadomości. Nie było to zadaniem prostym, bowiem yakuza była i wciąż jeszcze w pewnym stopniu jest synonimem bezpieczeństwa, ochrony przed pospolitą przestępczością, a także utożsamiana jest jako spadkobierca etosu samurajów i ich honorowego kodeksu *bushidō*⁷⁶². Stąd wciąż jej popularność oraz silne „zakotwiczenie” się w tak bardzo tradycjonalistycznym społeczeństwie jakim są Japończycy. Bardzo istotnym czynnikiem przyczyniającym się do zmniejszenia populacji yakuzy były przedsięwzięcia ograniczające ubóstwo oraz wykluczanie niektórych grup społecznych jak i pojedynczych osób. Kolejnym elementem walki z yakużą była organizacja ścieżek reintegracji społecznej dla członków gangów, którzy zdecydowali się opuścić przestępcze szeregi⁷⁶³. Z powyższego wynika, iż tylko postępowania prowadzone kompleksowo stanowią gwarancję skutecznego zwalczania przestępczości zorganizowanej.

Stworzony przez Japończyków system zbudowany został po wnikliwym rozpoznaniu yakuzy i precyzyjnej identyfikacji zagrożeń jakie ona generuje, a także spełniał wszystkie cechy jakie

⁷⁶² Można tu odnieść pewne analogie do kultuwowania etosu „Żołnierzy wyklętych” (a nawet husarii) w naszym kraju przez grupy narodowców i pseudokibiców, zrzeszających się w zorganizowane grupy przestępcze.

⁷⁶³ Czynności w tej materii wciąż wymagają poprawy i większego zaangażowania ze strony społeczeństwa jak i państwa.

powinien posiadać tego typu mechanizm, czyli był elastyczny, komplementarny oraz skuteczny. W jego skład wchodziły:

- środki prawne (także dotyczące aktywności gospodarczej, ograniczające możliwości oraz opłacalność prowadzenia działalności przestępczej);
- wyspecjalizowane organy państwa powołane do zwalczania przestępczości zorganizowanej;
- organizacje rządowe (samorządowe) i pozarządowe wspomagające walkę z przestępczością zorganizowaną;
- międzynarodowa współpraca;
- naukowa obudowa problematyki, w tym edukacja (prowadzona głównie przez policyjne ośrodki naukowo-szkoleniowe: Narodowy Instytut Badawczy Policji i Krajową Akademię Policyjną, we współpracy z Ministerstwem Edukacji, Kultury, Sportu Nauki i Technologii).

Wprowadzaniu wszystkich tych działań towarzyszyły kampanie społeczne objaśniające ich cel oraz cały czas podkreślające szkodliwy wpływ yakuzy na całe państwo. Starania władz wspomagane były przez organizacje pozarządowe i grupy obywatelskie oraz media. Działania tego typu rozwijały się stopniowo od połowy lat 60-tych, by faktycznie nabrać na sile w latach 90-tych XX wieku. Dzięki sukcesywnym poczynaniom niszczącym wizerunek yakuzy udało się odwrócić od niej przychylną postawę społeczeństwa (szczególnie młodszych pokoleń), co wpłynęło znacząco na intensyfikację walki z nią. Niebagatelny wpływ na spadek poparcia społecznego miała również sama yakuza. Przyczyniły się do tego głównie wojny pomiędzy gangami, handel narkotykami, oszustwa na szkodę seniorów oraz ingerencja w gospodarkę.

W swojej historii yakuza była dla polityków przydatnym elementem, przy pomocy którego można było skutecznie sprawować władzę (zazwyczaj na poziomie lokalnym), głównie w aspekcie bezpieczeństwa. Jednakże klasa polityczna nigdy nie pozwoliła na zbyt dużą fraternizację wzajemnych kontaktów, skutecznie je ograniczając, kiedy wymagała tego sytuacja (jak zbyt ingerowanie w politykę czy starty wizerunkowe w społeczeństwie).

Władze stosunkowo szybko wyeliminowały yakuzę z pozycji gwaranta bezpieczeństwa publicznego. Jednak nie udało się tego zrobić na płaszczyźnie bezpieczeństwa powszechnego, gdzie grupy yakuzy nadal uczestniczą w akcjach udzielania pomocy pokrzywdzonym w wyniku klęsk żywiołowych, a także usuwania ich skutków (uprzątnięciu i odbudowie), co wiąże się już z pozyskiwaniem na ten cel konkretnych funduszy, pochodzących najczęściej z budżetu państwa. Udział yakuzy w wypełnianiu zadań z zakresu bezpieczeństwa

powszechnego jest oczywiście niewielki, ale zauważalny w przestrzeni publicznej i często odbierany pozytywnie. Nawet w przypadkach postrzegania negatywnego zazwyczaj jest jednak pomimo to tolerowany.

Mimo ścisłej policyjnej kontroli i wciąż pogarszającej się pozycji yakuzy, organizacja ta nadal funkcjonuje i przystosowuje się do zmieniającego się środowiska. Autor uważa, że znaczenie yakuzy będzie coraz bardziej redukowane. Nie zostanie ona jednak całkowicie zlikwidowana z uwagi na to, iż stanowić będzie cenne źródło informacji na temat innych zorganizowanych grup przestępczych działających na terenie Japonii (*hangure* czy grupy cudzoziemskie). Yakuza na trwale wpisała się do kultury popularnej Japonii i już w niej pozostanie, co też skutecznie wykorzystuje, broniąc się przed całkowitym unicestwieniem. Poza tym yakuza wciąż wyręcza instytucje państwowe, bądź samorządowe, pełniąc rolę organizacji, która zajmuje się tym, czym nikt inny nie chce, jak miało to miejsce ostatnio w Fukushima, podczas usuwania skutków katastrofy jądrowej. Dopóki państwo pozostawi takie możliwości, yakuza z pewnością będzie z nich korzystać i będzie istnieć, choć mocno okrojona i ściśle kontrolowana.

Opisane powyżej fakty dotyczące ogólnie przestępczości zorganizowanej jak i samej yakuzy, jej genezy, sposobów działania, wywieranego wpływu na życie społeczne, gospodarcze i polityczne kraju, roli jaką odegrała i wciąż odgrywa w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Japonii, wpływu opinii publicznej na jej zwalczanie, narzędzi (i ich skuteczności) służących do zwalczania tej organizacji przestępczej, taktyki obronnej jaką przyjęła oraz jej przyszłości, stanowią próbę odpowiedzi na pytania badawcze postawione we wstępie pracy.

W dysertacji starano się zrealizować cele niniejszej rozprawy oraz potwierdzić postawione na wstępie hipotezy badawcze, z tym, że w hipotezie głównej uległ zmianie komponent systemu bezpieczeństwa wewnętrznego, z bezpieczeństwa publicznego na bezpieczeństwo powszechne. Pomimo ograniczonego zakresu działania, yakuza poprzez swoją aktywność nie pozwala na całkowite usunięcie jej z wywierania wpływu na bezpieczeństwo wewnętrzne Cesarstwa Japonii.

UMIEJSCOWIENIE BEZPIECZEŃSTWA WŚRÓD POTRZEB CZŁOWIEKA

wg A. H. MASŁOWA (tzw. „Piramida potrzeb”)

Źródło: A.H. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1990, s. 103-106.

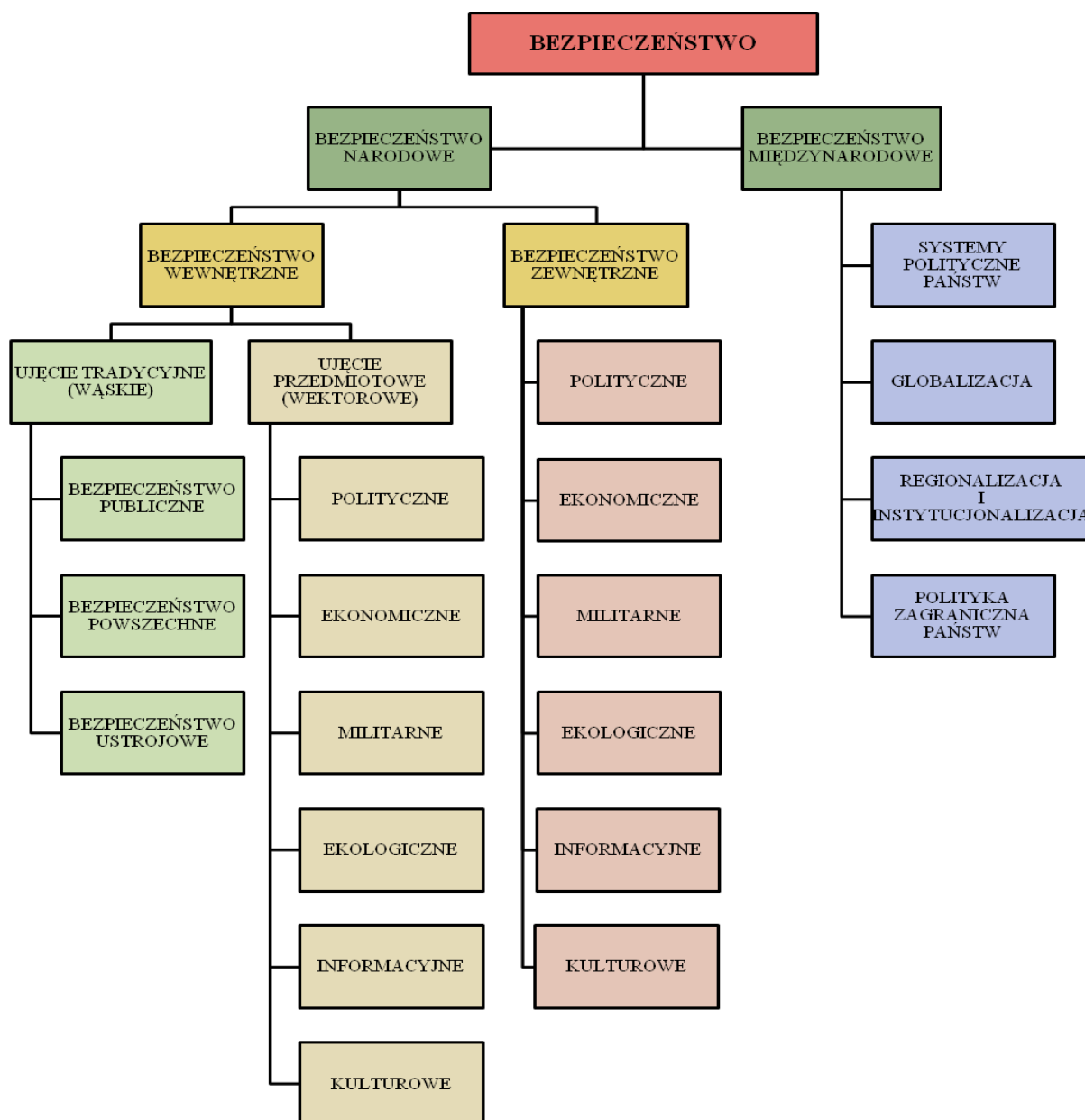
Podstawowe potrzeby	Reakcje kulturowe
1. Metabolizm	1. Zaopatrzenie
2. Reprodukacja	2. Pokrewieństwo
3. Odpowiednie warunki fizyczne	3. Schronienie
4. Bezpieczeństwo	4. Obrona
5. Ruch	5. Działalność
6. Rozwój	6. Wychowanie
7. Zdrowie	7. Higiena

wg B. MALINOWSKIEGO

Źródło: B. Malinowski, *Szkice z teorii kultury*, Warszawa 1958, s. 69.

KATEGORIE BEZPIECZEŃSTWA

Źródło: Opracowanie własne wg.: W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka (Podręcznik akademicki)*, Józefów 2012, s. 154- 199; J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Zarys systemu*, Warszawa 2013, s. 18.

PRZYKŁADOWE KARTY *HANAFUDA*

Źródło: Zbiór autora

HERBY (DAIMONY) NAJWIĘKSZYCH GRUP YAKUZY

Źródło: *The White Paper on Police 2010*, https://www.npa.go.jp/hyakusyo/h22/english/White_Paper_2010.pdf, dostęp z: 12.03.2021, s. 102.

Asano-gumi

Chusei-kai

Doyu-kai

Aizukotestu-kai

Ichiwa-kai

Kodo-kai

Kozakura-ikka

Kudo-kai

Kyokuryu-kai

Matsūra-gumi

Sumiyoshi-kai

Yamaguchi-gumi

Kyodo-kai

Kyosei-kai

Soai-kai

Taishu-kai

Fukuhaku-kai

Inagawa-kai

Dojin-kai

Sakaume-gumi

Azuma-gumi

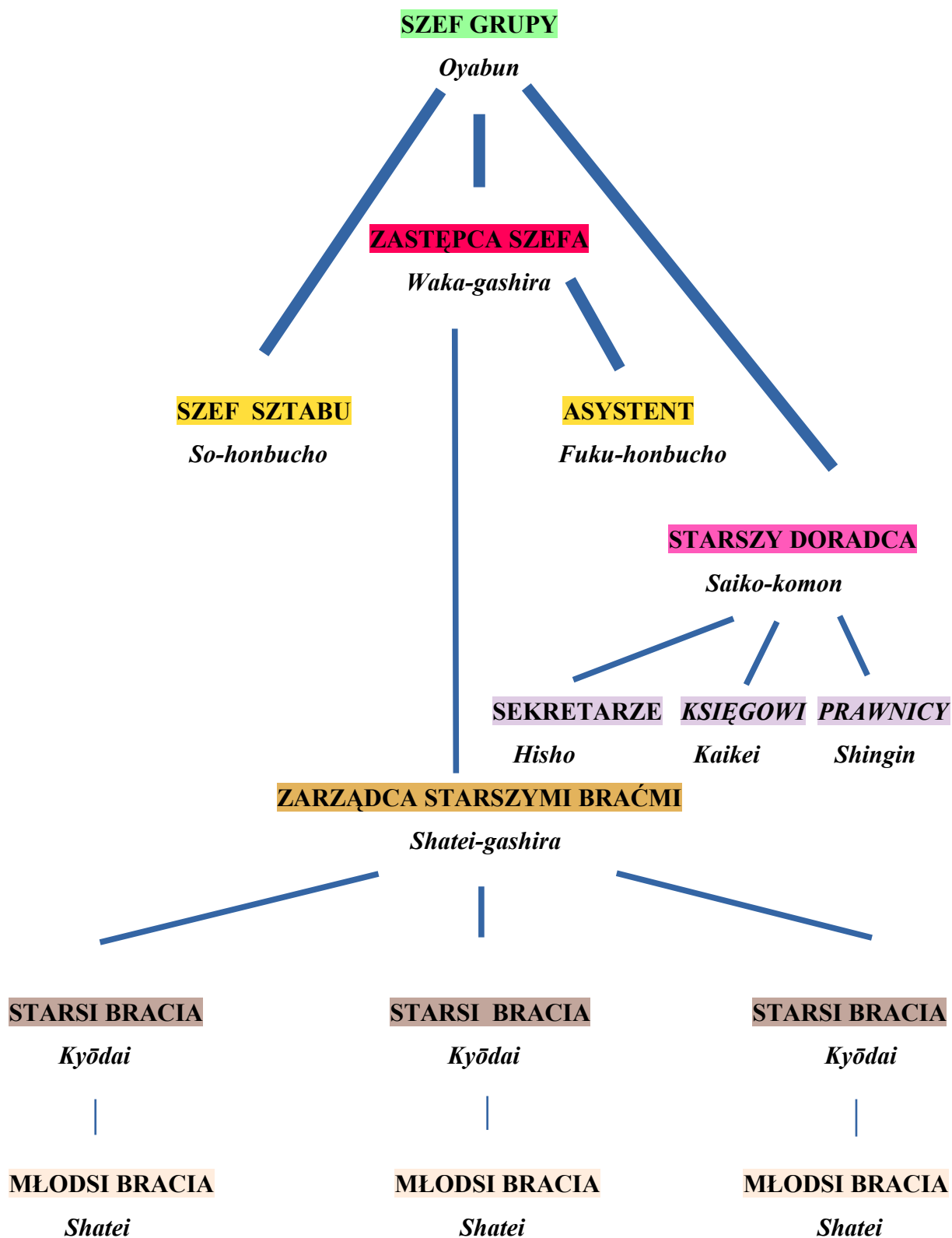
Matsuba-kai

Kyokuto-kai

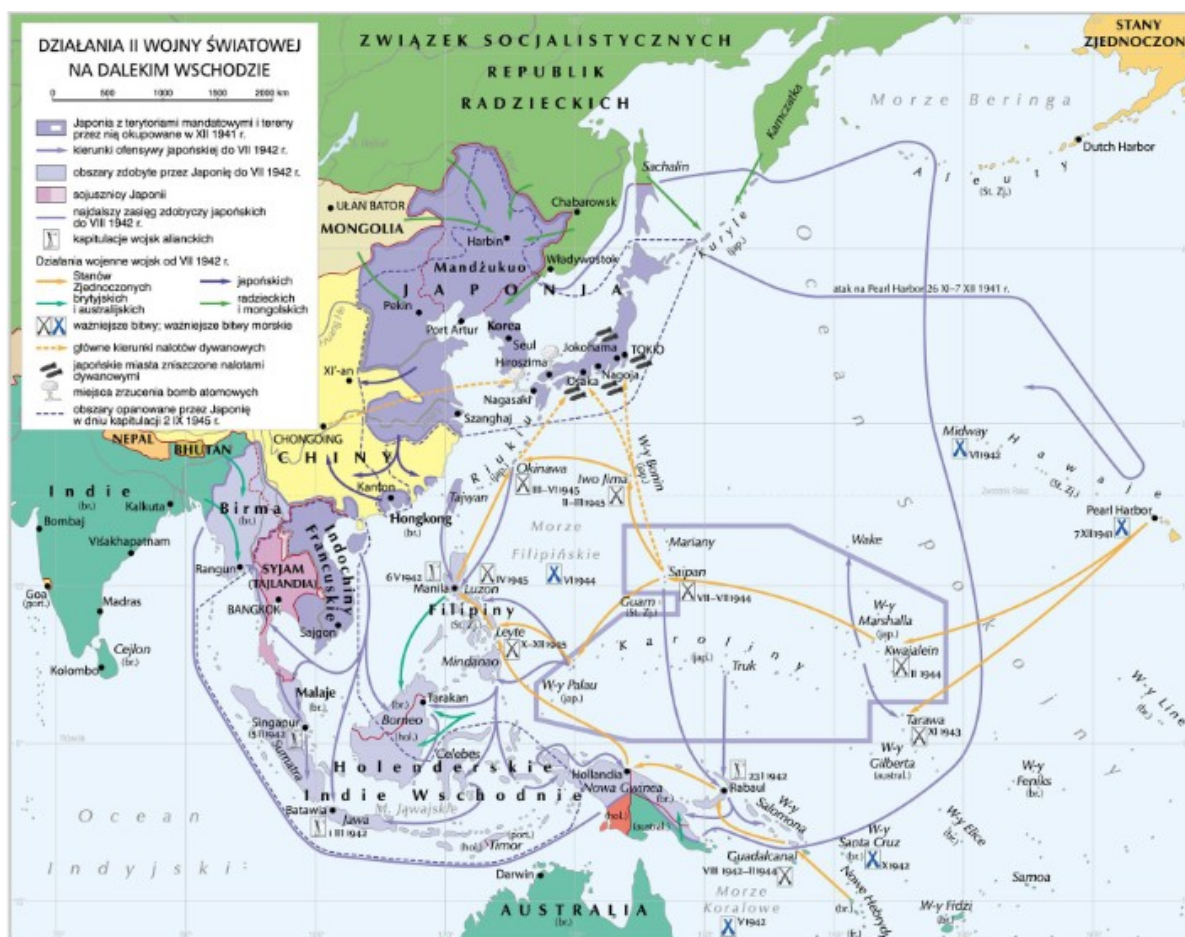
STRUKTURA ORGANIZACYJNA GRUPY YAKUZY

Źródło: Opracowanie własne wg.: J. Adelstein, *Człowiek yakuzy. Sekrety japońskiego półświata*, Kraków 2018, s. 53; *Japanese Terminology (Yakuza)*, www.shadowrun.fandom.com, dostęp z: 13.01.2020.

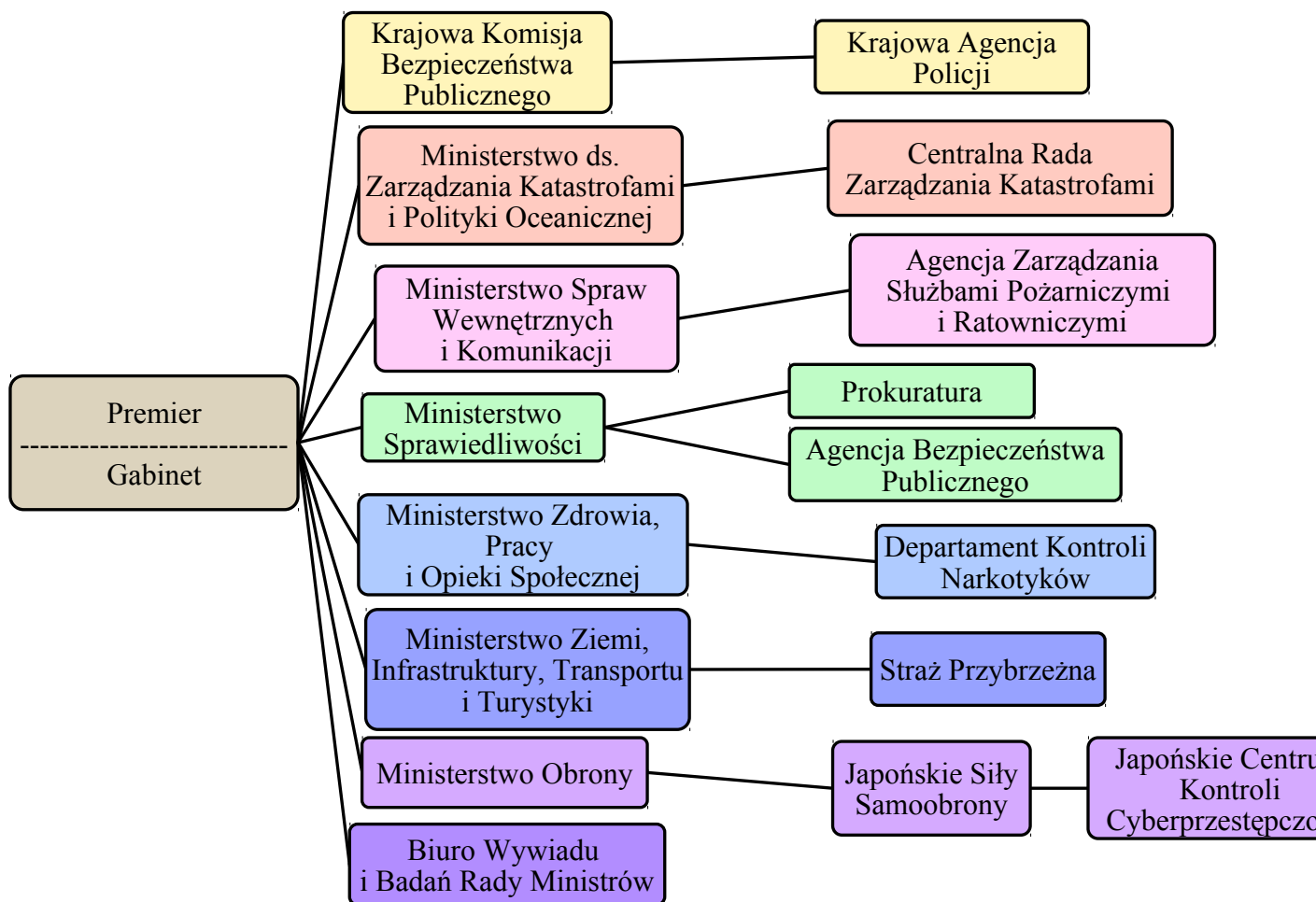
II WOJNA ŚWIATOWA NA DALEKIM WSCHODZIE

Źródło: *Wybuch wojny na Dalekim Wschodzie. Utworzenie frontu we Włoszech*, https://zpe.gov.pl/pdf/PRA_Tkeblt, dostęp z: 12.03.2022.

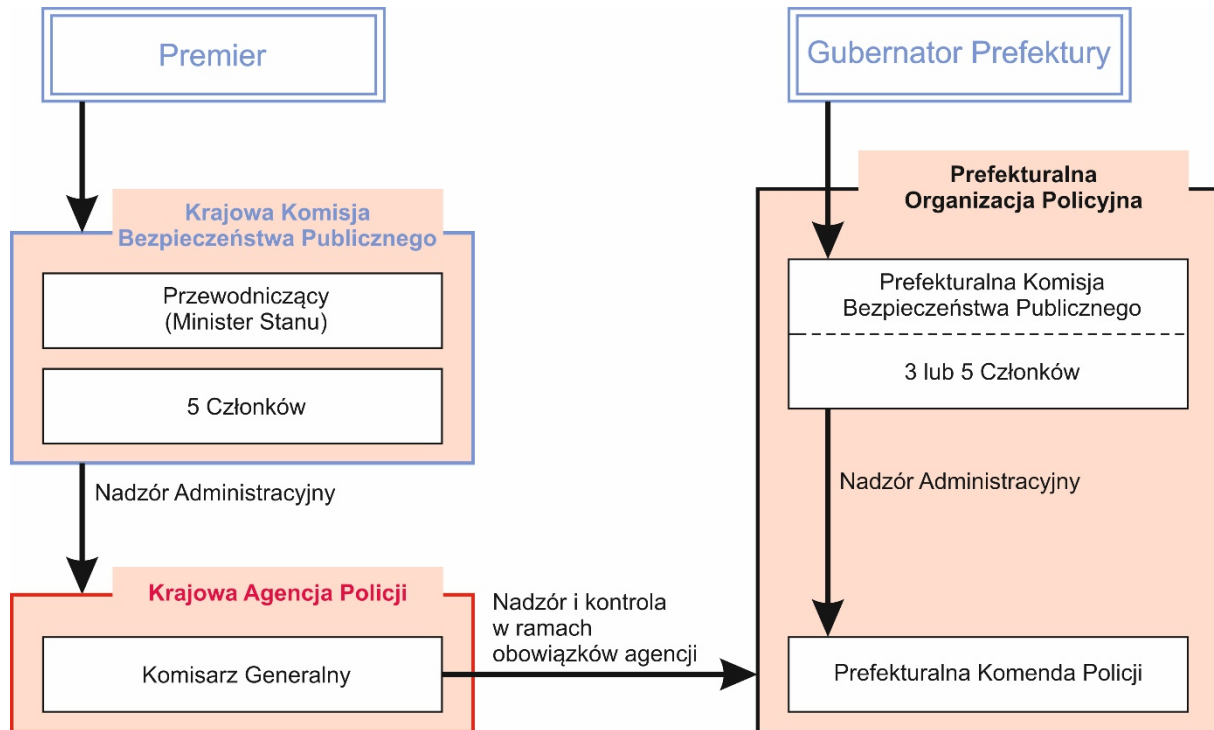
SCHEMAT STRUKTURY BEZPIECZEŃSTWA WEWNĘTRZNEGO JAPONII

Źródło: Opracowanie własne

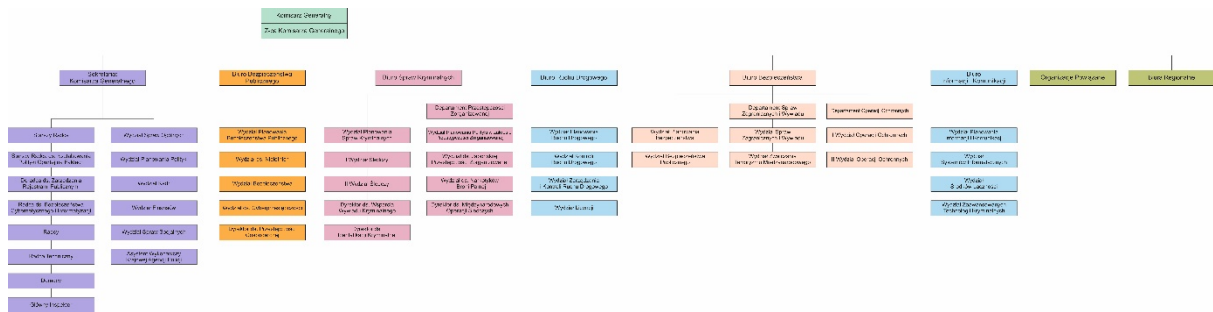
SCHEMAT FUNKCJONOWANIA KOMISJI BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO

Źródło: *Police of Japan, 2019*, https://www.npa.go.jp/english/Police_of_Japan/2020/poj2020_full.pdf, s. 3, dostęp z: 16.03.2021.

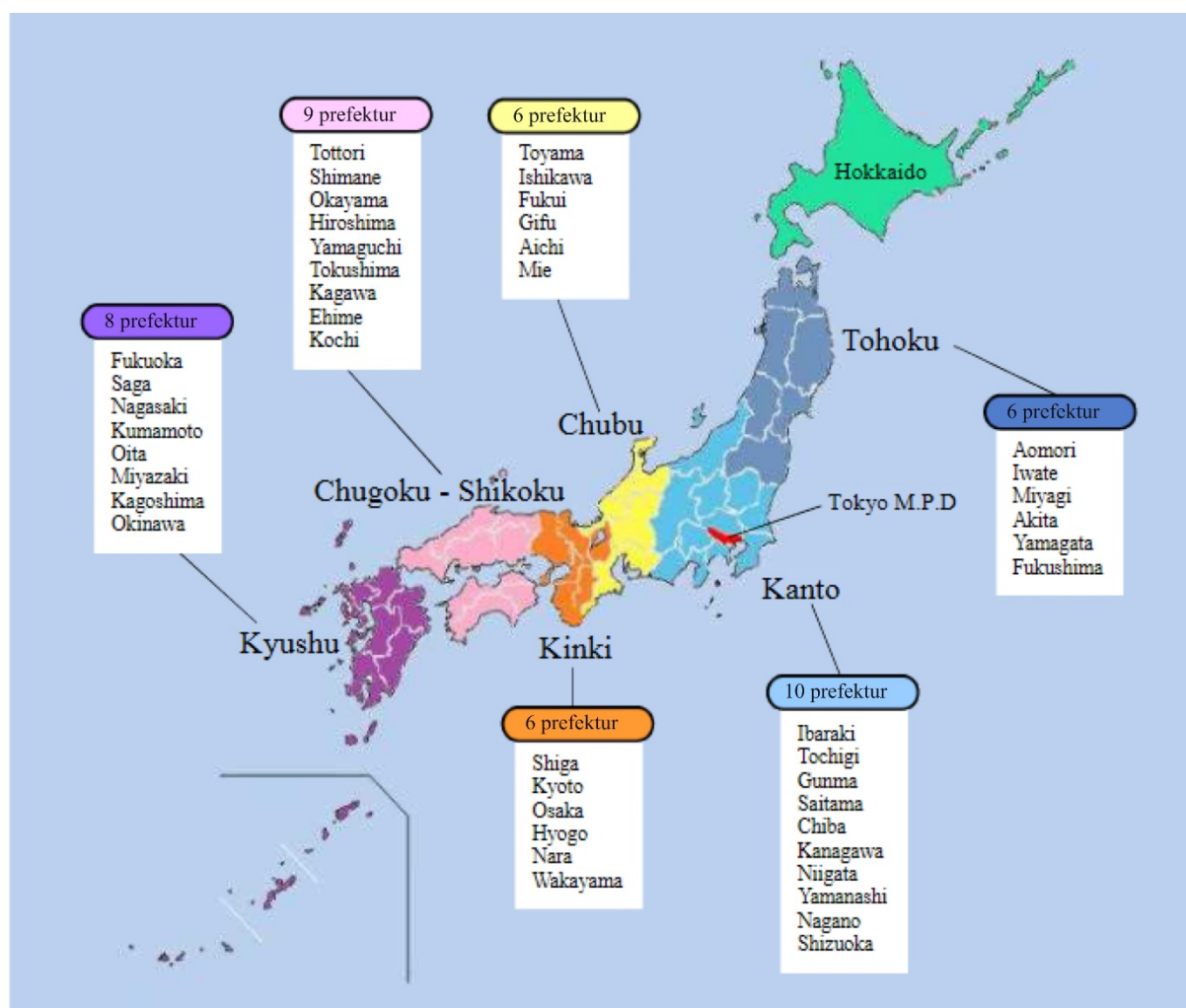
STRUKTURA ORGANIZACYJNA KRAJOWEJ AGENCJI POLICJI

Źródło: *Police of Japan, 2019*, https://www.npa.go.jp/english/Police_of_Japan/2020/poj2020_full.pdf, s. 4, dostęp z: 16.03.2021.

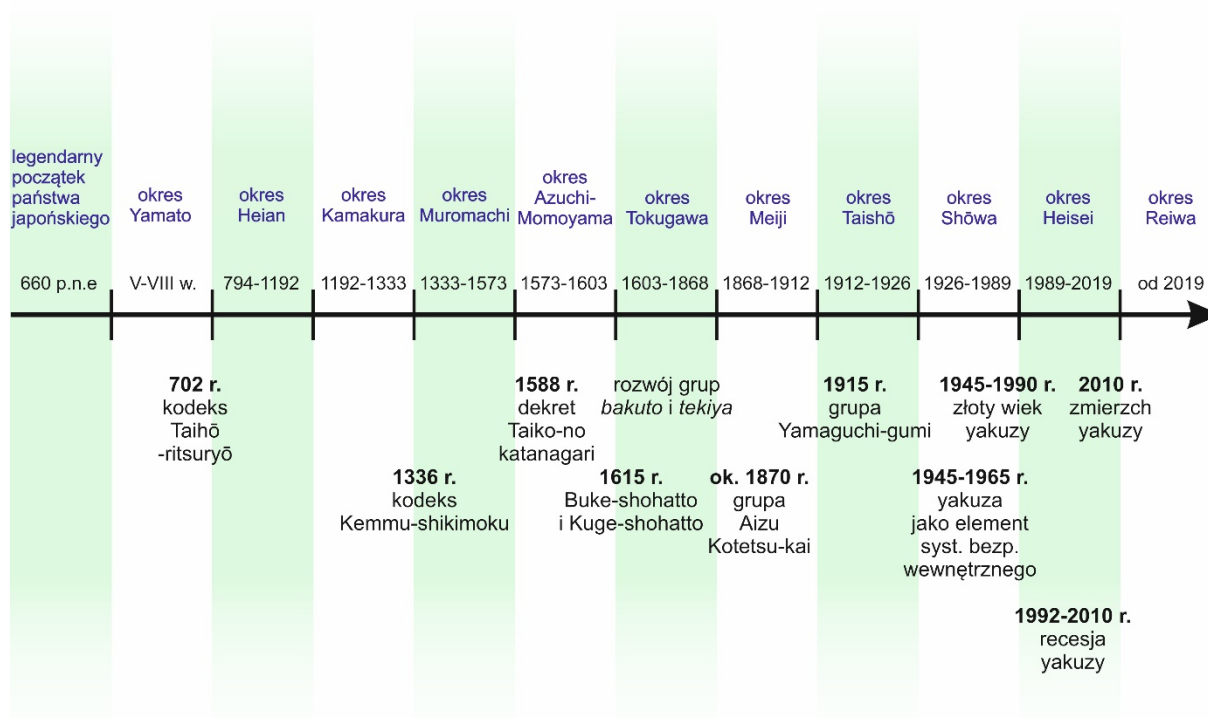
MAPA ADMINISTRACYJNA JAPONII ZE STRUKTURĄ REGIONALNĄ POLICJI

Źródło: *Police of Japan, 2019*, https://www.npa.go.jp/english/Police_of_Japan/2020/poj2020_full.pdf,
s. 6, dostęp z: 16.03.2021.

OŚ HISTORYCZNA ZWIĄZANA Z TEMATYKĄ PRACY

Źródło: Opracowanie własne.

Bibliografia

Dokumenty źródłowe i akty prawne

Estimated Population (March 2021) Based on the National Census, Statistics Bureau of Japan, 20.08.2021, <https://www.stat.go.jp/data/jinsui/new.html>, dostęp z: 29.08.2021.

Financial Services Agency, <https://www.fsa.go.jp/en/>, dostęp z: 23.05.2021.

Fire and Disaster Management Agency, www.fdma.go.jp/en/post1.html, dostęp z: 10.02.2021.

Guidelines of Police Policy in Japan, www.npa.go.jp/english/keidai/Guidelines_of_Police_Policy/20060718_Guidelines_of_Police_Policy_in_Japan.pdf, dostęp z: 14.01.2020.

Japan Coast Guard, www.kaiho.mlit.go.jp/e/index_e.html, dostęp z: 13.02.2021.

Japan Federation Bar Associations, <https://www.nichibenren.or.jp/en/about/us/profile.html>, dostęp z: 21.06.2021.

Japan Financial Intelligence Center (JAFIC), https://www.npa.go.jp/sosikihanzai/jafic_e/about_e.htm, dostęp z: 12.06.2021.

Japan Securities Dealers Association (JSDA), <https://www.jsda.or.jp/en/about/index.html>, dostęp z: 17.06.2021.

Japan Security Communications Association, <https://www.hotsukyo.or.jp/preservation.html>, dostęp z: 15.05.2021.

Kodeks karny (Kei-Hō), Ustawa nr 45 z 1907 r., <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3581>, dostęp z: 12.04.2021.

Kodeks postępowania karnego (Keiji soshō-hō), nr 131 z 1948 r., <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3739>, dostęp z: 14.03.2021.

Konstytucja Japonii, T. Suzuki (tłum.), Warszawa 2014.

Konwencja Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/konwencja-narodow-zjednoczonych-o-zwalczaniu-nielegalnego-obrotu-1679657>, dostęp z: 24.05.2021.

Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z dn. 15.11.2000 r., Dz. U. z 2005 r. Nr 18, poz.158.

Measures against Rokudai-me Yamaguchi-gumi and Kobe Yamaguchi-gumi, White Paper 2017, https://www.npa.go.jp/hakusyo/h29/english/p20-21_WHITE_PAPER_2017_E_20.pdf, dostęp z: 15.05.2020.

Narcotics Control Departments, <https://www.ncd.mhlw.go.jp/en/index.html>, dostęp z: 24.05.2021.

Organization, Official PSIA Webpage, www.moj.go.jp/ENGLISH/PSIA/index.html , dostęp z: 27.09.2020.

Organized Crime Department National Police Agency, https://www.npa.go.jp/english/bureau/organized_crime_department/index.html , dostęp z: 21.07.2021.

Police of Japan, 2019, https://www.npa.go.jp/english/Police_of_Japan/2020/poj2020_full.pdf, dostęp z: 16.03.2021.

Police of Japan, 2020, https://www.npa.go.jp/english/Police_of_Japan/2020/POJcontents.html, dostęp z: 01.02.2021.

Police of Japan, 2021, https://www.npa.go.jp/english/Police_of_Japan/police-of-japan2021/001/001.pdf, dostęp z: 01.06.2022.

Rozporządzenie w sprawie eliminacji Bōryokudan dla prefektury Fukuoka (Fukuoka-ken Bōryokudan Haijojōrei), 2010 r., <http://www.city.nakama.lg.jp/kurashi/bosai/boryokutuihou/index/documents/bouhaijourei.pdf>, dostęp z: 10.05.2020.

Rozporządzenie w sprawie eliminacji Bōryokudan dla Tokio (Tōkyō-to Bōryokudan Haijojōrei), 2011 r., https://www.keishicho.metro.tokyo.jp/kurashi/anzen/tsuiho/haijo_seitei/haijo_joureifiles/joureifiles.pdf, dostęp z: 10.05.2020.

Situation of International Terrorism and Efforts of the Police-Toward the Tokyo 2020 Olympics and Paralympic Games, White Paper 2017, https://www.npa.go.jp/hakusyo/h29/english/p22-23_WHITE_PAPER_2017_E_22.pdf , dostęp z: 22.04.2020.

Special Feature: Progress and Future Prospects Regarding Measures against Organized Crime, White Paper on Crime 2015, https://www.npa.go.jp/hakusyo/h27/english/WHITE_PAPER_2015.pdf, dostęp z: 12.04.2020.

The Council of Ministers' Intelligence and Research Bureau, www.cas.go.jp/jp/gaiyou/jimu/jyouthoutyousa.html, dostęp z: 13.03.2021.

The Police of Japan 1980, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/88732NCJRS.pdf> , dostęp z: 10.03.2021.

The Police of Japan 1982, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/87456NCJRS.pdf>, dostęp z: 10.03.2021.

The White Paper on Police 2010, https://www.npa.go.jp/hyakusyo/h22/english/White_Paper_2010.pdf, dostęp z: 12.03.2021.

The White Paper on Police 2020, <https://www.npa.go.jp/hakusyo/r02/english/fulltext.pdf>, dostęp z: 01.06.2022.

Ustawa o zapobieganiu bezprawnym działaniom grup przestępczych stosujących przemoc, (Bōryokudan-ni yoru futōna kōi no bōshinado ni kansuru hōritsu) nr 77 z 1991 r., [w:] *Laws and Orders Relevant to Police Issues*, https://www.npa.go.jp/english/keidai/Guidelines_of_Police_Policy/Laws_and_Orders_relevant_to_Police_Issues.pdf , dostęp z: 21.02.2021.

Ustawa o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa, (Soshiki hanzai no shobatsu to hanzai shūeki no kanri ni kansuru hōritsu), nr 136 z 1999 r.,

<https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3587>, dostęp z: 12.02.2021.

Ustawa o przechwytywaniu przekazów telekomunikacyjnych w postępowaniu karnym (Hanzai sōsa no tame no tsūshin bōju ni kansuru hōritsu), nr 137 z 1999 r., <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3857>, dostęp z: 12.02.2021.

Ustawa o zapobieganiu przekazywania dochodów z działalności przestępczej (Hanzai katsudō kara no shūnyū no iten o bōshi suru tame no hōritsu), nr 22 z 2007 r., https://www.imolin.org/doc/amlid/Japan/Japan_Act_on_Prevention_of_Transfer_of_Criminal_Proceeds_2007.pdf, dostęp z: 12.02.2021.

Ustawa o znakach towarowych (Shōhyōhō), nr 121 z 1959 r., <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3693>, dostęp z: 15.11.2021.

Understanding the Crime of Preparation of Acts of Terrorism and Other Organized Crimes, Ministry of Justice, http://www.moj.go.jp/EN/keiji1/keiji12_00144.html, dostęp z: 01.08.2021.

White Paper on Crime 2000, Ministry of Justice Japan, http://hakusyo1.moj.go.jp/en/45/nfm/n_45_2_7_1_0_0.html, dostęp z: 21.06.2021.

White Paper on Crime 2011, Ministry of Justice Japan, https://hakusyo1.moj.go.jp/en/60/nfm/n_60_2_4_2_2_2.html, dostęp z: 23.04.2021.

White paper on crime 2012, Ministry of Justice Japan, https://hakusyo1.moj.go.jp/en/61/nfm/n_61_2_4_2_2_2.html, dostęp z: 23.04.2021.

White Paper on Crime 2015, Ministry of Justice Japan, http://hakusyo1.moj.go.jp/en/64/nfm/n_64_2_4_3_1_0.html, dostęp z: 14.04.2020.

White Paper on Crime 2017, Ministry of Justice Japan, https://www.npa.go.jp/hakusyo/h29/english/p30-31_WHITE_PAPER_2017_E_30.pdf, dostęp z: 12.04.2020.

White Paper on Crime 2019, Ministry of Justice Japan, http://hakusyo1.moj.go.jp/en/nendo_nfm.html, dostęp z: 21.02.2021.

White Paper on Crime 2020, Ministry of Justice Japan, https://hakusyo1.moj.go.jp/en/69/WHITE_PAPER_ON_CRIME_2020.pdf, dostęp z: 12.01.2022.

White Paper on Police 2010, NPA, http://www.npa.go.jp/hakusyo/h22/english/White_Paper_2010.pdf, dostęp z: 21.06.2021.

Literatura

Adelstein J., *Człowiek yakuzy. Sekrety japońskiego półświatka*, Kraków 2018.

Adelstein J., *Zemsta yakuzy. Mroczne kulisy japońskiego półświatka*, Warszawa 2014.

Aleksandrowicz T.R., Kulczyński S., Bobińska H., *Zjawisko współczesnego terroryzmu*, [w:] *Współczesne zagrożenia terroryzmem*, (red.) K. Jałoszyński, Szczytno 2013.

Baradel M., Bortolussi J., *Under a setting sun: the spatial displacement of the yakuza and their longing for visibility*, [w:] *Trends in Organized Crime*, (red.) G.A. Antonopoulos, vol. 24, issue 3, 2021, s. 220, <https://doi.org/10.1007/s12117-020-09398-4>, dostęp z: 02.09.2021.

Benedict R., *Chryzantema i miecz. Wzory kultury japońskiej*, Warszawa 2016.

Bielecki T., *Krótką historia mafii sycylijskiej*, Gliwice 2018.

Biernat T., *Stabilność prawa w kontekście wartości, instytucji i funkcjonowania systemu prawnego*, Kraków 2016.

Bochorodycz B., *Rozwój społeczeństwa obywatelskiego w Japonii w dobie globalizacji. Rola „presji międzynarodowej” i państwa w rozwoju grup pożytku publicznego od końca lat 1970*, [w:] *Zmiany społeczne w Japonii w XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia*, (red.) E. Kostowska-Watanabe, Kraków 2012.

Cieślarczyk M., *Współczesne rozumienie bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo w teorii i badaniach naukowych*, (red.) B. Wiśniewski, Szczytno 2011.

Cunningham D., *Taiho jutsu. Prawo i porządek w epoce samurajów*, Bydgoszcz 2007.

Czaputowicz J., *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa- aspekty teoretyczne*, [w:] *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, (red.) S. Dębski, B. Górka-Winter, Warszawa 2003.

Czupryński A., *Naukowe aspekty bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo. Teoria-Badania-Praktyka*, (red.) A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, Józefów 2015.

Dąbrowski M., *Gospodarcze skutki katastrof naturalnych w Japonii*, Białystok 2018.

Draeger D.F., *Japońskie sztuki i szkoły walki, t. II, Tradycyjne budo*, Bydgoszcz 2006.

Dudek A., Łoś-Nowak T., *Bezpieczeństwo państwa w środowisku międzynarodowym. Przewartościowania*, [w:] *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, (red.) S. Dębski, B. Górka-Winter, Warszawa 2003.

Dumała A., *Mechanizmy decyzyjne w demokracji konstytucyjnej*, Lublin 1998.

Dziak W.J., Citko M.K., *Porywacze Yodogo. Działalność japońskiej Frakcji Armii Czerwonej w latach 1969-1972 w kontekście porwań obywateli Japonii do Korei Północnej*, Warszawa 2012.

Falcone G., Padovani M., *Cosa Nostra. Sędzia i „Ludzie Honoru”*, Lublin 1992.

Filipkowski W., *Modele i formy organizacyjne przestępczości zorganizowanej*, [w:] *Przestępczość zorganizowana*, (red.) E. W. Pływaczewski, Warszawa 2011.

Gambetta D., *Mafia sycylijska. Prywatna ochrona jako biznes*, Warszawa 2009.

Geremek B., *Świat „opery żebraczej”. Obraz włóczęgów i nędzarzy w literaturze europejskiej*

XV-XVII wieku, Warszawa 1989.

Gierszewski J., *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Zarys systemu*, Warszawa 2013.

Gołębiowski J., *Praca operacyjna w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej*, Warszawa 2008.

Gordon A., *Nowożytna historia Japonii*, Warszawa 2010.

Góral R., *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2007.

Guzik J.M., *Japonia w polityce bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych po II wojnie światowej*, [w:] *Blżej Azji. Współczesne wyzwania dla bezpieczeństwa*, (red.) Ł. Gacek, R. Kwieciński, E. Trojnar, Warszawa 2017.

Hall J.W., *Japonia od czasów najdawniejszych do dzisiaj*, Warszawa 1979.

Herbert W., *The Yakuza and the Law*, [w:] *Globalization and Social Change in Contemporary Japan*, (red.) J.S. Eades, T. Gill, H. Befu, Melbourne 2000.

Hill P.B.E., *Bōtaihō: Japanese organised crime under the Bōryokudan countermeasures law*, Sterling 2000.

Hill P.B.E., *The Japanese Mafia: Yakuza, Law and the State*, Oxford 2003.

Hołyst B., *Bezpieczeństwo. Ogólne problemy badawcze*, Warszawa 2014.

Hołyst B., *Japonia. Przestępczość na marginesie cywilizacji*, Warszawa 1994.

Hołyst B., *Wiktymologia*, Warszawa 2000.

Ikegami E., *Poskromienie samurajów. Honorowy indywidualizm i kształtowanie się nowożytnej Japonii*, Kraków 2011.

Izydoreczyk J., *Hanzai znaczy przestępstwo*, Warszawa 2008.

Jałoszyński K., Wiśniewski B., Prońko J., *Teoretyczne aspekty strategii bezpieczeństwa państwa*, Płock 2010

Jastrzębski J., *Pearl Harbor 1941*, Warszawa 2011.

Jarmoszko S., Kalita C., Maciejewski J., *Nauki społeczne wobec problemu bezpieczeństwa (wybrane zagadnienia)*, Siedlce 2016.

Kaja J., *Eseje o japońskiej ekonomii i gospodarce*, Warszawa 1996.

Kamler M., *Świat przestępczy w Polsce XVI i XVII stulecia*, Warszawa 1991.

Kaplan D., Dubro A., *Yakuza*, London 1986.

Kaplan D., Dubro A., *Yakuza: Japan's Criminal Underworld*, Berkeley 2003.

Karolczak K., *Kokkai - Parlament Japonii*, Warszawa 1995.

- Karolczak K., *System konstytucyjny Japonii*, Warszawa 2008.
- Kenkyusha's, New Japanese-English Dictionary*, Tokyo 2003.
- Klimecki M., *Pekin-Szanghaj-Nankin 1937-1945*, Warszawa 2008.
- Konieczny J., *Bezpieczeństwo publiczne w nagłych i nadzwyczajnych zagrożeniach środowiska*, Poznań 1995.
- Konieczny J., Widacki J., Widła T., *Kryminalistyka*, Warszawa 2012.
- Kordzińska-Nawrocka I., *Nihonjinron, czyli dyskurs nad tożsamością narodową we współczesnej Japonii*, [w:] *Orient w poszukiwaniu tożsamości*, red. A. Bareja-Starzyńska i M. M. Dziekan, Warszawa 2015.
- Kostowska-Watanabe E., *Transformacja Japonii w okresie Meiji i Taishō-nowi ludzie w nowych czasach*, [w:] *Zmiany społeczne w Japonii w XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia*, red. E. Kostowska-Watanabe, Kraków 2012.
- Kość A., *Filozoficzne podstawy prawa japońskiego w perspektywie historycznej*, Lublin 2001.
- Koziej S., *Między piekłem a rajem: szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Toruń 2006.
- Kubas S., *Konsolidacja demokracji w systemie politycznym. Przykład powojennej Japonii (1945-2010)*, Katowice 2011.
- Kukułka J., *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Warszawa 1982.
- Kukułka J., *Narodziny nowych koncepcji bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe w Europie Środkowej po zimnej wojnie*, red. J. Kukułka, Warszawa 1994.
- Lamont-Brown R., *Kempeitai – japońska tajna policja*, Warszawa 2004.
- Łuczko M., *Itō Hirobumi i Yamagata Aritomi. Czołowi politycy Japonii okresu Meiji (1868-1912)*, Warszawa 2006.
- Machelski Z., *System polityczny Włoch*, Warszawa 2010.
- Majer P., *Ustawy polskiej policji. Źródła z komentarzem*, Szczytno 2007.
- Malinowski B., *Szkice z teorii kultury*, Warszawa 1958.
- Mansfield S., *Tokio. Biografia*, Kraków 2018.
- Marek A., *Prawo wykroczeń (materialne i procesowe)*, Warszawa 2002.
- Marczuk K.P., *Pojęcie i zakres human security*, [w:] *Trzy wymiary współczesnego bezpieczeństwa*, (red.) S. Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa 2014.
- Maslow A.H., *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1990.
- Mazur S.M., Szot W., *Współczesne uwarunkowania bezpieczeństwa w obliczu zagrożeń cywilizacyjnych XXI wieku*, [w:] *Problemy bezpieczeństwa współczesnego świata*, (red.) E. Trela-Mazur, Opole 2009.

- Mądrzejowski W., *Przestępczość zorganizowana. System zwalczania*, Warszawa 2008.
- Melanowicz M., *Cywilizacja Japonii współczesnej. Wstęp do badań*, Warszawa 2018.
- Meyer, S. *Instytucja obywatelstwa w Japonii a status mniejszości etnicznych i narodowych*, [w:] *Zmiany społeczne w Japonii w XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia*, (red.) E. Kostowska-Watanabe, Kraków 2012.
- Michalek K., *Na drodze ku potęgze. Historia Stanów Zjednoczonych Ameryki 1861-1945*, Warszawa 1991.
- Morison S.E., *Wschodzące słońce na Pacyfiku. 1931-kwiecień 1942*, Gdańsk 2014.
- Mydel R., *Japonia*, Warszawa 1983.
- Mydel R., *Japonia w procesie przejścia od demograficznej dojrzałości do demograficznego schyłku*, Kraków 2016.
- Naimski P., *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, [w:] *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, (red.) S. Dębski, B. Górka-Winter, Warszawa 2003.
- Nakamura H., *Systemy myślenia ludów Wschodu: Indie-Chiny-Tybet-Japonia*, Kraków 2005.
- Niedbalska-Asano P., *Suzuki Kantarō (1867-1948) a zakończenie wojny w Azji i na Pacyfiku*, Warszawa 2005.
- Nowak-Jeziorański J., *Kryteria bezpieczeństwa*, [w:] *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego państwa*, (red.) S. Dębski, B. Górka-Winter, Warszawa 2003.
- Pajewski J., *Historia powszechna 1871-1918*, Warszawa 1994.
- Paliotti V., *Historia Kamorry*, Kraków 1998.
- Pałka E., *Instytucjonalne uwarunkowania bezpieczeństwa wewnętrznego w kontekście jego potencjalnych zagrożeń-wybrane problemy*, [w:] *Współczesne wyzwania dla bezpieczeństwa wewnętrznego*, (red.) E. Ślachcińska, Poznań 2016.
- Pałasz-Rutkowska E., *Cesarz Meiji (1852-1912). Wizerunek władcy w modernizowanej Japonii*, Warszawa 2016.
- Parker R.A.C., *Druga wojna światowa. Krótka historia*, Wrocław, Warszawa, Kraków 1999.
- Pater B., Barczak B., *Samobójcze zamachy terrorystyczne jako zagrożenie dla miejsc i budynków użyteczności publicznej*, [w:] *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne budynków użyteczności publicznej. Metody i narzędzia zamachów vs działania antyterrorystyczne i kontrterrorystyczne*, (red.) B. Wiśniewska-Paź, M. Szostak, J. Stelmach, Toruń 2018.
- Płatek A., *Organizacja i funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości w Japonii*, [w:] *Wybrane systemy wymiaru sprawiedliwości na świecie*, (red.) B. Sitek, D. Michalski, Olsztyn-Warszawa 2020.
- Pływaczewski E., *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie w Europie Zachodniej*,

Warszawa 1992.

Pływaczewski E.W., *Przestępczość zorganizowana. Zagadnienia wprowadzające*, [w:] *Przestępczość zorganizowana*, (red.) E. W. Pływaczewski, Warszawa 2011.

Piotrowski R., *Uwagi o stosowaniu prawa*, [w:] *Rozwój kraju a jakość stanowionego prawa. Materiały i opinie*, (red.) T. Biernat, Warszawa 2012.

Piwowarski J., *Ochrona VIP-a a czworokąt bushido. Studium japońskiej kultury bezpieczeństwa* [w:] *Bezpieczeństwo osób podlegających ustawowo ochronie wobec zagrożeń XXI wieku*, (red.) P. Bogdalski, J. Cymerski, K. Jałoszyński, Szczytno 2014.

Pokruszyński W., *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka (Podręcznik akademicki)*, Józefów 2012.

Pozorski M., *Realizm strukturalny w Japonii oraz narodziny armii w okresie restauracji Meiji*, [w:] *Japońskie realia. Polityka i gospodarka*, red. J. Marszałek-Kawa, T. Bodio, Toruń 2017.

Rau Z., *Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie*, Kraków 2002.

Roszkowski W., *Okoliczności oraz modele zdobywania władzy przez komunistów w Europie Środkowo-Wschodniej po układach jałtańskich*, [w:] *Jałta z perspektywy półwiecza*, (red.) S. S. Nicieja, Opole 1995.

Roszkowski W., *Półwiecze. Historia polityczna świata po 1945 roku*, Warszawa 1997.

Rzadek W., *Hanafuda. Historia, znaczenie, zasady gier*, Kraków 2015.

Saviano R., *Gomorra. Podróż po imperium kamorry*, Katowice 2014.

Sielski J., *Polityczne wzory przywództwa i władzy w Japonii*, [w:] *Japońskie realia. Polityka i gospodarka*, red. J. Marszałek-Kawa, T. Bodio, Toruń 2017.

Słownik języka polskiego, Warszawa 1978.

Słownik języka polskiego PWN, Warszawa 2006.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2002.

Słownik Współczesny Języka Polskiego, t.1, Warszawa 2001.

Socha, H. *Miecze japońskie Nihontō*, Warszawa 2001.

Southwell D., *Historia przestępczości zorganizowanej. Prawdziwe dzieje i tajemnice gangów całego świata*, Brema 2009.

Świdorski M., *Bezpieczeństwo wewnętrzne i jego uwarunkowania*, [w:] *Bezpieczeństwo państwa. Wybrane problemy*, (red.) K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Warszawa 2009.

Totman C., *Historia Japonii*, Kraków 2009.

Trojnar E., *Japonia a monarchie Zatoki Perskiej*, Kraków 2009.

Tubielewicz J., *Historia Japonii*, Wrocław 1994.

Weiner T., *Dziedzictwo popiołów. Historia CIA*, Poznań 2016.

Westbrook A., Ratti O., *Sekrety samurajów. Studium o japońskich sztukach walki*, Bydgoszcz 1997.

Widacki J., *Plamy na wschodzącym słońcu. Świat przestępczy we współczesnej Japonii*, Kraków 1991.

Wielki Słownik Języka Polskiego, https://wsjp.pl/index.php?id_hasla=29000, dostęp z: 30.07.2021.

Wiśniewski B., Zalewski S., Podleś D., Kozłowska K., *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP*, Warszawa 2016.

Wiśniewski B., *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, Szczytno 2013.

Wolny A., *Okinawa 1945*, Warszawa 2004.

Wójcik Z., *Historia powszechna XVI-XVII wieku*, Warszawa 1995.

Wroński P., *Czas nielegalów. Krótki kurs kontrwywiadu dla amatorów*, Warszawa 2016.

Varese F., *Mafia rosyjska. Prywatna ochrona w nowej gospodarce rynkowej*, Warszawa 2009.

Varese F., *Życie mafii. Śmierć, pieniądze i miłość*, Poznań 2019.

Zajder M., *Przestępczość w okresie transformacji*, [w:] *Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo-gospodarczej*, (red.) W. Bednarek, S. Pikulski, Olsztyn 2000.

Załucki K., *Rodzaje bezpieczeństwa. Unia Europejska a bezpieczeństwo energetyczne*, [w:] *Problemy bezpieczeństwa współczesnego świata*, (red.) E. Trela-Mazur, Opole 2009.

Żywczyński M., *Historia powszechna 1789-1870*, Warszawa 1990.

Artykuły

Adelstein J., *Crime syndicate puts brakes on fraudulent activities during pandemic*, „The Japan Times”, 06.06.2020, <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/06/06/national/media-national/crimesyndicate-pandemic/>, dostęp z: 03.04.2021.

Adelstein J., *Nonaffiliated gangs seek to exploit vacuum left by the yakuza's declining influence*, „The Japan Times”, 04.07.2020, <https://www.japantimes.co.jp/news/2020>

07/04/national/media-national/yakuza-declining-influence/, dostęp z: 20.07.2021.

Adelstein J., *Opinion: Japan's yakuza aren't disappearing. They're getting smarter*, „The Washington Post”, 08.04.2017, <https://www.washingtonpost.com/news/global-opinions/wp/2017/04/08/japans-yakuza-arent-disappearing-theyre-getting-smarter/>, dostęp z: 12.01.2022.

Adelstein J., *Reposted: The high price of writing about anti-social forces and those who pay*, „Japan Subculture Research Center”, <https://www.japansubculture.com>, dostęp z: 05.01.2016.

Barcikowski A., *Bezpieczeństwo wewnętrzne-różne perspektywy analityczne i doktrynalne*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, nr 11/2014.

Barczak B., *Mafia śmieciowa. Nowa struktura, nowa aktywność zorganizowanej przestępczości*, [w:] *Problemy i wyzwania bezpieczeństwa narodowego w zglobalizowanym środowisku międzynarodowym*, Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Lublin 2020.

Baumann I., *GPS Investigations in Japan, and Privacy Concerns*, „Inside Gnss-Global Navigation Satellite Systems Engineering, Policy, and Design”, <http://insidegnss.com/gps-investigations-in-japan-and-privacy-concerns/>, dostęp z: 20.04.2020.

Bąk M., *Determinanty bezpieczeństwa narodowego. Nowe zagrożenia-nowe wyzwania*, „Przegląd Polityczny”, 2010, nr 2.

Booner M.C.H., Herber E.D., *Japan's Constitutional Conundrums. A topical review of Japanese Constitutional Revision*, „Leiden Asia Centre”, 2020, s. 15, <http://leidenasia-centre.nl/wp-content/uploads/2020/02/Japans-Constitution-Conundrum-A-Topical-Review-of-Japanese-Constitutional-Revision.pdf>, dostęp z: 25.07.2021.

M. Cedro, *Słowacja: Morderstwo Kuciaka okryte tajemnicą*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 1.10.2018, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1282240,slowacja-morderstwo-kuciaka-okryte-tajemnica.html>, dostęp z: 14.09.2019.

Ciekanowski Z., *Kłęski żywiołowe jako przesłanki sytuacji nadzwyczajnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Administracja i Zarządzanie”, 2012, nr 95.

Ciekanowski Z., *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i technika pożarnicza”, 2010, nr 1.

Ciszek M., *Teoretyczne podstawy bezpieczeństwa państwa*, „Prosopon. Europejskie Studia Społeczno-Humanistyczne”, 2011, nr 2.

Cylkowski T., *Rola policji w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje”, 2015, nr 20.

Czop A., Sokołowski M., *Prawo Siedemnastu Artykułów: zręby japońskiej kultury administracji i zarządzania bezpieczeństwem*, „Zeszyt Naukowy <Apeiron>” Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego w Krakowie, 2011, nr 6.

Death sentence sought for head of violent yakuza gang Kudo-kai, „The Asahi Shimbun”, 15.01.2021, <https://www.asahi.com/sp/ajw/articles/14109241>, dostęp z: 20.01.2021.

Depta M., *Konstytucyjne podstawy klauzuli wyrzeczenia się wojny a obecna japońska sytuacja polityczna*, „Acta Erasmiana”, t. XI, Wrocław 2016.

Draus A., *Kierunki polityki bezpieczeństwa Japonii pod przywództwem premiera Shinzō Abe w latach 2006-2007 oraz po roku 2012*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej”, 2016/9.

Drogi jak złoto: o rynek połowów węgorza walczy yakuza, „Magazyn Sukces”, <https://sukces rp.pl/kuchnia/34729-drogi-zloto-wegorz-japonia-yakuza-triady-chiny/> amp/ , dostęp z: 01.08.2021.

Dworak A., *Ulica należy do klanu. Arabscy gangsterzy opanowali miasta Niemiec*, „Polska Times”, 2019, <https://polskataimes.pl/ulica-nalez-y-do-klanu-arabs-cy-gangsterzy-opanowali-miasta-niemiec/ar/c1-1385348>, dostęp z: 24.07.2021.

Efron S., *A Human Tide : Chinese Smugglers, Yakuza Flood Japan With Illegal Migrants*, „Los Angeles Times”, 01.03.1997, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1997-03-01-mn-33667-story.html?_amp=true, dostęp z: 20.02.2020.

Friedrich M., *Predominacja Partii Liberalno-Demokratycznej w systemie partyjnym Japonii – wybrane aspekty*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej”, 2014/5.

Fukushima G.S., *The Great Hanshin Earthquake*, „Japan Policy Research Institute”, no. 2, march 1995.

Gillespie T., *Coronavirus couldn't have come at a worse time for Japan's yakuza gangs*, „Sky News”, 14.05.2020, <https://news.sky.com/story/amp/coronavirus-couldnt-have-come-at-a-worse-time-for-japan-s-yakuza-gangs-11987535>, dostęp z: 24.08.2021.

Gragert B.A., *Yakuza: The Warlords of Japanese Organized Crime*, „Annual Survey of International & Comparative Law”, 1997, Vol. 4: Iss. 1, art. 9,, <http://digitalcommons.law.ggu.edu/annlsurvey/>, vol4/iss1/9 , dostęp z: 20.04.2021.

Greń J., *Archipelag*, [w:] *Dzieje Japonii*, (red.) J. Baczyński, L. Będkowski, „Polityka. Pomocnik Historyczny”, nr 4/2019.

Greń J., *Japońska heraldyka*, [w:] *Dzieje Japonii*, (red.) J. Baczyński, L. Będkowski, „Polityka. Pomocnik Historyczny”, nr 4/2019.

Greń J., *Rządy wojowników*, [w:] *Dzieje Japonii*, (red.) J. Baczyński, L. Będkowski, „Polityka. Pomocnik Historyczny”, nr 4/2019.

Hareźlak K., Kozielski M., *Metody analizy sieci kryminalnych*, „Studia Informatica”, 2010, vol. 31, nr 2A.

Herman P., *Przestępczość zorganizowana-przyczynek do dyskusji*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, nr 4/2011.

Hidenori N., *The Japanese Police*, „Journal of Criminal Law and Criminology”, vol. 46, issue 4, article 14, 1956.

Higa B.M., *Japan's Anti-Conspiracy Law: Relinquishing Japan's Civil Liberties in the Name of Global Counterterrorism Efforts*, „Asian-Pacific Law & Policy Journal”, vol. 19/2017.

Hill P., *Heisei Yakuza: Burst Bubble and Botaiho*, „Social Science Japan Journal”, vol.6, nr 1/2003.

Hoborowicz M., *Doktryna Hakkō-Ichiu – Tradycja i kultura w wymiarze politycznym. Kwestia Bezpieczeństwa Narodowego*, „Security, Economy & Law”, nr 8, Kraków 2015.

Hołyst B., *System więziennictwa w Japonii*, „Przestępczość na świecie”, 1984, t. XVII.
Izydorczyk J., *Policja w Japonii – zarys systemu*, „Prokuratura i Prawo”, 2008, nr 7-8.

Japan's Elderly Population Hits Record High, „NHK World-Japan”, 19.09.2021, https://www.3.nhk.or.jp/nhkworld/en/news/20210919_12/, dostęp z: 22.09.2021.

Japanese Regulators Squeeze Banks on Yakuza Ties, „FTI Consulting. Global Risk and Investigations”, 2013, <https://www.fticonsulting.com/-/media/Files/apacfiles/insights/articles/japanese-regulators-squeeze-banks-on-yakuza-ties.pdf>, dostęp z: 20.04.2020.

Jones C.P.A., *Japan's New Conspiracy Law Expands Police Power*, „The Asia-Pacific Journal: Japan Focus”, vol. 15, issue 16, no 1, 2017, <https://apjif.org/2017/16/Jones.html>, dostęp z: 30.07.2021.

Kaczmarek P., *Archipelag Senkaku. Źródło napięć na Morzu Wschodniochińskim*, „Refleksje. Pismo Naukowe Studentów i Doktorantów WNPID UAM ”, nr 5/2012.

Kamata I., *Is the conspiracy law full of problems due to the Olympics?* „Meiji University”, 5.10.2017, <https://english-meiji.net/articles/122/>, dostęp z: 30.07.2021.

Kędzierski M.A., *Sięciowość współczesnych organizacji przestępczych funkcjonujących w obszarze przestępczości zorganizowanej i terroryzmu*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, nr 10 (6), 2014.

Kocoń S., *Państwo Islamskie jako nowa forma terroryzmu międzynarodowego*, „Kultura Bezpieczeństwa, Nauka Praktyka Refleksje”, nr 31, 2018.

Kołodziejczyk A., *Bezpieczeństwo jako fenomen społeczny. Pojęcie bezpieczeństwa, jego interpretacje i odmiany*, „Saeculum Christianum”, 2007, nr 1.

Kopczewski M., *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa-wybrane elementy*, „Doctrina. Studia społeczno-polityczne”, 2013, nr 10.

Kość A. SVD, *Prawo, państwo i religia w Japonii*, „Teki Komisji Prawniczej”, vol. IV/2011.

Koziej S., *Bezpieczeństwo: Istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 2011, nr 18.

Kozyra A. *Bogowie i Absolut*, [w:] *Dzieje Japonii*, (red.) J. Baczyński, L. Będkowski, „Polityka. Pomocnik Historyczny”, nr 4/2019.

Krawczyk I., *Kataklizm w Japonii: kumulacja zagrożeń a systemowe rozwiązania*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 2013, nr 1 (25).

Krobska B., *Współczesne znaczenie kodeksu Goseibai Shikimoku*, „Security, Economy & Law”, nr 7, 2015.

Kubiak Ho-Chi B., Wyrafinowani wyspiarze, [w:] *Dzieje Japonii*, (red.) J. Baczyński, L. Będkowski, „Polityka. Pomocnik Historyczny”, nr 4/2019.

Kuczyński M., *Japonia chora na mafię*, „Rzeczpospolita”, 20.04.1996, nr 94.

Kurosawa M., *Current Trends in Criminal Justice Policy in Japan 2016*, „Meiji Law Journal”, vol. 24 (2017), <https://m-repo.lib.meiji.ac.jp>, dostęp z: 23.04.2020.

Leszczyński L., *Recepcja prawa z okresu Meiji -podłoże oraz wpływy na japoński porządek prawny*, „Studia Iuridica Lublinensia”, Lublin, t. 19, 2013.

Leszczyński L., *Uwagi o funkcjonowaniu japońskiego prawa administracyjnego (gyoseiho)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” Lublin 1993, vol. XL, 11.

Mac J.S., *Wojna kawiorowa*, „Wprost”, 05.08.2001 r., <https://www.wprost.pl/tygodnik/10710/wojna-kawiorowa.html>, dostęp z: 01.08.2021.

Mackie K., *Yakuza Prepares Members to Resist Japan's New Anti-Organized Crime Law*, „Organized Crime and Corruption Reporting Project”, 12.07.2017, <https://www.occrp.org/en/daily/6708-yakuza-prepares-members-to-resist-japan-s-new-anti-organized-crime-law>; dostęp z: 20.07.2020.

Majer P., *W poszukiwaniu uniwersalnej definicji bezpieczeństwa wewnętrznego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2012, nr 7.

Matsumoto H., *Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze Japonii oraz jej polityka turystyczna*, „Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja”, nr 1 (13), 2014.

McCurry J., *Going straight: the yakuza gangster who swapped the underworld for udon*, „The Guardian”, 17.12.2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/dec/17/going-straight-the-yakuza-gangster-who-swapped-the-underworld-for-udon>, dostęp z: 12.02.2021.

McCurry J., *Making a slow getaway: Japan's anti-yakuza Laws result in cohort of ageing gangsters*, „The Guardian”, 05.09.2020, <https://amp.theguardian.com/world/2020/sep/05/making-a-slow-getaway-ageing-population-japans-yakuza>, dostęp z: 07.01.2021.

McLeod S., *Yakuza on the rise again in Japan*, „The World Today”, 2006, <https://www.abc.net.au/worldtoday/content/2006/s1645231.htm>, dostęp z: 12.04.2020.

Michalska-Warias A., *Pojęcie przestępczości zorganizowanej-aspekty kryminologiczne*, „Studia Iuridica Lublinensia”, nr 1/2003.

Mickiewicz P., *Przeciwdziałanie zagrożeniu terrorystycznemu Cesarstwa Japonii w rozwiązaniach systemowych narodowej polityki bezpieczeństwa*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, 2011/2012, t. 6.

Miczkowska, A. *Problematyka przestępczości zorganizowanej*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Zeszyty Studenckie”, Wrocław 2009/3.

Misiuk A., *Rzecz o bezpieczeństwie – geneza, istota, rozwój*, „Kwartalnik Naukowy OAP UW <e-Politikon>”, 2013, nr 6.

Misiuna J., *Finansowanie działań politycznych w Japonii-zarys regulacji i praktyki*

ustrojowej, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace”, nr 4 (2013), <https://doi.org/10.33119/KKESiP.2013.4.7>, dostęp z: 19.04.2021.

Mob boss gets 20 for Abe home arsons, „The Japan Times”, 10.03.2007, <https://www.japantimes.co.jp/news/2007/03/10/national/mob-boss-gets-20-for-abe-home-arsons>, dostęp z: 12.10.2020.

Najniebezpieczniejsze miasta w USA: w 2020 znacznie wzrosła przemoc na ulicach, „Dziennik Gazeta Prawna”, 2021, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8058377,najniebezpieczniejsze-miasta-w-usa-w-2020-znacznie-wzrosla-przemoc-na-ulicach.html>.Amp, dostęp z: 24.07.2021.

Ogata T., *Disaster Management in Japan*, „Japan Medical Association Journal” 2016, nr 1 (59).

Ohashi F., *Japan: Amendment to the Act on Prevention of Transfer of Criminal Proceeds*, „International Financial Law Review”, 08.08.2019, <https://www.iflr.com/article/b1lmb9jyx90zk/japan-amendment-to-the-act-on-prevention-of-transfer-of-criminal-proceeds>, dostęp z: 05.07.2021.

Olympic Village subcontractor had ties to yakuza gang, Tokyo police say, „The Japan Times”, 28.09.2019, <https://www.japantimes.co.jp/news/2019/09/28/national/subcontractor-suspected-using-homeless-people-supplied-yakuza-work-olympic-village-project/>, dostęp z: 20.07.2021.

Otake T., *Prejudice against immigrants explained in numbers*, „The University of Tokyo Focus”, 16.06.2021, https://www.u-tokyo.ac.jp/focus/en/features/z0508_00213.html,dostęp z: 23.08.2021.

Pałasz-Rutkowska E., *Nacjonalizm i wojna*, [w:] *Dzieje Japonii*, (red.) J. Baczyński, L. Będkowski, „Polityka. Pomocnik Historyczny”, nr 4/2019.

Pasko A., *Problem bezpieczeństwa na letnich igrzyskach olimpijskich w okresie zimnej wojny, po wydarzeniach w Monachium w 1972 r.*”Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie”, 2015, t. XIV, nr 1.

Pawłowska M., *Yakuza na pomoc Japończykom*, „Centrum Studiów Polska-Azja”, www.polska-azja.pl, dostęp z 21.03.2011.

Piegiż M.A., *Wczesne próby kodyfikacji japońskiego prawa cywilnego ery Meiji i ich kontekst historyczno-polityczny*, „Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis”, 2018, vol. 7(1).

Piegiż M.A., *U źródeł japońskiego nacjonalizmu i militarizmu-doktryna kokutai w życiu politycznym Cesarstwa Japonii w latach 1867-1945*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 40, nr 2, Wrocław 2018.

Pietrzyk O., *The Terrorism Threat to Japan: Real Danger or Costly Overestimation*, „TeKa of Political Science and International Relations, 2016, 11/3.

Piwowarski J., Hoborowicz M., *Japońska kultura bezpieczeństwa w procesie socjalizacji od starożytności, aż po lata 30-te XX wieku – wybrane aspekty*, „Security, Economy & Law”, nr 4 (IX), Kraków 2015.

Pokruszyński W., *Bezpieczeństwo narodowe u progu XXI wieku*, „Zeszyty Naukowe AON”,

2008, nr 1.

Pokruszyński W., *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, „Kultura i Polityka”, 2009, nr 5.

Ptak-Iglewska A., *Europol złapał 108 przemytników węgory*, „Rzeczpospolita”, 05.08.2020, http://www.rp.pl/Przemysl-spozywczy/200609546-Europol-zlapal-108-przemytnikow-wegory.html#error=login_required&state=fcea21a9-ab5b-45b5=9b2d-586c0b081094, dostęp z: 01.08.2021.

Ramseyer J.M., Rasmusen E.B., *Outcastle politics and organized crime in Japan: the effect of terminating ethnic subsidies*, „The Harvard John M. Olin Discussion Paper Series”, no 932, 09/2017.

Rankin A., *21st-Century Yakuza: Recent Trends in Organized Crime in Japan – Part 1 21*, „The Asia-Pacific Journal. Japan Focus”, 11.02.2012, vol. 10, issue 7, no. 2, <https://apjif.org/2012/10/7/Andrew-Rankin/3688/article.html>, dostęp z: 23.04.2021.

Rankin A., *Recent Trends in Organized Crime in Japan: Yakuza vs the Police, & Foreign Crime Gangs – Part 2 21*, „The Asia-Pacific Journal. Japan Focus”, 11.02.2012, vol. 10, issue 7, no. 1, s. 4-5, <https://apjif.org/-Andrew-Rankin/3692/article.pdf>, dostęp z: 23.04.2021.

Reilly Jr E.F., *Criminalizing Yakuza Membership: A Comparative Study of the Anti-Boryokudan Law*, „Washington University Global Studies Law Review”, vol. 13, issue 4, 2014.

Rekordowa liczba turystów w Japonii, „Puls Biznesu”, 2018, <https://www.pb.pl/rekordowa-liczba-turystow-w-japonii-903028>, dostęp z: 24.07.2021.

Rich M., *Conspiracy Bill Advances in Japan Despite Surveillance Fears*, „New York Times”, 23.05.2017, <https://www.nytimes.com/2017/05/23/world/asia/japan-anti-terror-conspiracy-abe.html>, dostęp z: 01.08.2021.

Rosicki R., *O pojęciu i istocie bezpieczeństwa*, „Przegląd Politologiczny”, 2010, nr 3.

Rousseau Y., *Yakuza Blues: Japan's Notorious Gangsters Hit Hard By COVID*, „Worldcrunch”, 22.06.2021, <https://worldcrunch.com/amp/yakuza-blues-japan39s-notorious-gangsters-hit-hard-by-covid-2654534014>, dostęp z: 23.09.2021.

Rzymkowski K., *Po trzęsieniu ziemi i tsunami*, „Postępy Techniki Jądrowej”, vol.58, z. 4/2012.

Safe Cities Index 2017, „The Economist”, <https://safecities.economist.com/safe-cities-index-2017>, dostęp z: 24.07.2021.

Sekściński A., *Bezpieczeństwo wewnętrzne w ujęciu teoretycznym. Geneza i współczesne rozumienie w naukach politycznych*, „Kwartalnik Naukowy OAP UW <e>Politikon”, 2013, nr 6.

Słodkowski A., Saito M., *Down and out in Fukushima*, „Reuters”, 25.10.2013, <http://graphics.thomsonreuters.com/13/10/FUKUSHIMA.pdf>, dostęp z: 22.12.2021.

Soja P., *Cyberbezpieczeństwo Japonii w XXI wieku*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, nr 1/2017, vol. 11.

Sone T., Kojima, J. *Law and Criminal Procedure*, „Waseda Bulletin of Comparative Law” Vol. 19 (2001.03).

Spinney L., *The great opportunity: how Covid transformed global crime*, „The Guardian”, 27.12.2020, <https://amp.theguardian.com/world/2020/dec/27/the-great-opportunity-how-covid-transformed-global>, dostęp z: 21. 05.2021.

Starecka K., *Ciężar dziewiątego artykułu*, [w:] *Dzieje Japonii*, (red.) J. Baczyński, L. Będkowski, „Polityka. Pomocnik Historyczny”, nr 4/2019.

Starecka K., *Okupacja i demokracja*, [w:] *Dzieje Japonii*, (red.) J. Baczyński, L. Będkowski, „Polityka. Pomocnik Historyczny”, nr 4/2019.

Suda, Y. *The Japanese Law on Communications Interception During Criminal Investigations*, „Washington International Law Journal”, vol. 10, no 1, 2000.

Sułkowski Ł., *Organizacja jako przedmiot badań nauk o zarządzaniu*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, Łódź, t. XIII, z. 2/2012.

Suzuki D., Takase R., *The Yamaguchi-gumi split and the formalities of gang war*, „Black Peak Group Report”, <https://www.blackpeakgroup.com/wp-content/uploads/2019/03/The-Yamaguchi-gumi-split-and-the-formalities-of-gang-war.pdf>; dostęp z: 12.03.2021.

Tabuchi H., *Nagasaki mayor's murder blamed on Yakuza*, „The Guardian”, 18.04.2007, <https://amp.theguardian.com/world/2007/apr/18/japan.international>, dostęp z: 12.06.2020.

Tanaka N., Takashima M., *Hit by pandemic, struggling shops end „protection pay” to yakuza*, „The Asahi Shimbun”, 26.05.2021, <https://www.asahi.com/ajw/articles/14347960>, dostęp z: 23.09.2021.

Telak J., Gad K., *Międzynarodowa przestępczość zorganizowana-wybrane aspekty*, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2018, nr 66 (tom 2).

Toyota K., *Law for Punishing Acts Related to Child Prostitution and Child Pornography, and Protecting Children*, „Ritsumeikan Law Review”, no. 17, march 2000, <http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rlr1/legisla.htm>, dostęp z: 21.06.2021.

Trzęsienie ziemi, „Dział Zagraniczny Wordpress”, <https://dzialzagraniczny.wordpress.com/tag/trzesienie-ziemi/>, dostęp z: 19.11.2019

Tsuji Y., *GPS Investigations under Constitution of Japan-Comparision with the U.S. Cases*, „International and Comparative Law Review”, 2018, vol.18, no. 1, s. 179-183, <https://sciendo.com/pdf/10.2478/iclr-2018-0031>, dostęp z:20.04.2020.

Yakuza involved in Fukushima clean-up: reporter, „Japan Today”, 16.12.2011, <https://japantoday.com/category/crime/yakuza-involved-in-fukushima-clean-up-reporter>, dostęp z: 10.12.2021.

Yakuza quick to mount rescue operations in Kyushu, „Japan Today”, 26.04.2016, <https://japantoday.com/category/features/kuchikomi/yakuza-quick-to-mount-rescue-operations-in-kyushu>, dostęp z: 12.11.2021.

Walewski Ł., *Oczyszczanie Fukushimy: yakuza i piramidy finansowe*, Polskie Radio, „Trzy

strony świata”, 12.03.2014, <https://polskieradio.pl/9/863/Artykul/1073975,Oczyszczanie-Fukushimy-yakuza-i-piramidy-finansowe>, dostęp z: 30.06.2021.

Wakabayashi T., *Enjokosai in Japan: Rethinking the Dual Image of Prostitutes in Japanese and American Law*, „UCLA Women’s Law Journal”, 13 (1), 2003.

Watts J., *Japan’s PM linked with crime boss*, „The Guardian”, 22.06.2000, <https://amp.the-guardian.com/world/2000/jun/23/jonathanwatts>, dostęp z: 23.08.2021.

W Japonii brakuje pracowników. Rząd zgadza się na obcokrajowców, „pulsHR.pl”, <https://www.pulshr.pl/prawo-pracy/w-japonii-brakuje-pracownikow-rzad-zgadza-sie-na-obcokrajowcow>, 58583.amp, dostęp z: 20.07.2021.

Wojtaszczyk K., *Istota i dylematy bezpieczeństwa wewnętrznego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2009, nr 1.

Zdrodowski B., *Istota bezpieczeństwa państwa*, „Annales Universitatis Pedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate”, 2019, nr 9 (3).

Zięba R., *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON”, 2012, nr 1.

Żebrowski A., *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane problemy*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica”, 2012, nr 8.

Źródła internetowe

Ando M., *The Yakuza and Bubble. The Effect of Economic Changes on the Yakuza*, <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/downloaddoi=10.1.1.653.2504&rep=rep1&type=pdf>, dostęp z: 20.04.2021.

„Apocalyptic” Fukushima Fuel Rod Removal Begins Nov. 8; TEPCO Subcontracts Yakuza gangsters, 01.11.2013, <https://m.dailykos.com/stories/2013/11/1/1252062/--Apocalyptic-Fukushima-Fuel-Rod-Removal-Begins-Nov-8-TEPCO-Subcontracts-Yakuza-gangsters>, dostęp z: 27.12.2021.

Baseball w Japonii, <https://www.konnichiwa.pl/baseball-w-japonii,26,106.html#>, dostęp z: 27.12.2020.

Berry L.B., Curtis G.E., Elan S.L., Hudson R.A., Kollars N.A., *Transnational Activities of Chinese Crime Organizations. A Report Prepared by the Federal Research Division*, Library of Congress under an Interagency Agreement with the Crime and Narcotics Center, Directorate of Central Intelligence, 04.2003, Washington D.C., <https://www.loc.gov/rr/frd/pdf-files/ChineseOrgCrime.pdf>, dostęp z: 20.07.2021.

Buraku Liberation League (BLL) – Buraku Kaihō Dōmei, <http://www.bll.gr.jp/en/index.html>, dostęp z: 21.02.2020.

Czarnecki P., *Czy zaostrzenie kar rozwiąże problem bezpieczeństwa w domach i na ulicach?*, https://nauka.uj.edu.pl/aktualnosci/-/journal.content/56.INSTANCE_Sz8IeLOiYQen/74541952/108364952 , dostęp z: 30.06.2021.

DEA Far East, www.dea.gov/foreign-offices/far-east, dostęp z: 22.

Fukahori M., *Disaster and ICT system in Japan*, Ministry of Internal Affairs and Communications Japan, 2012, s. 3-4, www.studylib.net , dostęp z: 10.03.2021.

Japanese yakuza 6th generation Yamaguchi Gumi inheritance ceremony, <https://m.youtube.com/watch?v=26HDZgeNO-Q>, dostęp z dn.: 23.01.2021r.

Japan Law & Policy, „Asian Harm Reduction Network & Partners”, 2012, <https://fileserv.idpc.net/library/Japan-Law-Policy-Update-Posting.pdf>, dostęp z: 20.01.2021.

Japan Subculture Research Center, <http://japansubculture.com> , dostęp z: 22.01.2021.

Japanese Terminology (Yakuza), www.shadowrun.fandom.com , dostęp z: 13.01.2020.

Japonia: Rekordowa cena 2,7 mln euro za tuńczyka ważącego 278 kg, „PortalMorski.pl”, 05.01.2019 r., <https://www.portalmorski.pl/rybolostwo/41440-japonia-rekordowa-cena-2-7-mln-euro-za-tunczyka-wazacego-278-kg>, dostęp: 01.08.2021.

Karolak K., *Yakuza odwołuje Halloween*, „Japonia-online”, www.japonia-online.pl , dostęp z: 28.10.2015.

kurencja.com, <https://blog.kurencja.com/jen-japoński-jpy-o-walucie/> , dostęp z: 12.04.2021.

Marcinów J., *Ucieczka „śnieżnej pantery” w tokijskim zoo*, „Japonia-online”, www.japonia-online.pl, dostęp z: 12.02.2021.

Matsuri, matsuri! „Japonia-info.pl”, <https://japonia-info.pl/matsuri-matsuri/> , dostęp z: 30.01.2021.

Mesmer P., *How The Japanese Mafia Is Making Millions From The Fukushima Cleanup*. 06.02.2013, <https://worldcrunch.com/culture-society/how-the-japanese-mafia-is-making-millions-from-the-fukushima-cleanup>, dostęp z: 27.12.2021.

Najgroźniejsze miasta Europy. Na liście Warszawa, „Onet Wiadomości”, <https://wiadomosci.onet.pl/najgrozniejsze-miasta-europy-na-liscie-warszawa-56qjpt.amp> , dostęp z: 24.07.2021.

Noboru H., *No Way Out: The Dilemma of Japan's Ex-Yakuza*, „Nippon.com”, 05.06.2018, <https://www-nippon.com.cdn.ampproject.org/c/s/www.nippon.com/en/currents/d00372/amp/#>, dostęp z: 23.06.2021.

Obrona Cywilna w wymiarze międzynarodowym na przykładzie Międzynarodowej Organizacji Obrony Cywilnej ICDO – geneza i działalność, <https://www.researchgate.net/publication/322804799>, dostęp z: 25.06.2020.

Ogrodzki P., *Przemyt zabytków. Nowa forma przestępczości zorganizowanej*, 2018, http://cennebezczenne.pl/wp-content/uploads/2018/01/CBU_2007_2-s-03-08-ogrodzki.pdf, dostęp z: 01.08.2021.

Pochrzęst-Motyczyńska P., *„Bodnar o podwyższaniu kar: Ważna nieuchronność kary, a nie*

jej wysokość”, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/czy-podnoszenie-kar-za-przestepstwa-skutecznie-im-przeciwdziala.363539.html>, dostęp z: 30.06.2021.

Podsiadło O., Japońska polityka w 2015 roku, „Japonia-Online”, 2016, <http://japonia-online.pl/article/586>, dostęp z:24.07.2021.

Sakazuki, „The Yakuza: Pinkyless and Tattooed A Look into Japan's Murky Underworld”, [https:// yakuzahistory.wordpress.com/sakazuki/](https://yakuzahistory.wordpress.com/sakazuki/)dostęp z: 18.01.2021.

Świdrak K., *Kwarantanna na statku Diamond Princess przyniosła więcej szkód niż pożytku*, „Medonet.pl”, 06.03.2020, <https://www.medonet.pl/zdrowie/zdrowie-dla-kazdego,koronawirus-covid-19-na-statku-diamond-princess,artykul,16462736.html>, dostęp z: 20.08.2021.

The Upstart Gangs Filling the Yakuza Power Vacuum, „Nippon.com”, 12.12.2017, <https://www.nippon.com/en/features/c04205/amp/#>, dostęp z: 23.04.2020.

Tokyo: Sanja Matsuri the festival of yakuza Asakusa, „Japan experience”, <https://www.japan-experience.com/all-about-japan/tokyo/events-festivals/sanja-matsuri>, dostęp z: 30.01.2021.

Treasury Sanctions Individuals and Companies Associated with Japan's Major Organized Crime Syndicate, the Yakuza, US Department of The Treasury, 02.10.2018, <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm499>, dostęp z: 12.03.2020.

Yakuza reaguje na wyrok śmierci dla swojego szefa, „Onet Wiadomości”, 03.09.2021, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/yakuza-zakazuje-swoim-czlonkom-uzywania-broni-reakcja-na-wyrok-smierci/jc6xcjk>, dostęp z: 05.09.2021.

Yoshio Kodama. Rightist Leader, http://www.foia.cia.gov/readingroom/docs/KODAMA,%20YOSHIO%201_0003.pdf, dostęp z: 05.01.2021.

Wetherall W., *Crime Trends Japan 1987*, http://www.yoshabunko.com/anthropology/Crime_trends_1987.html, dostęp z: 16.04.2021.

W sidłach yakuzy, „Antykorupcja. Edukacyjny portal o antykorupcji”, <http://antykorupcja.gov.pl/ak/retrospekcje/retro/4934,W-sidlach-yakuzy.html>, dostęp: 30.09.2019.

Wysocka E., *Miliardy mafii ze sprzedaży drewna*, „Interia Biznes”, 26.02.2020, <https://biznes.interia.pl/gospodarka/newsamp-miliardy-mafii-ze-sprzedazy-drewna,nid,4348838>, dostęp z:01.08.2021.

70 g of Matsutake Mushrooms fetch \$7,600 in 1st Auction of Season at West Japan Market, „The Mainichi”, 16.09.2021, <https://mainichi.jp/english/articles/20210916/p2a/00m/0li/015000c>, dostęp z: 21.09.2021.

Inne źródła

Głownia D., *Oblicza japońskiego kina. Ciężki żywot jakuzy czyli japońskie filmy o gangsterach*, wykład w Dolnośląskiej Bibliotece Publicznej, Wrocław 08.04.2019.

Martini M., *Podróże w dawnej Japonii- przygody na drogach Tōkaidō i Kisōkaidō*”, wykład towarzyszący wystawie „Podróże do Edo. Japońskie drzeworyty *ukiyo-e* z kolekcji Jerzego Leskowicza”, Muzeum Narodowe w Warszawie, 09.03.2017.

Wykaz tabel

- Tabela nr 1 - **Użycie i konfiskata broni palnej w środowisku yakuzy w latach 1980-1990**, s. 146.
- Tabela nr 2 - **Liczba grup yakuzy i ich członków**, s. 149.
- Tabela nr 3 - **Liczba grup i członków syndykatu *Yamaguchi-gumi***, s. 150-151.
- Tabela nr 4 - **Liczba członków yakuzy formalnie i nieformalnie zrzeszonych w latach 1989- 1998**, s. 165.
- Tabela nr 5 - **Liczba członków yakuzy formalnie i nieformalnie zrzeszonych w latach 1999- 2009**, s. 182.
- Tabela nr 6 - **Liczba członków yakuzy formalnie i nieformalnie zrzeszonych w latach 2010- 2019**, s. 199-200.
- Tabela nr 7 - **Użycie i konfiskata broni palnej w środowisku yakuzy w latach 2016-2020**, s. 204-205.
- Tabela nr 8 - **Procentowy udział cudzoziemców, którzy popełnili przestępstwa na terenie Japonii w 2018 roku**, s. 208.

Wykaz aneksów

Aneks I – **Umiejscowienie bezpieczeństwa wśród potrzeb człowieka**, s. 226.

Aneks II – **Kategorie bezpieczeństwa**, s. 227.

Aneks III – **Przykładowe karty *Hanafuda***, s. 228.

Aneks IV – **Herby (*daimony*) największych grup yakuzy**, s. 229-230.

Aneks V – **Struktura organizacyjna grupy yakuzy**, s. 231.

Aneks VI – **Mapa przebiegu II wojny światowej na Dalekim Wschodzie**, s. 232.

Aneks VII – **Schemat struktury bezpieczeństwa wewnętrznego Japonii**, s. 233.

Aneks VIII – **Schemat funkcjonowania Komisji Bezpieczeństwa Publicznego**, s. 234.

Aneks IX – **Struktura organizacyjna Krajowej Agencji Policji**, s. 235.

Aneks X – **Mapa administracyjna Japonii ze strukturą regionalną Policji**, s. 236.

Aneks XI – **Oś historyczna związana z tematyką pracy**, s. 237.

Słownik terminów japońskich

Aikidō – patrz *budō*.

Aizu Kotetsu-kai – jedna z najstarszych grup yakuzy, zał. ok. 1870 r. w Kioto.

Amaterasu – bogini słońca, najważniejsze bóstwo w *shintōistycznym* panteonie.

Ane-san – dosł. „starsza siostra”, żona *oyabuna*. W niewielkich grupach zajmowała się sprawami organizacyjno-finansowymi, łagodziła konflikty w grupie. Udzielała wsparcia dla partnerek członków grupy i stawała w ich obronie. Kobieta formalnie nie mogła zostać członkinią yakuzy. Mimo to w latach 1981-1984 po śmierci *oyabuna* Taoka Kazuo, jego żona Taoka Fumio (1920-1986) pełniła obowiązki szefowej *Yamaguchi-gumi*. Podczas jej rządów klan umocnił swoją pozycję.

Anime – skrót słowny pochodzący od angielskiego słowa „*animation*”, oznacza japońskie filmy animowane oraz styl animacji.

Ashigaru – dosł. „lekka stopa”, piesi żołnierze.

Aum Shinrikyō – sekta religijna, której członkowie dokonali 20.03.1995 r. zamachu terrorystycznego w tokijskim metrze, rozpylając gaz bojowy sarin. W wyniku zamachu śmierć poniosło 12 osób, a ponad 500 uległo zatruciu.

Azuchi-Momoyama – okres w historii Japonii (1573-1603), supremacja wojowników Ody Nobunagi i Toyotomi Hideyoshiego.

Baburu keiki – bańka ekonomiczna, w l.1986-1991 ceny nieruchomości i giełdy były mocno zawyżone. W 1992 r. bańka cenowa pękła, a gospodarka Japonii pogrążyła się w głębokim kryzysie.

Bakufu – dosł. „rządy z namiotu”, rządy wojskowych namiestników, *shōgunat*.

Bakuhan – system polityczny polegający na równoczesnym funkcjonowaniu *bakufu* (*shōgunatu*) oraz około dwustu pięćdziesięciu posiadłości *daimyō* (określanych jako *han*). System składał się z centralnej władzy państwowej reprezentowanej przez *shōgunat* oraz administracji lokalnej reprezentowanej przez *daimyō*. Czynnikiem spajającym system na jego szczycie były typowe stosunki feudalne, zaś w domenie bezpośredniej jurysdykcji *shōguna* czy też *daimyō* władzę sprawowano przy użyciu metod biurokratycznych.

Bakuto – osoby zajmujące się prowadzeniem hazardu, który należał do popularnych rozrywek w okresie *Edo*. Był rozrywką nielegalną i surowo karaną przez władze. Organizowali się w zawodowe gildie określane jako rodziny (*bakuto ikka*), posiadające hierarchiczną strukturę. Działali na terenie dużych miast (na przedmieściach,

w dzielnicach zamieszkałych przez robotników i ubogich rzemieślników oraz kupców) oraz w niewielkich osadach położonych przy głównych drogach łączących największe miasta kraju.

Bakuto ikka – patrz *bakuto*.

Bōhaijōrei – patrz *Bōryokudan Haijo Jōrei*.

Boshin – wojna w l. 1868-1869 pomiędzy siłami *shōgunatu* Tokugawa a zwolennikami przywrócenia władzy cesarskiej, zakończona zwycięstwem tych drugich.

Bōryokudan – dosł. „grupy stosujące przemoc”, oficjalne określenie yakuzy, termin używany przez doktrynę i praktykę stosowania prawa w Japonii oraz polityków, a także media.

Bōryokudan haijo jōrei (w skrócie *Bōhaijōrei*) – Rozporządzenia o wykluczeniu przestępczości zorganizowanej, lokalne rozporządzenia skierowane przeciwko yakuzie, wprowadzone we wszystkich prefekturach w l. 2010-2011.

Bōryokudan'in tachiri kinshi – dosł. „wstęp wzbroniony członkom *bōryokudan*”, napis umieszczany najczęściej w formie naklejek przez właścicieli nieruchomości, którzy nie życzą sobie obecności yakuzy w swoich obiektach.

Bōryokudan-ni yoru futōna kōi no bōshinado ni kansuru hōritsu (w skrócie *Bōtaihō*) – Prawo dotyczące zapobieganiu bezprawnym czynom grup stosujących przemoc.

Bōryokudan Shinpō ni Tsuite – „W odniesieniu do nowego prawa *Bōryokudan*”, tytuł specjalnego przewodnika dla yakuzy, o tym jak radzić sobie z prawem.

Bōryokuteki yōkyū – dosł. „gwałtowne żądania”, czyny które zostały zabronione po wprowadzeniu przepisów *bōtaiho*, wobec członków wyznaczonych grup yakuzy.

Bōryoku Tsuihō Undō Suishin Sentā – Centrum Wspierania Kampanii Przeciwdziałania Przemocy, instytucja rządowa, posiadająca oddziały, zajmująca się wspieraniem społeczeństwa w działaniach przeciwko yakuzie (porady, udzielanie pomocy ofiarom, kampanie informacyjne, pomoc organizacjom pozarządowym, szkolenia czy pomoc osobom chcącym opuścić szeregi organizacji).

Bōsōzoku – subkultura młodzieżowa, gangi motocyklistów łamiących przepisy drogowe oraz dokonujące aktów wandalizmu, a także handlujących narkotykami. Stanowią naturalne zaplecze osobowe yakuzy.

Bōtaihō – patrz: *Bōryokudan-ni yoru futōna kōi no bōshinado ni kansuru hōritsu*.

Budō – ogólna nazwa tradycyjnych japońskich sztuk walki (m.in. szermierki *-kendō*, *iaidō*, łucznictwa *-kyūdō*, walk wręcz *-jūdō*, *aikidō*).

Bugyō – urzędnicy w okresie *Edo* bezpośrednio podlegający *rōjū*, odpowiedzialni za bezpieczeństwo publiczne. W miastach zarządzanych przez administrację *shōgunatu* (takich jak: Edo, Osaka czy Nagasaki) urzędnicy ci określani byli jako *machi-bugyō*.

Buke-shohatto – zbiór przepisów regulujących wszystkie aspekty życia samurajów, promulgowanych w 1615 r.

Buraku – przysiółki, w których mieszkaly osoby wykluczone ze społeczeństwa (*eta*, *hinin*), stąd określenie ich mieszkańców jako *burakumin*.

Buraku Kaihō Dōmei – Liga Wyzwolenia Buraku, organizacja społeczna walcząca o prawa osób wykluczonych (*burakumin*).

Burakumin – patrz *buraku*, *eta*, *hinin*.

Bushi – wojownik, samuraj.

Bushidō – dosł. „droga wojownika”, niepisany zbiór zasad etycznych samurajów.

Chian'iji hō – Prawo ochrony porządku publicznego, wprowadzone w życie w 1925 r. penalizowały każde działania godzące w narodową politykę państwa, jego historię, zwyczaje oraz tradycje i postać cesarza. Skierowana głównie przeciwko ruchom lewicowym.

Chihōgikai – patrz *gikai*.

Chihō-kan – administracja prowincjonalna w systemie rządów *ritsuryō*.

Chihō-Saibansho – sądy okręgowe, umiejscowione w każdej prefekturze.

Chiji – gubernator prefektury.

Chōnin – mieszczanin.

Chūgoku mafuia – potoczna nazwa chińskich grup przestępczych działających w Japonii.

Chūō-kan – administracja centralna w systemie rządów *ritsuryō*.

Chūzaisho – sieć niewielkich posterunków policji na wsiach, pełniących rolę prewencyjno-informacyjną, a także służą utrzymywaniu bieżących kontaktów z lokalną społecznością.

Daihon Teikoku Kenpō – Konstytucji Wielkiego Cesarstwa Japonii, zwana również Konstytucją *Meiji*, uchwalona w 1889 r.

Dai-Ichi Kangyo – bank, który powszechnie udzielał pożyczek yakuzie, co skończyło się aresztowaniem 11 członków zarządu i samobójstwem prezesa.

Daijō-kan – Wielka Rada Stanu, najwyższy organ administracyjny systemu rządów *ritsuryō*, której podlegało ośmiu wielkich ministrów (*daijin*), zarządzających ministerstwami, w tym Sprawiedliwości (*Gyōbu-shō*).

Daikan – oficerskie stanowiska w policyjnych siłach na wiejskich terenach prowincji Kantō. Jeden oficer wywodził się ze stanu samurajskiego (*daikan tetsuku*), drugi reprezentował ludność wiejską (*daikan tedai*). Oficerowie wspomagani byli przez funkcjonariuszy *komono* i *meikashi* (zazwyczaj chłopskiego pochodzenia), a także żołnierzy – *ashigaru*.

Oprócz prowadzenia działań na terenach wiejskich, ten rodzaj policji wykonywał swoje czynności także na terenie świątyn i miejsc odpoczynku podróżnych.

Daikan tedai – patrz *daikan*.

Daikan tetsuku – patrz *daikan*.

Daimon – herby (symbole graficzne) poszczególnych grup yakuzy. Nazwa pochodzi od samurajskich herbów rodowych *kamon*. *Daimon* umieszczany był wszędzie tam, gdzie różnego rodzaju organizacje umieszczają swoje logo (na budynku, w którym znajdowała się siedziba, firmowym papierze, wizytówkach, broszurach reklamowych itp.).

Daimyō – dosł. „wielkie imię”, regionalni panowie feudalni.

Dōjō – miejsce treningów sztuk walki lub sala medytacyjna buddyjskich mnichów (nurtu zen).

Dōshin – policjanci w epoce *Edo*, wykonujący podstawowe zadania. Do obowiązków *machi-kata-dōshin* należało patrolowanie ulic i bezpośredni udział w czynnościach śledczych, a także egzekucjach. *Machi-kata-dōshin* posiadali również grupy działające operacyjnie (czyli ubrane w stroje mieszczan), których zadaniem była dyskretna obserwacja i pozyskiwanie informacji. Grupy te określano jako *onmitsuwari-dōshin*. Z grupy *dōshin* wywodzili się także funkcjonariusze zajmujący się badaniem zwłok i zabezpieczaniem śladów na miejscu zdarzenia. Określani byli jako *kenshi*, ich zadania można przyrównać do dzisiejszych techników kryminalistyki.

Dōwa – dosł. „droga ku harmonii”, życzenie pokonania dyskryminacji społecznej, związanej z grupą *burakumin* i zbudowania harmonijnego społeczeństwa, program wspierający materialnie osoby wykluczone.

Edo – miasto i okres w historii Japonii (1603-1868), supremacja wojowników, trzeci *shōgunat* (z rodu Tokugawa).

Eta – „nieczyści”, kategoria ludności wyrzuconej poza nawias społeczny. Wykonywali zawody uważane za nieczyste (zbrukane krwią), jak garbowanie skór, oprawianie padłych zwierząt, palenie zwłok ludzi zmarłych na niebezpieczne choroby, wykonywanie wyroków śmierci. Dodatkowo *eta* trudnili się rolnictwem.

Fu – prefektury o statusie miejskim (ośrodki miejskie), obecnie to Osaka i Kioto., przed wojną taki status posiadało również Tokio, które zostało prefekturą metropolitalną (*to*).

Fudai (*Fudai-daimyō*) – dziedziczni wasale rodu Tokugawa.

Fuku-honbucho – doradca-asystent zastępcy *oyabuna* (*waki-gashiry*) w grupie yakuzy.

Fukoku kyōhei – dosł. „bogaty kraj – silna armia”. Hasło przewodnie reformatorów z epoki

Meiji.

Fundoshi – opaskach na biodrach zawodników *sumo*.

Gaiatsu – japońskie określenie zagranicznej presji, wywieranej celem rozwiązania jakiegoś skomplikowanego problemu.

Gempei – wojna rozgrywająca się w l. 1180-1185 pomiędzy rodami Taira a Minamoto., który wyszedł zwycięsko z konfliktu. W wyniku wojny cesarz i dwór utracili realną władzę, którą przejęła warstwa wojowników, tworząc pierwszy *shōgunat (Kamakura)*.

Genrō – dosł. „czcigodni mężowie stanu”, oligarchowie pochodzący z klasy samurajów, w rękę których znajdowała się władza w okresie *Meiji*.

Gen'yōsha – „Stowarzyszenie Ciemnego Oceanu”, organizacja nacjonalistyczna powstała w 1881 r.

Gikai (chihōgikai) – Rada terytorialna, lokalny (prefekturalny) jednoizbowy parlament.

Giri-gake – patrz *giri-ninjō*.

Giri-ninjō – zasada obowiązku i współczucia. *Giri* oznacza zobowiązanie jakie przyjmuje na siebie yakuza wobec zwierzchników, współczłonków gangu oraz słabszych. Zobowiązanie to należy spłacić, a w zasadzie spłaca się je całe życie. Istnieje również *giri* wobec własnego imienia, co odnosi się do obowiązkowej zemsty w przypadku zniewagi. Zasada ta odnosi się do ogółu społeczeństwa, nie tylko do yakuzy. Specyficznym rodzajem *giri* są datki (*giri-gake*), które płacą kierownictwu niżsi rangą członkowie gangów.

Gokaidō – pięć dużych i zarazem najważniejszych szlaków drogowych w feudalnej Japonii. Należały do nich: *Oshūkaidō, Nikkōkaidō, Kōshūkaidō, Nakasendō, Tōkaidō*. Ta ostatnia była najważniejszą z dróg i prowadziła z Edo do Kioto.

Gokudō – określenie członka yakuzy używane przez nich samych. Termin oznacza „podążanie skrajem drogi, ostateczną lub najdalszą drogę”, ale również „tych, którzy idą na całość, nie wahają się i zawsze kończą to co zaczęli”.

Goryō-kai – frakcja *Yamaguchi-gumi*, słynąca z sieci prawie tysiąca lichwiarskich agencji w całym kraju.

Gosho – posterunki umiejscawiane w newralgicznych punktach stolicy kraju, w okresie *Edo*.

Goyōkiki (lub meakashi) – grupy mające zapobiec przestępczości lub wspomóc pracę policji, organizowane przez mieszczan w okresie *Edo*.

Gurentai – młodzieżowe gangi miejskich chuliganów.

Gyōbu-shō – patrz *daijō-kan*.

Gyōseihō – prawo administracyjne, oparte w głównej mierze o konfucjańskie kanony administrowania państwem, a także źródła niepisane, jak prawo zwyczajowe – *kanshuhō* i zdrowy rozsądek – *yorī*).

Hachiman – bóg wojny i opiekun narodu, bóstwo w *shintōistycznym* panteonie.

Hachiōji – wojna pomiędzy syndykatem *Yamaguchi-gumi* a grupą *Nibiki-kai* (1990 r.) o wpływy w tokijskiej dzielnicy *Hachiōji*.

Haitō rei – rozporządzenia o zakazie noszenia mieczy z 1876 r., które *de facto* kończyły epokę feudalną w Japonii.

Haji – wstyd, w Japonii postrzegany jest jako podstawowa i dominująca sankcja moralna, często połączony jest z „utrata twarzy”.

Hakkō-Ichiu – doktryna „Ośmiu krańców świata pod wspólnym dachem”, nakazywała zjednoczenie państw wokół Japonii pod władzą cesarza-potomka bogini *Ameterasu*, który miał uosabiać „wspólny dach”. Doktryna stanowiła podstawę japońskiego ekspansjonizmu i militarizmu w latach 30-tych i 40-tych XX wieku.

Hanafuda – dosł. „karty kwiatów”, rodzaj kart do gry, wykorzystywanych do różnych gier karcianych, zdobionych kolorowymi obrazami rodzimych gatunków kwiatów.

Hangure – znaczy „w połowie zły” lub „w połowie przestępca”. Grupy przestępcze działające poza strukturami *yakuzy*. Nazwa wzięła się stąd, iż początkowo członkowie gangów normalnie pracowali i jedynie dorabiali sobie jako przestępcy, żyjąc w połowie normalnie, w połowie w szarej strefie.

Hanzai katsudō kara no shūnyū no iten o bōshi suru tame no hōritsu – Ustawa o zapobieganiu przekazywania dochodów z działalności przestępczej.

Hanzai sōsa no tame no tsūshin bōju ni kansuru hōritsu (w skrócie *tōchōhō*) – Ustawa o przechwytywaniu przekazów telekomunikacyjnych w postępowaniu karnym

Hatamoto – bezpośredni wasale *shōguna*.

Hatto – prawo stanowione.

Heian – okres w historii Japonii (794-1192), supremacja arystokracji dworskiej.

Heimin – (gmin) stan utworzony w trakcie reform Meiji, w skład którego wchodził: chłopci, rzemieślnicy, kupcy, a także wykluczeni. Tytuł zniesiony w 1871 r.

Heisei – dosł. „Osiąganie Pokoju”, okres w historii Japonii (1989-2019), panowanie cesarza Akihito.

Hinin – „nieludzie”, najuboższe warstwy ludności miejskiej, m.in.: skazańcy, włóczędzy, żebracy, bezdomni, prostytutki.

Hishiyama-kōgyō – grupa *yakuzy* działająca jako przedsiębiorstwo.

Hitsuke tōzoku aratame-kata – „oddział dochodzeniowy przeciw podpaleniom i zorganizowanym rabunkom”, specjalna jednostka policji utworzona w okresie *Edo*, służąca do zwalczania najgroźniejszych przestępstw.

Hoan jōrei – Ustawa o zachowaniu porządku publicznego (1887 r.) zakazywała działalności wszelkich tajnych stowarzyszeń, kontrolowała działalność wywrotową, ale również działania opozycji.

Homegoroshi – „zabijanie pochwałą”. Zbyt częste chwalenie kogoś w Japonii nie jest dobrze postrzegane. Wynika to z ciągłego dążenia Japończyków do perfekcji, co praktycznie jest niekończącym się procesem. Częste pochwały są więc jedną z popularnych technik walki politycznej, ale mają również zastosowanie w życiu codziennym.

Hyakushō – chłopci.

Iaidō – patrz *budō*.

Ikiyubi – patrz *yubitsume*.

Ikka – rodzina.

Ikkō – dosł. „jednomyślność”, sekta buddyjska, która opowiadała się za tym, iż wojownicza droga prowadzi do zbawienia. Z czasem sekta przerodziła się w ruch społeczno-religijny *Ikkō-ikki* (XV-XVI w.) zagrażający feudalnemu porządkowi, stąd liczne prześladowana przez władze.

Ikkō-ikki – patrz *ikkō*.

Inagawa-kai – trzecia co do wielkości grupa yakuzy, zał. w 1948 r., w Atami, działa w Tokio.

Ippiki ōkami – dosł. „samotne wilki”, byli członkowie yakuzy prowadzący samotną działalność przestępczą.

Irezumi – dosł. „wpuszczanie, wprowadzanie tuszu”, tradycyjny japoński tatuaż, wykonywany poprzez nakłuwanie naskórka i wpuszczanie kolorowych barwników. Jest nieodłącznym atrybutem yakuzy. Pokrywają one ich ciała w ok. 70 %, tworząc charakterystyczne kolorowe stroje, głównie z motywami zapożyczonymi z drzeworytów *ukiyo-e*.

Jiageya – osoba zajmująca się szantażowaniem drobnych właścicieli nieruchomości, aby zmusić ich do sprzedaży posesji po mocno zaniżonych cenach.

Jieitai – Japońskie Siły Samoobrony, siły zbrojne utworzone w 1954 r. Konstytucja Japonii zabrania posiadania armii, dlatego utworzono Siły Samoobrony. W ich skład wchodziły lądowe, morskie i powietrzne Siły Samoobrony. Pod względem wyposażenia

i wyszkolenia Siły Samoobrony nie ustępują czołowym armiom świata.

Jiyū Minshutō – Partia Liberalno-Demokratyczna.

Jiyūtō – Partia Liberalna, rozwiązana w 1884 r.

Jōei – nazwa japońskiej epoki, obejmująca okres od kwietnia 1232 r. do kwietnia 1233 r.

Jōei-shi-kimoku – dosł. „Zbiór przepisów ery Jōei”, kodeks promulgowany w 1232 r., określający zasady współżycia w społeczeństwie, w tym ochronę interesów instytucji dworskich i religijnych przed nadużyciami ze strony urzędników bakufu.

Jōnōkin – obowiązkowa składka członkowska w każdej grupie yakuzy, przeznaczona dla członków wyższego szczebla. Szefowie grup płacą składkę szefom znajdującym się wyżej w hierarchii.

Jūhō tōkenrui shoji to torishimarihō – Prawo o kontroli broni palnej i mieczy.

Jūdō – patrz *budō*.

Jūjin-kai – prawdopodobnie istniejąca, głęboko zakamuflowana komórka yakuzy (w grupie *Kōdō-kai*), której członkowie zajmują się inwigilacją firm, instytucji, policjantów i ich rodzin oraz konkurencyjnych grup yakuzy.

Jun-bōryokudan – *quasi* grupy yakuzy, będące efektem zaostrzenia walki z yakuzą.

Junken-shi – zespół *hatamoto*, który co pewien czas kontrolował stan bezpieczeństwa na terenie *hanów*.

Jun-kōsei-in – niezrzeszeni członkowie yakuzy, luźno współpracujący.

Jūshichi-jō-Kempō – dosł. „Konstytucja w Siedemnastu Artykułach”, wydany w 604 r. przez księcia Shōtoku (574-622) dokument, który stanowił zbiór zasad zapewniających efektywne działanie państwa i odpowiedni stan bezpieczeństwa.

Kabukichō – dzielnica rozrywki w Tokio, jeszcze pod koniec XX w. prowadziło tam działalność lub posiadało swoje biura ponad sto frakcji yakuzy.

Kabuki – jeden z rodzajów tradycyjnego teatru japońskiego, powstał na pocz. XVII w.

Kabuki mono – dosł. „wykrzywieni, wykolejeni”, zbrojne grupy samurajów łamiących prawo. Ubierali się kolorowo, nosili ekstrawaganckie fryzury, a przede wszystkim zachowywali się głośno i agresywnie, wszczynając bójki i destabilizując porządek publiczny w większych miastach. Do najbardziej znanych *kabuki mono* należała grupa *Shiratsuka-gumi*, działająca w Edo od lat czterdziestych XVII wieku do końca stulecia, kiedy to została zlikwidowana przez władz.

Kai – stowarzyszenie, zrzeszenie, klub, towarzystwo.

Kaijō Hoanchō – japońska Straż Przybrzeżna.

Kaikei – doradca-księgowy, osoba funkcyjna w grupie yakuzy.

Kamakura – miasto i okres w historii Japonii (1192-1333), supremacja wojowników, pierwszy *shōgunat*.

Kami – bóg, bóstwo w religii *shintōistycznej*.

Kamikaze – dosł. „boski wiatr”, tajfun, który w 1281 r. rozbił flotę mongolskich najeźdźców; wojskowa formacja pilotów-samobójców działająca pod koniec II wojny światowej na Pacyfiku.

Kamon – samurajskie herby rodowe. Podobnie jak w średniowiecznej Europie herby służyły do identyfikacji wojsk. W okresie Edo z uwagi na panujący pokój herby uległy zmniejszeniu i symetryzacji, zaczęły być również wykorzystywane przez niższe stany. W odróżnieniu od herbów europejskich japońskie znaki herbowe nie posiadają tarcz i nie są kolorowe. Głównymi motywami herbowymi jest świat przyrody, bądź symetryczne wielokąty. Znaki herbowe są wciąż wykorzystywane w Japonii, głównie jako znaki towarowe firm, ale również jako rodowe herby.

Kanban – szyld z nazwą grupy, wiszący w siedzibie gangu na honorowym miejscu.

Kaneko-kai – niewielka grupa yakuzy działająca na terenie prefektury Kanagawa i Jokohamy.

Kan'i-Saibansho – sądy grodzkie

Kanji – znaki logograficzne pochodzenia chińskiego, które stanowią podstawowy element pisma japońskiego.

Kanpa – kampanie społeczne organizowane przez yakuzę w celu uświadamianie zagrożeń przed jakimi staje japońskie społeczeństwo.

Kanshūhō – prawo zwyczajowe, powszechnie stosowanego (głównie na prowincji)

Kantō – region we wschodniej Japonii, na wyspie Honsiu, obejmujący prefektury: Tokio (prefektura metropolitalna), Saitama, Kanagawa, Chiba, Ibaraki, Gunma i Tochigi.

Kantō-kai – federacji kilku największych grup yakuzy, istniejąca w l. 1964-1965. Społwem dla federacji były kwestie światopoglądowe – walka z komunizmem i wspieranie prawicowej ideologii. Nazwa federacji pochodzi od regionu, w którym znajduje się aglomeracja tokijska (*Kantō*), gdzie działają trzy największe organizacje yakuzy.

Kantō Rengō – największa i najbardziej znaną grupą *hangure*.

Katana – patrz *wakizashi*.

Katei-Saibansho – sądy rodzinne i nieletnich.

Kaze – wiatr.

Kazoku – nowa arystokracja, utworzona w trakcie reform Meiji, składająca się z dotychczasowej arystokracji dworskiej (*kuge*) i panów feudalnych (*daimyō*). Tytuł zniesiony w 1871 r.

Kebiishi-no chō – Urząd Policyjny utworzony w środkowym okresie epoki *Heian*, którego

zadaniem była ochrona porządku publicznego (prowadzenie śledztw, sądzenie i karanie sprawców przestępstw) w stolicy kraju i jej okolicach. Z czasem urzędnicy *kebiishi* wysyłani byli do prowadzenia śledztw na prowincji, gdzie często nawiązywali współpracę z *tsuibushi* i *ōryōshi*.

Keibi-kyoku – Biuro Bezpieczeństwa, organ Krajowej Agencji Policji, jest odpowiedzialne za zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku publicznego, zwalczanie terroryzmu, zarówno międzynarodowego jak i krajowego poprzez gromadzenie i analizowanie informacji wywiadowczych. Zajmuje się inwigilacją rodzimych organizacji o charakterze terrorystycznym i wywrotowym.

Keihokyoku – Biuro Policji, utworzone w 1874 r. jako scentralizowana jednostka policji, oparta o wzorce francuskie i niemieckie.

Keihō – Kodeks karny.

Keiji soshōhō – Kodeks postępowania karnego.

Keiji soshōhō no ichibu o kaiseisuru hōritsu – Ustawa o częściowej zmianie kodeksu postępowania karnego.

Keisatsuchō – Krajowa Agencja Policji.

Keisatsuhō – Prawo o Policji.

Keizai yakuza – dosł. „gospodarka yakuzy”, przestępcza działalność yakuzy ukierunkowana na gospodarkę.

Kemmon – system polityczny, oznaczający rządy „możnych domów”, czyli dworu, największych *shintōistycznych* świątyni oraz buddyjskich klasztorów, a przede wszystkim potężnych rodów *bushi*, na czele których stali *daimyō*.

Kemmu-shikimoku – opracowany w 1336 r. kodeks, który regulował zasady społecznego życia pod supremacją samurajów. Dokument ten stanowił podstawę prawa obowiązującego w okresie *Muromachi*.

Kempeitai – żandarmeria wojskowa, istniejąca w l. 1881-1945. Do jej zadań oprócz zwalczania przestępczości w siłach zbrojnych należał kontrwywiad oraz zwalczanie działalności wywrotowej i politycznej, również na obszarach okupowanych.

Ken – prefektura; jednostka podziału terytorialnego we współczesnej Japonii.

Kenchi – patrz *Taikō Kenchi*.

Kendō – patrz *budō*.

Kenshi – patrz *dōshin*.

Kidō-tai – Oddziały Prewencyjne Policji, element składowy Biura Bezpieczeństwa. Do zadań oddziałów należy: tłumienie zamieszek, zabezpieczanie imprez masowych, ochrona

obiektów użyteczności publicznej oraz infrastruktury krytycznej (w tym elektrowni jądrowych), prowadzenie działań pościgowo-blokadowych i zatrzymań, a także udzielanie pomocy na wypadek wystąpienia klęsk żywiołowych.

Kiku – patrz *ukiyo-e*.

Kin'yū-cho – Agencja Usług Finansowych, zajmuje się nadzorem nad stabilnością japońskiego systemu finansowego.

Kōanchōsachō – Agencja Bezpieczeństwa Publicznego, służba odpowiedzialna za ochronę konstytucyjnego ładu.

Kōban – sieć niewielkich posterunków policji w miastach, pełniących rolę prewencyjno-informacyjną, a także służą utrzymywaniu bieżących kontaktów z lokalną społecznością.

Kobe Yamaguchi-gumi – grupa yakuzy, która w 2015 r. oderwała się od syndykatu *Yamaguchi-gumi*, działa na terenie Kobe.

Kobun – członek grupy yakuzy, podwładny *oyabuna*, pełni symboliczną rolę jego dziecka.

Koi – patrz *ukiyo-e*.

Kokkai – parlament Japonii.

Kokka Kōan Inkai - Krajowa Komisja Bezpieczeństwa Publicznego.

Kokuryū-kai – „Stowarzyszenie Czarnego Smoka”, organizacja nacjonalistyczna zał. w 1901 r.

Kokusui-kai – grupa yakuzy zał. w 1958 r., działa głównie w tokijskiej dzielnicy Ginza.

Komon – doradcy w grupie yakuzy, głównie z dziedziny biznesu, administracji, negocjacji.

Komono – asystenci policjantów w epoce *Edo*, którzy nie byli samurajami. Najczęściej byli to mieszczanie.

Kōdō-kai – grupa yakuzy zał. w 1948 r., działa w Nagoi, jest liczącą się frakcją w syndykacie *Yamaguchi-gumi*.

Kōgyō – przedsiębiorstwo.

Kōsei-in – formalni członkowie yakuzy.

Koseki – rejestr rodzinny, prowadzony przez lokalny urząd, zbiór dokumentów metrykalnych każdej rodziny, są podstawowym dokumentem potwierdzającym japońskie obywatelstwo. Brak w rejestrach jest równoznaczny z brakiem praw politycznych, ograniczeniem praw cywilnych i brakiem lub znacznym ograniczeniem socjalnych przywilejów. Rejestruje się całe rodziny, nie pojedyncze osoby, stąd możliwość sprawdzania przodków.

Kōshūkaidō – patrz *gokaidō*.

Kōtō-Saibansho – sądy apelacyjne, znajdujące się w ośmiu największych miastach Japonii.

Kotsuhiro – patrz *sōgi*.

Kudō-kai – grupa yakuzy z Fukuoki, założona przed II wojną światową.

Kuge – arystokracja dworu cesarskiego.

Kuge-shohatto – zbiór przepisów regulujących wszystkie aspekty funkcjonowania dworu cesarskiego, promulgowanych w 1615 r.

Kujikata Osadamegaki – kodeks zasad dla urzędników publicznych, wydany w 1742 r., był zbiorem przepisów karnych i cywilnych w postępowaniach sądowych.

Kumamoto-kai – grupa yakuzy działająca na terenie miasta Kumamoto.

Kumichō – patrz *oyabun*.

Kuni-metsuke – obserwator *shōgunatu* wysyłany do hanu w przypadku problemów z zarządzaniem lub sprawami sukcesji, w celu nadzoru nad lennem.

Kuroi kiri – dosł. „czarna mgła”, potoczne określenie na korupcyjną działalność.

Kuromaku – dosł. „czarna zasłona”, osoba w tradycyjnym teatrze japońskim *Kabuki*, która zza kulis kontrolowała to co się działo na scenie. W yakuzie określenie osoby zajmującej się kontaktami pomiędzy światem przestępczym a politykami i biznesem.

Kusano-ikka – grupa yakuzy z Kitakyushu, wchłonięta przez grupę *Kudō-kai* w 1987 r.

Kyōbōzai hōan – tzw. prawo anty-konspiracyjne, poprawka do Ustawy o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa.

Kyōdai – patrz *shatei-gashira*.

Kyokuryū-kai – grupa yakuzy utworzona w 1970 r. na terenie Okinawy.

Kyūdō – patrz *budō*.

Machi-bugyō – patrz *bugyō*.

Machi-kata – dosł. „miejska jednostka”, przyrostek *-kata* dotyczy oddziału lub jednostki struktury organizacyjnej.

Machi-kata-dōshin – patrz *dōshin*.

Machi-kata-yoriki – patrz *yoriki*.

Machi-yakko – oddziały mieszczańskiej samoobrony składające się głównie z *rōninów*. Funkcjonowały w obrębie określonego terytorium, zazwyczaj dzielnicy, a utrzymywane były przez mieszczańskie gildie. Z czasem oddziały te przekształciły się w organizację nazywaną *Otokodate* (mężni ludzie), by w końcu stać się przestępczą grupą.

Matsuri – uroczystości organizowane na cześć *shintōistycznych* bóstw. Po części oficjalnej (oczyszczanie, modlitwy) rozpoczynało się „zabawianie bogów”, czyli część rozrywkowa, z pochodami, występami scenicznymi, muzycznymi, tańcami, pokazami i zawodami. *Matsuri* miały zjednać przychyłność bogów. Obecnie odbywają się również *matsuri* o charakterze świeckim.

Matsutake – grzyb sosnowy, bardzo poszukiwany gatunek grzyba, ceniony szczególnie

w kuchni japońskiej.

Matsūra-gumi – grupa yakuzy działająca na terenie prefektury Hyogo, głównie w Kobe.

Meakashi – patrz *goyōkiki*.

Meiji – dosł. „Oświecone Rządy”, okres w historii Japonii (1868-1912), restauracja cesarskiej władzy-cesarz Mutsuhito.

Meiji ishin – dosł. „odnowa okresu Meiji”, przywrócenie cesarskich rządów i ponad dwudziestoletni okres reform państwa, obejmujący wszystkie dziedziny, głównie gospodarkę.

Metsuke – dosł. „oczy, wzrok”, urzędnicy *shōgunatu* Tokugawa zajmujący się pozyskiwaniem informacji o wszelkich nieprawidłowościach w funkcjonowaniu państwa, w tym spiskach, korupcji czy też niezadowoleniu z rządów.

Mikajimeryo – opłata za ochronę yakuzy, tzw. „haracz”.

Minbō – pośrednictwo w rozwiązywaniu spraw (sporów) cywilnych, głównie dotyczących wypadków i kolizji drogowych oraz windykacji długów.

Minshu-tō – Demokratyczna Partia Japonii.

Mizu shobai – dosł. „wodny biznes”, rodzaj usług seksualnych, obchodzących przepisy zakazujące uprawiania prostytucji.

Montsuki-Haori-Hakama – tradycyjny strój męski zakładany odświętnie, pochodzący z epoki feudalnej, składający się z kimona z herbami rodziny (*montsuki*), płaszcz okrywającego kimono (*haori*) oraz szerokich plisowanych spodni (*hakama*), z wyglądu przypominających spódnicę.

Murahachibu – wykluczenie, ostracyzm będący efektem „utruty twarzy”.

Muromachi – okres w historii Japonii (1333-1573), supremacja wojowników, drugi *shōgunat* (z rodu Ashikaga).

Naichō – Biuro Wywiadu i Badań Rady Ministrów, niewielka agencja wywiadowcza, zajmująca się głównie pozyskiwaniem informacji z otwartych zagranicznych źródeł (biały wywiad) i ich analizą. Ścisłe współpracuje z wywiadami państw sojusznicznych. W biurze działa także Centrum Kontrwywiadu, zajmujące się koordynacją działań kontrwywiadowczych.

Naikaku – Rada Ministrów.

Naimushō – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, utworzone w 1873 r.

Nakasendō – patrz *gokaidō*.

Nawabari – dosł. „teren otoczony liną”, potoczne określenie terytorium gangów. Naruszenie terytorium jest najczęstszą przyczyną wojen pomiędzy gangami.

Nibiki-kai – grupa yakuzy z Tokio, która w wyniku wojny z syndykatem *Yamaguchi-gumi* (wojna *Hachiōji*) uległa likwidacji.

Nihon Bengoshi Rengokai – Japońska Federacja Stowarzyszeń Prawniczych, organizacja stojąca na straży ochrony podstawowych praw człowieka i sprawiedliwości społecznej oraz nadzorująca prawidłowe funkcjonowanie adwokatury.

Nihon Kin'yū Jōhō Sentā – Japońskie Centrum Wywiadu Finansowego, działające w ramach Departamentu ds. Przestępczości Zorganizowanej Biura Dochodzeń Kryminalnych Krajowej Agencji Policji, zajmuje się zbieraniem i analizą informacji na temat podejrzanych transakcji finansowych, przekazywanie informacji organom śledczym oraz współpracą z zagranicznymi jednostkami wywiadu finansowego i krajowymi organami administracyjnymi.

Nihon Komin-tō – niewielka partia prawicowa, polityczna przybudówka grupy *Yamaguchi-gumi*.

Nihon Kyōsan-tō – Japońska Partia Komunistyczna.

Nihon Shakai-tō – Japońska Partia Socjalistyczna.

Nikkōkaidō – patrz *gokaidō*.

Ninkyōdō – dosł. „ścieżka szlachetności”, honorowy kodeks yakuzy, krótki zbiór najważniejszych zasad, których powinien przestrzegać każdy członek gangu.

Ninkyō Yamaguchi-gumi – grupa yakuzy powstała z rozłamu do którego doszło w grupie *Kobe Yamaguchi-gumi* w 2017 r.

Nippon-Koku-Kenpō – Konstytucja Japonii z 1946 r.

Oicho-kabu – pospolita gra, podczas której używa się kart Hanafuda. Podobna jest do występujących na naszym kontynencie kasynowych gier karcianych: Blackjacka i Baccarata. Wygrywa ten kto osiągnie cyfrę dziewięć lub wynik wyższy niż krupier.

Okappiki - tajni współpracownicy policji w okresie *Edo*, którzy stanowili niezwykle cenne źródło informacji na temat przestępczego świata.

Onmitsuwari-dōshin – patrz *dōshin*.

Onsen – gorące źródła, z których Japończycy chętnie korzystają w publicznych łaźniach. Z uwagi na dużą ilość aktywnych wulkanów, w Japonii znajdują się tysiące gorących źródeł, często o leczniczych właściwościach.

Ōmetsuke – dosł. „wielcy *metsuke*”, urzędnicy w okresie *Edo* bezpośrednio podlegający *rōjū*, których zadaniem była inwigilacja samych *daimyō* oraz przestrzeganie praworządności i porządku publicznego.

Ōnin – wojna tocząca się w l. 1467-1477, której powodem był konflikt dynastyczny w rodzie

Ashikaga, a efektem osłabienie rodu i początek okresu wojen nazywanych *Sengoku*.

Ōryōshi – w X-wiecznej Japonii specjaliści urzędnicy, mający za zadanie zwalczanie przestępczości.

Oshūkaidō – patrz *gokaidō*.

Otokodate – patrz *machi-yakko*.

Oyabun – szef grupy yakuzy (inna nazwa to *kumichō*, co znaczy „głowa rodziny”), pełni rolę symbolicznego ojca dla członków grupy, których traktuje jak „dzieci”.

Pachinko – współczesna, popularna japońska gra automatowa, podobna do gry we flippera.

Reiwa – dosł. „Piękna Harmonia”, okres w historii Japonii (od r. 2019), panowanie cesarza Naruhito.

Rin – patrz *yen*.

Ritsuryō – patrz *Ritsuryō-kokka*.

Ritsuryō-kokka – państwo funkcjonujące w określonym porządku prawnym (karnym i cywilno-administracyjnym), opartym na konfucjańskiej filozofii – patrz *Taihō-ritsuryō*.

Rokudaime Yamaguchi-gumi – dosł. „szóste Yamaguchi-gumi”, grupa yakuzy. Nowa nazwa oznacza, iż syndykat posiadał już sześciu przywódców i jest bezpośrednim oraz jedynym spadkobiercą historycznej grupy *Yamaguchi-gumi*.

Roppō Zensho – sześć głównych przepisów prawa obowiązujących w Japonii.

Roya-minawari – więzienni strażnicy w epoce *Edo*.

Rōjū – „rada starszych”, jedno z najwyższych stanowisk pod rządami *shōgunatu* Tokugawa.

Rōnin – bezpański samuraj.

Ryū – patrz *ukiyo-e*.

Saburai – (słowo pochodzące od czasownika „służyć”, w tym przypadku „służyć arystokratycznemu panu”). Termin „samuraj” pochodzi od słowa *saburai* i oznacza mężczyzn pełniących służbę (wojskową) w domach możnych arystokratów.

Saiko-komon – starszy doradca, osoba funkcyjna w grupie yakuzy.

Saikō-Saibansho – Sąd Najwyższy.

Sakaume-gumi – niewielka grupa yakuzy z Osaki.

Sakazuki – ceremonia spożywania sake z jednej czarki („akt złączenia”). Kiedyś była wykonywana w celu zatwierdzenia transakcji lub potwierdzenia obietnicy. Obecnie oprócz yakuzy jest praktykowana podczas ślubnych ceremonii.

Sake – termin określający alkoholowy napój wytwarzany z ryżu, w Japonii używany jest

również na określanie prawie wszystkich napojów alkoholowych (piwa, wina whisky).

Sakoku – dosł. „zamknięty kraj”, polityka izolacjonizmu prowadzona przez *shōgunat* Tokugawa w latach 1633-1853.

Sakura – patrz *ukiyo-e*.

Samuraidokoro – Urząd do Spraw Samurajów, utworzony w okresie *Kamakura*, którego zadaniem był nadzór nad wasalami *shōguna*.

Samurai – patrz *saburai*.

Sangi-in – Izba Radców, izba wyższa parlamentu japońskiego.

Sangokujin – dosł.: „ludzie z trzech krajów”, robotnicy przymusowi z Korei, Chin oraz Tajwanu pracujący w Japonii podczas II wojny światowej.

Sanja Matsuri – święto trzech założycieli świątyni Sensoji, odbywające się co roku w trzeci weekend maja w tokijskiej dzielnicy Asakusa, gdzie prezentują się rzemieślnicy, artyści oraz członkowie *yakuzy*. Stąd *matsuri* to nazywane jest potocznie „świętem *yakuzy*” i tam właśnie można zobaczyć gangsterów.

Sankin kōtai – obowiązek „uczestniczenia w służbie na zmianę” (w epoce *Edo*). Każdy *daimyō* musiał co drugi rok spędzić w stolicy, a podczas nieobecności pozostawiać rodzinę jako zakładników. Był to element kontroli oraz zapewnienia bezpieczeństwa *bakufu*.

Sankoku – dosł. „zamknięty kraj”. *Shōgunat* Tokugawa uznał Europejczyków i ich religijną ekspansję za zagrożenie dla całości struktury społeczno-politycznej Japonii, zabraniając pod groźbą kary śmierci utrzymywania wszelkich kontaktów z Europejczykami, a im samym wstępu na terytorium kraju. Nieznaczne kontakty handlowe mogli utrzymywać tylko Holendrzy, poprzez faktorię na wysepce Dejima niedaleko Nagasaki. Na przełomie XVIII i XIX w. podejmowane były próby przerwania izolacji, lecz bez rezultatu. Japonia odizolowała się od świata na 215 lat.

Sarakin – osoba udzielająca lichwiarskich pożyczek.

Sei tai shōgun – patrz *Shōgun*.

Seinan sensō – dosł. „wojna na południowym-zachodzie”, konflikt pomiędzy zbuntowanymi samurajami a rządowymi wojskami. Walki trwały od lutego do września 1877 roku i zakończyły się klęską samurajskich rebeliantów.

Seki – posterunki kontrolne poza miastami, znajdujące się przy wszystkich głównych drogach, w okresie *Edo*.

Sekigahara – miejsce bitwy (1600 r.) pomiędzy wojskami Tokugawy Ieyasu a Ishidy Mitsunariego. Powodem bitwy była chęć przejęcia władzy przez Tokugawę od nieletniego syna nieżyjącego już Toyotomiiego Hideyoshiego. W wyniku zwycięstwa Tokugawa

Ieyasu stworzył trzeci *shōgunat* i specyficzny system kontroli nad państwem.

Shimabara – dzielnica rozrywki w Kioto, w okresie *Edo*.

Shiitake – twardnik japoński, gatunek grzyba, ceniony szczególnie w kuchni japońskiej.

Sen – patrz *yen*.

Sengoku – dosł. „kraj w wojnie”, wojny toczące się w l. 1493-1590. Powstały na prowincji po wojnie *Ōnin* chaos doprowadził do zbrojnych konfliktów, na skutek których po władzę sięgnęli dotychczas nieznani feudałowie jak Oda Nobunaga i Toyotomi Hideyoshi. Temu ostatniemu udało się zjednoczyć cały kraj i zakończyć okres wojen.

Senpai-kōhai – zasada starszeństwa w grupie (starszy-młodszy), silnie zakorzeniona w japońskim społeczeństwie, nie dotyczy tylko wieku, ale także stażu działalności w danej grupie.

Shatei – „młodszy brat”, najniżej umiejscowiony w hierarchii członek grupy yakuzy.

Shatei-gashira – niższe stanowisko kierownicze w grupie yakuzy, zarządza starszymi członkami grupy („braćmi” lub „braćmi krwi”) – *kyōdai*.

Shihōshō – Ministerstwo Sprawiedliwości, utworzone w 1871 r.

Shingiin – doradca-prawnik w grupie yakuzy.

Shiniyubi – patrz *yubitsume*.

Shinogi – wszelkie źródła dochodów yakuzy.

Shi-nō-kō-shō – hierarchiczny podział społeczeństwa na cztery stany: wojowników, chłopów, rzemieślników i kupców. Hierarchia ta wywodziła się z konfucjańskiej filozofii, gdzie chłop jako wytwórca żywności stał wyżej w hierarchii niż rzemieślnik, zaś kupiec jako osoba niczego nie wytwarzająca znajdował się najniżej. Poza hierarchią znajdowała się cesarska arystokracja, a także kler, filozofowie, lekarze, artyści.

Shintō – patrz *shintōizm*.

Shintōizm – (*shintō* – dosł. „droga bóstw”), tradycyjna japońska religia jak i światopogląd, oparta na rodzimej mitologii, jej istotą jest zachowanie równowagi i harmonii między światem bogów, naturą, a człowiekiem. Najwyższym kapłanem jest cesarz, który jest strażnikiem ładu w naturze oraz stanowi pomost pomiędzy bóstwami (*kami*) a poddanymi.

Shiratsuka-gumi – patrz *kabuki-mono*.

Shitei bōryokudan – oznaczona grupa yakuzy, na podstawie przepisów *bōtaihō*.

Shizoku – szlachta utworzona ze stanu samurajów w trakcie reform *Meiji*. Tytuł zniesiony w 1871r.

Shobadai – w slangu yakuzy haracze wymuszane głównie od ulicznych handlarzy oraz restauratorów.

Shōgun – skrót od zwrotu „*Sei tai shōgun*” - dosł. „wielki wódz podbijający barbarzyńców”,

wywodzi się z przełomu VIII i IX w., kiedy nadawano go dowódcom wypraw przeciwko Ajnom, ludowi zamieszkującemu północno-wschodnie tereny Japonii. Urząd stał się stanowiskiem dziedzicznym.

Shōhyō-Hō – Ustawa o znakach towarowych.

Shōwa – dosł. „Oświecony Pokój”, okres w historii Japonii (1926-1989), panowanie cesarza Hirohito.

Shūba no tō – dosł. „bandy wynajętych koni”, bandy grasujące na drogach pod koniec IX w., które bądź oferowały usługi przewozowe, bądź rabowały podróżnych.

Shugi-in – Izba Reprezentantów, izba niższa parlamentu japońskiego.

Sōgi – buddyjski obrzęd pogrzebowy składający się z: czuwania (*tsuya*), właściwej uroczystości pogrzebowej (*sōgi*) i kremacji (*kotsuhiro*). Podczas czuwania, które w formie uproszczonej trwa około dwóch godzin, kapłan intonuje sutry, natomiast goście spożywają skromny poczęstunek, prowadząc konwersację. W czasie właściwej uroczystości pogrzebowej pali się kadzidła i odmawia modlitwy za duszę zmarłej osoby.

So-honbuchi – szef sztabu w grupie yakuzy, odpowiedzialny za funkcjonowanie biura i logistykę, równy randze starszego doradcy

Sōkaiya – osoba dokonująca specyficznej odmiany szantażu wymierzonego w wielkie firmy – tzw. szantaż korporacyjny dokonywany przez „przestępców-udziałowców”.

Sonnō jōi – dosł. „czcić cesarza, wypędzić barbarzyńców”. Hasło używane przez zwolenników obalenia *shōgunatu* Tokugawa (który w 1854 r. otworzył Japonię na handel z cudzoziemcami) i restauracji władzy cesarskiej.

Sori Daijin – premier.

Soshiki hanzai no shobatsu to hanzai shūeki no kanri ni kansuru hōritsu – Ustawa o karaniu przestępczości zorganizowanej i kontroli dochodów z przestępstwa.

Sumiyoshi-kai – druga co do wielkości grupa yakuzy, zał. w 1958 r., działa na terenie Tokio.

Sumo – tradycyjne japońskie zapasy uprawiane na wyspach jeszcze przed naszą erą. Już w XVII w. zawody sumo rozwinęły się do poziomu wielkich turniejów. Ich ogromna popularność utrzymuje się do obecnych czasów.

Tachikawa-kai – niewielka grupa yakuzy z Fukuoki.

Taihō (Taihō-ritsuryō) – dosł. „Kodeks ery Taihō”, pierwszy oficjalnie ogłoszony kodeks prawny Japonii (702 r.), składający się z części karnej i administracyjnej.

Taiko-no katanagari – dekret wydany przez Toyotomiego Hideyoshiego w 1588 r. zakazujący posiadania broni, z wyjątkiem samurajów. W całym kraju przeprowadzono tzw. „polowania na miecze”, odbierając miecze (zarówno *katana* jak i *wakizashi*), łuki,

włócznie, muszkiety i inną broń. Brak broni miał ograniczyć możliwość wszczynania jakichkolwiek rebelii.

Taikō Kenchi – spis ziem, głównie gruntów uprawnych, dla celów podatkowych, przeprowadzony w l. 1582-1598. Stał się podwaliną nowego porządku feudalnego.

Taishō – dosł. „Wielka Sprawiedliwość”, okres w historii Japonii (1912-1926), panowanie cesarza Yoshihito.

Tantō – krótki miecz o długości poniżej 30,3 cm.

Tekiya – dosł. „dostawcy”, wędrowni kupcy wywodzący się z XVIII w., zajmujący się również drobnymi kradzieżami i oszustwami, z czasem zaczęli tworzyć zorganizowane grupy przestępcze i łączyć się z grupami hazardzistów – *bakuto*.

Tennō – dosł. „niebiański władca”, cesarz, tytuł monarszy władcy Japonii.

To – patrz *fu*.

Tōa-kai – patrz *Tōsei-kai*.

Tōchōhō – patrz *Hanzai Sōsa no Tame no Tsūshin Bōju ni Kansuru Hōritsu*.

Tokoshu Kyūshū Butai – specjalne jednostki taktyczne policji, zajmujące się zatrzymaniami członków grup przestępczych, szczególnie niebezpiecznych przestępców i terrorystów.

Tonari-gumi – sąsiedzkie stowarzyszenia samopomocy, wykorzystywane przez władze do międzysąsiedzkiej inwigilacji.

Tora – patrz *ukiyo-e*.

Tōei – wytwórnia filmowa zał. w 1949 r., zajmuje się produkcją i dystrybucją filmów pełnometrażowych, seriali oraz animowanych, zajmowała się również produkcją filmów o yakuzie (*yakuza eiga*).

Tōkaidō – patrz *gokaidō*.

Tokkō – patrz *Tokubetsu Kōtō Keisatsu*.

Tokubetsu Kōtō Keisatsu (w skrócie: **Tokkō**) – Specjalna Wyższa Policja, utworzona w 1911 r., nazywana „policją myśli”. Jej głównym zadaniem było monitorowanie wszelkiej działalności politycznej, społecznej bądź zawodowej, mogącej zagrażać bezpieczeństwu i porządkowi prawnemu Cesarstwa.

Tōkyō Sagawa Kyūbin – duża firma transportowa powiązana z yakuzą.

Tōsei-kai – grupa yakuzy zał w 1948 r. w Tokio. Obecnie funkcjonuje pod nazwą *Tōa-kai*.

Tozama (*Tozama-daimyō*) – panowie feudalni, którzy dopiero po zwycięstwie Tokugawa Ieyasu w bitwie pod Sekigaharą (1600 r.) uznali jego władzę.

Tsuibushi – urząd specjalnej policji zbrojnej, utworzony w 932 r., której zadaniem było zwalczanie korsarstwa oraz tłumienie buntów.

Tsujiban – strażnice umiejscawiane przy głównych skrzyżowaniach, w okresie *Edo*.

Tsuya – patrz *sōgi*.

Ukiyo-e – dosł. „obrazy przemijającego świata”, rodzaj wyjątkowo barwnych drzeworytów tworzonych od połowy XVIII w., ukazujących przyrodę, pejzaże i sceny z miejskiego życia. Powielane w ogromnych ilościach egzemplarzy były bardzo popularne wśród mieszczan. Najpopularniejszymi motywami były karpie (*koi*), będące w Japonii symbolem siły i wytrwałości, smoki (*ryū*), symbole dobrobytu i radości, tygrysy (*tora*), siły i potęgi, kwiaty wiśni (*sakura*), przemijania oraz chryzantemy (*kiku*), symbole długowieczności i szczęścia. Do najbardziej znanych twórców *ukiyo-e* należeli: Katsushika Hokusai, Kitagawa Utamaro czy Andō Hiroshige.

Unagi kabayaki – wykwintna potrawa kuchni japońskiej-pieczony filec węgorka japońskiego w słodkim sosie sojowym.

Wa – harmonia społeczna, uznawana w Japonii za najwyższą cnotę.

Wakadoshiyori – „rada młodszych starostów”, która miała kontrolować wasali rodu Tokugawa, przy pomocy typowo policyjnych urzędników zwanych *metsuke*.

Waki-gashira – zastępca szefa (*oyabuna*) w grupie yakuzy, dbał o prawidłową realizację zadań.

Wakizashi – krótki miecz o długości 30,3 do 60,6 cm, noszony do pary z mieczem długim – *katana*, o długości powyżej 60,6 cm.

Yakko – oddziały samoobrony.

Yakuza – tradycyjne japońskie organizacje przestępcze, sięgające swoimi korzeniami do XVIII w.

Yakuza eiga – dosł. „filmy o yakuzie”, oddzielny gatunek kina poświęcony yakuzie.

Yakyū – japońska nazwa baseballu, obecnie najbardziej popularnego sportu w Japonii. Oprócz zawodowych lig popularne są rozgrywki amatorskie, w których udział bierze około czterech tysięcy drużyn.

Yamaguchi-gumi – największy i najbogatszy syndykat yakuzy, zał. w 1915 r. w Kobe, działa na terenie całego kraju i za granicą.

Yama-ichi – jedna z największych wojen w yakuzie, wybuchła w efekcie rozłamu w syndykacie Yamaguchi-gumi w latach 1985-1987. W jej wyniku śmierć poniosło 25 osób, 70 zostało rannych.

Yamato – okres w historii Japonii (V-VIII w.), tworzenie państwowości z plemiennych federacji.

Yamatodamashii – dosł. „duch Japonii”, początkowo termin za pomocą którego podkreślano różnice pomiędzy kulturą japońską a chińską, później zwrot wykorzystywany był przez nacjonalistów, a po wojnie przez yakuzę, która stała się główną ostoją japońskiego nacjonalizmu.

Yasukuni – chram *shintōistyczny* w Tokio, poświęcony duchom żołnierzy, którzy polegli w służbie cesarza.

Yen – nazwa waluty wprowadzonej w ramach reformy systemu finansowego państwa (w 1871 r.). W wyniku reformy wprowadzono system monetarny - *yen, sen, rin*. Od 1881 r. wprowadzono do obiegu banknoty.

Yokosuka-ikka – niewielka grupa yakuzy pochodząca z miasta Yokosuka.

Yori – patrz *gyōseihō*.

Yoriki – pomocnicy, asystenci urzędników w okresie *Edo*, zajmujących się bezpieczeństwem publicznym. Asystenci *machi-bugyō* nosili nazwę *machi-kata-yoriki*.

Yoshiwara – dzielnica uciech w Tokio, w okresie *Edo*.

Yubitsume – dosł. „skrócenie palca”. Najpopularniejsza metoda karania w yakuzie polegająca na samookaleczeniu się-obcięciu końcówki palca u dłoni w stawie, przy użyciu ostrego noża, zawsze najpierw w lewej ręce, a w przypadku kolejnej kary w prawej. w wypadku kolejnych przewinień yakuza obcinał sobie kolejne fragmenty następnych palców. *Yubitsume* wywodzi się z okresu *Edo* i już wtedy stosowane było przez *bakuto*, którzy w ten sposób oznaczali oszustów. *Oyabun* zazwyczaj przyjmował taki akt przeprosin (*ikiyubi* – co oznaczało „żywy palec”), ale mógł go też odrzucić (*shiniyubi* - „martwy palec”), co wiązało się z koniecznością opuszczenia rodziny.

Zaibatsu – wielkie grupy finansowo-przemysłowo-handlowe powstałe pod koniec epoki *Meiji*, częściowo zlikwidowane po II wojnie światowej.

Zen – nurt buddyzmu, w którym podstawową praktyką jest medytacja.

Zenkoku Bōryoku Tsuihō Undō Suishin Sentā – Ogólnokrajowe Centrum Wspierania Kampanii Przeciwdziałania Przemocy, organ koordynujący i wspomagający działalność regionalnych biur Centrum Wspierania Kampanii Przeciwdziałania Przemocy (*Bōryoku Tsuihō Undō Suishin Sentā*).

Zetsunen – kara wydalenia z grupy bez prawa powrotu. Karę tę orzekano za przewinienia związane z brakiem subordynacji, jak: nie wykonywanie poleceń, działanie na własną rękę (szczególnie wobec wrogich grup), naruszanie terytoriów innych grup, uchylanie się od działań zarobkowych, nagminne zażywanie narkotyków. O wydaleniu z rodziny informowano inne grupy poprzez rozesłanie pocztą krótkiego listu.

Wykaz skrótów

BLL - *Buraku Liberation League*, Liga Wyzwolenia Buraku

CIA - *Central Intelligence Agency*, Centralna Agencja Wywiadowcza, amerykańska cywilna agencja wywiadowcza.

DEA – *Drug Enforcement Administration*, amerykańska agencja rządowa zajmująca się zwalczaniem przestępczości narkotykowej.

FBI - *Federal Bureau of Investigation*, Federalne Biuro Śledcze, amerykańska agencja rządowa zajmująca się zwalczaniem przestępczości ponadstanowej

GPS - *Global Positioning System*, system nawigacji satelitarnej, obejmujący swoim zasięgiem całą kulę ziemską

GRU - *Gławnoje Razwiedywatielnoje Uprawlienije*, Główny Zarząd Wywiadowczy – sowiecki, a obecnie rosyjski wywiad wojskowy zorganizowany w strukturach MON.

ICDO - *International Civil Defence Organization*, Międzynarodowa Organizacja Obrony Cywilnej

JAFIC - *Japan Financial Intelligence Center*, Japońskie Centrum Wywiadu Finansowego

JSDA - *Japan Securities Dealers Association*, Japońskie Stowarzyszenie Dealerów Papierów Wartościowych

JPK - *Japońska Partia Komunistyczna*

LSD - *Dietyloamid Kwasu Lizergowego*, syntetyczna substancja psychoaktywna

MDMA - *Metylenodioksymetamfetamina*, półsyntetyczna substancja psychoaktywna.

MON - *Ministerstwo Obrony Narodowej*.

NHK - *Nippon Hōsō Kyōkai*, japoński publiczny nadawca radiowo-telewizyjny

NPA - *National Police Agency*, Krajowa Agencja Policji, centralny organ japońskiego systemu policyjnego

NPSC - *National Public Safety Commission*, Krajowa Komisja Bezpieczeństwa Publicznego, komisja rządowa zajmująca się nadzorem nad funkcjonowaniem i neutralnością systemu policyjnego w Japonii

ONZ - *Organizacja Narodów Zjednoczonych*, organizacja międzynarodowa, mająca na celu zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, rozwój współpracy między narodami oraz popieranie i przestrzeganie praw człowieka

PLD - *Partia Liberalno-Demokratyczna*, największa japońska partia polityczna

RICO - *Racketeer Influenced and Corrupt Organizations*, zbiór przepisów dotyczących

zwalczania przestępczości zorganizowanej w USA

RBP - *Regionalne Biuro Policji*, jednostka organizacyjna japońskiej policji

SCAP - *Supreme Commander for the Allied Power*, Naczelnny Dowódca Sił Sojuszniczych,
okupujących Japonię po II wojnie światowej

USA – *United States of America*, Stany Zjednoczone Ameryki